STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 07132

ROYM UN YERUSHOLAYIM

Moses Hess

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

משה העס

מ[illegible] העם

רוים און ירושלים

איבערזעצונג און אפהאנדלונג וועגען

משה העם, זיין לעבען, זיין ווירקונג און זיין פילאזאפיע

פון

ד״ר. נחמן סירקין

מאקס נ. מייזעל
424 גרענד סטריט,
ניו יארק.

אידישער פערלאג
פיר ליטעראטור
און וויסענשאפט.

MAX N. MAISEL
PUBLISHER

424 GRAND ST.
NEW YORK

COPYRIGHT

MAX N. MAISEL, PUBLISHER

1916.

פאָררעדע

דאָס בעריהמטע ווערק פון משה העס, „רוים און ירושלים“, ווערט דאָ איבערזעצט צום ערשטען מאָל אין אידיש. די איבערזעצונג איז אַ פאָלשטענדיגע און נעמט אַריין די בריעף, דעם עפּילאָג, די נאָטען און די אָנמערקונ־גען. נאָר פון נאָטע 7 זיינען אַרויסגעלאָזען געוואָרען די איינינגע זייטען, וועלכע בעציהען זיך אויף ביאָלאָגישע און כעמישע אונטערזוכונגען.

אין מיין איינלייטונג „מאָזעס העס, זיין לעבען, וויר־קען און פילאָזאָפיע“, ווערט געגעבען די ביאָגראַפיע פון מאָזעס העס און די קריטישע דאַרשטעלונג פון זיין פילאָ־זאָפיע בכלל און זיין אויפפאַסונג פון יודענטום בפרט. דעם ביאָגראַפישען מאַטעריאַל וועגען מאָזעס העס האָט צום ערשטען צוזאַמענגעשטעלט תיאָדאָר ז ל אָ צ י ס ט י אין זיין אַבהאַנדלונג וועגען מאָזעס העס (בערלין 1905). די ביאָגראַפיע איז דערגענצט געוואָרען דורך נייע טאַטזאַכען פון מאַרקס' בריעפוועקסעל מיט ענגעלס און פון בעריכ־טען פון אינטערנאַציאָנאַל, אין וועלכע מאָזעס העס ווערט דערמאָנט. די פאָרשונג וועגען מאָזעס העס'ס ביאָגראַפיע קען מען אָבער נאָך ניט בעטראַכטען אַלס אַבגעשלאָסען. דער פערזוך דאַרצושטעלען מאָזעס העס אַלס דעם ערשטען סאָציאַליסט־ציוניסט און אַלס דעם בעגרינדער פון דער סאָ־ציאַליסטישער אויפפאַסונג פון יודענטום, איז דאָ צום ערש־טען מאָל אונטערנומען געוואָרען.

דר. נחמן סירקין.

פעברואַר 1916, נויאָרק.

אינהאַלט

מאָזעס העס, זיין לעבען, זיין ווירקען און זיין פילאָזאָפיע,
פון דר. נ. סירקין 7

פאָרוואָרט 67

בריעף.

ערשטער בריעף 72

די צוריקקעהרונג אַהיים. — די אידישע פרויען. — אַ קוואַל פון דער אידישער געשיכטס־רעליגיאָן. — פאַמיליען־ליעבע. — מאַטער דאָלאָראָזאַ.

צווייטער בריעף 73

געדאַנקען וועגען טויט און אויפערשטעהונג. — פאַמיליען־קברים. — פערוואַנדטע נשמות. — די אידישע און די אינדישע הייליגע. — שאָפּענהויער. — אחרית הימים. — דער שבת פון דער געשיכטע.

דריטער בריעף 76

אונשטערבליכקייט. — רבי יוחנן. — רמבן. — משיחיות.— פאטער אונזער. — סאָלידאַריטעט. — פראַנקרייך׳ס רוף און דער רעאַקציאָנערער געשריי.

פיערטער בריעף 79

דער דייטשער אידען־האַס. — פאַטריאָטישע ראָמאַנטיקער און פילאָזאָפירענדע בוכהענדלער. — אַמטא וויגאנד. — בערטאלד אויערבאַך. — מאָלעשאָט. — דר. גאָלאָוואָרדין. — די רעפאָרם און די אידישע נעז. — אַ פאָטאָגראַפישער פאָרטרעט. העברעאישע תפלות. — פאַטריאָטיזם. — מיין גראָספאטער. די מאַמע רחל. — נאַציאָנאַלער טרויער.

פינפטער בריעף 86

צוריקבליק. — געשעהעניסען פון דמשק. — אַ שמערץ־געשריי. — ממזר בלבול. — העפּ העפּ. — פלוכט אין פראנקרייך. — אַ דייטשער עהרליכער מאַן. — גערמאַנישע פאַטריאָטען. — זשעפערסאָן. — פאטערלענדער און מלכים. — וואו עס איז גוט, דאָרט איז דאָס פאַטערלאנד. — דאָס אידישע אינקאָגניטא. — די רעליגיאָן פון טויט.— טראָג הויך דיין פאָהן, מיין פאָלק.

זעקסטער בריעף 92

די אידעלע פערטרעטער פון דעם דייטשען גייסט. — פאַ־
טריאָטישע אידען. — דער היסטאָריקער גרעץ. — מערסיער.
חערבסט און פריהלינג פון דער וועלט־געשיכטע. — שבתי
צבי. — חסידים. — נאַטור־רעליגיאָן און געשיכטס־רע־
ליגיאָן. — די אידישע מוטער. — וויקטאָר הוגא. — בערנע.
ברוך איטציק.

זיעבענטער בריעף 99

דער רעפאָרם־שווינדעל און די קריטיקלאָזע רעאַקציאָן. —
לוטער און מענדעלסאָן. — דער שליסעל צו דער רעליגיאָן
פון דער צוקונפט. — די דריי עפּאָכען פון אידישען געזעץ.
— דער וויעדער־אויפבוי פון דער אידישער מלוכה.

אכטער בריעף 107

ניי אויפבליהענדע אידישע ליטעראַטור. — לוצאטא, ראַ־
פאָפּאָרט, פראנקעל, קראָכמאל. — זאַקס און היינע וועגען
יהודה הלוי. — מענדעלסאָן און די נײמאָדישע. — שאר.
— סעקטירער אָהן סעקטען. — סאלוואדאָר. — רעליגיאָנס־
צונויפמישער און פריימוירער. — הירש. — די כלומרשטע
מיסיאָן פון אידען אין גלות.

ניינטער בריעף 117

אַ דילעמא. — הייליגע געשיכטע פון דער מענשהייט. —
אונזערע בונדעס־גענאָסען. — איינהייט פון מענשען־גע־
שלעכט. — ראסען און פאָלקס־טיפּען. — אָרגאַניזם פון דער
מענשהייט. — אָרגאַן פון ליעבע.

צעהנטער בריעף 123

אַ אַנדערעס דילעמא. — ערפאַהרונגס־וויסענשאפטען, פי־
לאָזאָפיע און רעליגיאָן. — פאָרטשריט און קרייזלויף. —
שבת. — די ענטשטעהונג פון קאסמישען, אָרגאַנישען און
סאָציאַלען לעבען. — די מאָראַלישע נויטווענדיגקייט אָדער
די הייליגקייט. — עפּאָכען פון דער סאָציאַלער ענטוויק־
לונגס־געשיכטע : פאָרהיסטאָרישע צייטען, געבורטס צוי־
טען און געבורטס־וועהען, עפּאָכע פון רייפקייט.

עלפטער בריעף 134

דאָס רעגענערירטע יודענטום און דער קרבנות־קולט. — צוויי
טויזענד יעהריגעס זיפצען נאָך אַ נייער ליכט־שעפּפונג פאַר
ציון. — פאַטריאָטישע שירים און תפלות. — אַן אַלטע לע־
גענדע. — צייכען פון צייט. — די צייט פון דער צוריק־
קעהרונג דערנעהנט זיך. — די אָריענטאַלישע פראַגע און
די אידען. — בעגייסטערטער אויפרוף פון אַ פראנצויז.

צוועלפטער בריעף 148

דער אָנהויב פון סוף. — סאָלידאַריטעט פון די אידען. —
פילאַנטראָפּישע אילוזיאָנען. — די סאָציאַלע מלוכה פון די
חיות. — די הויבאַמען פון דעם פאָרטשריט. — די טרייע
בעשיצער פון דעם הייליגען קבר און דער אידישער נאַציאָ־
נאַליטעט. — ירושלים. — די לעצטע קאַטאַסטראָפע.

עפּילאָג.

1. גריכען און אידען 163
2. קריסטוס און ספּינאָזא 169
3. די גענעטישע וועלטאַנשויאונג 189
4. דער לעצטער אנטאַגאָניזם 196
5. די לעצטע ראַסען־הערשאַפט 204
6. א שטיק געשיכטע 207

נאָטען.

נאָטע 1 212
נאָטע 2 213
נאָטע 3 216
נאָטע 4 218
נאָטע 5 219
נאָטע 6 222
נאָטע 7 224
נאָטע 8 225
נאָטע 9 227
נאָטע 10 230
נאָך א וואָרט פון פערפאַסער 233

מאָזעס העס, זיין לעבען, זיין ווירקען און זיין פילאָזאָפיע.

1

עס איז קיינמאָל אפשר ניט געווען אזוי נויטיג אויפצולעבען דאָס בילד פון מ אָ ז ע ס ה ע ס, דעם גרויסען אינטערנאַציאָנאַלען סאָציאַליסט, דעם געניאַלען אידישען געשיכטס־פילאָזאָף און דעם אָנזאָגער פון דער אידישער נאַציאָנאַלער ווידערגעבורט, ווי אין דער איצטיגער צייט. מאָזעס העס און זיין ווערק איז דורכאויס נאָך ניט געוואָרען אַ היסטאָרישער עפּיזאָד, אַן ערשיינונג פון דער פערגאַנגענהייט, אַ ליטעראַרישע ערינערונג. די נאַציאָנאַלע און ליטעראַרישע שעפּפונג פון מאָזעס העס שטעהט אין טיעפער און אינווענדיגער שיכות מיט אונזער געגענוואַרט און איהרע פּראָבלעמען, מיט די פּראָבלעמען פון סאָציאַליזם, פון יודענטום און אידישען פאָלק.

מאָזעס העס איז געווען איינע פון די בעדייטענדסטע אינטערנאַציאָנאַל־רעוואָלוציאָנערע פיגורען אין פאָריגען יאָהרהונדערט, אָבער ער איז זיכער געווען דער ערשטער און גרעסטער רעוואָלוציאָנערער דענקער און פּאָליטיקער פון אידישען פאָלק אין דער מאָדערנער צייט. זיין פילאָזאָפיע און בעזונדערס זיין געשיכטס־פילאָזאָפיע, וועלכע איז דער יסוד פון זיין סאָציאַליזם, איז ניט פעראַלטעט און ניט פערגעסען געוואָרען, נאָר איז אפשר קיינמאָל ניט דערקענט און פערשטאַנען געוואָרען אין איהר גאַנצער ברייטקייט און טיעפקייט. זיין סיסטעמאַטישעם פילאָזאָפישעם ווערק האָט העס ניט אבגעשלאָסען, פיעל וויניגער איידער מאַרקס זיין סיסטעמאַטישעם עקאָנאָמישעם ווערק. ער האָט אָבער בעפרוכטעט דעם סאָציאַליזם מיט אַ טיעפען קולטורעל־גייסטיגען אינהאַלט און האָט בערייכערט זיין אינווענדיגען מאָראַלישען ווערט. די געשיכטס־פילאָזאָפיע, אויף וועלכע דער סאָציאַליזם ווערט אויפגעבויט, איז פון מאָזעס העס פערשטאַנען געוואָרען אין ענגסטען צוזאַמענהאַנג מיט דער גאַנצער ענטוויקלונג פון דער וועלט, בשעת דער עקאָנאָמיש־מאַטעריאַליסטישער סאָציאַליזם יויל שטעלען וואָס ענגער די גרענעצען פון דעם סאָציאַליסטישען געדאַנקען.

שעפּפעריש און אָריגינעל איז געווען העס אויף דעם געביט

פון יודענטום. זיין פילאָזאָפיע פון יודענטום הויבט ערשט יעצט אָן פערשטאַנען און אַנערקענט צו ווערען, און זיין ציוניסטישע נבואה איז פיעל רייכער אין איהר העראָאישען און אוניווערסעלען תוכן, איידער די ציוניסטישע ליטעראַטור און בעוועגונג. דאָס יודענטום אַלס אַ קולטור־אידעע, אַלס אַ בעזונדערע פאָרשטעלונג פון גאָט, וועלט, געשיכטע און לעבען, איז ווידער אויפגעוואַכט אין דעם בעוואוסטזיין פון אונזער דור און זוכט זיך אַנצוטאָן אין די בגדי מלכות פון פילאָזאָפישע בעגריפען און היסטאָרישע בעגעהרונגען. דער אויפגעלעבטער נאַציאָנאַל־פּאָליטישער ווילען פון אידישען פאָלק איז דורכגעוועבט און דורכגעפלאָכטען מיט יענע אלע פילאָזאָפישע, רעליגיעזע און קולטורעלע אידעען און שטימונגען, וועלכע זיינען בעהאַלטען און פערבאָרגען אין דעם גייסטעס־אוצר פון יודענטום. אידישע סאָציאַליסטען־פילאָזאָפען דערהויבען דעם אמת פון יודענטום מיט מאַיעסטעטישער אויסשליעסליכקייט צו דעם בעהאַלטענעם סוד פון דער אמת'ער פילאָזאָפיע און די מאָראַל־נבואה פון יודענטום צו דעם קולטור־יסוד פון דער צוקינפטיגער סאָציאַליסטישער מענשהייט. דער אמת פון יודענטום ווערט יעצט דערקענט אַלס די טענדענץ צו אַ נייער סאָציאַלער מאָראַל און לעבענס־פליכט, צו היסטאָרישער ערלעזונג און היסטאָרישען העראָאיזם, צו מענשהייטס־ווילען און צוקונפטס־האָפנונג. אין דער אידישער נאַציאָנאַל־פּאָליטישער רענעסאַנס, אין סאָציאַליסטישען ציוניזם, וויל לעבעדיג ווערען אַ נייעס קולטור־יודענטום, וועלכעס ראַנגעלט זיך פאַר זיינע היסטאָרישע פאָרמען.

איז דאָס יודענטום באמת דער לייכטענדער מאָרגענשטערן, וועלכער שטעהט פאַר דעם טאָג־אַנבּרוך פון דער סאָציאַליסטישער מענשהייט? קען דאָס יודענטום ווערען די צוקינפטיגע רעליגיאָן פון סאָציאַליזם? דאָס איז דאָס פּראָבּלעם פון אונזער צייט, וואָס דערפון הענגט אָב די צוקונפט פון יודענטום און דערמיט אויך די צוקונפט פון אידישען פאָלק. איידער דער מאָדערנער אידישער געדאַנקען וועט זיך אַננעהמען גבורה צו זוכען די תשובה אויף דאָס פּראָבּלעם און אפילו גאָר שטעלען דאָס פּראָבּלעם אין זיין גאַנצער ערנסטקייט, אין זיין גאַנצער גרויסקייט, מוז ווידער אויפגעלעבט ווערען דאָס בילד פון מאָזעס העס. וואָרום העס האָט דער ערשטער ענטדעקט דעם בעהאַלטענעם תוכן פון יודענטום, דעם

צוזאַמענהאַנג צווישען דער אידישער תורה־נבואה און דעם שעפערישען גייסט פון דער מענשליכער געשיכטע בכלל. וואָרום מאָזעס העס איז ניט נאָר דער בעגרינדער פון ציוניזם, נאָר ער איז דער ענטדעקער פון דעם סאָציאַליסטישען אינהאַלט פון יודענטום, דער אויפלעבער פון דער אידישער רעוואָלוציאָנערער ערלעזונגס־אידעע, וואָס איהר פּראַקטישע קאָנסעקווענץ איז די פּאָליטישע ווידערגעבורט פון דעם אידישען עם־הפלאות. דאָס ווערק פון מאָזעס העס „רוים און ירושלים“, וועלכעס איז געשריעבען געוואָרען מיט אַ האַלבען יאָהרהונדערט פריהער, איז ניט געווען דער אויסדרוק פון יענער צייט, נאָר עס איז דער נבואה'דיגער אָנזאָג פון אונזער געגענוואַרט און איהרע פּראָבלעמען.

אָבער נאָך אַ גאַנץ בעזונדרען ווערט און אינטערעס בעקומט מאָזעס העס און זיין ווערק אין דעם איצטיגען היסטאָרישען מאָמענט, אין דער איבערגאַנגס־עפּאָכע פון דער צייט, אין די חבלי לידה פון דער נייער וועלט. אַזוי ווי העס וואָלט פאָראויסגעזעהען דיעזע וועלט־קאַטאַסטראָפע, דעם וועלט־קריעג, וועלכער איז דער פורכטבארער פּראָלאָג צו דער וועלט־רעוואָלוציאָן. פורכטבאַר פלאָקערט יעצט די בלוט־רויטע פייער־פלאַם פון אידישען גלות אויף דער גאַנצער ערד, און דאָס אויביגע פאָלק שטעהט יעצט אפשר פאַר זיין לעצטער היסטאָרישער ענטשיידונג. אָבער צום ערשטען מאָל איז דער פרייער רצון פון אידישען פאָלק געוואָרען דער ענטשיידענדער כח איבער זיין שיקזאַל און צוקונפט. די גאַנצע וועלט שטעהט פאַר דער עפּאָכע פון איבערבוי און בענייאונג, די היסטאָריש אונטערדריקטע פעלקער הויבען זיך אויף פון זייער שטויב צו נייעם נאַציאָנאַלען לעבען, די וועלטמאַכט ווערט פאַנאַנדערגעטיילט צווישען די פעלקער אויף אַן אַנדער אופן, אין דעם אָריענט און ארץ ישראל געהט אויף די זון פון היסטאָרישער ווידערגעבורט. די דעמאָקראַטישע און סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערע כחות פון דער גאַנצער ציוויליזירטער וועלט דערוואַכען צום גרויסען ענטשיידענדען קאַמפּף מיט די רעאקציאָנערע קרעפטען פון דער אַלטער אָרדנונג. אויך פאַר דאָס אידישע פאָלק שלאָגט די ענטשיידענדע היסטאָרישע שטונדע פון ערוואַכונג און ווידערגעבורט. אין דער אויפלעבונג פון מאָזעס העס'עס בילד, אין זיין פילאָזאָפיע, זיין אויפפאַסונג פון יודענטום און זיין בשורה צו דעם אידישען פאָלק,

וועט אונזער צייט שעפּפען נייעם מוט און נייעם גלויבען און זיך דערהויבען צו גרעסערער קראַפט און טיעפערער זעלבסט־ערקענטניס.

2

ווי זעלבסטשטענדיג און אָריגינעל מאָזעס העס איז געווען, איז ער דאָך געווען א קינד פון זיין צייט, א פּראָדוקט פון זיין סביבה, אָבוואָהל ער האָט פּאָראויס געאיילט פאר זיין צייט און איז געשטאַנען אין העפטיגען קאַמפּף מיט זיין אידישער סביבה. כדי צו פערשטעהן העס, מוזען מיר פערשטעהן די אידישע סביבה, דאָס דייטשע יודענטום אין דער צייט פון מאָזעס העס.

דאָס דייטשע יודענטום אין דער ערשטער העלפט פון נייג־צעהנטען יאהרהונדערט האָט שוין געהאט א גאַנץ אַנדערעס אויס־זעהען, איידער דאָס יודענטום אין מיטעלאַלטער און אפילו אין אַכטצעהנטען יאהרהונדערט. עס איז געוואָרען שטאַרק סאָציאַל און עקאָנאָמיש און האָט זיך אָנגעשלאָסען אָן די דייטשע קולטור. אויך פּאָליטיש זיינען אידען געוואָרען פאַקטיש גלייכבערעכטיגט און פריי, אָבוואָהל דאָס געזעץ האָט זיי די גלייכבערעכטיגונג נאָך ניט בעווילינט. אין מענדעלסאָן'ס צייטען האָבען אידען אין דייטש־לאַנד נאָך ניט געהאט קיין וואָהנרעכט אין גאַנצען לאַנד, זיינען גע־ווען סאָציאַל אונטערדריקט און האָבען אויך עקאָנאָמיש געלעבט נאָך אין אָרעמע פערהעלטניסען. אלס א פאָלק פון האַנדעל און פערמיטלונג זיינען די מערב־אייראָפּעאישע אידען אין אַכטצעהנטען יאהרהונדערט, אַזוי ווי אין גאַנצען מיטעלאַלטער, געווען אפילו אין עקאָנאָמיש העכער שטעהענדער קלאַס־פּאָלק, אָבער צו גרויסען עקאָנאָמישען רייכטום און סאָציאַלער מאַכט האָבען זיי זיך ניט געקענט אויפהויבען.

אַנדערש איז עס געוואָרען אין דעם אָנהויב פון דעם נייג־צעהנטען יאהרהונדערט, ווען עס האָט זיך אָנגעהויבען די אינדוס־טריעל־קאַפּיטאַליסטישע ענטוויקלונג אין דייטשלאַנד און די פראַנ־צויזישע רעוואָלוציאָן און די נאַפּאָלעאָנישע מלחמות האָבען אפילו אין דייטשלאַנד אונטערגעגראָבען שוין די יסודות פון דער מיטעל־אַלטערליכער אָרדנונג. די נייע צייט האָט געבראַכט די אידען אין דייטשלאַנד רייכטום, א העכערע סאָציאַלע שטעלונג און האָט זיי

געפֿעגט די טויערען פֿון דער דייטשער קולטור. די פּרינציפּען פֿון דעם ליבעראַליזם, די מענשען־רעכט, וועלכע די פֿראַנצויזישע רעוואָלוציאָן האָט פּראָקלאַמירט און וועלכע די נאַפּאָלעאָנישע מלחמות האָבען פּאַקטיש פערוויקליכט אין מערב־אייראָפּאַ, האָבען קיינעם ניט געבראַכט אַזאַ נוצען ווי דעם אידישען האַנדעלס־פֿאָלק.

די ראַדיקאַלע קאָנסטיטוציאָן פֿון 1793 אין פראַנקרייך האָט ערקלערט, דאָס די מענשענרעכט זיינען: גלייכהייט, פרייהייט, זיכערהייט, אייגענטום. אונטער פרייהייט איז פערשטאַנען געוואָרען די פרייהייט פאַר דעם איינצעלנעם אַלעס צו טאָן, וואָס קען דעם אַנדערען ניט שאַדען, און דאָס יעדער מענש האָט דאָס רעכט אויף פּריוואַט־אייגענטום און אויף די אויסנוצונג פון פּריוואַט־אייגענטום. אונטער גלייכהייט איז פערשטאַנען געוואָרען די גלייכהייט פון אַלע מענשען אין זייער אינדיווידועלער אויסנוצונג פון זייער אייגענטום. דאָס רעכט אויף זיכערהייט האָט ווידער געמיינט די זיכערהייט פון יעדעם איינצעלנעם אויף די בעשיצונג פון זיין פערזאָן, זיין פרייהייט און זיין אייגענטום. פאַר קיין עלעמענט פון דער געזעלשאַפט זיינען דיזע פּרינציפּען פון דער רעוואָלוציאָנערער בורזשואַזיע ניט געוועזען אַזוי ווילקאָמען, ווי פאַר אידען, וועלכע האָבען ניט געהאַט קיין פרייהייט פון בעוועגונג, פון וואָהנרעכט, קיין גלייכהייט פאַר דאָס געזעץ, וואָס זייער אייגענטום איז געשטאַנען שטענדיג אין געפֿאַהר און וועלכע האָבען קיינמאָל ניט געקענט רוהיג געניעסען די זיכערהייט פון זייער אייגענטום.

די מאָדערנע צייט האָט גלייך אויפגעהויבען זעהר הויך דעם עקאָנאָמישען צושטאַנד פון אידען אין מערב־אייראָפּאַ און בעזונדערס אין דייטשלאַנד. נאָך איידער זיי האָבען בעקומען די פאָרמאַלע פּאָליטישע גלייכבערעכטיגונג, זיינען זיי שוין איבערגעגאַנגען אין דעם גרעסטען טייל אין די רייהען פון דער בורזשואַזיע. די צאָהל פון די האַנדווערקער, הויזירער און קליינע הענדלער, וועלכע איז פריהער געוועזען נאָך אַ גאַנץ בעדייטענדע, האָט אָנגעהויבען צו זינקען און אידען זיינען באַלד ארויפגעשטיגען צו אַלע העכערע סאָציאַלע פּאָזיציאָנען. אין דער בילדונג, וועלכע זיי האָבען אויפגענומען מיט אַ ברענענדען באַגעהר, האָבען זיי געפונען אַ וועטע־רען וואָפען פאַר זייער עקאָנאָמישען און סאָציאַלען אויפשטייגען. באַלד זיינען די פערפֿאָלגטע און פעראַכטעטע אידען פון מיטעל־

אלטער געװאָרען אַ טײל פֿון דער הערשענדער בורזשואַזיע אין דײטשלאַנד, װעלכער איז געגאַנגען אַלץ װײטער פֿאָרװערטס אויף דעם װעג צו סאָציאַלער מאַכט און בילדונג.

צוזאַמען מיט דעם סאָציאַלען און קולטורעלען אויפשטײגען פֿון די אידען אין דײטשלאַנד האָט זיך אויך אָנגעהויבען די אינ־װענדיגע גײסטיגע איבערקערעניש אין זײער לעבען. די נאַציאָנאַל־רעליגיעזע אידישקײט, װעלכע איז געװען ניט נאָר אַ רעליגיאָן נאָר אַ בעזונדערע לעבענספֿיהרונג, אַ נאַציאָנאַלע אָרגאַניזאַציאָן, װעל־כע האָט זיך געהאַלטען אָבגעזונדערט פֿון דער קריסטליכער סביבה און האָט אויך געהאַט אײגענע פּאָליטיש־נאַציאָנאַלע צוקונפֿט־חלומות, — דיעזע אידישקײט האָט ניט געקענט אויסהאַלטען דעם דראַנג פֿון דער נײער צײט. די ראַציאָנאַליסטישע פֿילאָזאָפֿיע פֿון דער צײט האָט זיך געשטעלט אין װידערשפּרוך צו דער אידישער רעליגיאָן. מענדעלסאָן׳ס פֿערזוך צו מאַכען שלום צװישען דעם יודענטום און דעם גײסט פֿון דער נײער פֿילאָזאָפֿיע האָט, װי אַלע אַזעלכע שכל׳דיגע פּרובונגען, מעהר אויפֿגעדעקט דעם געגענזאַץ צװישען דעם יודענטום און דער דאַמאָליגער פֿילאָזאָפֿיע, אײדער אויפגעבויט אַ בריק צװישען זײ. דאָס יודענטום האָט אויסגע־זעהען אין די אויגען פֿון דעם נײעם אויפֿגעקלערטען דור װי אַן אונ־גליקליכער משונה׳דיגער איבערעשט פֿון אַמאָליגע צײטען, װאָס איז פֿאַראורטײלט צום טויט פֿון דעם גײסט פֿון דער נײער צײט.

אויב די אידישקײט האָט פֿערלאָרען אונטער דעם דראַנג פֿון דער צײט איהר רעליגיעזען װערט, איז זי דאָך שוין אַרײנגעפֿאַלען אין אַ פֿאָלשטענדיגע סתירה מיט די נײע סאָציאַל־עקאָנאָמישע בע־דינגונגען, װעלכע זײנען בעשאַפֿען געװאָרען פֿאַר אידען. דער טריאומף פֿון דעם ליבעראַליזם און די אידען פֿון דער פֿראַנצוי־זישער רעװאָלוציאָן האָט געעפֿענט פֿאַר אידען ברײט און װײט די טויערען פֿון סאָציאַלען אויפשטײג. די פֿערענדערטע סאָציאַל־עקאָנאָמישע לאַגע פֿון די מערב־אײראָפּעאישע און בעזונדערס פֿון די דײטשע אידען האָט געבראַכט די אידען אין װידערשפּרוך מיט זײער נאַציאָנאַלער אידישקײט. זאָלאַנג די אידען זײנען געװען פּאָליטיש אונטערדריקט, אויסגעשלאָסען פֿון דער געזעלשאַפֿט און האָבען געלעבט אין בעשײדענע אומשטענדען צװישען די מויערן פֿון געטאָ, איז זײער נאַציאָנאַל אָבגעזונדערטע לעבענספֿיהרונג,

זייער האָפנונג אויף ציון און משיח, זייער מיסטיש־רעליגיעזער בליק צו ירושלים געווען נאַטירליך און ניט נאָר בערעכטיגט, נאָר נויטווענדיג און אַ טייל פון זייער גאַנצער בעזונדערער לע־בענספיהרונג און קולטור. וויבאַלד אָבער די טויערען פון געטאָ האָבען אָנגעהויבען איינצופאַלען, און די סאָציאַל און קולטורעל אויפשטייגענדע אידען האָבען אויך אָנגעהויבען צו פאָדערען פאָ־ליטישע און בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג אין דער געזעלשאַפט, איז שוין די נאַציאָנאַלע אידעאָלאָגיע פון יודענטום געוואָרען אַ שטערונג צו די עמאַנציפּאַציאָנס־שטרעבונגען פון די אידען.

אין דער דיסקוסיאָן, וועלכע האָט זיך זייט דעם סוף פון אַכט־צעהנטען יאָהרהונדערט אָנגעהויבען אין דייטשלאַנד און פראַנק־רייך וועגען דער בירגערליכער עמאַנציפּאַציאָן פון אידען, איז פון פיינדליכער קריסטליכער זייט אויך פאָראַיינס פאָרגעוואָרפען גע־וואָרען צו אידען, דאָס זיי טראַכטען גאָר זיך אומקעהרען צוריק אין ארץ־ישראל. פון פערשיעדענער זייט איז אויפגעוויעזען געוואָרען, דאָס די אידישע רעליגיאָן מיט איהרע מצוות און פערבאָטען שטעהט אין ווידערשפּרוך מיט די בירגערליכע געזעצען פון לאַנד. די קריסטליכע וועלט האָט עס די אידען געשטעלט אַלס אַן אָפענע בעדינגונג פאַר די בירגערליכע גלייכבערעכ־טיגונג, דאָס זיי זאָלען זיך אבזאגען פון זייער נאַציאָנאַלער אב־געזונדערטקייט אפילו אין זייערע געדאַנקען און האָפנונגען און דאָס זיי זאָלען צופּאַסען די אידישע רעליגיאָן צו די וועלטליכע געזעצען פון לאַנד. נאַפּאָלעאָן, וועלכער האָט צונויפגערופען אַ סנהדרין פון די פערטרעטער פון יודענטום, אין יאָהר 1807 אין פאַריז, האָט אייגענטליך אויסגע־דריקט די שטימונג פון דער דאַמאָליגער קריסטליכער וועלט בנוגע צו דער פראַגע פון דער אידישער גלייכבערעכטיגונג. ווי קענען אידען פערלאַנגען פאָלשטענדיגע בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג, ווען זייער תורה ענטהאַלט אין זיך אַנדערע בירגערליכע געזעצען, און ווען זיי פיהלען זיך אַלס אַ בעזונדערע נאַציאָן מיט בעזונדערע אידעאַלען אינערהאַלב פון דעם פראַנצויזישען פאָלק? דיעזע סתירה האָט דער אידישער סנהדרין געראַפט בעפריעדיגענד פער־ענטפערען, איידער דאָס אידישע פאָלק האָט געקענט בעקומען זיין רעכט אויף גלייכבערעכטיגונג.

אזוי ווי דער מאָדערנער גייסט האָט זיך ארויסגעוויזען שטאַרקער, איידער די צערמאָניעלע רעליגיעזע אידישקייט, אזוי האָבען אויך די סאָציאַלע און פּאָליטישע אינטערעסען פון די אויפגעקומענע אידען פערדרענגט די נאַציאָנאַלע בייגקשאַפט, די משיח־חלומות און דעם גאַנצען נאַציאָנאַל־פּאָעטישען צויבער, וועלכער האָט געשוועבט איבער דאָס געטאָ־יודענטום. דאָס יודענטום אין מערב־אייראָפּא האָט זיך אָנגעהויבען אויפצולעזען. דאָס יודענטום האָט פערלאָרען זיין אינהאַלט, וויבאַלד נאָר דער איד האָט געפונען זיין אנשלוס צו דער ארומיגער געזעלשאַפט און קולטור. עס האָט זיך אָנגעהויבען צווישען די מערב־אייראָפּעאישע אידען, און בעזונדערס צווישען די דייטשע אידען, די צייט פון פערצווייפלונג, מאַסען־שמד, און אָפענער אסימילאַציאָן. די קינדער און די תלמידים פון מענדעלסאָן זיינען שוין כמעט אַלע איבערגעגאַנגען צום קריסטענטום, און אין דעם אָנהויב פון נייגצעהנטען יאָהרהונדערט זיינען די מאַסענטויפען געוואָרען א געוועהנליכע ערשיינונג. די אסימילאַציאָן איז געוואָרען די מאָדע און דער אידעאַל פון דער צייט, און דיעזע אסימילאַציאָן האָט געזוכט איהר נאַטירליכע פארענדיגונג אין דער טויפע, וועלכע האָט אין דער געשטאַלט פון דעם טויפצעטעל געגעבען דעם איד דעם איינטריטסבילעט אין די אייראָפּעאישע קולטור, ווי היינע האָט זיך גייסטרייך אויסגעדריקט.

די אסימילאַציאָן איז געווען אָבער נאָר א י י ן געזעלשאַפטליכע ערשיינונג, וועלכע איז אויפגעטראָטען אין יענער איבערגאַנגס עפּאָכע פון אידישען מיטעלאַלטער צו דער מאָדערנער צייט. זי איז געווען די גייסטיגע אָבשפּיעגלונג פון דעם מאַטעריאַליזם און דעם איינגענוצען פון דער אידישער בורזשואַזיע, וועלכע האָט זיך דאַמאַלס אָנגעהויבען מעכטיג ענטוויקלען און האָט געוואָלט פערבייטען איהר נאַציאָנאַלע אידישקייט און היסטאָרישע אייגענטימליכקייט אויף פּאָליטישע גלייכבערעכטיגונג און דעם נוצען פון דער הערשענדער קולטור. די אסימילאַציאָן האָט אָבער דאָך ניט פערמאָגט אויסצוזאַפּען דעם לעצטען לעבענסזאַפט פון דער אידישער נאַציאָן. דער פּאָלקס־ארגאַניזם האָט זיך דאָך געראַנגעלט געגען דיעזען מאַטעריאַליסטישען גיפט, וועלכען דער אויפשטייגענדער אידישער קאַפּיטאַליזם האָט פון זיך פערשפּרייטעט. עס האָט זיך אָנגעהויבען א אינווענדיגער קאַמפּף

צווישען אידען, אזוי ערנסט ווי אין סוף פון בית שני דער קאמפף צווישען די דאמאליגע מאטעריאליסטישע אסימילאטארען, די הע־לעניסטען, און די נאציאנאליסטען, וועלכע האבען געהאלטען טייער דעם גייסטיג־מאראלישען אינהאלט פון יודענטום. אויך אין דעם אנהויב פון דעם נייצעהנטען יאהרהונדערט דערוועקען זיך אין דעם דייטשען יודענטום טיעפע נאציאנאלע און מאראלישע קרעפ־טען, וועלכע זאגען שוין אן די היסטארישע און קולטורעלע ערוואַ־כונג פון דעם אידישען פאלק.

אין דערזעלביגער צייט פון דער פאנאנדערבליהונג פון דער אידישער בורזשואזיע און דער אסימילאציאן טרעטען ארוים פון דעם שוים פון דעם דייטשען יודענטום די גרויסע סאציאלע רע־וואלוציאנערען און קריטיקער פון דער בירגערליכער וועלט. היינע, בערנע, יאקאבי, מארקס, העס, לאסאל זיינען קינדער פון יענער עפאכע. זיי זיינען די גרויסע רעוואלוציאנערען פון דער צייט: היינע, בערנע, יאקאבי דעמאקראטישע רעוואלוציאנערען, מארקס העס, לאסאל סאציאלע רעוואלוציאנערען. דיעזע גרויסע אידישע רע־וואלוציאנערען האבען אבער אויך א גאנץ מערקווירדיגע און אײ־גענארטיגע שטעלונג צום יודענטום, וועלכע אונטערשיידעט זיך פאלשטענדיג פון דער פאטריאטיש־בורזשואזנער דערשראקענער און פעררעטערישער אסימילאציאן. די אידען האבען דאס רעכט אויף בעפרייאונג און עמאנציפאציאן ניט דורך די ערניעדרונג פון אסי־מילאציאן, נור דורך דעם כח פון רעוואלוציאן, דאס איז דער נייער רוף, וועלכער קלינגט אין דעם ערוואכענדען און ווידערשפענסטיג געווארענעם יודענטום. ביי דיעזע וועלטהיסטארישע אידען דערוועקען זיך שוין אידישע נאציאנאל ־ רעוואלוציאנערע שטימונגען, עס פערשטעהט זיך, נאך אין א גאנץ אונבעשטימטער און אונזיכערער געשטאלט. היינע וועהרענד זיין גאנצען לעבען און לאסאל אין זיין פריהער יוגענד ווייניגסטענס זיינען פול מיט בעוואונדערונג און סימפאטיע צום אידישען פאלק און זיין מערק־ווירדיגער ערשיינונג אין דער געשיכטע, אבוואהל ביידע זיינען בי־טערע קריטיקער און אבשפאטער פון דעם טראדיציאנעלען קאפי־טאליסטישען יודענטום, וועלכעס איז ארייגגעוואקסען און אויפגע־וואקסען אין דער מאדערנער צייט. ביז צום היינטיגען טאג קלינגט נאך די געוואלטיגע אנקלאגע און קריטיק פון מארקס געגען די אי־

דען פון זיין צייט, וועלכע ער האט אונטער דעם איינפלוס פון פייערבאך׳ס רעליגיאנס־קריטיק און פראזעאלאגיע צונויפגעמישט מיט דעם בעגריף און דער אידעע פון יודענטום בכלל. ווען מארקס זאגט, דאס די נשמה פון יודענטום איז דאס געלד, און דאס די עמאנציפאציאן פון יודענטום איז די עמאנציפאציאן פון דער וועלט פון יודענטום, האט ער אין אויג אייגענטליך די אידישע בורזשואזיע פון דייטשלאנד פון זיין צייט, וואס די מאטעריאליסטיש־פעררעטע־רישע אסימילאציאן איז געווארען איהר אידעאלאגיע.

דאס די אידען זיינען געווארען א קאפיטאליסטיש הערשענדער קלאס און זיינען אין זייער מאטעריאליזם און אסימילאציאן טיעף געפאלען, דאריבער קלאגען זיך די דאמאליגע אידישע פאטריאטען. דער בעגרינדער פון דער וויסענשאפט פון יודענטום, דער דאמאלס נאך יונגער צ ו נ ץ שרייבט אין יאהר 1827: „די אידען און דאס יודענטום, וועלכעס מיר ווילען איבערבויען, איז צוריסען און איז געווארען דער רויב פון בארבארען, נארען, געלדוועקסלער, אי־דיאטען און פרנסים... די אייגענע וויסענשאפט איז ביי די דייטשע אידען אבגעשטארבען און פאר די אייראפעאישע וויסענשאפט האבען זיי גיט קיין פערשטענדניס, ווארום זיי זיינען געווארען אונטריי צו זיך זעלבסט, פערפרעמדט צו דער אידעע און סקלאווען פון עגאאיזם“. עדוארד ג א נ ז, איינער פון די אידישע קעמפפער פון יענער צייט, וועלכער האט, ווי פיעלע אנדערע, שפעטער פערבי־טען די אידישע פאהן אויף דאס קריסטליכע קרייץ, רעדט אויך מיט גרויסער פארביטערונג געגען די הערשאפט פון געלד ביי אידען, געגען די אידישע געלד־אריסטאקראטיע, וועלכע מאכט אלעס אזוי ניעדריג.

די אידישע בורזשואזיע האט פערראטען דאס אידישע פאלק דורך אסימילאציאן און מאטעריאליסטישען עגאאיזם און די אי־דישע געניאלע רעוואלוציאנערען האבען זיך אבגעווענדעט מיט פערדרוס און אבשיי פון דעם געלד־יודענטום און האבען זיך אויסער־האלב פון יודענטום אויפגעבויט זייער טעמפעל פון אונשטערב־ליכקייט. באלד איז שוין דאס אידישע פאלק אין דייטשלאנד גע־שטאנען הארט ביי דעם ברעג פון פאנאנדערפאלונג און אונטער־גאנג. די רייכע און די אינטעליגענץ האבען געמאכט דעם לעצ־טען שריט פון דער אסימילאציאן און האבען אנגעהויבען אין די

מאסען איבערגעהען צום קריסטענטום. אין יאָהר 1823 האָבען זיך א העלפט פון דער אידישער געמיינדע אין בערלין געטויפט. אומזיסט האָט די אָרטדאָקסיע געשטורעמט און געדונערט, זי האָט ניט פארמאָגט איינצוהאלטען דעם פארניכטענדען שטראָם. דאָס דייטשע יודענטום האָט ביי דער ערשטער בעגעגנונג מיט דער אייראָפעאישער קולטור פערלאָרען זיין ווידערשטאנדס־קראפט און איז פון די ערשטע שטראהלען פון דער פרייהייטס־זון געבלענדעט און פארבלענדעט געוואָרען ביז צו אונבעוואוסטזיניגקייט.

אין דער טיעפסטער טיעפעניש פון אידישען פאָלק איז אָבער דאָך ניט אויסגעלאָשען געוואָרען די לעבענס־פלאַם. די פאָלקס־נשמה האָט דאָך געפונען אן אינהאלט, דורך וועלכען זי האָט זיך געקענט ראטעווען אין יענער קריטישער איבערגאנגס־צייט פון אויפלעזונג און אונטערגאנג. אויב דאָס אידישע פאָלק האָט ניט קיין צוקונפט און האָט פערלאָרען זיין פעסטען גלייכגעוויכט אין דער געגענווארט, האָט עס דאָך געהאט א גרויסע און גלאָררייכע געשיכטע, וועלכע האָט געווירקט אויף די געשיכטע פון דער גאנצער מענשהייט, און וועלכע לעבט נאָך אין דער אידישער געגענווארט אין פערשיעדענע אופנים. אין דער העברעאישער שפראך, אין דער אידישער געשיכטע, פאָעזיע, ליטעראטור, פילאָזאָפיע, רעליגיאָנס־פילאָזאָפיע, אין די גייסטיג־מאָראלישע איינענשאפטען פון אידישען לעבען און פאמיליען־לעבען פון דער געגענווארט איז געפונען געוואָרען א זין און אינהאלט פאר דאָס יודענטום. אין יענער קריטישער איבערגאנגס־צייט האָט אָנגעהויבען בעשאפען ווערען די אזוי אָנגערופענע וויסענשאפט פון יודענטום, וואָס אימאנועל וואָלף האָט אזוי מערקווירדיג טיעף און רייך בעשטימט איהר זין און אינהאלט אין דער צייטשריפט פון קולטור־פעראיין אין 1823. יאסט, צונץ, לעווי סאָן זיינען אויפגעטרעטען מיט זייערע ערשטע פאָרשונגען און פאָעזיען, און באלד האָבען זיך שוין דערזעהן די אויפגעהענדע שטערען פון גרעץ, גייגער, קראכמאל, ראפאָפארט און פיעלע אנדערע פאָרשער און שעפפער אויף דעם פיעל־זייטיגען פעלד פון דער וויסענשאפט פון יודענטום. עס האָט זיך אָנגעהויבען דערוועקען אין יענער צייט פון געפאלענקייט דורך דיעזע אידישע פאָרשונגען דער זעלבסטגעפיהל און די אכטונג צו דער אייגענער

מערקווירדיגער נאציאָן ביי דער בעסערער אידישער אינטעליגענץ. באלד האָבען זיך אָנגעהויבען ציהען פון דיעזער נייער וויסענשאפט פון יודענטום שטראהלען פון גייסטיגער און נאציאנאלער ענערגיע, וועלכע האָבען צווישען אידען פון דער גאנצער וועלט געוועקט און גערופען דעם פערצווייפעלטען אָדער פערגליווערטען אידישען גייסט.

אָט אין יענער מערקווירדיגער צייט פון דער אסימילאציאָן פון דער בורזשואזיע, פון דער רעוואָלוציאָנערער קריטיק פון די אידישע סאָציאליסטען, פון דעם בלינדען קאמפף פון די אָרטאָדאָקסען, און די ערשטע שפראָצונגען פון דער וויסענשאפט פון יודענטום איז אויפגעטרעטען מ אָ ז ע ס ה ע ס. צום גליק האָט ער אין זיין נשמה פעראייניגט די רעוואָלוציאָנערע אונרוהיגקייט פון מארקס און לאסאל און די ראָמאנטיש־אידישע שטימונג פון היינע און גרעץ, וועלכע האָט געפונען א פרוכטבארען באָדען אין זיינע אידישע ידיעות און זיינע שענע פרום־אָרטאָדאָקסישע פאמיליען־טראדיציאָנען. אַן אוניווערסעלער רעוואָלוציאָנער און פילאָזאָף און א אידישער נאציאָנאליסט און קעמפפער פאר די ווידערגעבורט פון אידען און יודענטום, — דאס איז געוועזען אין יענער צייט א נייע און זעלטזאמע ערשיינונג, וועלכע מען האָט שלעכט פערשטאנען און נאך ערגער אבגעשאצט. ערשט אונזער צייט איז עס אויסגעקומען צו פערשטעהן און צו ווירדיגען מאָזעס העס נאך זיין גאנצען היסטאָרישען ווערט.

3.

מאָזעס העס איז געבאָרען געוואָרען אין באָן אין דייטשלאנד, דעם 21 יאנואר 1812. זיינע עלטערן זיינען געוועזען פרומע אָרטאָדאָקסישע אידען, פון סוחרישען שטאנד, וועלכע האָבען געגעבען דעם יונגען מאָריץ א גוטע אידישע ערציהונג. דאָס זיינען געוועזען אידען פון דעם אלטען שטייגער, וועלכע זיינען געוועזען שטאָלץ אויף זייער יחוס פון רבנים און תלמידי חכמים, און וואס אין זייער הויז האָט געשוועבט א פרומער און עהרליכער אידישער גייסט.

אלס יונגעס קינד האָט ער זיך ערצויגען אין באָן אין הויז פון זיין זיידען, וועלכער האָט געהערט צו יענע טיפען פון כאראקטער־פעסטע, שטארק־גלויביגע סוחרים־למדנים, מיט וועלכע דאס אמאָליגע אידישע לעבען איז געוועזען אזוי רייך. דיעזער פרומער, גע־

לערנטער און אונאבהענגיגער מאן האט געמאכט אויף דעם קליינעם מאריץ די שטארקסטע ווירקונג. זיין פרומקייט, זיין ווירדע, זיין געלערנטקייט, זיין גלויבען און זיין ליעבע צום אידישען פאלק האבען איבערגעלאזען די טיעפסטע שפורען אין דער נשמה פון דעם געפיהלפולען און אויפגעוועקטען קינד.

אין יאהר 1830 טרעט העס אריין אלס סטודענט אין באנער אוניווערזיטעט, אבער ער האט וואהרשיינליך קיינמאל די אוניווערזיטעט נים געענדיגט און נים בעקומען קיין געלערנטען טיטעל. אלס סטודענט האט ער זיך שוין אריינגעווארפען אין די רעוואלוציאנערע בעוועגונג פון יענער צייט, וועלכע איז געווען אן אונבעשטימטעס געמיש פון אנארכיזם, קאמוניזם און סאציאליזם. געצויגען האט דעם יונגען העס צו דער סאציאלער רעוואלוציאן קודם כל זיין אידישער טעמפעראמענט, זיין אידיש-נאציאנאלער געפיהל, די איידעלקייט און ריינקייט פון זיין אינווענדיגער נאטור.

עס פערשטעהט זיך, דאס דער פראקטישער בעל-בתישער פאטער האט נים געהאט קיין פרייד פון דעם אונרוהיגען זוהן און באלד איז געווארען אן אפענע קריעגעריי צווישען דעם פאטער און דעם נים-געראטענעם זוהן, וועלכער האט זיך אריינגעווארפען אין די סאציאליסטישע בעוועגונג. דער יונגער העס האט פערלאזען די היים, איז געפאהרען אין ענגלאנד, האט געפרובט זיין גליק אין פאריז, און איז צום סוף געקומען צוריק צו פוס אין דייטשלאנד און איז אין א דארף לעבען מעץ געווען א צייט לאנג א לעהרער. דער פאטער האט ווידער געמאכט שלום מיט דעם יונגען העס און האט איהם אריינגענומען אין זיין געשעפט אין קעלן. אבער העס האט זיך הפנים נים געפאסט פאר א סוחר. ער האט זיך באלד ווידער צוקריעגט מיט זיין פאטער און האט אויף שטענדיג שוין פערביטען די געשעפטס-ביכער אויף די פילאזאפישע ספרים פון העגעל און ספינאזא. ער האט זייט יענער צייט געלעבט אין אויסערליכער נויט און ארעמקייט, אבער ער האט געפונען אין זיינע פילאזאפישע פארשונגען און שטודיען די אמת'ע בערוהיגונג און צופריעדענהייט פון גייסט. ווען ער האט אבער אין יאהר 1840 חתונה געהאט מיט א קריסטליכער מיידעל, מיט סיבילע פריטש, וועלכע ער האט ארויסגענומען פון אן עפענטליכען הויז, איז ער זיך שוין אויף אייביג

פאַנאַנדערגעגאַנגען מיט זיין פאָטער און האָט איהם קיינמאָל מעהר ניט געזעהן. אין דער געוועזענער פּראָסטיטוטקע האָט העס געפונען א טריייע פריינדין און מיטקעמפּפערין און העלפערין פאר דאָס גאַנצע לעבען. קינדער האָט אָבער העס נאָך זיך ניט איבערגעלאָזען. ער האָט איבערגעלאָזען נאָך זיך זיין לעבען און זיינע ווערק.

שוין אין די ערשטע יאָהרען פון זיין לערנען האָט זיך העס בעגייסטערט פאר ספּינאָזא, דעם גרויסען אידישען פילאָזאָף, קעמפּפער און דולדער, און איז איהם געבליעבען טריי זיין גאַנץ לעבען. פון ספּינאָזא לערנט ער די מאָניסטישע וועלטאַנשויאונג און די העראָאישע לעבענספיהרונג, וואס די וואָרצלען פון דיעזער לעהרע שטאַמען פון דעם נבואה־יודענטום. ספּינאָזא'ס פילאָזאָפיע האָט געפונען דעם טיעפּסטען אָבקלאַנג אין העס'ס נשמה.

זיין ערשטעס גרעסערעס ווערק, וועלכעס העס האָט ארויסגעגעבען אין יאָהר 1837 טראָגט דעם נאָמען: „די הייליגע געשיכטע פון דער מענשהייט, פון א תלמיד ספּינאָזא'ס". דאָס איז דאָס ווערק פון א פינף און צוואַנציג יאָהריגען שרייבער וועגען דער פילאָזאָפיע פון דער געשיכטע: עס איז ווענינ סיסטעמאַטיש, שטורעמדיג און דורכגעדרונגען פון דעם זעלבסטגעפיהל פון א מענשען, וועלכער טראָגט אין זיין אייגענעם איך דעם מאַסשטאַב פאר זיין אמת. די מענשליכע געשיכטע איז הייליג, איהרע פאַסירונגען זיינען ניט צופעליג, נאָר זיינען פאראויסגעזעהען לכתחילה, זיינען די פרייע ווערק פון גאָט, פון „דעם הייליגען גייסט". העס פּרובט זיך ארויסגעפינען דעם אינוועגדיגען פּלאַן, נאָך וועלכען די מענשליכע געשיכטע איז אויפגעבוימ, אָבער ער מוז, פערשטעהט זיך, צופּאַסען די היסטאָרישע פאַסירונגען און פאַקטען צו זיין פּלאַן. כאַראַקטעריסטיש איז אָבער, אין וואָס העס זעהט דעם אינוועגדיגען זין פון דיעזעם געטליך־הייליגען פּלאַן פון דער געשיכטע. אין דער ערשטער עפּאָכע פון דער מענשליכער געשיכטע, וועלכע ציהט זיך פון אדם הראשון ביז קריסטוס, האָט זיך דער פאַסיווער כח פון גייסט, די מענשליכע פאַנטאַזיע, דער כח הדמיון ענטוויקעלט ביז צום העכסטען פונקט און איז אַלץ רייכער געוואָרען דורך די אויפנאַמע פון די אויסערע בילדער פון דער וועלט. מיט קריסטוס הויבט זיך אָן דאָס אַקטיווע גייסטעס־לעבען, און דער מענש מאַכט דעם שריט צום סינטעז פון גייסט און נאַטור. ערשט ספּינאָזא פּעראייי־

ניגט גאָט און די וועלט, נאַטור און גייסט. ספינאָזא האָט דער־קענט גאָט ניט נאָר מיט זיין געמיטה, נאָר שוין מיט דעם ליכטיגען שכל. די גאַנצע וועלט־געשיכטע איז נאָר די שטייגענדע ערקענט־ניס פון גאָט, וועלכע וועט מוזען פיהרען צו דער וועלט־רעליגיאָן פון דער צוקונפט, וואס איהר גאַנצער אינהאַלט וועט זיין די ליעבע. אַנשטאַט דעם געזעץ און דעם דין וועט אין דער צוקונפט הערשען די ה י י ל י ג ע אָרדנונג, וואָרום אַלע וועלען האָבען דערקענט גאָט. אין דעם אידישען פאָלק האָט פון שטענדיג אָן געלעבט דער גייסט פון הייליגקייט, וועלכער לעבט יעצט ווידער אויף און וועט אין דער צוקונפט בעהערשען די גאַנצע מענשהייט מיט א נייער תורה. מיט דיעזע געדאַנקען שליסט העס זיין ערשטע יוגענד־שריפט פון 1837, אין וועלכער מיר דערקענען שוין גאָר פיעלע שטימונגען, וועלכע האָבען פינף און צוואַנציג יאָהר שפּעטער געפונען זייער אויסדרוק אין „רוים און ירושלים“.

אין דיעזער ערשטער שריפט איז שוין מאָזעס העס אַן אויסגע־שפּראָכענער סאָציאַליסט אָדער בעסער געזאָגט קאָמוניסט. אין דער וועלט זאָלען הערשען גליק און ליעבע, און פרייהייט און גלייכ־הייט איז דער וועג דערצו. דער רייכטום דאַרף גלייך צוטיילט ווערען צווישען די בירגער, און דער שטאַאט מוז בעזיצען און קאָנט־ראָלירען דעם רייכטום פון דער געזעלשאַפט. העס זעהט דאָס קומען פון דעם סאָציאַליזם דורך די פערשאַרפונג פון די סאָציאַלע געגענ־זעצען: דער מיטעלשטאַנד מוז אין דער קאָנקורענץ פערשווינדען, דער גרויס־קאַפּיטאַל מוז זיך אַלץ מעהר און מעהר קאָנצענטרירען, און די העכסטע סאָציאַלע ווידערשפּריכען מוזען פיהרען צו דער נייער געזעלשאַפטליכער אָרדנונג. העס זעהט דאָ כמעט פאָראויס די שפּעטערדיגע פערעלענדרונגס־טעאָריע פון קאַרל מאַרקס.

עס געהען פאַריבער נאָך פיער יאָהר און אין יאָהר 1841 טרעט ארויס העס מיט א נייעם בעדייטענדען ווערק: „די אייראָפּעאישע טריאַרכיע“. עס איז א ווערק וועגען דער פּאָליטיק פון דער צייט, אָבער עס איז געשריבען פון אַן אַלגעמיינעם פילאָזאָפישען שטאַנד־פונקט. ער ענטוויקעלט די אידעע פון א פעראייניגטען שטאַאט פון אייראָפּא, וועלכער זאָל בעשטעהן פון פראַנקרייך, דייטשלאַנד און ענגלאַנד. דיעזער שטאַאט זאָל זיין אַן אידעאַלער שטאַאט, וועלכער זאָל פערווירקליכען די העכסטע פרייהייט און דעם אייבי־

גען שלום. דיעזער פעראייניגטער שטאאט וועט קומען נאך א האר־טען קאמפף, אבער ער מוז קומען. מכח דיעזען שטאאטען־בונד שרייבט העס די פאלגענדע ווערטער, וועלכע קלינגען כמעט ווי א נבואה אין יאהר 1841: „מעגליך, דאס פראנקרייך און דייטשלאנד וועלען זיך אויסקעמפפען די פריינדשאפט ערשט אויף די שלאכט־פעלדער ביים רהיין, אבער עס איז זיכער, דאס אין דער צוקונפט וועט פעהווירקליכט ווערען דאס שענסטע פערהעלטניס צווישען פראנקרייך און דייטשלאנד, וועלכעס וועט דויערן יאהרהונדערטען... דערוויילע וועט זיך אפשר פראנקרייך פערבינדען מיט רוסלאנד. עס וועט מאכען הנאות צו די רוסען, וועלכע וועלען עס ערניעדריגען, עס וועט זיך אונטערוואַרפען אונטער דעם ווילען פון א מאכט, וועל־כע וועט שטענדיג דראהען מיט אבפאל... ווארום גארנישט וועט הינדערן רוסלאנד, צו שליסען אין א גינסטיגען מאמענט א „פרינ־ציפען־אליאנץ" מיט דייטשלאנד. און אויף אזא אופן אונז איירא־פעער, וועט מיר וועלען בלייבען צוריסען, צו רוסיפיצירען אזוי לאנג גייסטיג און מאטעריעל, ביז מיר וועלען אריינפאלען דעמאראלי־זירט און מאכטלאז אין דעם רשות פון דעם סקלאווען־אימפעראטאר". העס האט אלזא שוין דאמאלס געזעהן די גרעסטע סכנה פון דער וועלט אין דער צוררייסונג צווישען דייטשלאנד און פראנקרייך, וועל־כע וועט געבען רוסלאנד די מעגליכקייט זיך צו פעראייניגען מיט פראנקרייך און עס ערניעדריגען, און דערנאך אפשר זיך פעראייני־גען מיט דייטשלאנד, וואס דאס וועט פיהרען צו דער פערשקלא־פונג פון גאנץ אייראפא. אויך מארקס האט דרייסיג יאהר שפע־טער נאך דעם דייטש־פראנצויזישען קריעג אויסגעשפראכען דיזעל־ביגע געדאנקען, בשעת דייטשלאנד און פראנקרייך האבען זיך צו־שפאלטען און האבען אויף אזא אופן געמאכט, דאס רוסלאנד זאל האלטען די וואגשאל פון דער וועלטלאגע אין איהרע הענד.

אין דיעזער מערקווירדיגער שריפט וועגען דער אייראפעאישער פאליטיק זיינען פאראן אויך צווייטע געדאנקען וועגען אידען און יודענטום, וועלכע זיינען אבער ערשט שפעטער אין „רוים און ירושלים" ענטוויקעלט געווארען ביז צו זייער העכסטען גלאנץ.

4.

אין די פערציגער יאָהרען פון פאָריגען יאָהרהונדערט הויבט זיך אָן אין מערב איירא͏ָפּא די גרויסע רעוואָלוציאָנערע אונרוהיגקייט, וועלכע האָט זיך געענדיגט מיט דער רעוואָלוציאָן פון 1848 און האָט געגעבען דעם אנשטויס צו דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג פון די מאַסען. אין די פערציגער יאָהרען הויבט זיך אָן שטארק צו ענט־וויקלען די אינדוסטריע אין ענגלאנד, פראנקרייך און זיד־דייטשלאנד. די אנהויבונג פון קאפּיטאל און די ענטשטעהונג פון גרויסע אינ־דוסטריעלע אונטערנעהמונגען רופען ארויס אויף דער אנדער זייט די פערמעהרונג פון דעם פּראָלעטאריאט אין די גרויסע שטעדט און זיין פערעלענדונג און פעראָרעמונג. דער ארבייטער קלאס האָט נאָך ניט געקענט קעמפּפען דאמאלס סיסטעמאטיש געגען דעם אויפ־שטייגענדען קאפּיטאליזם. צווישען קאפּיטאל און ארבייט הויבט אָן בעשאַפען צו ווערען אן אונרוהיגער דראָהענדער געגענזאץ, וועל־כער ווערט ניט איינגעשטילט דורך אָרגאניזאציאָנען און רעפאָרמען, נאָר וועלכער וואקסט אלץ מעהר צו אן אָפענעם צוזאמענשטויס. אין ענגלאנד שטורעמט די טשארטיסטען־בעוועגונג, וועלכע איז אפילו נאָך אונקלאר אין איהרע ציעלען און פאָדערונגען, אָבער טראָגט אין זיך א טיעפען סאציאל־רעוואָלוציאָנערען גייסט. אין פראנקרייך זיינען שוין אויפגעטראטען די ערשטע סאָציאליסטען, ווי פּוריע, קאבע, פּרודאָן, וועלכע זיינען געוועזען שטארק און שארף אין זייער געזעלשאפטליכער קריטיק און אין דער אויפפאסונג פון דעם קלאסען־כאראקטער פון דער געזעלשאפט, אָבוואהל נאָך זעהר פאנטאסטיש און אונקלאָר אין זייערע וועגען און מעטאָדען צום סאָציאליזם. אין דייטשלאנד טרעטען אויף אין די פערציגער יאָה־רען מארקס, ענגעלס, רוגע, גרין, ווייטלינג, א חוץ די ראדיקאלע פילאָזאָפען פון דער לינקער העגעל׳שער שולע, וועלכע קעמפּפען געגען די מאָנארכיע און די קירכע און חלום׳ען ווע־גען דער איבעראנדערשונג און בענייאונג פון דער וועלט.

דער צענטער פון דער ראדיקאלער און רעוואלוציאָנערער בעווע־גונג אין דייטשלאנד איז געווען זיד־דייטשלאנד, בעזונדערס די רהיין־פּראָווינצען, וואו די אינדוסטריע איז געווען שטארק ענט־וויקעלט און וואו עס האָט געהערשט מעהר פראנצויזישער פריי־

הייטליכער גייסט איידער אין פרייסען אדער אנדערע טיילען פון דייטשלאנד. אין יאהר 1842 הויבט זיך אן א בעדייטענדע ראדי־קאל־רעוואלוציאנערע בעוועגונג אין זיד־דייטשלאנד, און די שטאדט קעלן ווערט דער מיטעלפונקט פון דיעזער בעוועגונג. אפאזיציא־נעלע ליבעראלען, ראדיקאלע פילאזאפען, וועלכע טראגען דעם נא־מען יונג־העגעליאנער, רעפובליקאנער, יונגע סאציאליסטען, קארל מארקס, מאקס שטירנער, ברונא בויער. פעראייניגען זיך אלע ארום די ערשטע ראדיקאלע קאמפף־ציימונג, „די רהיינישע צייטונג“, וועלכע הויבט אן צו ער־שיינען אין אנהויב 1843 און וועלכער עס איז אויסגעקומען צו שפיע־לען א היסטארישע ראליע אין דער געשיכטע פון דער דייטשער פרייהייטס־בעוועגונג. צוזאמען מיט מארקס, שטירנער, ברונא בויער און אנדערע ווערט אויך מאזעס העס טעטיג אין דיעזער צייטונג אלס מיטארבייטער. די „רהיינישע צייטונג“ האט זיך אבער ניט געקענט לאנג האלטען אונטער די דאמאליגע בעדינגונגען פון דער דייטשער צענזור, זי איז פאר איהרע סאציאליסטישע און פראלעטאריש־רעוואלוציאנערע ארטיקלען, וועלכע זיינען געשריע־בען געוועזען אפילו אין א ריין טעארעטישען טאן, פאלשטענדיג צו־געמאכט געווארען נאך אנדערטהאלב יאהרען עקזיסטענץ. אבער פריהער שוין איז העס אבגעפאהרען אין פאריז, אלס קארעספאנ־דענט פון דער צייטונג, וואו ער איז געשטאנען אין פערבינדונג מיט די פערשיעדענע געהיימע סאציאליסטישע געזעלשאפטען, פון וועל־כע די בעדייטענדסטע איז געוועזען דער בעקאנטער „בונד פון די גערעכטע“. אין פאריז איז העס געקומען אין בעריהרונג און פער־בינדונג מיט אלע בעריהמטע פרייהייטס־קעמפפער און רעוואלוציא־נערען פון יענער צייט, פון וועלכע אבער ניט אלע זיינען געבליבען אזוי טריי דעם סאציאליזם זייער גאנצעס לעבען, ווי מאזעס העס.

נאכדעם ווי די „רהיינישע צייטונג“ איז אונטערדריקט געווא־רען, האבען די דאמאליגע דייטשע רעוואלוציאנערען זיך געפרובט צו בעגרינדען נייע צייטונגען, וועלכע זיינען שטענדיג די ערשטע וואפען פון דער רעוואלוציאן. אבער אלע דיעזע פערשיעדענע צייטונגס־פלאנען און אונטערנעהמונגען, אין וועלכע העס איז געוועזען שטארק בעטייליגט, האבען ווי געוועהנליך ניט געהאט קיין ערפאלג. באלד אבער איז ערשיענען אין דער שווייץ א סאציאליסטישעס

זאמעלבוך אונטער דעם מערקווירדיגען נאמען: „איינאונצוואנציג בויגען פון דער שווייץ“, ווייל א בוך פון מעהר איידער צוואנציג בויגען איז אין דייטשלאנד געווען פריי פון צענזור. אין דיעזעם זאמעלבוך זיינען געווען אבגעדרוקט צוויי גרעסערע ארטיקלען פון העס: „סאציאליזם און קאמוניזם“, און „די פילאזאפיע דער טאט“.

דורך דיעזען ארטיקעל: „די פילאזאפיע דער טאט“, האט העס בעקומען א בעזונדערע בעריהמטהייט. דיעזען ארטיקעל פערדאנקט העס זיין נאמען אלס דער בעגרינדער פון דייטשען אנארכיזם, וועלכען ער האט בעקומען אין דער געשיכטע פון אנארכיזם. מארקס האט ביטער פערשפאטעט אין „קאמוניסטישען מאניפעסט“ דיעזען אנארכיסטיש־קאמוניסטישען ארטיקעל פון העס. העס שטעהט דאמאלס פון איין זייט אונטער דער ווירקונג פון ספינאזא און די יונג־העגעליאנער, בעזונדערס אונטער דער ווירקונג פון דעם ראדיקאלען פילאזאף פייערבאך, פון דער אנדער זייט האט פרודאן'ס בעריהמטע שריפט: וואס איז אייגענטום? און די תשובה פרודאן'ס, דאס אייגענטום איז גנבה, געמאכט אויף העס א טיעפען רושם. אין אמת און א ווערט האט אין לעבען און געשיכטע נאר דער טעטיגער, שעפפערישער פרייער אינדיווידואום. דא איז שוין העס ארויפגעמרעטען אויף דעם וועג פון פילאזאפישען אנארכיזם. אבער העס איז שוין אנארכיסט אויך פאליטיש און סאציאל. ער פערניינט יעדע הערשאפט אין גייסטיגען און סאציאלען לעבען און פאלגליך אויף דעם שטאאט און די קירכע, ווי גוט און צוועקמעסיג זיי זאלען אפילו ניט זיין ארגאניזירט. דער שטאאט איז דער היפך פון דעם אינדיווידואום. העס פערניינט אויך דאס אייגענטום, ווארום זי בעשרענקט שוין די פרייע טהאט. דער אידעאל איז די אבסאלוטע פרייהייט, דאס הייסט דאס דער מענש זאל זיך פריי בעשטימען און ניט בעשטימט ווערען פון אן אויסערליכען דרוק. דער מענש זאל זיך אויסקלייבען פריי נאך זיין אייגענער לוסט זיין טעטיגקייט, אזוי דאס ארבייט זאל אויפהערען צו זיין א לאסט, נאר זאל ווערען א געגנוס, ווייל זי איז פריי. דאס זיינען געדאנקען, פון וועלכע פרודאן ווייס נאך ניט, אבער ביי פוריע זיינען שוין פאראן אנדייטונגען דערפון, ווען ער רעדט פון דער הארמאניע צווישען ארבייט און געגוס. ארויסגעהענדיג פון דעם אבסאלוטען ווערט פון דעם אינדיווידואום זעהט העס דאמאלס אין ראסע און נאציאן א בע

שרענקונג פון אינדיווידואום. נאָר דאָס האָט א ווערט, וואס איז אַלגעמיין מענשליך, דאָס איז דאַמאָלס געווען העס'ס אויפפאַסונג, גאַנץ אין איינקלאַנג מיט אַנדערע סאָציאַליסטען פון יענער צייט, ווי צום ביישפּיעל וויטלינג, וועלכער לאַכט פון דער פערשיעדענהייט פון די מענשליכע שפּראַכען, פון די "זשאַרגאָנען", וואָס טיילען און זאָנדערן פאַנאַנדער די מענשען. עס איז געווען די צייט, אין וועלכער דער מענש בכלל האָט ערשט געמוזט דערהויבען און אינגוועטדיג בעפרייט ווערען.

די „פילאָזאָפיע דער טאַט" פון העס האָט אויף א גלענצענדען אופן אבגעשפּיעגעלט די גייסטיגע און רעוואָלוציאָנערע אונרוהיגקייט און זוכעניש פון די ערשטע סאָציאַליסטען אין דייטשלאַנד. בשעת מארקס האָט מיט זיין „קאָמוניסטישען מאַניפעסט" געזוכט אריינצוטראגען קלארקייט אין דעם דאַמאָליגען סאָציאַליזם, האָט ער געמאַכט דעם פילאָזאָפיש־אנארכיסטישען העס פאר דאס ציעלבערעט פון זיינע פּאָלעמישע פיילען.

דערהוויל זיינען ערשיענען אין יאָהר 1844 די בעריהמטע „דייטש־פראנצויזישע יאָהרביכער" פון קארל מארקס, יענע ערשטע ליטערארישע אויסגאבע, אין וועלכער די דייטשע רעוואָלוציאָנערען פון די פערציגער יאָהרען האָבען געפונען זייער טריבונע. אין דיעזע יאָהרביכער האָבען זיך בעטייליגט היינע, מארקס מיט זיינע בעריהמט געוואָרענע ארטיקלען: „צור קריטיק דער העגעלשען רעכטס־פילאָזאָפיע" און „צור יודען־פראגע", ענגעלס און פיעלע אנדערע. אויך פון העס זיינען דאָרט ערשיענען פיער בריעף פון פּאַריז, אין וועלכע ער קריטיקירט די דאַמאָליגע פּאָליטישע צושטענדע אין פראנקרייך פון א העכערען פילאָזאָפיש־רעוואָלוציאָנערען שטאַנדפּונקט. אין דיעזע בריעף איז העס דער הייסער פערטיידיגער פון דער מענשליכער גלייכהייט, אלס דער ערשטער בעדינגונג פון מענשליכער פרייהייט, און גלייכהייט איז זעלבסטפערשטענדליך סאָציאַלע גלייכהייט, די סאָציאַליסטישע אָרדנונג.

נאָכדעם ווי די „דייטש־פראנצויזישע יאָהרביכער" זיינען אונטערגעגאנגען פון דער אויבינגער זעהר פּראָזאאישער אורזאכע, פון וועלכער אלע רעוואָלוציאָנערע אויסגאבען אין אלע לענדער און אין אלע שפּראכען געהען געוועהנליך אונטער, איז נאָך אין 1844 א קנאַפּע צייט ערשיענען אין פּאַריז דער „פּאָרווערטס". אָבער באלד

זיינען ארויסגעטריעבען געוואָרען פון פּאריז אלע דייטשע רעוואָלו־ציאָנערען, און מארקס איז אָבגעפאהרען אין ברוסעל. העס האָט אָבער פריהער נאָך פערלאָזען פּאריז און איז געקומען אין קעלן, וואו ער האָט ווייטער מיטגעארבייט אין פערשיעדענע ראדיקאלע אויס־גאבען, וועלכע האָבען אלע ניט געהאט קיין לאנגע יאָהרען. אין יאָהר 1845 גיט העס צוזאמען מיט ענגעלס, וועלכער איז דאמאָלס אויך געווען אין דייטשלאנד, ארויס אַ צייטשריפט אונטער דעם נאָמען: „דער געזעלשאפטס־שפּיעגעל", וועלכע האָט זיך גע־דרוקט אין עלבערפעלד. די צייטשריפט האָט זיך געשטעלט פאר איהר אויפגאבע אויפצודעקען די נויט און דאס עלענד פון דער גע־זעלשאפט, צו בעשרייבען אָרעמקייט, הונגער, פּראָסטיטוציאָן, קראנק־הייט, זעלבסטמאָרד פון פערצווייפלונג א. ז. וו. דער „געזעלשאפטס שפּיעגעל" איז דורכגעדרונגען פון העס'ס אינוועגדיגער אידעאליס־טישער איבערצייגונג, דאָס סוף כל סוף איז דער מענש גוט און ריין און דאס די צייט וועט קומען, ווען די מענשהייט וועט ווערען ענטוויקעלט, געבילדעט און פאָלקאָמען. באלד אָבער הערט אויף „דער געזעלשאפטס־שפּיעגעל" אויף אַ „קורצע צייט" צו ערשיינען, ווי די רעדאקציאָנעלע נאָטיץ לויטעט, און העס בעגרינדעט אין יאָהר 1845 אַ וויסענשאפטליכע פיערטעל־יאָהרשריפט: „רהייני־שע יאָהרביכער צו געזעלשאפטליכער רעפאָרם". אין דיעזע יאָהר־ביכער אזוי ווי אין „דייטשען בירגערבוך" פון דעמזעלבען פערלאג ערשיינען די וויכטיגסטע סאָציאליסטישע און רעוואָלוציאָנערע אר־טיקלען פון העס, פון וועלכע עס פערדיענט בעזונדערס דערמאנט צו ווערען זיין ארטיקעל: „איבער דאס געלדוועזען". דיעזע סאָ־ציאליסטיש־רעוואָלוציאָנערע ארטיקלען זיינען אָבער איינגעקליידעט, ווי אומעדום ביי העס, אין אבסטראקט־פילאָזאָפישע ווערטער און בעגריפען, וועלכע פערוואנדלען די הארטע מיט קאמפף אָנגעפילטע ווירקליכקייט אין לופטיגע אין די הימלען שוועבענדע אבסטראק־ציאָנען.

אין יענער צייט הויבט זיך אָן דער אינוועגדיגער קאמפף אין די קרייזען פון די דאמאָליגע רעוואָלוציאָנערען, אַ קאמפף, אין וועל־כען העס האָט געשפּיעלט אַ פיהרענדע ראָליע. דער ראדיקאלער פי־לאָזאָף ארנאָלד רוגע, וועלכער איז לכתחילה געגאנגען דעמזעלביגען וועג פון מארקס, ענגעלס און העס, אבוואהל אין הארצען האָט אין

איהם נאָך אַלץ גילעבט דער דייטש־קריסטליכער קאָנסערוואַטאָר, אַרנאָלד רוגע איז אויפגעטרעטען געגען די קאָמוניסטען און בעזונ־דערס געגען מאָזעס העס. אין זיינע „שטודיען און ערינערונגען" פון 1845 לאכט ער פון מארקס און נאָך מעהר פון העס, וועלכען ער רופט „דער קאָמוניסטען־ראבי", — א נאָמען, וועלכער איז פער־בליבען אויף העס פאר זיין גאנצעם לעבען. רוגע'ס אָנפאַלען אויף דעם קאָמוניזם, אויף מארקס און העס, איז אויך אָנגעפילט מיט א היבשע ביסעל שנאה צו אידען. רוגע האָט געענדיגט זיין קאריערע אַלס א טרייער ליטערארישער קנעכט פון ביסמארק. מיט דיזען רוגע פיהרט העס דעם ליטעראַרישען פעדער־קאמפף אין דער „דייטשער בריסעלער צייטונג" פון יענער צייט.

אָבער באלד ווערט העס אריינגעדרונגען אין א פיעל ערנסטערע פאָלעמיק. אין יאָהר 1845 טרעט אויף מ א ק ס ש ט י ר נ ע ר מיט זיין אַנאַרכיסטיש־עגאָאיסטישען ווערק: „דער איינציגער און זיין אייגענטום". שטירנער האָט געמאכט א וויטערע קאָנסעק־ווענץ פון דער פייערבאַכישער פילאָזאָפיע. פייערבאַך איז פון גאָט דורך די פערנונפט געקומען צום מענשען. דער מענש איז דער שעפּפער פון אַלע אייביגע, רעליגיעזע און פילאָזאָפישע אמת'ען, וועלכע הויבען זיך אויף מיט האפּפערטיגער זעלבסטשטענדיגקייט איבער דעם מענשען. שטירנער געהט א שריט ווייטער, ניט דער מענש, דער אַלגעמיינער מענש, נאָר דער אייגענער מענש, דער „איך" איז דער מאסשטאב פון אמת און דאס ציעל פון לעבען. דער איינציגער איז זיך זעלבסט א בעשטימער און א האר, ער דאַרף זיין פריי פון גאָט, מאָראַל, שטאַאַט, טראַדיציאָן, רעכט, פון אַלץ וואָס וויל זיך שטעלען ווי אַן איבערנאַטירליכע און איבערמענשליכע אויסטראַכטעניש איבער איהם. ניט די געשיכטע און ניט די גע־זעלשאַפט, נאָר דער איינצעלנער אטאָם פון דער געזעלשאפט האָט דעם אמת'ן אבסאָלוטען ווערט. כדי אָבער דיזער סאָציאַלער אטאָם, דער איך, דער עגאָאיסט, זאָל קענען האָבען א קיום אין לעבען, קלערט שטירנער צוריק אויס דאס מיטעל „דעם בונד פון די עגאָאיסטען". אזוי בויט שטירנער ווידער אויף יענע כחות, וועלכע שטעהען מחוץ פון דעם איינצעלנעם און וועלכע ער האָט אזוי אונבאַרמהערציג פערניכטעט, בשעת ער האָט ארויסגעשיילט אין געדאַנקען דעם איינציגען פון דער געזעלשאַפט און דער געשיכטע.

ניט קוקענדיג אויף דיזע ווידערשפריכען פון שטירנער'ס פילאָזאָפיע און אויף די אונקלאָרקייט פון דעם גאַנצען גאַנג פון זיין געדאַנק, האָט דאָך דאָס בוך אריינגעבראַכט אַ מהומה אין די קעפּ. העס פיהלט זיך מחויב אויפצוטרעטען מיט זיין גאַנצער פּאָלעמישער שאַרפקייט געגען שטירנער, ווארום שטירנער איז איינער פון דעם אייגענעם קרייז און זיין קאַמפף געגען דעם שטאַאַט האָט ער איבערגענומען זיכער פון העס זעלבסט. העס לאָזט ערשיינען אין יאָהר 1845 אַ קליינעם ביכעל: „די לעצטע פילאָזאָפען" געגען שטירנער. שטירנער'ס איינצעלנער מענש־עגאָאיסט ווידערשפּרעכט העס'ס סאָציאַליסטישער נשמה. דער מענש איז עטוואס נאָר אין דער געזעלשאַפט און דורך די געזעלשאַפט, דער „בונד פון עגאָאיסטען" איז ניט קיין נייעס, דאָס האָט עקזיסטירט אין דעם גאַנצען משך פון דער מענשליכער געשיכטע. אַזוי פּאָלעמיזירט העס געגען שטירנער'ס עגאָאיסטישען איך, געגען דעם איינציגען און אייגענעם, וועלכער איז אפשר אַן אנדער אויסדרוק פאר דעם העס'שען מענש, אָבער וועלכער קען, לויט שטירנער'ס אונבעשטימטקייט און אונזיכערקייט אין דעפיניציאָן און געדאַנקען, אויך אויסגעפילט ווערען מיט אַן אַנטי־סאָציאַלען תוכן. דעם סאָציאַליסטישען אנאַרכיסט העס איז געווען ניט צום האַרצען די ארגומענטאַציאָן און די פאָרם פון דעם אינדיווידואַליסטישען אנאַרכיסט שטירנער, וועלכער שטעהט שוין אויף דעם געפעהרליכען גרעניץ פון אינדיווידואַליזם בכלל. העס האָט אויך זיך בעטייליגט אָן דער שריפט פון מארקס געגען שטירנער, וועלכע טראָגט דעם נאָמען "סאַנקט מאַקס".

העס איז אין יענער צייט אָבער ניט נאָר אַ סאָציאַליסטישער ליטעראַטאָר, נאָר אויך אַ סאָציאַליסטישער אַגיטאַטאָר, אויף ווי פיעל עס האָט געקענט דאַמאַלס זיין די רעדע פון סאָציאַליסטישער אגיטאַציאָן אין אייגענטליכען זין פון וואָרט. צוזאַמען מיט ענגעלס פיהרט ער אַן אגיטאַציאָן, האַלט פאָרטרעגע אין ב א ר מ ע ן און ע ל ב ע ר פ ע ל ד און פרעדיגט דעם קאָמוניזם. פון יענע פערזאַמלונגען שרייבט ענגעלס אַזוי בעגייסטערט צו מארקס. דאָס אויף זיי זיינען געווען אַלע קלאַסען פערטרעטען, פון דער געלד־אַריסטאָקראַטיע ביז צו דעם גראַסערי־מאַן, אַ חוץ נאַטירליך דעם פּראָלעטאַריאַט. אין די „רהיינישע יאָהרביכער" זיינען אָבגעדרוקט געוואָרען די צוויי רעדען פון העס אויף יענע פערזאַמלונגען, אין

וועלכע העם ערקלערט דעם קאָמוניזם נאָך אַלץ הויפּטזעכליך פון פילאָזאָפיש־מאַראַלישען שטאַנדפּונקט. א דריטע רעדע איז ניט אויסגעקומען העס׳ן צו האַלטען, ווארום באַלד איז די פּאָליציי ארויפגעטרעטען און האָט געמאַכט א סוף צו דער בעוועגונג.

פון דעם מינדליכען אגיטאַטאָר ווערט העס ווידער א שריפטליכער אגיטאַטאָר, דער קעמפפער מיט דער פען. אין יאָהר 1846 ערשיינט ווידער אַן ארטיקעל פון העס אין דעם צווייטען באַנד פון די „רהיינישע יאַהרביכער“, וועלכע האָבען זיך אָנגעהויבען צו דרוקען אין דער שווייץ. אין דיעזען ארטיקעל זאָגט העס ארויס דעם דאַמאַלס זיכער זעהר אריגינעלען געדאַנקען, דאס די סאָציאַלע רעוואָלוציאָן קען ניט קומען דורך קיין אנדערען קלאַס, ווי דורך דעם פּראָלעטאַריאַט. זיין פריהערדיגער פילאָזאָפישער סאָציאַליזם, דער סאָציאַליזם, וועלכער בעשטעהט אין דעם דיאַלעקטישען קאַמפּף־שפּיעל פון מאָראַלישע און היסטאָרישע בעגריפען, מאַכט שוין דאָ פּלאַץ פאר א קלאָרע רעאַלע אויפפאַסונג פון סאָציאַליזם, אַלס דעם קאַמפּף פון קלאַסען פאר די בעהערשונג און אומגעשטאַלטונג פון דער געזעלשאַפט. העס איז שוין זיכער דאַמאַלס געשטאַנען אונטער דער ווירקונג פון דעם אויפשטייגענדען מאַרקס.

5.

צווישען די סאָציאַליסטען פון יענער צייט, וועלכע האָבען געשטאַמט פון אַלע לענדער און האָבען גערעדט אויף אַלע פילאָזאָפישע, מיסטישע, רעליגיעזע און פאַנטאַסטישע לשונות, איז דער יונגער מארקס געוועזן דער קלאָרסטער קאָפּ און דער שטאַרקסטער גייסט. די פראַנצויזישע סאָציאַליסטען, פוריע, קאַבע, פּרודאָן האָבען זיך פאָרגעשטעלט, דאָס דער סאָציאַליזם קען פערווירקליכט ווערען דורך אַן אויסגעטראַכטען סאָציאַליסטישען פּלאַן, דורך א קאָמוניסטישע געזעלשאַפט אין א קליינינקען מאסשטאַב, דורך פוריע׳ס פאַלאַנסטערע אָדער דורך אַן אויסטויש־באַנק, לויט פּרודאָן׳ס פּלאַן. דיעזע פראַנצויזישע סאָציאַליסטען האָבען ווירקליך געזעהן די סאָציאַלע קלאַסען־געגענזעצען און האָבען געפיהלט דאָס גאַנצע פערדארבען פון דער קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפט. עס האָט זיי אָבער געפעהלט יעדעס פערשטענדניס פאר די היסטאָרישע ענטוויקלונג און יעדע ווירקליכע קענטניס פון דער סאָציאַלער עקאָ־

נאָמיע און איהרע טרייבענדע קרעפטען. די נויטוועגדיגקייט פון דעם סאָציאַליזם האָבען זיי אַרויסגעדרונגען פון דער אידעע פון מאָראַל און גערעכטיגקייט און זיין פּראַקטישע דורכפיהרבארקייט האָבען זיי געזעהן אין זייערע אינדיווידועלע פאַנטאַסטישע פּלאַנען. די אייביגקייט און היסטאָרישקייט פון סאָציאַליזם אָדער בעסער געזאָגט פון קאָמוניזם האָבען זיי געזעהן אין אור־קריסטענטום, וועלכעס איז געווען אָרגאַניזירט לכתחילה אויף דעם קאָמוניזם פון בעזיץ, און זיי האָבען אלע געשריעבען אויך אַבהאַנדלונגען וועגען דאָס אמת׳ע קריסטענטום. בשעת אָבער די פראַנצויזישע סאָציאַליסטען האָבען געזעהן יעדענפאַלס די קלאַסען־געגענזעצען און האָבען קריטיקירט דעם סאָציאַלען און פּאָליטישען בוי פון דער געזעלשאַפט, האָבען די דייטשע סאָציאַליסטען ניט געהאַט אפילו אויף אַזוי ווייט רעוואָלוציאָנערען זין און פּאָליטישע קלאַרקייט. זיי האָבען אין דעם סאָציאַליזם געזעהן דעם ענדגילטיגען דיאַלעקטישען נצחון פון אַבסטראַקטע פילאָזאָפישע בעגריפען און אידעען. זיי אלע, ברונא בויער, גרין, וויטלינג, שטירנער, העס זיינען, ווי מארקס און ענגעלס זעלבסט, געקומען צום סאָציאַליזם פון דער דייטשער קלאַסישער פילאָזאָפיע און איהרע דאַמאַליגע העכסטע און לעצטע פערטרעטער: העגעל און פייערבאַך. העגעל׳ס „אידעע" און פייערבאַך׳ס „מענש" זיינען געווען די לעצטע אידעאַלען פון דער געשיכטע, צו וועלכע דער דיאַלעקטישער שפּיעל פון בעגריפען פיהרט. אַזוי ווי אין אכטצעהנטען יאָהרהונדערט האָט דער דייטשער פילאָזאָף קאַנט געמאַכט פון דעם פראַנצויזישען רעוואָלוציאָנער ראָבעספּיער א טעאָרעטישען בעגריף, אַזוי האָבען אויך די דייטשע סאָציאַליסטען פון די פערציגער יאָהרען אריבערגעטראַגען דעם פראַנצויזישען סאָציאַליזם פון דער ערד אין די לופטיגע הימלען פון אבסטראַקטע בעגריפען. צו דיעזען פילאָזאָפישען און ריינעם סאָציאַליזם האָבען די דייטשע סאָציאַליסטען נאָך צוגעמישט א היבשע מאָס רעליגיעזע מיסטיק און אורקריסטענטום, ווי בעזונדערס וויטלינג.

דער גייסטרייכער און טיעפזיניגער מארקס האָט שוין אין די ערשטע יאָהרען פון זיין סאָציאַליזם געזעהן דעם טעאָרעטישען באַאַס און די פּראַקטישע אונדורכפיהרבארקייט פון דיעזען סאָציאַליזם. אמת, אין זיין „אידען־פראַגע" רעדט נאָך מארקס זעלבסט אין דעם פייערבאַך׳שען פילאָזאָפישען לשון, אַזוי דאָס דער אמת׳ער

אינהאַלט פון דיזער גלענצענדער שריפט איז פאַר פיעלע עד היום נאָך געבליבען אונפערשטענדליך און מיספערשטענדליך. אָבער באַלד האַט מאַרקס אַנגעהויבען צו דענקען עקאָנאָמיש און פּאָלי־טיש און האַט שוין דערפיהלט, דאַס דער סאָציאַליזם קען נאָר פער־ווירקליכט ווערען היסטאָריש, אין לויף פון דער עקאָנאָמישער און פּאָליטישער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט און דורך די נייע צושטערענדע און אָרגאַניזירענדע כחות פון מאָדערנעם קאַפּיטאַליזם און דעם סאָציאַלען קלאַסען־קאַמפּף. מאַרקס און מיט איהם ענגעלס האָבען שוין אין דער מיטע פון די פערציגער יאָהרען אָנ־געהויבען שטודירען מיט דער גרעסטער איבערגעבענקייט נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע און עקאָנאָמישע געשיכטע. מאַרקס האַט זיך אַלץ מעהר און מעהר דערוויטערט פון דעם אַרט דענקען פון די סאָ־ציאַליסטען פון זיין צייט און האַט אָנגעהויבען שאַפען די פונדאַ־מענטאַלע בעגריפען פון דעם קעמפּפענדען רעוואָלוציאָנערען סאָ־ציאַליזם.

פאַר דעם רעוואָלוציאָנערען סאָציאַליזם איז אָבער נויטיג געֿ־ווען אָבצוראַמען פון וועג אַלע אנדערע פאָרמען פון סאָציאַליזם, וועלכע האָבען זיך ארומגעטראָגען כאַאָטיש אין דער דאַמאָליגער רעוואָלוציאָנערער וועלט. מאַרקס האַט דערפאַר ביז צו דער ער־שיינונג פון זיין קריטיק פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע (1859) געפיהרט כמעט אין גאַנצען אַ קריטישע און פּאָלעמישע מלחמה געגען אַלע אנדערע סאָציאַליסטען פון זיין צייט. אין בעזונדערע ספּעציעלע ווערק, אין אַרטיקלען און בריעף, אין דעם קאָמוניסטי־שען מאַניפעסט זעלבסט אונטערוואַרפט מאַרקס די אוטאָפּיסטישע, פילאָזאָפישע, רעליגיעזע סאָציאַליסטען דעם פייער פון זיין קריטיק און דעם ברען פון זיין סאַטירע. ברונאָ באַוער, קאַרל גרין, פּרודאָן, ווייטלינג, די פריהערדיגע סאָציאַליסטען ווי אָווען, פוריע ווערען אראבגעריסען פון זייער הויכקייט און ווערען פאַרגעשטעלט נאָר אַלס אונגליקליכע טעות׳ען, וועלכע האָבען געהאַלטען די מענשען אין פערווירונג, ביז עס איז געקומען די ערלעזונג דורך דעם וויסענ־שאַפטליכען און רעוואָלוציאָנערען סאָציאַליזם. דאַס קלינגט גאַנץ בעזונדערס פון דעם קאָמוניסטישען מאַניפעסט.

מיר פערשטעהען יעצט די פּסיכאָלאָגישע בערעכטיגונג פון דעם קאַמפּף און דער קריטיק, וועלכע מאַרקס האַט געפיהרט געגען אַלע

אנדערע פֿארמען פון סאָציאַליזם. כדי דער רעוואָלוציאָנערער סאָ־ציאַליזם, וועלכער שטיצט זיך אויף קלאַסען־קאמפף און אויף די עקאָנאָמישע אינטערעסען פון פּראָלעטאריאט, זאָל לאָזען ווארצלען אין ארבייטער־קלאַס, איז נויטיג געווען דאמאָלס צו בעזייטיגען יעדע סאָציאַליסטישע אידעאָלאָגיע, וועלכע איז געשטאַנען ווי א מחיצה צווישען דעם רעוואָלוציאָנערען סאָציאַליזם און דעם פּראָ־לעטאַריאַט. מאַרקס׳ם קריטיק געגען אלע פאָרמען פון סאָציאַליזם איז געווען פערשטענדליך און בערעכטיגט דורך די אומשטענדען פון יענער צייט. עס איז אָבער א טעות, ווען פיעלע מיינען, דאָס דורך דיזע קריטיק האָבען אלע יענע סאָציאַליסטישע אידעען און שטרעבונגען פערלאָרען זייער ווערט, און דאָס יענער סאָציאַליזם איז בכלל געווען א פערווירונג און מיספערשטענדניס, א זוכעניש אין פינסטערן, איידער דאָס ליכט האָט אָנגעהויבען צו שיינען. פערקעהרט, יענע סאָציאַליסטישע אידעען און טענדענצען ענטהאַל־טען אין זיך פיעלע בלייבענדע און שעפּפערישע אמת׳ען, פון וועלכע א טייל האָבען שוין אויסגעהאַלטען די קריטיק פון דער געשיכטע, און אנדערע זיינען עד היום נאָך גענויאלע אנדייטונגען און ווינקען פאר די צוקונפט פון דעם סאָציאַליזם. די אוטאָפּיסטיש־פאַנטאַס־טישע קאָמוניסטישע פּלאַנען פון אָווען, פוריע, קאַבע, פּרודאָן זיינען ניט געבליבען אָהן א ווירקונג אויף דעם גאַנג פון דעם סאָציאַליזם. פון דיזען אוטאָפּיסטישען סאָציאַליזם שטאַמט אייגענטליך די גאַנצע מאָדערנע קאָאָפּעראַטיווע בעוועגונג, וועלכע ווערט אלץ מעהר און מעהר א הערשענדער עלעמענט אין סאָציאַליזם. די בע־שאַפונג פון סאציאַל־קאָאָפּעראַטיווען אייגענטום אין דער קאַפּיטאַ־ליסטישער ווירטשאַפט און די אָרגאַניזירונג פון פרייוויליגע גענאָ־סענשאַפטען פאר קאָנסום און פּראָדוקציאָן איז ניט ווייניגער ווי דער רעוואָלוציאָנערער און פּאָליטישער סאָציאַליזם א טייל פון דעם מאָדערנעם סאָציאַליזם, אָבער ער שטאַמט פון די אוטאָפּיסטען און בעזונדערס פון ראָבערט אָווען און פרודאָן. די פילאָזאָפישע סאָ־ציאַליסטען, וועלכע האָבען גערעדט ניט פון דעם פּראָלעטאריער, נאָר פון דעם „מענש“, און ניט פון דער פּראָדוקציאָן, נאָר פון דער „אידעע“, האָבען די סאציאַלע ערשיינונגען דערהויבען צו אלגע־מיינע פילאָזאָפישע ווערטען און האָבען איבער דעם פּראָלעטאַריאַט און זיין קלאַסען־קאמפף געפיהלט די מענשהייט און איהרע טיעף־

בעהאלטענע חלומות, האפנונגען און געבאטען. אין אונזער צייט ערשט בעקומט דער סאציאליזם דיעזע פערשטארקונג, פערטיעפונג און פעראייביגונג פון זייטען פון דער פילאזאפיע. און אויך יענע שטרעבונג, וועלכע האט אין דעם סאציאליזם געזעהן א רעליגיאן, גאט'ס הייליגען געבאט און אמת, און אין דעם אורקריסטענטום דעם מענשענ'ס אייביגען דראנג און מאראלישען כח, וועלכע האט פערבונדען דעם סאציאליזם מיט נאטור און געשיכטע צו איין לע־בעדיגער איינהייט, אויך יענע טענדענץ איז ניט געווען קיין טעות, נאר איז, פערקעהרט, דער אונקלארער אנהויב פון דער טיעפסטער און ערהאבענסטער אויפפאסונג פון סאציאליזם, ווי זי וועבט און שפינט זיך יעצט פון די פאָגעשריטענסטע גייסטער פון דער מענש־הייט.

עס פערשטעהט זיך, דאס מארקס האט זיך געמוזט אויך נעה־מען פאר העס'ן, בשעת ער האט געראמט דעם וועג פאר דעם רעוואָ־לוציאָנערען סאציאליזם פון קלאסען־קאמפף. העס און מארקס זיינען געווען ענג בעפריינדעט זייט 1843, אבוואהל זיי זיינען געווען זעהר פערשיעדענע כאראקטערען. מארקס איז געווען דער מאן פון אק־ציאָן, העס איז געווען מעהר א דענקער און ענטוזיאסט. די סאָ־ציאליסטישע בעוועגונג האט זיי צונויפגעבונדען, און מען האט מארקס, ענגעלס און העס געהאלטען גאר פאר די סאציאליסטישע דריי־איינינקייט אין יענער צייט. אין דעם בריעף־וועקסעל צווישען מארקס און ענגעלס פון יענע יאהרען ווערט העס זעהר אפט דער־מאנט, אבער ווי אלע אנדערע סאציאליסטען פון יענער צייט, ווערט אויך העס אין יענע בריעף בעגאסען מיט כוואליעס פון גוטמוטיגען קריטישען שפאט פון די בעגרינדער פון וויסענשאפטליכען סאָ־ציאליזם. אבער זיי זיינען שטענדיג געווען פערזענליכע און פארטיינע פריינד. מארקס האט אפילו געהאט גראד אויף העס א טיעפע ווירקונג. אונטער מארקס'עס איינפלוס הויבט אן העס צו שטודירען די איהם פרעמדע נאציאָנאל־עקאָנאָמיע און פערוואנ־דעלט זיך שוין ביסלעכווייז פון א פילאזאפישען סאציאליסט אין אן עקאנאמישען. אין דער „דייטשער בריסעלער צייטונג" פון יאהר 1847, וועלכע איז געשטאנען אונטער דער ווירקונג פון מארקס, האט העס אבגעדרוקט פיער ארטיקלען אונטער דעם נאמען: „די פאלגען פון דער רעוואלוציאן פון פראלעטאריאט". אין דיעזע אר־

פיקלען ענטוויקעלט העס דעם געדאנקען, דאָס די גרויסאינדוסטריע איז דער אָביעקטיווער פאַקטאָר פאַר די סאָציאַלע רעוואָלוציאָן. ער רעדט פון דעם אייזערנעם לוין־געזעץ, פון די האַנדעלס־קריזען, פון דער ענטוויקלונג פון דער טעכניק און דעם קלאַסען־בעוואוסט־זיין. דאָס זיינען שוין ניט קיינע פילאָזאָפישע געדאַנקען, נאָר עקאָנאָמישע, רעאַלע, און עס פיהלט זיך אין זיי דער איינפלוס פון דעם מייסטער מארקס. אָדער אפשר האָט מארקס זעלבסט גע־שעפּט זיין וויסענשאַפטליכען סאָציאַליזם אויך פון העס'ס גייסטי־גע איינפעלע, ווי פון פיעלע אנדערע סאָציאַליסטען פון יענער צייט. יעצט איז דאָך אַלגעמיין בעקאַנט, דאָס פיעלע געדאַנקען פון קאָמוניסטישען מאַניפעסט פון מארקס זיינען שוין ארויסגע־זאָגט געוואָרען פאַר מארקס פון וויקטאָר קאָנסידעראַן, א תלמיד פון פוריע.

דערווייל איז די בעדייטונג פון מארקס אין דער סאָציאַליסטי־שער וועלט נאָך מעהר געשטיעגען. מארקס איז געוואָרען דער גייסטייגער פיהרער פון דעם „בונד פון די גערעכטע“, וועלכער האָט זיך אָנגעהויבען רופען דער „בונד פון די קאָמוניסטען“. דער צענטר פון יענער אינטערנאַציאָנאַלער קאָמוניסטישער אָרגאַניזא־ציאָן איז געווען לאָנדאָן, וואו עס האָבען זיך אויפגעהאַלטען די רעוואָלוציאָנערע עמיגראַנטען פון אַלע לענדער, בעזונדערס פון דייטשלאַנד. סוף 1847 איז אין לאָנדאָן אָבגעהאַלטען געוואָרען דער צווייטער קאָנגרעס פון דעם „בונד פון די קאָמוניסטען“. דער בונד פון די קאָמוניסטען האָט זיך שוין דאַמאָלס גאַנץ אָבגעזאָגט פון יעדען אוטאָפּיסטישען סאָציאַליזם, וועלכער האָט געוואָלט אויפ־בויען א קאָמוניסטישע געזעלשאַפט אין די ראַמען פון דער קאַפּי־טאַליסטישער וועלט. דער קאָמוניסט קאַבע פון פראַנקרייך, וועל־כער האָט אין יענער צייט פאַרבערייטעט די אויסוואַנדערונג פון די קאָמוניסטען נאָך אַמעריקא, כדי אויפצובויען זיין קאָמוניסטי־שע קאָלאָניע איקאַריען, האָט זיך אויך געווענדעט צו דעם בונד וועגען שטיצע און הילף. דער לאָנדאָנער פעריין פון בונד האָט אָבגעזאָגט קאַבע זיין אונטערשטיצונג. דערפאַר האָט אָבער דער צווייטער קאָנגרעס געגעבען מארקס'ן דעם אויפטראַג ארויסצוגע־בען דעם קאָמוניסטישען מאַניפעסט, וועלכען ער האָט פאַרגעלעגט

פאַר דעם קאָנגרעס, ניט מיט דעם אַלטען מאָטאָ פון בונד: אַלע מענשען זיינען ברידער, נאָר מיט דעם נייעם מאָטאָ: פּראָלעטאַריער פון אַלע לענדער פעראייניגט אייך!

אין דעם קאָמוניסטישען מאַניפעסט אַנאַליזירט מארקס מיט זיין בייסענדער סאַטירע און דיאַלעקטיק אַלע אַנדערע פאָרמען פון סאָציאַליזם, דעם קאָנסערוואַטיווען סאָציאַליזם, דעם קליינבירגערליכען סאָציאַליזם, דעם אוטאָפּיסטישען סאָציאַליזם און אויך דעם דייטשען אָדער וואהרען סאָציאַליזם, אָדער ווי ער פלעגט זיך נאָך רופען פילאָזאָפישע בעגרינדונג פון סאָציאַליזם. מארקס דערמאָנט די „פילאָזאָפיע דער טאַט“ פון העס און שיקט זיינע קריטישע פיילען געגען פיעלע זיינע אויסדרוקספאָרמען. אין זיינע אָנפאַלען געגען די פערטרעטער פון דעם דייטשען סאָציאַליזם איז מארקס ניט געווען גערעכט, און גאַנץ בעזונדערס בנוגע צו העס, וועלכער איז שוין דאַמאַלס געשטאַנען נאָהענט צום עקאָנאָמישען סאָציאַליזם. אָבער מארקס האָט ארויסגעצויגען זיין פּאָלעמישען שווערד געגען יענע דייטשע סאָציאַליסטען אייגענטליך דערפאַר, ווייל זיי האָבען געקעמפּפט געגען די ליבעראַלע בורזשואַזיע און די ליבעראַלע איינריכטונגען פון דעם בורזשואַזנעם שטאַאַט אין נאָמען פון סאָציאַליזם. דאַרין האָט מארקס געזעהען אַ סכנה פאַר דעם נצחון פון דער ליבעראַלער בורזשואַזיע אין איהר קאַמפּף געגען דאָס רעאַקציאָנערע קעניגטום. די היסטאָריקער פון דעם דייטשען סאָציאַליזם, ווי מעהרינג און בערנשטיין, זוכען צו ערקלערען און צו ענטשולדיגען מארקס'ס אָנפאַל אויף די דייטשע סאָציאַליסטען פון יענער צייט. בערנשטיין בעמערקט, דאָס די דייטשע סאָציאַליסטען האָבען דאַמאַלס ניט געשריעבען קיין „שמוציגע ענטנערווענדע ליטעראַטור“, ווי מארקס זאָגט דאָס אין מאַניפעסט. און פראַנץ מעהרינג בעמערקט נאָך אויסדריקליך, דאָס אויך צווישען די דייטשע סאָציאַליסטען האָבען זיך דאַמאַלס געפונען „איינצעלנע טיכטיגע נאַטורען, ווי מאָזעס העס, וועלכע האָבען זיך מיט דער פערשאַרפונג פון קלאַסען־קאַמפּף ענטוויקעלט צום „דעסטרוקטיווען קאָמוניזם.“

דיעזער פּאָלעמישער שפּיעל, וועלכען מארקס האָט זיך ערלויבט בנוגע צו העס, האָט געוויס געמאַכט אַ טיעפע ווירקונג אויף העס'ס

איידעלע און פיהלענדע נשמה. אָבער עס איז געווען אַ שטורעמ־דיגע צייט, דאָס יאָהר 1848, ניט קיין צייט פאַר פּערזענליכע חשבונות און אָברעכענונגען. אין דייטשלאַנד איז אויסגעבראָכען די רעוואָלוציאָן, וועלכע האָט אָבער נאָר אין באַדען געפיהרט צו אַ ווירקליכען קאַמפּף צווישען די אויפשטענדיגע רעוואָלוציאָנערען און די פּרייסישע סאָלדאַטען. העס האָט זיך אָן דיזער בעוואַ־פענטער רעוואָלוציאָן בעטייליגט צוזאַמען מיט ענגעלס, וויליך, שאַ־פּער און אַנדערע קעמפּפער, און איז שפּעטער נאָך דעם זיעג פון דער רעאַקציאָן פעראורטיילט געוואָרען צום טויט. דער טויט־אורטייל האָט איהם ניט געקענט דערגרייכען. ער איז אַנטלאָפען אין די שווייץ און האָט זיך אויפגעהאַלטען אין גענף, פון וואַנען ער האָט מיט גרויסער איבערגעבענהייט נאָכגעפאָלגט די פּאַסירונ־גען אין דייטשלאַנד.

נאָך דעם נצחון פון דער רעאַקציאָן האָט זיך, ווי געוועהנליך ביי אַזעלכע אומשטענדען, אָנגעהויבען די אינווענדיגע פאַנאַנדער־פאַלונג פון דער רעוואָלוציאָן זעלבסט. עס זיינען באַלד ענטשטאַ־נען צוויי שטרעמונגען צווישען די דייטשע רעוואָלוציאָנערען, וועל־כע האָבען פאַנאַנדערגעשפּאָלטען דעם בונד פון די קאָמוניסטען. מאַרקס, וועלכער האָט נאָך אין יאָהר 1849 געגלויבט אין די סאָ־ציאַלע רעוואָלוציאָן, וועלכע וועט אויסברעכען אין פראַנקרייך, האָט אין 1851 עפענטליך ערקלערט, דאָס עס איז ניט מעהר די צייט פון רעוואָלוציאָן, נאָר פון געגענרעוואָלוציאָן. די ענטדעקונג פון די גאָלדגרובען אין קאַליפאָרניען, די געוואַלטיגע ענטוויקלונג פון דער אינדוסטריע אין ענגלאַנד, די פערבעסערונג פון דער עקאָנאָמי־שער לאַגע אין גאַנץ אייראָפּאַ האָבען געפיהרט מאַרקס'ן צו דער איבערצייגונג, דאָס עס איז ניטאָ קיין אָביעקטיווע מעגליכקייט און קיין האָפנונג אויף אַ באַלדיגע רעוואָלוציאָן. ענגעלס, פריילי־גראַט, וואָלף און די פיעלע אַנדערע רעוואָלוציאָנערען האָבען גע־טיילט מאַרקס'ס אויפפאַסונג, אָבער שאַפּער, וויליך, דער יונגער ליעבקנעכט האָבען געוואָלט ארויסרופען נאָך אַמאָל די רעוואָלוציאָן. העס איז געשטאַנען אויף דער זייט פון די שטורעמדיגע רעוואָלוציאָ־נערען, אָבוואָהל ער האָט זיך ניט אריינגעוואָרפען אין אַקטיווען קאַמפּף. באַלד איז פון דיזער אינווענדיגער מחלוקת דער „בונד"

פאנאנדערגעפאלען אין צוויי גרופען, און איין גרופע האט עפענט־ליך אויסגעשלאסען די אנדערע פון בונד. דער „בונד פון די קאמו־ניסטען“ האט זיך פאלשטענדיג אויפגעלעזט און איז כמעט פער־שוואונדען פון דער היסטארישער סצענע, נאכדעם ווי די דייטשע רעגיערונג האט ארויסגערופען דעם בערימטען קעלנער קאמוניסטען־פראצעס אין יאהר 1852.

פון יענער צייט שטאמט א קליינע שריפט פון העס אין פראנ־צויזישער שפראך, ארויסגעגעבען אין גענף (1851), וועלכע טראגט דעם נאמען: „דאס לעצטע געריכט איבער די אלטע סאציאלע וועלט“. אין דיעזער שריפט זעהט העס קלאר די גרויסע בעדיי־טונג פון דעם עקאנאמישען פאקטאר אין דער סאציאלער ענטוויק־לונג און אין דער ענטשטעהונג פון רעוואלוציאנען. ער שטעהט אויף דעמזעלביגען רעאלען באדען פון ווירקליכקייט ווי מארקס, אבער עס דערוועקט זיך אין איהם דער אלטער אידעאליסטישער רעוואלוציאנער און ער פאדערט אקציאן און רעוואלוציאנערע טהאט. ער זאגט פאלגענדע ווערטער: „די דייטשע סאציאליסטען ווייסען אלעס, אבער זיי קענען ניט האנדלען. זיי בעזיצען נאר די וואפען פון דער קריטיק, כדי אנצופאלען אויף די אלטע סאציאלע וועלט. זיי פערשטעהען זעהר גוט די קונסט, ווי צושניידען דעם קערפער פון אונזער געזעלשאפט, צו ענטוויקלען איהר עקאנאמיע און בעווייזען איהר קראנקהייט. אבער זיי זיינען צו מאטעריאליסטיש, כדי צו האבען דעם פייער, וועלכער עלעקטריזירט, וועלכער רייסט מיט זיך דאס פאלק... זיי האבען פערביטען דעם נעבעלהאפטען שטאנדפונקט פון די דייטשע פילאזאפען אויף דעם ענגען און קליינליכען שטאנד־פונקט פון דער ענגלישער עקאנאמיע“.

דיעזע ווערטער זיינען געציעלעוועט געגען מארקס'ן. אפשר איז אבער דיעזע שארפע קריטיק ריכטיגער בנוגע צו דעם דייטשען סאציאליזם נאך מארקס און אהן מארקס, איידער בנוגע צו מארקס'ן זעלבסט. דיעזע שעפפעריש־קריטישע געדאנקען זיינען יעדענפאלס די לעצטע ווערטער פון העס, מיט וועלכע ער האט געענדיגט זיין ערשטע רעוואלוציאנערע עפאכע, וועלכע האט אין 1848 דערגרייכט איהר העכסטען פונקט.

6

די פופציגער יאָהרען פון פאָריגען יאָהרהונדערט זיינען געווען יאָהרען פון פּאָליטישער רעאַקציאָן. די רעוואָלוציאָן פון 1848 איז אין אַלע לענדער בעזיעגט געוואָרען אַפריהער פון דער געגען־רעוואָלוציאָן און דערנאָך פון דער חוואַליע פון עקאָנאָמישען רייכטום, וועלכע האָט זיך אויסגעגאָסען איבער גאַנץ אייראָפּאַ. אין קאַליפאָרניען זיינען ענטדעקט געוואָרען די גאָלדמינען און דער וועסטען פון אַמעריקא האָט זיך געעפענט. באַהנען האָט מען אָנגעהויבען בויען אין דער אַלטער און דער נייער וועלט, די גרויס־אינדוסטריע האָט בעקומען אַ געוואַלטיגע ענטוויקלונג, און בעזונדערס האָט זיך אָנגעהויבען פאַר ענגלאַנד אַ צייט פון עקאָנאָמישען אויפשטייגען. דיעזע עקאָנאָמישע אויפבליהונג האָט אָבגעטויטעט יעדע וויימערדיגע רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג אין איהר וואָרצעל. מארקס האָט דאָס ריכטיג געזעהען שוין אין אָנהויב פון די פופציגער יאָהרען און האָט געפיהרט אַ ביטערע קריטיק געגען אַלע די עמיגראַנטען, וועלכע האָבען געוואָלט אויף אַ קינסטליכען אופן אראָפּברייגען נאָך אַמאָל די רעוואָלוציאָן.

אין דעם רעוואָלוציאָנערען לאַגער אין אייראָפּאַ איז געוואָרען שטיל. די רעוואָלוציאָנערען פון 1848 האָבען זיך צוזייט און צושפּרייט אין דער וועלט, און פיעלע זיינען איבערגעגאַנגען צוריק צו דער רוהיגער און בעקוועמער וועלט פון דער בירגערליכער געזעלשאַפט. וויימלינג איז אויסגעוואַנדערט אין אַמעריקא, וואו ער האָט זיך אָבגעגעבען מיט וויסענשאַפט. באַקונין איז געלעגען אין די פעסטע לאַפּעס פון דער רוסישער רעגיערונג. מארקס איז צוזאַמען מיט ענגעלס'ן געווען אין לאָנדאָן, וואו ער האָט געאַרבייט ליטעראַריש און איז געווען דער מיטאַרבייטער פון דער נויאָרקער „טריבון“. אין יענע יאָהרען האָט מארקס, ניט קוקענדיג אויף זיין פורכטבאַרע מאַטעריעלע נויט, דורך אייזערנעם פלייס און אונגעהייערע אַרבייט צונויפגעקליבען דעם וויסענשאַפטליכען מאַטעריאַל פאַר דעם „קאַפּיטאַל“, וועלכער איז געוואָרען דער קריטישער וואָפען געגען די בעשטעהענדע געזעלשאַפט.

מאַזעס העס איז אין די פופציגער יאָהרען געשטאַנען אָן אַ זייט פון דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג אין אייראָפּאַ, אויף ווי־

פיעל אזא בעוועגונג איז נאָך אַנגעגאַנגען. די אַלגעמיינע רעאַק־
ציאָן און בעזונדערס די פּראָקלאַמירונג פון נאַפּאָלעאָן דעם דריטען, דעם 2טען דעצעמבער 1851, אַלס קייזער פון פראַנקרייך,
האָבען ארויפגעוואָרפען אויף העס א טיעפען אומעט און אַנגעפילט
זיין הארץ מיט פערצווייפלונג. פון גענף, וואו ער האָט דאַמאַלס
געלעבט, פאָהרט ער נאָך אין בעלגיען און פּרובט זיך בעזעצען אין
לוטיך און שפּעטער אין אנטווערפּען. אָבער די פּרייסישע רעגיע־
רונג פאָדערט, דאָס מען זאָל איהם איבערגעבען אין איהרע הענד,
אַלס א רעוואָלוציאָנער, וועלכער איז פּעראורטיילט געוואָרען צום
טויט. העס פערלאָזט דערפאַר בעלגיען און געפינט נאָך אַמאָל
זיין היים אין פּאריז. אָבער דיעזעס מאָל איז פאר איהם פּאריז
ניט מעהר די שטאָדט פון רעוואָלוציאָנערער אונרוהיגקייט, נאָר אן
אָרט פון שטילע וויסענשאַפטליכע ארבייט. ער הויבט אָן צו שטו־
דירען נאַטורוויסענשאפטען, אסטראָנאָמיע, געאָלאָגיע, העכערע מא־
טעמאַטיק און ווערט א מיטארבייטער פון פיעלע דייטשע נאַטור־
וויסענשאַפטליכע צייטשריפטען. אין די נאַטורוויסענשאפטען
בלייבט ער אָבער שטענדיג דער פילאָזאָף און בעטראַכט אַלע פּראָב־
לעמען פון זייער העכערען אַלגעמיינעם שטאַנדפּונקט. אין דער־
זעלביגער צייט געהט העס איבער פון אַלגעמיינע בעטראַכטונגען
און אידעען, צו וועלכע ער איז געוועזען געוועהנט אין די פריהערע
יאָהרען, צו די איינצעלהייטען, צו די עלעמענטען. אויב פריהער
האָט העס בעשאַפען זיך דעם אַלגעמיינעם בעגריף „מענש“, האָט
ער איהם יעצט, אין די יאָהרען פון זיין וויסענשאַפטליכען איינצעל־
שטודיום, צוגליעדערט אין זיינע יסודות, זיינע עלעמענטען, און
האָט שוין געזעהען אין דער ראַסע, דער געשיכטע, די פסיכישע
אייגענטימליכקייטען, די ווירקליכע עלעמענטען פון דעם ביז יעצט
אבסטראַקט פאָרגעשטעלטען „מענש“. די מענשהייט איז פאנאנ־
דערגעפאַלען אין נאַציאָנאַליטעטען. די צעהן יאָהר וויסענשאַפט־
ליכע ארבייט זיינען געוועזען דער בריק פון זיין „הייליגע געשיכטע
פון דער מענשהייט“ צו „רוים און ירושלים, די לעצטע נאַציאָנא־
ליטעטען־פראַגע“.

עס האָט אָבער געמוזט צוקומען נאָך אַן אויסערליכער פאַק־
טאָר, כדי העס זאָל מאַכען אַן ענטשיידענדען שריט אויף דעם וועג
פון נאַציאָנאַליזם בכלל און אידישען נאַציאָנאַליזם בפרט. וויבאַלד

נאָר העם איז דורך זיינע פילאָזאָפישע און נאַטורוויסענשאַפטליכע שטודיען געקומען צו דער אידעע, דאָס די ראַסע און די נאַציאָן זיינען שעפּפערישע כחות פון געשיכטע און לעבען, וועלכע זיינען מסוגל אַנצואוואַקסען און זיך נאָך ווייטער אויסצובילדען אין דעם היסטאָרישען שטראָם, האָט ער זיך געמוזט דערמאָנען אָן זיין אידי־שע נאַציאָן. ווארום אייגענטליך האָט העם קיינמאָל דאָס אידי־שע פאָלק ניט פערגעסען, דערצו איז ער געווען צו פיעל אַ אידישער תלמיד חכם און האָט געהאַט אַ צו טיעפע און רעוואָלוציאָנערע נשמה. און אָט איז צוגעקומען אַן אויסערליכער פאַקטאָר, וועל־כער האָט געגעבען דעם אָנשטויס דערצו, דאָס זיין באהאַלטענער ירושלים זאָל ניי געבאָרען ווערען, און דאָס איז געווען די בעפריי־אונג פון רוים. נאָכדעם ווי עס האָט זיך בעפרייט די הייליגע שטאָדט אויף דעם טייך פון טיבער, איז אויך געקומען די צייט פאַר די אייביגע שטאָדט אויף דעם באַרג מוריה. נאָך דער בעפריי־אונג פון רוים מוז קומען די בעפרייאונג פון ירושלים, — אזוי זאָגט העם אין „רוים און ירושלים."

אין יאָהר 1859 איז אויסגעבראָכען די מלחמה צווישען אי־טאַליען און עסטרייך פאַר די בעפרייאונג און אויפלעבונג פון אי־טאַליען. אין איטאַליען זיינען די מאַסען ערוואַכט צו אַ נאַציאָנאַל־רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג, און ווידער איז אייראָפּאַ און בעזונ־דערס פראַנקרייך אונרוהיג געוואָרען און איז ארויסגעקומען פון דעם צושטאַנד פון דער קאָנטער־רעוואָלוציאָנערער ניעדערגעשלאָגענקייט. אמת, נאַפּאָלעאָן דער דריטער איז געווען פערבונדען מיט דיעזען קריעג, פון וועלכען ער האָט געזוכט צו פערשטאַרקען זיין אייגענע קייזערליכע פּאָזיציאָן און זיין טראָן, אָבער די לופט אין אייראָפּאַ איז געוואָרען אָנגעפילט מיט נאַציאָנאַלער און רעוואָלוציאָנערער עלעקטריציטעט. די איטאַליענישע רעוואָלוציאָנערען מ א צ י נ י און ג אַ ר י ב אַ ל ד י זיינען אויפגעוואַקסען צו דער הויך פון נאַציאָנאַ־לע העלדען. אין פרייסען איז נאַטירליך דאַמאָלס ארויפגעשוואומען די פראַגע, פאַר וועמען זאָל עס שטעהן און אויף וועלכער זייט עס דאַרפען ליעגען די דייטשע סימפּאַטיען. די גאַנצע עפענטליכע מיי־נונג, בעזונדערס די דעמאָקראַטישע, האָט דיסקוטירט די נייע פראַ־גע מיט אַ היציגען אינטערעס.

די פיהרער פון דעם סאָציאַליזם האָבען גלייך געלאָזט הערען

זייער שטימע וועגען דער בעפרייאונג פון איטאליען, וועלכע איז געוואָרען אן אלגעמיין אייראָפּעאישעס פּראָבלעם. צוערשט איז אויפגעטרעטען ענגעלס מיט א שריפט: „פּאָ און ריין,“ אין וועלכער ער פּאָלעמיזירט געגען די דעמאָלט פערברייטעט געוועזענע אויפפאסונג, דאָס דער דייטשער ריין מוז בעשיצט ווערען ביי דעם איטאליענישען פלוס פּאָ, און דאָס די אָבשוואכונג פון עסטרייך דורך די בעפרייאונג פון איטאליען איז א סכנה פאר די צוקונפט פון גאנץ דייטשלאנד. ענגעלס טרעט אויף פאר די בעפרייאונג פון איטאליען פון דעם פרעמדען עסטרייכישען יאָך, אָבוואָהל ער ווייזט אויף די גאנצע זעלבסטזוכט און אוואנטיורע פון נאפּאָלעאָן אין דיעזען קריעג. דיעזע שריפט האָט ענגעלס ארויסגעגעבען מיט דער צושטימונג פון מארקס, וועלכער האָט דיעזעלביגע געדאנקען ענטוויקעלט אין דער „נויארקער טריביון“. באלד נאָך ענגעלס'עס שריפט איז לאסאל אויפגעטרעטען מיט א שריפט: „דער איטאליענישער קריעג און די אויפגאבע פון פּרייסען“. לאסאל טרעט אויף מיט גרויסער בעגייסטערונג פאר די בעפרייאונג פון איטאליענישען פאָלק, וועלכעס האָט א רעכט דורך זיין גאנצע פערגאנגענהייט, קולטור, זיינע קעמפּפען און האָפנונגען אויף נאציאָנאלע זעלבסטשטענדיגקייט. אין דיעזער שריפט רעדט לאסאל בכלל וועגען דאָס רעכט פון פעלקער אויף נאציאָנאלע בעפרייאונג און וויעדעראויפלעבונג. די דעמאָקראטיע איז די אינוועגדיגע אויטאָנאָמיע פון א פאָלק, וועלכע איז אָבער נאר דאן מעגליך, ווען דאָס פאָלק איז פריי פון יעדער פרעמדער הערשאפט. די באזיס און דער קוואל פון דער דעמאָקראטיע איז די פרייע אונאבהענגיגע נאציאָן. די דעמאָקראטיע, וועלכע פאָדערט פאר זיך די פרייהייט פון נאציאָנאליטעט, אָבער וויל ערהאָבען און בעהערשען אנדערע נאציאָנאליטעטען, אזא דעמאָקראטיע איז אונטריי געוואָרען צו דער אידעע פון דעמאָקראטיע. אין זיין אדרעס צום אינטערנאציאָנאל וועגען דעם דייטשפראנצויזישען קריעג מיט צוועלף יאָהר שפּעטער, האָט מארקס דיעזען געדאנקען וועגען דער בעציהונג פון פאָלק צו פאָלק אויסגעדריקט נאָך פיעל טיעפער און מאראליש אלגעמיינער: צווישען פאָלק און פאָלק מוזען עקזיסטירען דיעזעלביגע געזעצען פון מאָראל און רעכט, ווי צווישען מענש און מענש. אזוי האָבען דורך די לעהרען פון דער געשיכטע מארקס און לאסאל פערלאָזען זייער

פריעהרדיגע שפּאַטיג־נעגאַטיווע האַלטונג צו אונטערדריקטע פעל־קער, ווי צום ביישפּיעל צו די קליינע סלאַווישע פעלקער, צו מעק־סיקאַ, און האָבען זיך אויפגעהויבען צו דער אַנערקענונג פון די רעכט פון די נאַציאָנאַליטעטען און דעם נאַציאָנאַלען פּרינציפּ אין דער געשיכטע און פּאָליטיק.

7

לאַסאַל, און שפּעטער אויך מאַרקס, האָבען אַנערקענט דאָס רעכט און די פליכט פון די נאַציאָנען בכלל אויף נאַציאָנאַלע זעלבסטשטענדיגקייט. דער דריטער גרויסער אידישער סאָציאַליסט העס האָט פּראָקלאַמירט די אידעע פון דער אידישער נאַציאָנאַלי־טעט און האָט דער ערשטער געבראַכט דעם אידישען פאָלק די בשורה פון דער היסטאָרישער אויפלעבונג. אין יאָהר 1862 איז ערשיענען דאָס בעריהמטע ווערק פון מאָזעס העס: „רוים און ירושלים“.

„רוים און ירושלים“ איז ניט אַ סיסטעמאַטישעס ווערק וועגען נאַציאָנאַליזם, יודענטום, אידען, דעם אידישען פּראָבלעם. אַזאַ סיסטעמאַטישעס ווערק וואָלט אין זיך געדאַרפט ענטהאַלטען אַלגע־מיינע געשיכטס־פילאָזאָפיע, סאָציאָלאָגיע, פילאָזאָפיע פון אידי־שע געשיכטע, די אונטערזוכונג פון דער מאַטעריעל־קולטורעלער לאַגע פון אידען אין דער געגענוואַרט, די בעציהונג צווישען די פעלקער און אידען, די וועגען און מעגליכקייטען פון אַ אידישער קאָלאָניזאַציאָן אין צוזאַמענהאַנג מיט די ענטוויקלונגס־מעגליכקיי־טען פון אָריענט. אַלס ערשטעס ווערק וועגען דיזע פּראָבלעמען וואָלט עס געמוזט זיין אָנגעפילט מיט פּאָלעמיק און פּובליציסטישע אָברעכענונגען און דיסקוסיאָנען. דער אינסטינקט פון דעם ענט־דעקער האָט געוויעזען העס׳ן די ריכטיגע פאָרם פאַר זיין ווערק: ניט אַ סיסטעם, נאָר לויזע געדאַנקען צו אַ סיסטעם, ניט דער בנין, נאָר די ציעגעל צו דעם בנין. „רוים און ירושלים“ איז אויפגעשריע־בען אין צוועלף בריעף צו אַ פריינדין, צו וועלכע עס קומען נאָך צו אַנמערקונגען, אַן עפּילאָג פון זעקס קאַפּיטלען און צעהן נאָטען. אין דיזער ניט־צוזאַמענהענגענדער פאָרם האָט דער פערפאַסער אַרויסגעזאָגט זיינע נייע איבערראַשענדע געדאַנקען.

אין „רוים און ירושלים“ אַקוראַט ווי אין אַלע זיינע פריה־

ערדיגע ווערק געהט העס ארוים פון דער ספינאָזאַ'יסטישער פילאָ־
זאָפיע, וועלכע איז ביי איהם די העכסטע אמת'ע און אידישע פילאָ־
זאָפיע, דאָס די וועלט איז אן איינהייט, אַלל־איינינג און איינציג.
נאָר פאַר אונזער בעשרענקטען פערשטאַנד וויקעלט זיך די וועלט
פאַנאַנדער אין איהר מאַניגפאַלטיגקיים פון ערשיינונגען. הינטער
דער מאַניגפאַלטיגער שעפּפונג שטעהט דער איינהייטליכער שעפּפער,
אָבער ניט אויסערהאַלב פון דער שעפּפונג, נאָר אין איהר גופא אַלס
איהר אמת'ער וועזען, איהר מהות, איהר אורזאַכע און איהר לע־
בען. פאַר דיעזע אידיש־ספינאָזאַ'יסטישע אידעען געפינט העס
בעווייזען פון דער מאָדערנער נאַטורוויסענשאַפט. די גרעסטע ענט־
דעקונג פון דער מאָדערנער נאַטורוויסענשאַפט, דאָס געזעץ פון דער
ערהאַלטונג פון קראַפט, זאָגט דיזעלביגע זאַך, וואָס די אמת'ע רע־
ליגיאָן, די תורה, און די אמת'ע פילאָזאָפיע, דער ספינאָזיזם.
די אַל־איינינגע אונענדליכע און אייביגע קראַפט דריקט זיך אוים
אין די מאַניגפאַלטיגע פערגענגליכע און פערענדליכע ערשיינונ־
גען פון דער נאַטור. „אַלעס פערגענגליכע איז נאָר אַ גלייכניס“,
האָט אויך ג ע ט ה ע געפּיהלט.

דיעזע געשאַפענע וועלט, אין וועלכער דער שעפּפער לעבט, איז
אַ שטענדיג זיך ווייטער שאַפענדע וועלט. די וועלט ווערט פאַנאַנ־
דערגעטיילט אין דריי קעניגרייכען אָדער ספערען, אין די קאָסמישע,
אָרגאַנישע און סאָציאַלע לעבענס־ספערען. אָבער דיעזע דריי וועל־
טען, די קאָסמישע, אָרגאַנישע און סאָציאַלע בעשטעהען ניט פון
אייביג אָן, זיינען ניט קיין קדמונים, נאָ, זיינען אויך פּראָדוקטען
פון דער אייביגער שעפּפונג. די אטאָמען, דאָס הייסט די יסודות
פון דער קאָסמישער וועלט, עקזיסטירען ניט פון אייביג אָן, נאָר
זיינען בעשאַפען געוואָרען. די אטאָמען זיינען ניט פון אייביג אָן,
נאָר זיי זיינען אמאָל ענטשטאַנען שעפּפעריש פון דעם אונענדליך
פאַרדינטען רוים. די קיימע, דיעזע יסודות פון דער אָרגאַנישער
וועלט, זיינען אויך ניט אייביגע אָרגאַנישע עלעמענטען, ווי פיעלע
מיינען, נאָר זיי זיינען ענטשטאַנען דורך אַ שעפּפונגס־אַקט פון דער
ניט־אָרגאַנישער, קאָסמישער וועלט. וואָס אין דער קאָסמישער
וועלט זיינען די אטאָמען, דאָס זיינען אין דער אָרגאַנישער וועלט
די קיימע און אין דער סאָציאַלער וועלט די אָפּענבאַרונגען, די
התגלות, די נייע שעפּפערישע אידעען, וועלכע זיינען אויך דער

רעזולטאט פון א שעפּפערישען אקט. די גאנצע וועלט ווערט בע־הערשט פון דעם געזעץ פון ענטוויקלונג, שעפּפונג, ווערדען, און עס פערווירקליכט זיך אין איהר א פּלאן און א העכערער צוועק. די וועלט איז ניט קיין בלינדער דראנג פון אונגליקליכען ווילען, ווי שאָפּענהויער לערנט, ניט קיין דיאלעקטישע ענטוויקלונג פון דער אבסטראקטער אידעע, וואס איהר שליסעל ליעגט אויסערהאלב פון דער לעבעדיגער רעאליטעט, לויט העגעל׳ס פילאָזאָפיע, זי איז ניט קיין בעשטענדיגער אונענדליכער פאָרטשריט אָהן א ברעג און אָהן א סוף, ווי די מאטעריאליסטישע נאטורפאָרשער מיינען, נאָר זי האָט א שכל׳דיגען זין אין זיך זעלבסט, א סוף און א צוועק אין איהר פאָרטשריט, און דאס איז די הארמאָניע, דער שלום פון אלע שטריי־טענדע עלעמענטען, די פעראייניגונג פון אלע געגענזעצען אין דער העכסטער איינהייט.

העס רופט אָן דיעזע וועלטאנשויאונג די גענעטישע וועלטאנ־שויאונג, אָדער אויך די אידישע וועלטאנשויאונג. אין דיעזער וועלטאנשויאונג קלינגט די פילאָזאָפיע פון דער תורה, וועלכע זעהט די גאנצע וועלט פון געזיכטספּונקט פון דער שעפּפערישער צייט, און די פילאָזאָפיע פון ספּינאָזא, וועלכער זעהט הינטער דער מאניגפאלטיגער, אין ערשיינונגען פאנאנדערפאלענדער, אין גייסט און מאטעריע צוריסענער וועלט די אמת׳ע אייביגע אל־איינ־הייט. ווי קלינגט דאך דיעזע גענעטישע וועלטאנשויאונג פון העס נאָהענט און קרובת׳דיג צו העברי בערגסאָן׳ס פילאָזאָפיע פון דער שעפּפערישער עוואָלוציאָן און דער צייט, וועלכע האָט איהר וואונדערבארע אורקראפט צו בעשאפען יש מאין.

די עוואָלוציאָן פון דער קאָסמישער און אָרגאנישער וועלט האָט זיך שוין פערענדיגט, אבוואָהל קאָסמישע און אָרגאנישע מאטע־ריע ענטשטעהען נאָך פאָרייגם דורך שעפּפערישע אקטען, אבער די סאָציאלע עוואָלוציאָן האָט זיך נאָך ניט געענדיגט. דער סוף און דער צוועק פון דער סאָציאלער עוואָלוציאָן איז דער היסטאָרי־שער שבת, אזוי ווי דער סוף פון דער עוואָלוציאָן פון דער ניט־אָר־גאנישער און אָרגאנישער וועלט איז דער נאטור־שבת. דער נא־טור־שבת איז שוין געקומען, אבער דער געשיכטס־שבת דארף ערשט קומען, ער דארף קומען אין דער אלגעמיינער הארמאָניע, אין דער מלכות המשיח, אין דעם אלוועלטליכען סאָציאליזם. וואס איז

אָבער דער סאָציאַליזם? דער סאָציאַליזם איז ניט נאָר דער וועג צו דעם העכסטען גליק און צו דער העכסטער מאַכט, נאָר ער איז די העכסטע מאָראַלישע פאָלקאָמענהייט פון דעם מענשען. זאָלאַנג ווי די מענשען זיינען ניט געוועזען רייף, האָבען זיי זיך געלאָזט פיהרען פון תאות, אונפערנונפט און אונמאָראַל, האָבען זיי געקענט שטרעבען צו מאָראַל. אין דער סאָציאַליסטישער צוקונפט וועט דער מענש מוזען לעבען מאָראַליש, און דיעזע מאָראַלישע נויטווענדיגקייט איז די הייליגקייט. דער מענש וועט זיין מאָראַליש פריי, וואָרים ער וועט לעבען מיט בעוואוסטזיין און מיט ווילען לויט זיין בעשטימונג, און זיין ווילען וועט זיין אין הסכם מיט דעם געזעץ און ווילען פון גאָט. אזוי וועט זיך אין דעם געשיכטס־שבת פערווירקליכען דער העכסטער ציעל פון דעם וועלטאַל, דער פאָלקאָמענער מענש, וועלכער וועט דערקענען גאָט, דאָס הייסט די אַל־איינינע וועלט, און וועט פריי לעבען נאָך איהר אינווענדיגען געזעץ און שכל. דער סאָציאַליזם איז ביי העס קיינמאָל ניט געוועזען נאָר א נייע געזעלשאַפטליכע אָרגאַניזאַציאָן, נאָר ער מאָלט זיך איהם שטענדיג אַלס די טעכנישע מעגליכקייט פאַר דעם נייעם אידעאַלען מענש.

אויף דער העכסטער שטופע פון דעם אָרגאַנישען לעבען איז ענטשטאַנען דער מענש, די מענשליכע ראַסע, אויך אַלס די פרוכט פון א שעפּפערישען אקט. וואהרשיינליך נאָך פון שוים פון ניעדריגע פאַר־היסטאָרישע ראַסען זיינען אַרויסגעוואַקסען און האָבען זיך אויפגעהויבען די גרויסע היסטאָרישע ראַסען. פון דיעזע מענשליכע ראַסען זיינען אַרויסגעקומען די צוויי שעפּפערישע ראַסען: די אינדאָ־גערמאַנישע און די סעמיטישע. די איידעלסטע שפּראָצונג פון דער אינדאָ־גערמאַנישער ראַסע איז דאָס גריכישע פאָלק, פון דער סעמיטישער ראַסע איז דאָס פרומע אידישע פאָלק. דאָס אַריסטאָקראַטישע גריכישע פאָלק און דאָס אידישע פאָלק זיינען די צוויי געניאַלע פעלקער, וועלכע האָבען בעשאַפען די מענשליכע קולטור. העס גלויבט אין די אורשפּרינגליכע עקזיסטענץ פון די פערשיעדענע ראַסען, ער איז פּאָליגעניסט, אין געגענזאַץ צו דער מאָנאָגעניסטישער טעאָריע, וועלכע זאָגט, דאָס אַלע מענשליכע ראַסען שטאַמען אָב פון איין ראַסע. די ראַסען זיינען די אורזאַכע פון דעם סאָציאַלען, היסטאָרישען לעבען, וועלכעס ענטוויקעלט זיך דורך די

ראַסען־געגענזעצען צו דער לעצטער סאָציאַלער, היסטאָרישער איינהייט. די איינהייט פון דער מענשהייט איז ניט דער אָנהויב, נאָר דער סוף פון דער מענשליכער געשיכטע, די פרוכט פון דעם העכסטען לעבענס־ווילען פון די פעלקער, די אויספיהרונג פון זייערע פערשיעדענע נאַציאָנאַלע מיסיאָנען.

די גריכען און די אידען זיינען די שעפּפער פון צוויי גאַנץ פערשיעדענע ענטגעגענגעזעצטע וועלטאַנשויאונגען. די גריכען זיינען ארויסגעגאַנגען פון דער מאַניגפאַלטיגקייט פון לעבען, די אידען האָבען דערקענט די איינהייט, די גריכען האָבען פערשטאַנען די וועלט אַלס אַן אייביגעס זיין, די אידען אַלס אַן אייביגעס ווערדען, דער גריכישער גייסט דורכדרינגט דאָס רוימליכע אויסאיינאַנדער, דער אידישער גייסט דאָס צייטליכע נאָכאיינאַנדער. אין גריכישען גייסט שפּיגעלט זיך אָב די פאַלענדעטע שעפּפונג, אין אידישען גייסט דער שאַפענדער פּרינציפּ, דאָס ווערדען. די גריכען זיינען די פערטרעטער פון דעם נאַטור־שבת, די אידען פון דעם געשיכטס־שבת. דאָס גריכענטום איז אַ נאַטור־רעליגיאָן, דאָס יודענטום אַ געשיכטס־רעליגיאָן. די גריכען האָבען פערשענערט דאָס אינדיווידואום, דאָס יודענטום וויל אריינטראָגען מאָראַל און אמת אין די מענשהייט. דאָס גריכענטום האָט געזעהען אין דער פערגאַנגענהייט דאָס גאָלדענע צייטאַלטער, דאָס יודענטום האָט בעשאַפען די אידעע פון משיח, די ערלעזונג אין דער צוקונפט, אין דעם אחרית הימים, אין דעם קץ.

העס איז דערפאַר דער פערניינער און נעגנער פון קריסטענטום, אָבער ניט פון יענעם אורקריסטענטום, וועלכעס איז געווען רעוואָלוציאָנערעס און קאָמוניסטישעס יודענטום אין ארץ ישראל אין דעם ערשטען יאָהרהונדערט און האָט געוואָלט אראבברייננגען די משיח־גאולה אויף דער וועלט. אין יענער גרויסער צייט פון די איסיים, פון די משיחיים, פון די סאָציאַל־רעליגיעזע סעקטען ארום דעם חורבן בית שני, וועלכע זיינען געווען קעמפּפער פאַר פרייהייט און זיינען נאָכגעגאַנגען נאָך דעם חסידיש־קאָמוניסטישען אידעאַל: שלי שלך, ושלך שלך, — אין יענער גרויסער צייט זעהט העס דעם העכסטען העראָאישען פערזוך פון נבואה־יודענטום זיך צו פערווירקליכען אין לעבען. אָבער נאָך דעם אונטערגאַנג פון פאָלק ישראל און דער פאַנאַנדערפאַלונג פון דער אַנטיקער וועלט,

האָבען זיך אין דעם נייען פעלקער־חאָאס צונויפגעמישט איבער־נאַטירליכע אידעען פון יודענטום מיט האלב־מיטאָלאָגישע זכרונות פון דער גריכיש־רוימישער וועלט און עס איז ענטשטאַנען אויף דעם באָדען פון דער מענשליכער מאַכטלאָזיגקייט און פערצווייפ־לונג די קריסטליכע יענע־וועלט־רעליגיאָן. דאָס קריסטענטום פער־שפּרעכט די אינדיווידועלע ערלעזונג פון דעם מענשען, אויפ׳ן הי־מעל אין דעם שוים פון יעזוס קריסטוס, בשעת דאָס יודענטום זאגט נבואה די גאולה פון דעם כלל אויף דיעזער וועלט דורך די ביאת המשיח. דאָס קריסטענטום פאָדערט נאָר גלויבען, דאָס יודענטום פאָדערט מעשים, מעשים טובים. דאָס קריסטענטום איז געוואָרען דער היפך פון יודענטום און די נאַטירליכע אידעאָלאָגיע פון די באַבארישע פעלקער אין די ערשטע יאָהר־הונדערטען. דער ספּירי־טואַליסטישער תוכן, מיט וועלכען דאָס קריסטענטום צייכענט זיך אוים פּאָזיטיוו פון די מאַטעריאַליסטישע נאַטור־רעליגיאָנען, איז ווייטער ניט מעהר ווי א יסוד פון יודענטום.

אזוי איז העס אן אויסגעשפּראָכענער ראַסען־טעאָרעטיקער. די ראַסען־אייגענטימליכקייט איז א שעפּפערישער היסטאָרישער פּרינציפּ, און די וואָרצעל פון סאָציאַלען לעבען ליעגט אין דער ראַ־סען־קראַפט. די ראַסען־אידעאָלאָגיען פון אידישען און גריכישען פאָלק, וועלכע שטאַמען נאָך פון דער ווייטער אורגעשיכטע, זיינען געבליעבען לעבען אין דער פערשיעדענסטער אומגעבונג, זייערע שעפּ־פערישע ליכטזאַמען קענען אפילו אריבערגעפלאנצט ווערען אויף אנדערע פעלקער. מיט דיעזער ראַסען־טעאָריע וויל העס בעלייכטען די געהיימניספולע און פערבאָרגענע וועגען פון דעם מענשליכען גייסט. דער עקאָנאָמישער מאַטעריאַליזם אין זיין וואולגארנער פאָרם וויל ארויסדרינגען און ערקלערען יעדע אידעאָלאָגיע פון די סאָציאַלע לעבענספערהעלטניסען, פון דער געזעלשאפטליכער סביבה, אָבוואָהל מארקס זעלבסט האָט קיינמאָל ניט אונטערזוכט און א פּשיטא שוין ניט ערשעפּט די ענטשטעהונג און די וויי־טערדיגע עקזיסטענץ און דעם שיקזאל פון די מענשליכע אידעאָ־לאָגיען. אין די געאָגראַפיש און קלימאַטיש נאָהענטע לענדער האָט זיך ענטוויקעלט א טעכניש און סאָציאַל פערשיעדענעם לעבען, אזוי דאָס דער צוזאמענהאנג פון געאָגראַפיע און געשיכטע איז ניט קיין אבסאָלוטער. דער קלאַסען קאַמפּף האָט ניט אויפגעלעבט אין יעדער

געזעלשאפט און ניט ביי יעדער נאציאָן, האָט זיך ניט גלייכאר־טיג אויסגעדריקט, האָט ניט מיט גלייכער קראפט געשטורעמט און האָט ניט געפיהרט אומעדום צו דער סאָציאלער בענייאונג און אויפלעבונג. די געשיכטע פון די פעלקער, די געשיכטע פון אל־טערטום, פון פאָלק ישראל, גריכענלאַנד, רוים, איז די געשיכטע פון דעם פערשיעדענעם שיקזאל פון קלאסען־קאמפף, וועלכער איז בע־שטימט געוואָרען פון די פערשיעדענסטע מאָטיוועז און גאָר אין א גרויסער מדרגה פון דער ראסאוואר און נאציאנאלער אידעאלאָגיע.

אָבער העס, וועלכער איז אַן אנהענגער פון דער ראסען־טעאָריע, איז ווייט דערפון צו געהן אין דיזעלביגע וועגען, אין וועלכע עס זיינען געגאַנגען די ראסען־טעאָרעטיקער, ווי גאבינא, טשעמבערליין, אָדער גאָר ווי די סלאוואפילישע טעאָרעטיקער. פאר יענע ראסען־טעאָרעטיקער זיינען פאראן ווערטפולע און ווערטלאָזע ראסען און נאציאָנען, ראסען, וועלכע האָבען א רעכט אויף געשיכטע, און ראַ־סען, וועלכע לייקענען און שטערען דעם זין פון דער געשיכטע. ביי העס זיינען אייגענטליך אלע נאציאָנען אויסגעקליבענע, אתה־בחרתנו־פעלקער. יעדעס פאָלק מוז האָבען, ווי דאָס אידישע פאָלק, א מיסיאָן, א היסטארישען קולט, מוז ווערען גאָט׳ס פאָלק.

דאָס אידישע פאָלק מוז נאציאנאל זיך דערקענען און פּאָלי־טיש אויפלעבען אין ארץ־ישראל, כדי צו דערפילען זיין היסטאָ־רישע מיסיאָן, דעם סאָציאליזם, דעם געשיכטס־שבת. דאָס וויע־דעראויפגעלעבטע זעלבסטשטענדיגע אידישע פאָלק וועט א דאנק זיין שעפּפערישע, גענִיוּס ווייטער אויסבילדען די אידישע ביבעל־רעליגיאָן צו א וויסענשאפטליכער ענטוויקלונגס־לעהרע פון דעם קאָסמישען, אָרגאַנישען און סאָציאלען לעבען. די בעגרינדונג פון א נייער סאָציאלער וועלט און די שאפונג פון א נייער וועלט־רעליגיאָן, אָדער בעסער געזאָגט פון א נייער און בענייטער רעליגיאָן פאר דער וועלט, איז דער העכסטער צוועק פון דער אידישער רענעסאנס. דורך ספינאָזא, וועלכער האָט געפּרובט פעראייניגען דעם אידישען גענִיוּס מיט דער וויסענשאפט, איז שוין געלעגט געוואָרען דער יסוד צו דיעזער אידישער וועלט־רעליגיאָן פון דער צוקונפט.

העס שרייבט זיין „רוים און ירושלים" אין דער עפּאָכע פון דער הערשענדער אסימילאציאָן. ער מוז דערפאר פאראיינס אונ־טערשטרייכען און דערמאָנען, דאָס די אידען זיינען א נאציאָן, און

מוז פיהרען א פּאָלעמיק געגען די אסימילאַטאָרען פון דער צייט. די אידען האָבען דורכאויס ניט פערלאָרען זייער ראַסען־טיפּ אין לויף פון די יאָהרטויזענדען פון גלות, און האָבען אויך ניט פערלאָרען זייערע נאַציאָנאַלע אייגענשאַפטען, זייער נאַציאָנאַלעם פּאַטריאָטישעם געפיהל. די אומקעהרונג אהיים אין ארץ ישראל, די האָפנונג אין דעם פּאָליטישען משיח איז קיינמאָל ניט פערשוואונדען פון דער אידישער געשיכטע, ניט פון דער רעליגיאָן, ניט פון לעבען, ניט פון דער פאמיליע. דער גלויבען אין די אומקעהרונג האָט געהאט אויך א שטענדיגע טיעפע ווירקונג אויף די גאַנצע לעבענספיהרונג פון אידען. די גאַנצע אידישע רעליגיאָן, וועלכע איז אייגענטליך ניט קיין רעליגיאָן פון גלויבונגען און דאָגמען, נאָר א רעליגיאָן פון מעשים, פון לעבען, וועלכע ענטוויקעלט זיך און ענדערט זיך אין פלוס פון לעבען, איז אויפגעבויט אויף דעם יסוד פון דער אידישער נאַציאָנאַליטעט. די שיבת ציון וירושלים איז דער לייטמאָטיוו פון דעם אידישען רעליגיעזען קולט.

העם קריטיקירט און מאַכט לעכערליך די רעפאָרם־ראַבינער, וועלכע לייקענען אין די אידישע נאַציאָן און האָבען פון דער אידישער רעליגיאָן, פון דער אידישער שול און דער אידישער תפילה ארויסגענומען די לעבעדיגע נאַציאָנאַלע נשמה. די רעפאָרם־ראַבינער האָבען מיט זייער טרוקענעם ראַציאָנאַליזם פארקריסטעלט די אידישע רעליגיאָן און געראויבט איהר טיעפזיניגען אינהאַלט. פערגליכען מיט דיעזע אסימילירטע רעפאָרמער זיינען שוין אָרטאָדאָקסען פיעל נעהענטער צו דעם אמת, פיעל אויפריכטיגער און זיכערער אין זייער אידישקייט. אָבער געוויס זיינען אויך די אָרטאָדאָקסען ניט דער חמר פון דער אידישער נאַציאָנאַלער צוקונפט, זיי זיינען פערגליווערט און פערשטיינערט געוואָרען אין זייערע זינלאָזע צערעמאָניען און פאָרמען, וואָס זייער סימוואָלישער זין האָט זיך אויסגעוועבט און איז די אָרטאָדאָקסען זעלבסט ניט מעהר בעוואוסטזיניג. אָבער טראָץ רעפאָרמער און אָרטאָדאָקסען זיינען אפילו אין דער געגענוואַרט פאראַן שפּראָצונגען פון נאַציאָנאַלער אויפלעבונג, און דאָס זיינען די נייע אידישע בעלעטריסטיק און די אידישע וויסענשאַפט, מיט דעם היסטאָריקער ג ר ע ץ אן דער שפּיץ. דאָ האָט העס, ווי אומעדום, דערפיהלט דאָס וועזען פון אן ערשיינונג, וועלכעס אונטערשיידעט זיך פּאָלשטענדיג פון דער ער־

שיינונג גופא. די אידישע בעלעטריסטיק אין דייטשלאנד פון
ק א מ פ ע ר ט, פ ר א נ צ א ז, און די אידישע וויסענשאפט
פון ג י י ג ע ר, ה א ל ד ה י י ם, י א ס ט, צ ו נ ץ א. ז. וו.
זיינען געוועזן דורכגעדרונגען פון דעם גייסט פון אסימילאציאן און
האבען זיך אפילו געשטעלט אין דיענסט פון אסימילאציאן. אבער
אין ווירקליכקייט האט דיזע ערוואכענדע אידישע ליטעראטור גע־
וועקט די בעהאלטענע אידישע נאציאנאלע ענערגיע און איז גע־
ווארען א טרייבענדער כח פאר די נאציאנאלע דערוואכונג. די־
זעלביגע ערשיינונג האט זיך איבערגע׳חזר׳ט מיט די אידען פון
אלע אנדערע לענדער און די מאדערנע אידישע ליטעראטורען אין
אלע שפראכען, אפילו אין אידיש און העברעאיש.

דאס פאליטיש און נאציאנאל אויפלעבענדע אידישע פאלק
וועט אבער ניט נאר פערווירקליכען א נייע וועלטהיסטארישע אי־
דעע, עס וועט זיך זעלבסט בעפרייען און ערלעזען פון אונטערדרי־
קונג, שאנדע און דער סאציאלער פאראזיטסטווע פון גלות. ניט
דער אנטיסעמיטיזם, וועלכער האט אין העם׳ס צייטען נאר עק־
זיסטירט אלס א מילדער יודען־האס, וועט טרייבען דאס אידישע
פאלק צו זייער היים. אפילו ניט דער יודען־האס אין די מזרח־
אייראפעאישע לענדער האט נאך העם׳ען געקענט זיין די טרייבענ־
דע קראפט צו דער אויסוואנדערונג, ווארום אין יענער צייט הא־
בען אידען אין רוסלאנד געווארט אויף ישועות פון דעם ליבעראלען
רוסישען פאלק און זיין אויפגעקלערטער רעגיערונג. דער מאר־
לישער מאטיוו אליין צו בעפרייען זיך פון נאציאנאלער שאנדע און
סאציאלער אונפרוכטבארקייט און אונפראדוקטיוויטעט דארף
טרייבען דאס אידישע פאלק צו אן אייגענער היים. און דערביי
זאגט העם יענע מערקווירדיגע נביאישע ווערטער, וועלכע בעלייכ־
טען די גאנצע אידישע עקאנאמיק, ווי זי האט זיך פאנאנדערגע־
וויקעלט ערשט אין אונזער צייט אין איהר גאנצער ניט־נארמאלקייט.
ביי די אידען, אזוי זאגט העם, מוז נאך מעהר איידער ביי יעדען
אנדערען אונטערדריקטען פאלק, די נאציאנאלע זעלבסטשטענדיג־
קייט זיין די ערשטע בעדינגונג פאר יעדען סאציאל־פאליטישען
פארטשריט. א געמיינשאפטליכעם נאציאנאלעם לאנד איז דער יסוד
פאר געזונדע ארבייטס־פערהעלטניסע, א פאלק אין גלות מוז ווע־
רען א פאלק פון פאראזיטען, וועלכעס לעבט נאר פון פרעמדער

פראָדוקציאָן. מיט אייניגע גערדאַנקען האָט דאָ העם אָנגעצייכענט דעם גאַנצען שפּעטערדיגען סאָציאַליסטיש־ציוניסטישען בליק אויף די אידישע עקאָנאָמיק אין גלות.

אויף וועלכע פּאָליטישע און קולטורעלע מאַכט קענען זיך אָבער אידען שטיצען אין זייער שטרעבונג און דראַנג צו ארץ ישראל? די תשובה איז פאַר מאָזעס העס זעלבסטפערשטענדליך. פראַנקרייך, דאָס לאַנד פון רעוואָלוציאָן, פון פרייהייט, פון רעפּובליק, דאָס פראַנצויזישע פאָלק, וועלכעס האָט א רעוואָלוציאָנערע און סאָציאַלע תכונה אין זיך, וועט קומען דעם אידישען פאָלק צו הילף. פראַנקרייך וועט עס טאָן אויס אידעאַלע מאָטיווען, אַקוראַט ווי אויס פּאָליטישע. די בעפרייאונג פון אידישען פאָלק איז נאָך אַלץ די פאָרטזעצונג פון דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן און איהרע אייביגע פרייהייטס־אידעאַלען. אָבער פראַנקרייך האָט אויך א פּאָליטישען אינטערעס פאַר די ווידערויפלעבונג פון ארץ ישראל דורך אידען. דאָס לאַנד ארום דעם סועץ־קאַנאַל, אויף דעם וועג צו כינא און אינדיען, קען האָבען א גרויסע קאָמערציעלע און קולטורעלע צוקונפט, און אידען קענען ווערען די נאַטירליכע פּיאָנערען, כדי אויפצואוועקען און ענטוויקלען יענעם לאַנד. העס בעוואונדערט און שעצט דעם דייטשען געדאַנקען, אָבער אַלע זיינע סימפּאַטיען אַלס איד און רעוואָלוציאָנערער סאָציאַליסט זיינען נאַטירליך אויף דער זייט פון פראַנקרייך. אין דער צייט פון העס איז פראַנקרייך געווען די גרעסטע מאַכט אין דער וועלט און האָט אויך בעהערשט דעם סועץ־קאַנאַל.

העס זעהט פאָראויס די טענה, וועלכע מען קען האָבען פון אידישער זייט געגען דעם ווידערויפבוי פון א אידישער מלוכה אין ארץ ישראל: א אידישע מלוכה אין ארץ ישראל קען דאָך בערויבען די אידען פון גלות פון זייערע בירגערליכע רעכט. געגען דיעזע טענה, וועלכע איז אין דער עפּאָכע פון ציוניזם געוואָרען די וויכטיגסטע טענה פון די בורזשואַזנע אזוי ווי פון די פּראָלעטאַרישע אסימילאַטאָרען און פּראַקטיקער, געגען דיעזע טענה ווענדעט זיך שוין העס. ער איז זיך קלאָר מכח דעם, דאָס אויך אונטער א אידישער מלוכה וועלען מיליאָנען אידען לעבען אין די גלות־לענדער, אָבער יענע אידען דאַרפען ניט מורא האָבען פאַר זייער פּאָליטישען שיקזאַל. די גלייכבערעכטיגונג פון אידען איז א רעכט,

וועלכעם קומט זיי און וועלכעם איז געשטיצט אויף די בירגערלי־
כע פּפליכטען, און איז ניט קיין אויסגעבעטענע גנאד. די אידען
פון גלות וועלען ניט פערליערען זייערע בירגער־רעכט, נאָר פער־
קערט ערשט דורך אַן אייגענעם שטאַאט אין ארץ ישראל וועלען זיי
בעקומען דעם מוט און די אינוועגדיגע בערעכטיגונג צו נאַציאָנאַ־
לער און בירגערליכער אנערקענונג אין דער גאַנצער וועלט. אויב
אָבער די אידישע עמאַנציפּאַציאָן איז באמת ניט פעראייגבאַר מיט
דער אידישער נאַציאָנאַליטעט, דאַרף זיך דער איד בעסער אָבזאָגען
פון דער עמאַנציפּאַציאָן, איידער אויפגעבען זיין נאַציאָנאַליטעט.

אין דער פערווירקליכונג פון דער אידישער רענעסאַנס־אידעע
פעראייניגט העם מיט זיין פאַנטאַסטישען צוקונפטס־בליק פּראַק־
טישען זין פאַר די רעאַלע מעגליכקייטען אין דער געגענוואַרט. ער
רעדט פון דער בעגרינדונג פון אַ אידישען קאָלאָניזאַציאָנס־אינ־
סטיטוט און אַ אידישען קאָנגרעס, וועלכער זאָל פאָדערן פון דער
וועלט די אומקעהרונג פון ארץ ישראל צו אידען. ווי אַ צייכען
פון דער נייער צייט בעגריסט העם די ערשטע חברה פאַר ישוב
ארץ ישראל, וועלכע איז גראַד אין יענער צייט געגרינדעט געוואָרען
פון רבי צ ב י ה י ר ש ק אַ ל י ש ע ר אין טאָרן. עס מוז
זיך אָנהויבען אַ אידישע קאָלאָניזאַציאָן אין ארץ ישראל, פאַר וועל־
כע די מזרח־אייראָפּעאישע אידען זיינען דער נאַציאָנאַלער מאַטע־
ריאַל. עס פערשטעהט זיך, דאָס אַ מאַסען־קאָלאָניזאַציאָן אין פּאַ־
לעסטינאַ איז נאָר דאַן מעגליך, ווען דאָרט זאָלען זיין בעסערע לע־
בענס־פערהעלטניסען, אַ קלענערער סאָציאַלער דרוק אַזוי צו זאָגען,
איידער אין די גלות־לענדער. דיעזע קאָלאָניזאַציאָנס בעדינגונגען
צו שאַפען איז די אויפגאַבע פון דער צייט, די פּפליכט פון די אידי־
שע גבירים, דאָס אמת'ע ציעל פון אַ ווייטזיכטיגער נאַציאָנאַלער
פּאָליטיק.

אָבער ניט נאָר די צוקינפטיגע ענטוויקלונג פון דעם אידישען
פאָלק און דעם ציוניזם האָט העם פאָראויסגעזאָגט אין „רוים און
ירושלים“. ער האָט מיט דעם אויג פון אַ נביא פאָראויסגעזעהן די
וועלט פּאָליטישע ענטוויקלונג, וועלכע האָט געפיהרט צו דעם איצ־
טיגען וועלט־קריעג און ראַסען־קריעג. ער זעהט די סכנה פאַר דער
פרייהייט און דעם פּראָגרעס פון דער מענשהייט פון דער דייטשער
רעאַקציאָן און פון דעם צוקינפטיגען קריעג צווישען דעם רעאַקציאָ־

נערען דייטשלאנד און די פרייע מערב־איירָאפּעאישע דעמָאקראַ־טישע פעלקער. אין יָאהר 1871 נאָך דעם דייטש־פראנצויזישען קריעג האָט מארקס ארויסגעזאגט דיזעלביגע גדאנקען וועגען דער סכנה פון אַ צוקינפטיגען ראסען־קריעג צווישען די דייטשען און די סלאווישע און ראָמאַנישע ראסע, וועלכע וועט אריינוואַרפען די גאנצע וועלט אין דאָס בלוטיגע פערדארבען. נאָר האָט העם נאָך פיעל פריהער און אויך פיעל קלארער איידער מארקס געזעהן, דאָס אלע רעוואָלוציאָנערען און אמת'ע פריינד פון דייטשלאנד זעלבסט דארפען וועלען די מפלה פון דייטשלאנד'ס וואפען.

עס איז איינס פון די וואונדערבארסטע נביאישע ביכער „רוים און ירושלים"!...

8.

עס איז לייכט זיך פאָרצושטעלען, וואס פאר אן איבעררא־שענדע ווירקונג די ערשיינונג פון „רוים און ירושלים" האָט גע־מאכט אין דער אידישער וועלט. א אידישער רעוואָלוציאָנער ער־קלערט דאס יודענטום אלס די רעליגיאָן פון סאָציאליזם, אלס די פערטיעפסטע סאָציאליסטישע מאָראל און לעבענס־אנשויאונג. א אידישער פאָרשער פיהרט דעם קאמפּף געגען דאָס קריסטענטום, נעהמט פון איהם אראב זיין קולטור־מאנטעל און בעווייזט, אויף וויפיעל עס איז דער רעאקציאָנערער היפּך פון דעם סאָציאל־רעוואָ־לוציאנערען יודענטום. א אידישער פאטריאָט ערקלערט דאס אי־דישע פאָלק פאר א נאַציאָן און פּרעדיגט די בעגרינדונג פון א אי־דישער מלוכה אין ארץ ישראל אונטער דער הילף און דעם שוץ פון דעם רעוואָלוציאָנערען פעלקער־בעפרייענדען פראנקרייך. די אָרטאָדאָקסע און די רעפאָרמירטע רבנים, די ליטעראַרישע כלי־קדש און טרייע דיענער פון דער אידישער אסימילירטער בור־זשואזיע האָבען זיכער אזא בוך ניט געקענט אריבערטראָגען. וואס גרעסער עס האָבען זיך ארויסגעוויעזען די ליטעראַרישע און וויסענשאפטליכע מעלות פון דעם בוך, אלץ גרעסער איז געווען דער צארן און די אויפרעגונג.

מען איז אויפגעטרעטען מיט ניט־איינגעהאַלטענעם כעס און אָפענעם שפּאָט געגען דעם ערשטען סאָציאליסטישען ציוניסט. מען האָט געשפּאָטעט און געלאכט פון דעם נייעם בעל־תשובה.

די אסימילאטארען האבען גלייך אנגעהויבען אראבצואווישען פון זיך דעם פלעק פון אידישען נאציאנאליזם, און נאך אמאל האט שטאלץ געקלונגען דער אני־מאמין פון דעם אסימילאטאר, דאס ער איז קודם כל א דייטש, א פראנצויז, אן ענגלענדער, אן אמעריקא־נער און דערנאך ערשט א איד. ווען עס זאל אפילו אידען ארץ ישראל אבגעגעבען ווערען, וועלען דאך די ציוויליזירטע אידען ניט פערלאזען זייער ליעבעס פאטערלאנד און וועלען ניט אומקעהרען זיך צו די קברים און חורבות. היינט זיינען אידען גארניט פעהיג צו בעשאפען אן אייגענע קולטור. פאטריאטיזם איז ניט די ליעבע צו דער ערד, צו די בערג און טאלען, צו די פעלדער און טייכען, נאר די ליעבע צו די אינסטיטוציאנען פון פאטערלאנד, וועלכע גיבען מאטעריעלען נוצען. ראטשילד וועט בעסער וועלען זיין דער איד פון די קעניגען, איידער דער קעניג פון די אידען. א אידישע מלוכה איז געגען גאט'ס געבאט און דעם גלויבען אין משיח'ן, און א אידישע מלוכה איז א רעאקציאנער פעראלטעטער געדאנק, וועל־כער איז געגען דעם פראגרעסיווען גייסט פון דער צייט. מיט דיע־זע און ענליכע טענות זיינען אויפגעטרעטען די דאמאליגע אידי־שע פיהרער: פיליפסאן, לעוו, גייגער, די ארטאדאקסען פון כל המינים און די רעפארמאטארען. נאר אברהם גייגער האט דעם בעכער פון זיין קריטיק דערגאסען נאך מיט גאל און ביטערקייט פון פערזענליכע אנפאלען. העם האט באנקראטירט אין סאציא־ליזם און רעוואלוציאן און בעטרייבט יעצט דעם שווינדעל פון נאציאנאליזם, אזוי האט געשימפפט גייגער און האט אויף דער אידישער נאציאן זעלבסט געגעבען א טריט מיט'ן פוס. צו מארקס און ענגעלס האט דאס נייע בוך פון העס קענטיג ניט דערגרייכט, ווארים אין זייער קארעספאנדענץ ווערט דערפון גארנישט ניט דערמאנט. נאר דער קריסטליכער פילאזאף מישלע, וועלכער האט ארויסגעגעבען א צייטשריפט: „דער געדאנקע", האט געלויבט „רוים און ירושלים", ניט נאטירליך וועגען זיין אויפפאסונג פון יודענטום, נאר פאר דעם פלאן פון א אידישען שטאאט אין פאלעסטינא. די איינציגע אויסנאהמע פון אלע אידישע צייט־געגאסען האט גע־מאכט גרעץ, וועלכער האט אונטער דער ווירקונג פון „רוים און ירושלים" פערעפענטליכט אין יאהר 1863 אין קאמפערטס „יאהרבוך פאר איזראעליטען" אן ארטיקעל: „די בענייאונג פון דעם אידישען

שטאם", אַן ארטיקעל פון וועלכען עס רעדט אַ שטאַרקער אויפגע־וואַכטער נאַציאָנאַלער געפיהל.

העס האָט זיכער ניט ערוואַרטעט אין יענער צייט וועלכען עס פּראַקטישען רעזולטאַט פון זיין נבואה־בוך. צווישען די דייטשע אידען, צו וועלכע ער האָט זיך געווענדעט, איז ניט געווען קיין באָ־דען אפילו פאַר אַ גייסטיגע שטרעמונג אין זין פון העס. די אידי־שע בורזשואזיע האָט דערהויבען צו אַן אמת דאָס אַלטע צינישע וואָרט: דאָרט איז דאָס פאַטערלאַנד, וואו עס איז גוט. די אַסי־מילאַציאָן איז געווען דער רעאַלער לעבענס־אינטערעס פון דער אידישער בורזשואזיע, און איהר גייסטיגער אינטערעס איז ער־שעפּפט געוואָרען מיט די קליינליכע און נארישע מחלוקות וועגען אָרטאָדאָקסיע און רעפאָרם און די פערשיעדענע קאַריקאַטורנע שאַטירונגען פון דערזעלביגער אָרטאָדאָקסיע און רעפאָרם. די פּאָלעמיק וועגען „רוים און ירושלים" האָט באַלד אויפגעהערט און דער פערפאַסער און דאָס בוך זיינען פערגעסען געוואָרען אין דייטשלאַנד.

אָבער אויב פאַר העס דעם ציוניסט האָט אין יענער צייט ניט געקענט זיין קיין טעטיגקייט, האָט זיך פאַר העס דעם סאָציאַליסט געעפענט דאַמאָלס ווידער אַ פעלד פון רעוואָלוציאָנערער אַקטיוויטעט. אין די זעכציגער יאָהרען הויבט זיך אָן די ווידעראויפלעבונג פון דעם סאָציאַליזם אין איירופּא. מאַרקס בעגרינדעט דעם אינטער־נאַציאָנאַל, באַקונין טרעט ווידער אויף אין לאַנדאָן נאָך לאַנג־יאָהריגער געפאַנגשאַפט, לאַסאַל הויבט אָן זיין סאָציאַליסטישע אגיטאַציאָן אין דייטשלאַנד. אַ פרישער ווינד פון רעוואָלוציאָן הויבט אָן צו בלאָזען פון פוילען ביז איטאַליען. אין מאַי 1862 האָט לאַסאַל בעגרינדעט דעם אַלגעמיינעם דייטשען ארבייטער־פעראיין. העס, וועלכער האָט זיך דאַמאָלס אויפגעהאַלטען אין קעלן, האָט זיך באַלד אָנגעשלאָסען אָן לאַסאַל און זיין נייע בעווע־גונג. מיט לאַסאַל איז העס געווען בעקאַנט און בעפריינדעט נאָך פון 1848 און זיין פּערזאָן האָט געהאַט אויף איהם אַ צויבערהאַפ־טע ווירקונג. אויך זיינען געווען לאַסאַל'ס פּלאַנען צו בויען קאָאָ־פּעראַטיווע פאַבריקען מיט דער הילף פון שטאַאַט נאָך דעם גייסט פון העס, וועלכער האָט שטענדיג בעגעהרט אַ פּראַקטישע סאָציאַ־ליסטישע טעטיגקייט. אין 1863 פאָהרט העס ארום אין פערשיע־

דענע שטעדט צוליעב דער לאסאלישער פראפאגאנדא, און זיינע רע־דען ווערען אבגעדרוקט אין דער פארטיי־פרעסע. „די רעכטע פון דער ארבייט" איז א נייע בראשורע, וועלכע העס האט דאמאלס ארויסגעגעבען, און אין וועלכער ער שטעהט אויף דעם רעוואלוציא־נער־פראלעטארישען באדען בנוגע צום מיטעלשטאנד, אבער פא־דערט צו דערזעלביגער צייט די פערווירקליכונג פון די לאסאל'־שע פלאנען וועגען ארבייטער־פראדוקטיוו־געגאסענשאפטען (קאא־פעראטיווע פאבריקען). העס בלייבט אבער ניט לאנג טעטיג אין דעם אלגעמיינעם דייטשען ארבייטער־פעראיין. ער מאכט נאך א נסיעה אין עלבערפעלד צוזאמען מיט לאסאל, פאהרט אבער ענדע 1863 צוריק אין פאריז, כדי שוין פון דארט זיך מעהר ניט אומקעהרען אין דייטשלאנד.

אין פאריז גיט זיך אב העס כמעט אויסשליסליך צו זיין לי־טעראַרישער און וויסענשאפטליכער טעטיגקייט. ער ענטוויקעלט ווייטער זיינע אידעען וועגען יודענטום און אידען און בעטייליגט זיך מיט גרויסער איבערגעבענהייט אין דער סאציאליסטישער לי־טעראטור. אין די „ארשיוו איזראעליט" אין פאריז, אין גרעץ'ס „מאנאטשריפט פיר די געשיכטע און וויסענשאפט דעם יודענטומס" און אין קלענערע אידישע צייטשריפטען פיהרט העס זיין ווייטער־דיגע פראפאגאנדא פאר די פונדאמענטאלע אידעען, וועלכע ער האט אויסגעדריקט אין „רוים און ירושלים". אין דעם לאסאל'שען ארגאן דער „סאציאלדעמאקראט", שפעטער אין „פאלקסשטאאט" און אין בראשורען און ביכלעך האט העס פערעפענטליכט זיינע ווייטערדיגע סאציאליסטישע ארבייטען און האט גענומען א שטעלונג צו די פערשיעדענע פאסירונגען פון דער צייט. אין דערזעלביגער צייט ארבייט ער אויף זיין גרויסען ווערק, וועלכעס האט גע־דארפט בריינגען אין א פילאזאפישעס סיסטעם אלע זיינע געדאנ־קען און איבערלעבונגען, און פון וועלכען עס איז ערשיענען נאך זיין טויט דער ערשטער טייל אונטער דעם נאמען: די דינאמישע שטאף־לעהרע (1877).

זיינע ארטיקלען אין די אידיש־דייטשע און אידיש־פראנ־צויזישע צייטשריפטען זיינען קליינע בעמערקונגען, קריטיקען וועגען ביכער, פאלעמיקען, און זיי אלע דרעהען זיך ארום דער היסטארישער און קולטורעלער בעדייטונג פון יודענטום, אלס א

בעזונדערע קולטור־פארם, אין געגענזאץ צום גריכענטום, צום קריסטענטום און צום מאדערנעם מאטעריאליזם. די ארטיקלען זיינען פול מיט געדאנקען־בליצען, מיט איינפעלען, מיט שעפפע־רישע אידעען, וועלכע בעלייכטען די דונקעלסטע און פערוויקעל־סטע ערשיינונגען און פראבלעמען.

אין א קליינער בעמערקונג וועגען דעם גאטעס־נאמען י ה ו ה, גיט העס אן ערקלערונג וועגען דער בעדייטונג און זין פון דיעזען נאמען. יהוה איז דער לשון עתיד פון הוה, וועלכע איז די עלטערע פארם פון היה—זיין, ער וועט זיין, ער איז דער גאט פון דער געשיכטע, די שעפפערישע צוקונפט. אין דעם נאמען פון אידישען גאט געפינט העס זיין גאנצען האראקטער אלס דער גאט פון דער געשיכטס־רעליגיאן. אין זיינע גלענצענדע בריעף אין „ארשיוו איזראעליט" איבער דעם פאלק ישראל'ס מיסיאן אין דער מענשליכער געשיכטע חזר'ט נאך אמאל העס איבער איי־ניגע געדאנקען פון „רוים און ירושלים", אבער ער גיט זיי צו מעהר קלארקייט און אויך מעהר קינסטלערישען גלאנץ. דאס יו־דענטום איז די רעליגיאן פון דיעזער וועלט און ניט פון יענער וועלט. עס איז די משיח־רעליגיאן, די רעליגיאן פון דער ער־לעזונג, די רעליגיאן פון דער צוקונפטיגער סאציאל־בעגייטער און בעפרייטער מענשהייט. דאס יודענטום איז דער סאציאליזם, אדער בעסער געזאגט די מאראלישע גרונדלאגע פון סאציאליזם איז דאס יודענטום. כדי אבער דאס יודענטום זאל ווערען לעבע־דיגער סאציאליזם, מוז דאס אידישע פאלק בעקומען א לאנד. ערשט אין אן אייגענעם לאנד וועט אויפבליהען די אמתע אידישע רעליגיאן, דאס הייסט די סאציאליסטישע ארגאניזירונג פון מענ־שען. מיט דיעזען דרייסטען און טיעפזיניגען געדאנק צורייסט העס דאס גאנצע טעאלאגישע און מגידישע שפין־געוועב, מיט וועלכען מען האט ארומגעדרעהט, פערדרעהט און פער'מיאוס'ט דעם הייליגען תוכן פון יודענטום.

קריטיקען וועגען ביכער מכח דער אור־געשיכטע פון קריס־טענטום, מכח דעם כאראקטער פון קריסטענטום, זיינען די וויי־טערדיגע ארבייטען פון העס. ווי יעדער סאציאליסט האט ער א בעזונדערען אינטערעס פאר די געשיכטע פון קריסטענטום. פ ע ן ס י מ א ן, פ ר ו ד א ן, פ ו ר י ע, ו ו י י ט ־

ל י נ ג ביז צו דעם מאָדערנעם ק א ו ט ס ק י האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף די וואונדערבארע ערשיינונג פון אורקריסטענטום. דער אינטערעס פון העם פאר דאָס אורקריסטענטום איז א דאָפּעלטער, ער שטאַמט פון זיין סאָציאַליזם און פון זיין אידישקייט. אין זיינע בעטראַכטונגען און קריטיקען קומט העם צו דיזעלביגע רעזולטאַטען און שלוסען, צו וועלכע די פּרייע ביבעלקריטיקער און קאַוטסקי זיינען געקומען אין אונזער צייט. קריסטום איז געווען א אידישער סאָציאַלער רעוואָלוציאָנער, וועלכער איז ארויסגעקומען פון דעם שויס פון די איסיים, פון איינער פון די סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערע סעקטען פון יענער צייט. קריסטוס און זיין ערשטע משיח־סעקטע האָט געוואָלט פערווירקליכען דעם מלכות השמים אויף דער ערד, דאָס קעניגרייך פון סאָציאַלער גלייכהייט און ברידערליכקייט. ערשט דורך דאָס איינדרינגען פון דעם אידישען קריסטענטום צווישען די אנדערע פעלקער און דורך די פערמישונג פון דיעזען אידישען קריסטענטום מיט די עלעמענטען פון דער גריכיש־רוימישער קולטור, און נאָך מעהר דורך די פּאַנאַנדערפאַלונג און דעם גוואַלטטעטיגען אונטערגאַנג פון דער אידישער מלוכה אין דער אנטיקער וועלט, איז דאָס סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערע אידישע אורקריסטענטום פערוואַנדעלט געווארען אין א רעליגיאָן פון יענער וועלט, אין א רעליגיאָן פון אינדיווידועלער ערלעזונג, אין א רעליגיאָן פון דואַליזם צווישען דיעזער וועלט און יענער וועלט, צווישען מאַטעריאַליזם און ספּיריטואַליזם, צווישען יחיד און כלל, צווישען גלויבען און לעבען, אין דאָס היינטיגע קריסטענטום.

אין זיין לעצטען אידישען ארטיקעל: „דאָס גאָט־פערטרויען פון די ענוים אין די שטורמען פון אונזער צייט", אין גרעץ'ס מאָנאַטשריפט, ווענדעט זיך העם מיט אן אויפרוף צו אידען. דער ארטיקעל איז מערקווירדיג דורך זיין רעוואָלוציאָנערען טאָן און אינהאַלט. העם רופט צו די אידען, דאָס זיי זאָלען זיך צוזאַמען מיט די פּראָגרעסיווע פעלקער און פּאַרטייען אָנשליעסען אָן די בעוועגונג צו בעגרינדען א נייע וועלט פון פרייהייט און סאָציאַליזם. ער רופט צו די אידען, דאָס זיי זאָלען זיך ניט אָנהאַלטען אָן די צובראָכענע שטיקלעך פון דער אַלטער געזעלשאַפט, און זאָלען ניט פּאַבריצירען קיינע נייע געטשקעס און זיי אָנרופען אלה אלהיך

ישראל, נאר דאס זיי זאלען געהן מיט דער מאדערנער וועלט-בע־וועגונג און דער וויסענשאפטליכער וואהרהייט, וועלכע איז ניט להיפך צו די גרויסע אידעען פון די ענוים און צדיקים, די בעגרינ־דער פון אונזער געשיכטס-רעליגיאן. די אמת'ע עהרליכע אידען וועלען זיך בעסער און היימישער פיהלען אין דער נייער סאציא־ליסטישער וועלט, וועלכע זיי קענען זעהר פיעל העלפען פערווירק־ליכען, איידער אין דער סביבה פון די געצענדיענערישע אידען, וועלכע לויפען נאך דעם הבל פון זייער צייט, מאכען נאך די שלעכטע חוקות הגוים, האבען שטענדיג פערפאלגט זייערע נביאים, פערשפאטעט זייערע צדיקים, פערשקלאפט זייערע ענוים, אבער וועלכע וועלען פערשווינדען פון דער וועלט צוזאמען מיט זייערע געצען אין דעם טאג פון געריכט. עס איז א שוואכקייט צו פער־טיידיגען און פערגלעטען אלעס, וואס שטעהט אין צוזאמענהאנג מיט דער אידישער ראסע און געשיכטע. עס איז שטענדיג געווען נאר א קליינער קערענדעל אין יודענטום, וועלכער האט בעשאפען דאס גרויסע און הייליגע פון אידישען גייסט. „אבער שטענדיג איז געווען און איז פאראן נאך צווישען אונז היינט אן עגאאיסטישער, זעלבסטזיכטיגער פוסטער קלאס, וועלכער יאגט זיך נאך רייכ־טימער און פוסטען כבוד, וועלכער איז דער היפך פון די ענוים און צדיקים און וועלכער האט פון די עלטעסטע צייטען ביז היינט ניט אהן א גרונד ארויסגערופען דעם פערדאכט פון אלע פעלקער צו אידען".

„די אלטע נביאים האבען ניט פערגלעט זייערע לאסטער, הא־בען זיי ניט געחנפ'ט פאר זייער רייכטום און איינפלוס. פער־קעהרט, זיי האבען צוליעב זיי און זייערע עברות אנגעזאגט דעם גאנצען פאלק ישראל די שלעכטעסטע טעג. די היינטיגע כלומרשטע פערטרעטער פון יודענטום טהוען איהם א שלעכטען דיענסט, ווען זיי זיינען שטיל בנוגע צו דיעזע „גרויסע" אידען, אדער ווען זיי לויבען זיי אלס בעלי-טובות פאר די פאר ברעקלעך, וועלכע זיי ווארפען ארויס פאר די הונגעריגע און ליידענדע. וואס מעהר אמת עס ליעגט אין די ווערטער: כל ישראל ערבין זה בזה, אלץ מעהר זיינען די אמת'ע פערטרעטער פון יודענטום פערפליכטעט צו זאגען דעם אמת צו די רייכע און הערשזוכטיגע און צו בעפרייען אונזערע ברידער פון א סאלידאריטעט, וועלכע קען פאר זיי זיין

נאָר פערדערבליך אין יעדען אופן". מיט כמעט א האלבען יאָהר־הונדערט צוריק האָט שוין העס געזעהן דעם געוואלטיגען פערדאַר־בען, וועלכען די אידישע בורזשואזיע ברייגגט דעם אידישען פאָלק ניט נאָר סאָציאל, נאָר אויך נאציאנאל און קולטורעל, און האָט אויפגעפאָדערט צום קאמפף געגען דיזע אידישע בורזשואזיע, אלס די שטאַרקסטע מחיצה צווישען דעם אידישען פאָלק און דער אי־דישער בעפרייאונג. יעדעס וואָרט, וועלכעס העס האָט דאַמאָלס געזאָגט, פאסט זיך אזוי ריכטיג פאר אונזער געגענוואַרט און איהרע אידישע קעמפפען און געגענזעצען.

אין דער מיטען פון זיין ליטעראַרישער טעטיגקייט אויף דעם פעלד פון סאָציאליזם און אידישען נאציאנאליזם גיט זיך העס אָב נאָך מיט איבערזעצונגס־ארבייטען. ער איבערזעצט דעם דריטען באנד פון גרעץ'ס געשיכטע פון אידען אין פראנצויזיש אונטער דעם נאָמען „סיני און גאלגאתא", עס איז דער באַנד וועגען דער ענטשטעהונג פון קריסטענטום. אויך האָט העס אָנגעהויבען צו איבערזעצען דעם „קאפיטאל" פון קארל מארקס, ווי דאס איז צו זעהן פון דער קאָרעספאָנדענץ צווישען מארקס און ענגעלס אין יאָהר 1867. ווי עס זעהט אויס איז אָבער דיזע ארבייט שוין אין אָנ־הויב אָבגעשטעלט געוואָרען, פון סבות, וועגען וועלכע די קאָרעס־פאָנדענץ פון מארקס גיט ניט קיין אויפקלערונג.

עס איז ניט בעקאנט געוואָרען, וועלכע שטעלונג העס האָט גע־נומען צו דעם אינטערנאציאנאל, וועלכער האָט אָנגעהויבען צו ווירקען אין יענער צייט. העס האָט אָבער אנטייל גענומען אין דעם דריטען קאָנגרעס פון אינטערנאציאנאל אין בריסעל אין סעפ־טעמבער 1868. העס האָט אויף יענעם קאָנגרעס געהאלטען די בעדייטענדסטע רעדע געגען די פּרודאניסטען און זייער טעאָריע פון פרייען קרעדיט אלס א וועג צום סאָציאליזם. מארקס זעלבסט האָט געלויבט דיזע רעדע, אין א בריעף צו ענגעלס, אלס די בעסטע אויף דעם גאנצען קאָנגרעס.

9.

פון זיינע וויסענשאפטליכע שטודיען און זיין ליטעראַרישער ארבייט אויף דעם פעלד פון סאָציאליזם און אידישען נאציאנאליזם איז העס ארויסגעריסען געוואָרען דורך דעם דייטש־פראנצויזישען

קריעג אין 1870. העס איז ניט געווען קיין דייטשער פּאַטריאָט, אַבוואוהל ער איז געווען אַ איד פון דייטשלאַנד. אַלס סאָציאַליסט און אַלס אַ זוהן פון אידישען פאָלק האָט דאָס רעאַקציאָנערע אַנטי־רעוואָלוציאָנערע דייטשלאַנד ניט געקענט זיין זיין פאַטערלאַנד, עס איז נאָר געווען זיין היימאַט־לאַנד. אין אַלע זיינע שריפטען, און בעזונדערס אין „רוים און ירושלים", פיהרט העס דורך דעם געדאַנקען, דאָס פראַנקרייך איז דאָס לאַנד פון ערלעזונג, פון פרייהייט, פון דער צוקינפטיגער סאָציאַלער רעוואָלוציאָן, דאָס לאַנד, וועלכעס איז דער סימוואָל פון רעפּובליק און רעוואָלוציאָן אין דער וועלט. העס איז אַ פראַנצויזישער פּאַטריאָט, און ער לערנט אידען נאָך אַ נייעם אמת, דאָס ניט דאָס געבורטסלאַנד איז דעם איד'ס פאַטער־לאַנד, נאָר דאָס לאַנד, אין וועלכען עס לעבען די אידעאַלען פון פרייהייט און רעוואָלוציאָן. מיליאָנען אידען, וועלכע זיינען אין די לעצטע יאָהרצעהנטען אויסגעוואַנדערט פון דייטשלאַנד, רוסלאַנד, רומעניען, עסטרייך אין פרייע לענדער און בעזונדערס אין אַמע־ריקאַ, האָבען אין זייער ליעבע און בעגייסטערונג פאַר די נייע לענ־דער פון פרייהייט און רעכט היסטאָריש בעשטעטיגט דעם אמת און דעם אָדעל פון העס'ס געפיהל.

דער נצחון פון דייטשלאַנד איבער פראַנקרייך האָט אַרויס־גערופען ביי העס דעם טיעפסטען שמערץ. ער האָט אַ רייהע פון אַרטיקלען איבער פראַנקרייך און די מלחמה פערעפענטליכט אין די צייטשריפטען "סאָלידאַריטע" און „פעפּל בעלזש" און האָט דיעזע אַרטיקלען שפּעטער אַרויסגעגעבען אין ברוסעל אין אַ בוך: „אַ צושלאָגענע נאַציאָן. די פעראייניגונג פון אַלע פעלקער געגען דאָס פּרייסישע דייטשלאַנד" (1871).

ניט געגען די פראַנצויזישע אימפּעריע פיהרט דייטשלאַנד קריעג, נאָר געגען דאָס רעוואָלוציאָנערע פראַנקרייך, כדי צו מאַ־כען אַ סוף צו דעם „הערד פון דער רעוואָלוציאָן". פּרייסען האָט נאָר איין ציעל, ווי אין 1792 און 1814, פראַנקרייך צו עראָ־בערן, צו ערנידריגען, צו צוטיילען, פּאַריז צו פערברענען און ווערען דער האַר פון אייראָפּאַ, כדי עס צו פער־וואַנדלען אין אַ נייעם כינאַ. ניט פאַר דאָס שלעכטס, נאָר פאַר דאָס גוטס, וואָס פראַנקרייך האָט געטאָן דער מענשהייט, ווערט עס פון דייטשלאַנד אַזוי געהאַסט. פּרייסען האָט גאָרנישט

ניט געטאָן פאר דער מענשהייט, פאר דער פרייהייט. פערקעהרט, וואו מען האָט אונטערדריקט פעלקער, זיינען די דייטשען געווען דערביי. געגען דעם פאן־גערמאניזם וועט נאָך אמאָל דער פאן־סלאוויזם זיין א גוטעס געגען־גיפט. היינט צווינגען די פרייסען ארויף זייער ציוויליזאציאן אויף די פוילען, אבער דער טאָג פון נקמה וועט קומען אויף פאר די סלאווישע פעלקער, וועלכע ווערען יעצט דורך פרייסען פערהינדערט צו פערברידערן זיך מיט די געבילדעטע פרייע פעלקער פון מערב־אייראפא. זיי וועלען אריבערשרייטען איבער דעם מת פון פרייסען און העלפען פערווירקליכען דעם גרויסען געדאנק פון די פעראייניגטע שטאאטען פון אייראפא.

דאָס זיינען די אידעען, וועלכע העס האָט אויסגעשפראָכען וועגען דעם דייטש־פראנצויזישען קריעג און וועגען דייטשלאנד אויף דעם שוועל פון דער דייטשער אימפעריע. מיט דיעזע געפיהלען און געדאנקען בנוגע צו דייטשלאנד שטעהט העס ניט אליין, אויך מארקס האָט זיך אויסגעדריקט כמעט אין דעמזעלביגען גייסט. העס׳ס אבשאצונג פון די פראָגרעסיווע און רעאקציאנערע קרעפטען פון אייראפא און זיין רוף צו די פעראייניגטע שטאאטען פון אייראפא זיינען אפשר דאמאלס נאָך ווייניג פערשטאנען געווארען. אין יאהר 1915 האָט די גאנצע פערבלוטיגטע מענשהייט דערפיהלט און איבערגעלעבט, וואָס העס האָט נביאות געזאגט אין 1871.

אין מאי 1871 איז העס צוריקגעקומען פון ברוסעל אין פאריז, ווארום אלס דייטשען אונטערטאן האָט מען בשעת דעם קריעג דעם „דייטש" העס ארויסגעשיקט פון פאריז. געבליבען האָט זיין רעוואָלוציאנערע נשמה, בשעת ער איז געקומען צוריק אין פאריז. פראנקרייך איז עראבערט געווארען, און אין פאריז איז די קאָמונע דערשטיקט געוואָרען אין בלוט פון דעם העלדענהאפטען פראָלעטאריאט. גאליפע האָט געשאָסען די ארבייטער אין די טויזענדער. העס האָט זיך צוריקגעצויגען פון עפענטליכען לעבען און האָט זיך אין גאנצען אָבגעגעבען צו זיינע שטודיען. פיעלע אנדערע גרויסע רעוואָלוציאנערען, ווי צום ביישפיעל באקונין, וועלכער האָט זיך ניט איינמאָל געטראָפען מיט העס׳ן אויף זיין לעבענסוועג, האָבען אויך פערלאָרען דעם מוט, בשעת דייטשלאנד האָט געזיעגט און ביסמארק האָט אָנגעהויבען צו רעגירען איבער דער וועלט. העס

האָט געזוכט זיין טרייסט און בערוהיגונג אין זיינע ווימענשאפטלי־כע שטודיען.

נאָך זיין טויט, אין יאָהר 1877 איז דורך די בעמיהונג פון זיין פרוי ערשיענען דער ערשטער טייל פון זיין סיסטעמאַטישען ווערק אונטער דעם נאָמען: „דינאַמישע שטאָף־לעהרע“. אין דיע־זען ווערק פיהרט העס דורך אויף א ווימענשאפטליכען אופן זיין פריהער שוין ניט איינמאָל אויסגעשפּראָכענעם געדאנקען, דאָס די גאנצע וועלט, די דריי לעבענס־ספערען, די קאָסמישע, אָרגאַנישע, סאָציאַלע, זיינען א געשלאָסענע איינהייט. די וועלט איז אלל־איינינג, אין אלע איהרע מאַניגפאַלטיגע פאַנאַנדערפאַלענדע ענדליכע ערשיינונגען. די „דינאַמישע שטאָף־לעהרע“, וועל־כע בעשעפטיגט זיך אין ערשטען טייל מיט דעם קאָסמאָס, מיט דער הימעלבעשרייבונג, איז אָבער ניט קיין אבגעשלאָסענעס פאַר־טיגעס ווערק.

דעם 6טען אפּריל 1875, אין אַלטער פון 63 יאָהר, איז משה העס געשטאָרבען. אויף זיין וואונש האָט מען איהם מקבר געווען אין דייטץ אַם רהיין אין דייטשלאנד נעבען די קברים פון זיינע עלטערן. דייטשע, פראַנצויזישע, פּוילישע סאָציאַליסטען האָבען בעגלייטעט העס'ס מטה פון זיין וואהנונג אין פאַריז צו דעם באהנהאָף נאָך דייטשלאנד. טיעף ריהרענדע רעדען זיינען געהאַל־טען געוואָרען ביי דעם אָבשיעד, און דעם זוהן און קאָמענטאַ־טאָר פון דער רעוואָלוציאָן איז צוגעזאָגט געוואָרען אן אייביגעס אנדענקען אין דעם הארצען פון דעם פּראָלעטאַריאַט.

נאָר די דאַמאָליגע אידישע פרעסע האָט כמעט ניט דערמאַנט וועגען דעם טויט פון דעם פערפאַסער פון „רוים און ירושלים“.

ערשט אונזער צייט ווערט רייף, כדי צו פערשטעהן און צו ווירדיגען העס'ס געדאנקען, שטימונגען, אָנזאָגונגען, פּאַראָויסזאָגונ־גען, זיין נבואה און זיין לעבען. זיין פילאָזאָפיע, זיין גענעטישע וועלטאנשויאונג פליעסט פון דעמזעלביגען קוואל, פון וועלכען עס שטאַמט בערגסאָן'ס פילאָזאָפיע פון דער שעפּפערישער עוואָלוציאָן. די פרייע שעפּפונג פון העס, די שעפּפערישע צייט ביי בערגסאָן, דער שאַפענדער יהוה פון דער נבואה, זיינען נאָ־הענטע בעגריפען צווישען זיך און שטאַמען אַלע פון איין מקור, וועלכער איז טיעפער און אונבעוואוסטזיניגער איידער די אינדיווי־

דועלע לאָגיק, זיי שטאַמען פון „דעם שכל פון האר״י", פון וועלכען פּאַסקאַל רעדט. די געשיכטס־פילאָזאָפישע געדאַנקען פון העס מכח דאָס יודענטום, די תורה, די נבואה, דעם שבת, משיח, די אידישע געשיכטע, דאָס אידישע לעבען זיינען נאָך אַמאָל ענטוויקעלט געוואָרען פון הרמן כהן, דעם בעדייטענדסטען פילאָזאָף פון יודענטום. העס איז געוועזן דער נביא פון ציוניזם, אָבער ער האָט פערשטאַנען דאָס אידישע לאַנד אלס א סאָציאַליסטישעס לאַנד און די אידישע פּאָליטיק נאָר אלס א סאָציאַליסטישע און רעוואָלוציאָנערע פּאָליטיק. זיין נשמה האָט געדורשט נאָך א נייער רעליגיאָן, א רעליגיאָן פון אמת און ליעבע אין לעבען. דורך זיין מוטיגען קאַמפּף פאר דעם אמת און זיין העלדישקייט אין זיין אייגענעם לעבען האָט ער געשטרעבט הייליג צו מאַכען דאָס וואָרט דורך דאָס לעבען, די פילאָזאָפיע דורך די טהאַט, און האָט געדיענט דיעזער נייער רעליגיאָן פון אמת און ליעבע.

רוים און ירושלים

פאָרוואָרט.

פון דער צייט אָן וואָס דער פּאַפּסט אינאָסענץ דער דריטער האָט אָנגענומען דעם טייוועלשען בעשלוס, צו פערניכטען מאָראַליש די אידען, וועלכע האָבען דאַמאָלסט אריינגעבראַכט דאָס ליכט פון דער שפּאַנישער קולטור אין דער קריסטליכער וועלט, דורך דעם צוואַנג צו טראָגען אַ שאַנד־פלעק אויף זייערע קליידער, פון יענער צייט אָן ביז צו דעם רויב פון אַ אידישען קינד פון זיין עלטערן־הויז אונטער דער רעגיערונג פון דעם קאַרדינאַל אַנטאָנעלי, איז דאָס פּאַבסטליכע רוים געווען אַ גיפט־קוואַל פאַר אידען. ווען עס וועט אויסגעטריקענט ווערען דיעזער גיפט־קוואַל, וועלען אויך אונזערע קריסטליך־גערמאַנישע אידען־פיינד אויסשטאַרבען פון מאַנגעל אין נאַהרונג.

ווען עס הערט אויף די פיינדליכע שטעלונג פון קריסטענטום צו דער קולטור, הערט אויך אויף איהר פיינדליכע שטעלונג צום יודענטום; ווען עס בעפרייט זיך די אייבינע שטאָדט אויף דעם טייך טיבער, הויבט זיך אָן די בעפרייאונג פון דער אייבינער שטאָדט אויף דעם הר מוריה; ווען איטאַליען לעבט אויף, לעבט אויף יהודה. — אויך די פער׳יתומ׳טע קינדער פון ירושלים וועלען זיך בעטייליגען אין דעם גרויסען תחית המתים פון די פעלקער פון דעם ווינטער־שלאָף פון מיטעלאַלטער און זיינע בייזע חלומות.

דער פעלקער־פריהלינג האָט זיך אָנגעהויבען מיט דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן; דאָס יאָהר 1789 איז געוועזן דער פריהלינגס־טאָג פון די היסטאָרישע פעלקער. די תחית המתים פון די פעלקער איז ניט קיין וואונדער מעהר אין אַ צייט, ווען גריכענלאַנד און רוים ערוואַכען, ווען פוילען אָטעמט אויף, אונגאַרן גרייט זיך צום לעצטען קאַמפף, און עס בערייטעט זיך פאַר אַן אויפשטאַנד פון אַלע יענע אונטערדריקטע ראַסען, וועלכע ווערען מיסברויכט און

אויסגעזויגען פון אזיאטישער בארבאריי און איראפעאישער ציווי־ליזאציאן, און וועלכע הויבען אן יעצט זיך אויפצולעהנען געגען דאס הערשער־רעכט פון די הערשענדע ראסען.

צו די פאר טויט פעררעכענטע פעלקער געהערט אויך דאס אידישע פאלק, וועלכעס האט ניט אומזיסט געקעמפפט צווי טויזענד יאהר געגען די שטורעמס פון דער וועלט־געשיכטע און האט פון אלע עקען פון דער וועלט, וואוהין די געשעהענישען האבען איהם פערטראגען, געווענדעט און ווענדעט נאך עד היום זיין בליק צו ירושלים. מיט דעם זיכערען ראסען־אינסטינקט פון זיין קולטור־היסטארישער מיסיאן, וועלכע בעשטעהט אין דער אחדות פון דער וועלט און די מענשען און זייער פערברידערונג אין נאמען פון זייער אייביגען שעפפער, דעם אל־איינעם,— מיט דיזען אינסטינקט האט דיעזעס פאלק דערהאלטען זיין נאציאנאליטעט און זיין רעלי־גיאן און זיי ביידע פערבונדען אין זיין ארץ־אבות. קיין מאדער־נעם פאלק, וועלכעס קעמפפט פאר א פאטערלאנד, קען ניט אבזאגען אין א פאטערלאנד דעם אידישען פאלק, ווארים אויב ניט פאלט עס אריין אין א סתירה מיט זיך זעלבסט און בעגעהט א מארא־לישען זעלבסטמארד אן זיך זעלבסט.

דעם פאראורטיילס־פרייען פרעמדען בעאבאכטער זעהט אויס די אידישע נאציאנאליטעטס־פראגע צייטגעמעס, ניט אבער דעם „קולטורעלען" איד אין דייטשלאנד. ווארים אין דייטשלאנד ווייזט אן דער רעאקציאנערער און דער ליבעראלער אידען־פיינד אויף דעם חלוק צווישען דער אידישער און גערמאנישער ראסע. אין דייטש־לאנד איז די אידישע נאציאנאליטעט נאך דער לעצטער ארגומענט געגען די פאליטישע און בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג פון אידען. אין דייטשלאנד שטרעבען די אידען זייט מענדעלסאן צו דער פאליטישער און סאציאלער גלייכבערעכטיגונג, אבער אהן ערפאלג, אבוואהל זיי בעטייליגען זיך לעבהאפט אין דער דייטשער קולטור, אבוואהל זיי האבען זיך אבגעזאגט פון זייער נאציאנאליטעט און זוכען זיך מיט אלע כחות צו גערמאניזירען.

דאס וואס א ברודער האט ניט בעקומען פון א ברודער, א מענש פון א מענשען, דאס וועט בעקומען א פאלק פון א פאלק, א נאציאן פון א נאציאן. אין דעם לעצטען איראפעאישען פריי־

הייטס־קריעג קען עס פאר קיין פאָלק ניט זיין גלייכגילטיג, אויב עס וועט האָבען אַן אַנדערעס פאָלק פאר זיינעם אַ פריינד אָדער אַ שונא.

*

* *

די שטימען, וועלכע לאָזען זיך היינט הערען פון אומעדום פיר די נאַציאָנאַלע ווידערגעבורט פון דעם פאָלק ישראל, זיינען קודם כל בערעכטיגט דורך דעם אידישען קולט, דורך דעם נאַציאָנאַלען כאַראַקטער פון יודענטום. אָבער אויך די אַלגעמיינע ענטוויקלונג פון דער וועלטגעשיכטע און איהר רעזולטאַט: די געגענווערטיגע לאַגע, פיהרט צו דער אידישער אויפלעבונג.

אין די בריעף ווערט קודם כל בעטאָנט די ערשטע, די אינ־ווענדיגע בערעכטיגונג. דער פערפאַסער האָט זיך דערפאַר געמוזט אויסשפּרעכען אַקוראַט אַזוי געגען די ראַציאָנאַליסטישע און פילאַנ־טראָפּישע אילוזיאָנען, וועלכע פערלייקענען די נאַציאָנאַלע בעדיי־טונג פון אידישען קולט, אַזוי ווי אויך געגען די אָרטאָדאָקסען, וועלכע וואַרפען זיך אריין אין דעם שוים פון דער גליקליכער אונ־וויסענהייט, ווייל זיי זיינען ניט פעהיג צו ענטוויקלען אונזער געשיכטס־רעליגיאָן צו דער הויכקייט פון דער מאָדער־נער וויסענשאַפט. דערמיט האָט זיך דער פערפאַסער דערנעהנטערט צו דעם וועג פון שלום, וועלכער פערנעהמט אַלץ מעהר דעם פּלאַץ פון דער מלחמה צווישען רעפאָרם און אָרטאָדאָקסיע.

אַ דאַנק די נייע אַרבייטען פון די אידישע געלעהרטע, אַ דאַנק די רייצענדע שילדערונגען פון אידישען לעבען פון טאַלאַנטפולע ראָמאַן־שרייבער און פּאָעטען, האָט אונזער נאַציאָנאַל־הומאַניטערער געשיכטס־קולט געפונען איצט אָנהענגער אפילו אונטער יענע, וועלכע האָבען געמיינט פריהער, דאָס אויפקלערונג מיינט אָבפאַלונג פון יודענטום. אויף דעם באָדען פון דער נייערער אידישער קריטיק איז שוין ניטאָ קיין חלוק צווישען רעפאָרם און אָרטאָדאָקסיע. די מאָטיוועז, וועלכע ווערען אין די בריעף געבראַכט פאַר די אידישע אויפלעבונג, שליסען זיך אָן אָן די מאָדערנע וויסענשאַפט.

„די געשיכטע פון דער נאָך־תלמוד׳ישער צייט“, זאָגט דער

בצדייטענדסטער אידישער היסטאָריקער*), האָט נאָך אַלץ אַ נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ן כאַראַקטער; זי איז ניט נאָר געשיכטע פון רעליגיאָן אָדער קירכע."

„אלס געשיכטע פון אַ פאָלק", זאָגט ווייטער אונזער היסטאָריקער, „איז די אידישע געשיכטע ניט בלויז אַ ליטעראַטור־געשיכטע אָדער קירכען־געשיכטע, נאָר די ליטעראַטור און די רעליגיעזע ענטוויקילונג זיינען, אזוי ווי דאָס טראַגישע מאַרטירערטום פון דיעזען פאָלק, נאָר איינצעלנע מאָמענטען אין זיין געשיכטע, און ניט איהר גאַנצעס וועזען."

די היסטאָרישע קריטיק איז געקומען אויף דעם פּלאַץ פון יענע „רעפאָרמאַטאָרען", וועלכע האָבען געוואָלט אָבטיילען אין יודענטום דעם פּאָליטישען תוכן פון דעם רעליגיעזען, אָדער וועלכע זעהען ניט דעם נאַציאָנאַלען לעבענס־קוואַל, פון וואַנען עס פליסט די תלמוד'ישע ליטעראַטור אזוי ווי די ביבלישע, און מיינען, דאָס די תלמוד'ישע ליטעראַטור איז מעהר ניט ווי אַן אויסערליכע צופּאַסונג צו די פערענדערליכע פערהעלטעניסען פון דער צייט.

פיעלע אויפגעקלערטע אידען, וועלכע האָבען געבראַכען מיט דער פערשטיינערטער אָרטאָדאָקסיע, האָבען זיך שוין אָנגעהויבען צו פערטיעפען אין דעם נאַציאָנאַלען תוכן פון יודענטום און זיך אָבגעזאָגט פון דעם אויבערפלעכליכען ראַציאָנאַליזם, וועלכער פיהרט נאָר צו דער אָבפאַלונג און גלייכגילטיגקייט צום יודענטום, און ניט צו דער וויעדער־אויפלעבונג פון זיין שעפּפערישען גייסט. אָבער אויך פיעלע רבנים, וועלכע איך האָב געהאַט דאָס גליק צו קענען אין מיין יוגענד, בלייבען ניט אָבגעשטאַנען יעצט אין וויסענשאַפט און בילדונג. די נייע ראַבינער־שולען, נאָך דעם מוסטער פון דער ברעסלאַוער, וועלען שוין גאַנץ צודעקען דעם אָבגרונד, וועלכער האָט זיך געעפענט צווישען דעם ניהיליזם פון דער רעפאָרם, וועלכע האָט גאָרנישט ניט געלערענט, און דער רעאַקציאָן, וועלכע האָט גאָרנישט ניט פערגעסען. אַ מילדער שלום־ברענגענדער לעבענסווינד בלאָזט שוין דאָרט, וואו מיט איניגע צעהנדליג יאָהר

*) גרעץ : געשיכטע פון אידען, 5 חלק, איינלייטונג, זייטע 3.

צוריק האָט דאָס אָרטאָדאָקסע אייז געוואָלט אַלעס פערפריהרען און דער רעפאָרמאַטאָרישער פייער־ווינד אַלעס פערברענען.

*　*

*

די אַלגעמיינע ענטוויקלונגס־געשיכטע פון דעם סאָציאַלען לעבען און איהרע רעזולטאַטען, די היינטיגע נאַציאָנאַליטעטס־שטרעבונגען, וועלען דאָ בעטראַכטעט ווערען, כדי צו בעלייכטען די נאָך ניט געענדיגטע אויפגאַבע פון יודענטום, כדי אָנצודייטען, דאָס די היינטיגע וועלט־לאַגע דאַרף שטיצען די גרינדונג פון אידישע קאָלאָניען ביים סועץ־קאַנאַל און אויף די ברעגען פון ירדן, און כדי אַרויסצוברענגען, דאָס הינטער די נאַציאָנאַלע בעפרייאונגס־פראַגען, וועלכע שטורעמען היינט אין דער וועלט, שטעהט נאָך די אוראַלטע ראַסען־פראַגע, וועלכע מוז פערענטפערט ווערען, איידער די פּאָליטיש־סאָציאַלע פראַגען קענען געלייזט ווערען.

כדי צו פערענטפערען די צווייפלען, וועלכע דער דייטשער ראַסען־שאָוויניזם און די אָבגעשטאַנענע אידישע וויסענשאַפט וואָלטען געקאָנט מאַכען געגען מיין וועלט־אָנשויאונג בכלל, און בעזונדערס אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם יודענטום, האָב איך געשריבען דעם ע פּ י ל אָ ג, וועלכער קען בעטראַכט ווערען אלס א י י נ־ ל י י ט ו נ ג צו דיעזע בריעף. אין דעם עפּילאָג אזוי ווי אין די נ אָ ט ע ן, וועלכע שטעהען ביים ענדע פון דעם בוך, איז אויך דער פּלאַץ פיר די פילאָזאָפישע ארומערדונג און די וויסענשאַפטליכע בעגרינדונג פון אייניגע פרינציפּען און טהאַטזאַכען, וועלכע זיינען אין די בריעף נאָר אויבערפלעכליך אָנגעריהרט געוואָרען.

דער פערפאַסער.

ק ע ל ן, מאי, 1862.

ערשטער בריעף.

די צוריקקעהרונג אהיים. — די אידישע פרויען. — א קוואל פון דער אידישער געשיכטס־רעליגיאָן. — פאמיליען־ליעבע. — מאַטער דאָלאָראָזאַ.

אַט שטעה איך נאָך אמאָל נאָך א צוואנציג־יעהריגער פער־פרעמדונג אין דער מיטען פון מיין פאָלק און נעהם אנטייל אין זיינע ימים־טובים, זיינע זכרונות און האָפנונגען, זיינע גייסטיגע מלחמות צווישען זיך גופא און מיט די קולטור־פעלקער, צווישען וועלכע עס לעבט, און מיט וועלכע עס קען זיך ניט אָרגאַניש צונויפוואקסען.

א גערדאַנקען, וועלכען איך האָב שוין געהאַלטען פאַר דער־שטיקט אין מיין הארצען, שטעהט ווידער לעבעדיג פאַר מיר: דער געדאַנקען וועגען מיין נאַציאָנאַליטעט, וועלכע איז פערבונדען מיט מיין ירושת אבות, מיט דעם הייליגען לאַנד און דער אייביגער שטאָדט, מיט דעם געבורטסאָרט פון דעם גלויבען אין די געטליכע איינהייט פון לעבען און די צוקינפטיגע פערברידערונג פון אַלע מענשען.

דיעזער לעבעדיג בעגראָבענער געדאַנקען האָט שוין זייט יאָה־רען געקלאַפּט אין מיין הארצען און געזוכט זיך ארויסצורייסען. עס האָט מיר אָבער געפעהלט די קראַפט אריבערצוגעהן פון מיין וועג, וועלכער איז געלעגען אַזוי וויט פון יודענטום, צו דעם נייעם וועג, וועלכער איז געלעגען פאַר מיר נאָך אין נעבעלהאַפטער וויטקייט.

איז עס א צופאַל, דאָס יעדעס מאָל ווען איך שטעה פאַר א נייער ריכטונג, ערשיינט אַן אונגליקליכע פרוי אויף מיין לעבענס־וועג און גיט מיר מוטה און קראַפט, צו וואנדערען אויף אַן אונבע־קאַנטען וועג?

אָה, ווי פאַלש איז די מיינונג, דאָס פרויען האָבען געהאַט א קליינע ווירקונג אויף די ענטוויקלונג פון יודענטום און אידען. — פערקעהרט, עס ווערט געזאָגט פון די פרויען, דאָס א דאַנק זייער

ריינקייט זיינען אידען אויסגעלייזט געוואָרען און וועלען נאָך אויס־געלייזט ווערען. *)

ערשט ווען איך האָב איך געזעהן אין אייער שמערץ, האָט זיך געעפענט מיין הארץ, און עס האָט אויפגעלעבט מיין איינגע־שלאָפענער פאָלקס־געדאנקען; איך האָב ענטדעקט דעם קוואל, פון וואנען עס שטאַמט אייער גלויבען אין די אייביגקייט פון דעם גייסט.

אייער אונענדליכער שמערץ וועגען דעם טויט פון א טייערען נאָהענטען מענש האָט מיך געבראַכט אינגאנצען צו דעם ענטשלוס: ארויסצוטרעטען פיר די נאציאָנאלע ווידערגעבורט פון מיין פאָלק. אויף אַזעלכע אונבעגרעניצטע פאמילען־ליעבע איז נאָר פעהיג א אידישעס הארץ. און דיעזע ליעבע איז דער נאַטירליכער קוואל פון יענער אינטעלעקטועלער ליעבע צו גאָט, וועלכע איז לויט ספּינאָזאַ די העכסטע מדרגה, צו וועלכער דער גייסט קען זיך אויפהויבען. פון דעם אונערשעפּליכען קוואל פון דער אידישער פאַמיליען־ליעבע שטאַמען די ערלעזער פון דער מענשהייט.

„דורך דיך“, זאָגט דער געטליכער געניוס פון דער אידישער פאַמיליע, „וועלען אַלע משפחות פון דער ערד געבענשט ווערען.“

יעדער איד האָט אין זיך דעם שטאָף צו אַ משיח, יעדע אידין דעם שטאָף צו אַ מאַטער דאָלאָראָזאַ.

צווייטער בריעף.

גערדאַנקען וועגען טויט און אויפערשטעהונג. — פאַמיליען־קברים. — פערוואַנדטע נשמות. — די אידישע און די אינדישע הייליגע. — שאפּענהויער. — אחרית הימים. — דער שבת פון דער געשיכטע.

דער שמערץ אַזוי ווי די פרייד זיינען אַנשטעקענד. איהר, מיין פריינדין, האָט מיך אַנגעשטעקט מיט אייערע געדאַנקען וועגען טויט און אויפערשטעהונג. איך פלעג קיינמאָל ניט געהן צו קברים, איצט ציהט מיך אַהין. צום ערשטען מאָל זייט דעם פריהען טויט פון מיין מוטער בין איך געוועזן אויפ׳ן בית־עולם, וואו מיין מוטער

*) נאָטע 1.

ליעגט, און וואו מען האט שפעטער אין מיין אבוועזענהייט מקבר געווען מיין פאטער. — איך האב פערגעסען דעם קדיש און האב אנשטאט דעם געזאגט פון דער שמונה־עשרה: „אתה גבור לעולם יהוה מחיה מתים אתה“... דא האב איך דערזעהן אן איינזאמע בלום אויף א קבר פון דער נאהענט. איך האב זי גענומען און אריינגעלעגט צווישען מיינע פאפיערען. אין דער היים האב איך זיך ערשט דערוואוסט, ווער עס ליעגט אונטער דעם קבר. — איך האב זיך דערוואוסט, דאס דער אוצר, ווי איהר האט אנגערופען די ארימע בלום, איז פאר איך בעשטימט.

עס זיינען פאראן געהיימניספולע בעציהונגען צווישען די געשטארבענע און די לעבעדיגע, אבוואהל זיי וועלען בלייבען שטענ־דיג א סוד. ווען די פעדים פון לעבען ווערען דורכגעשניטען, ווערען אבער ניט דורכגעשניטען די פעדים פון די גייסטער, וועלכע פערבינדען די נשמות אין דער צייט און דער אייביגקייט:

די געשטארבענע נשמות
זיי לעבען נאך אין גייסט.

דערפאר האב איך ליעב בעקומען דעם טויט. — ניט וויל איך האס דאס לעבען; ניין, איך ליעב אויך דאס לעבען, אבער נאר אזוי ווי דער גרעסטער דענקער ספינאזא האט עס געליעבט. — וואס הומאנער, וואס הייליגער, וואס געטליכער דאס לעבען איז, אלץ מעהר זיינען לעבען און טויט פון גלייכען ווערט.

נאר די אידען האבען זיך געקענט אויפהויבען צו אזא הויכ־קייט, וואו לעבען און טויט האבען דעם גלייכען ווערט, אבער פון דעם לעבען האבען זיי זיך ניט אבגעזאגט. — מיט אכצעהן־הונדערט יאהר צוריק שוין האט א איד, וועלכען די אומות העולם האבען פערגעטערט אלס זייער ערלעזער, געפונען דעם שטיצ־פונקט אויסערהאלב פון דער וועלט, פון וועלכען ער האט געוואלט איבערקעהרען די וועלט.

די גרויסע לעהרער פון דער ערקענטניס פון גאט, פון דעת יהוה זיינען שטענדיג געווען אידען. אונזער פאלק האט ניט נאר אין אלטערטום בעשאפען די ערהאבענסטע רעליגיאן פון דער גאנ־צער וועלט, נאר עס האט זי אויך ענטוויקעלט ווייטער לויט דעם פארטשריט פון דער מענשהייט. און דיעזע מיסיאן וועט פאר

איהם בלייבען ביז צו דעם אחרית הימים, ווען עס וועט ווערען ומלאה הארץ דעה. ווארים דער אחרית הימים, פון וועלכען דאס יודענטום האט שטענדיג נבואה געזאגט, איז ניט דאס ענדע פון דער וועלט, ווי אנדערע פעלקער האבען עס פאלש פערשטאנען, נאר עס איז דער סוף פון דער ענטוויקלונג און די העכסטע ערציהונג פון דער מענשהייט.

מיר שטעהען ערב דעם געשיכטליכען שבת און מוזען אונז פארבערייטען צו אונזער מיסיאן, פערשטעהענדיג אונזער געשיכטס־רעליגיאן.

קיין ווארט פון אונזערע הייליגע שריפטען ווערט ניט פערשטאנען ריכטיג, זאלאנג מען ווייס ניט דעם געזיכטספונקט, פון וועלכען דער אידישער געניוס האט זיי בעשאפען. — די עגאיסטישע ערלעזונג פון דער נשמה פון דעם איזאלירטען יחיד איז דעם יודענטום פאלשטענדיג פרעמד. — דאס יודענטום טיילט ניט אב דעם יחיד פון דער פאמיליע, די פאמיליע פון דער נאציאן, די נאציאן פון דער מענשהייט, די מענשהייט פון דער שעפפונג, די שעפפונג פון דעם שעפפער. דאס יודענטום האט ניט קיין אנדערען דאגמאט (עיקר), ווי דיזע לעהרע פון דער איינהייט. אבער דיזער דאגמאט איז ניט קיין פערשטיינערטער טויטער גלויבען, נאר א לעבעדיגע שעפפערישע אידעע, וועלכע ווארצעלט אין דער פאמיליען־ליעבע, בליהט אין דעם פאטריאטיזם, און ברענגט רייפע פרוכט אין דער מאדערנער בענייטער מענשליכער געזעלשאפט. — דאס יודענטום וואלט אבגעשטארבען אין דאגמאטען, אזוי ווי די רעליגיאנען, וועלכע זיינען פון איהם ארויסגעקומען, ווען זיין רעליגיאן וואלט ניט געווען דער פראדוקט פון זיין לעבען. דאס יודענטום איז ניט קיין פאסיווע רעליגיאן, נאר אן אקטיווע ערקענטניס, וועלכע איז צונויפגעוואקסען מיט דער אידישער נאציאנאליטעט. — דאס יודענטום איז קודם כל א נאציאנאליטעט, וואס איהר געשיכטע געהט האנד אין האנד מיט דער געשיכטע פון דער מענשהייט, א נאציאן, וועלכע האט שוין אמאל ארויסגערופען די אויפלעבונג פון דער סאציאלער וועלט, און וועלכע לעבט אויף היינט מיט דער וויעדעראויפלעבונג פון די היסטארישע קולטור־פעלקער.

דריטער בריעף.

אונשטערבליכקייט. — רבי יוחנן. — רמבן. — משיחיות. — פאטער אונזער. — סאלידאריטעט. — פראנקרייך'ס רוף און דער רעאקציאָנערער געשריי.

איהר וואונדערט זיך, וואָס אין דער תורה איז ניטאָ גאָרנישט וועגען אונשטערבליכקייט. — איהר זייט ניט בעפריעדיגט דערמיט, ווי די אגדתא און די מאָדערנע אידישע און קריסטליכע וויסענשאפט טייטשען אוים דעם גלויבען אין די אונשטערבליכקייט פון דער תורה. — ווען משה און די נביאים וואָלטען געגלויבט אין א יענע וועלט, ווי דאָס קריסטענטום, וואָלטען זיי געוויס גערעדט וועגען דעם. — איך לייקען ניט דיעזען פאקט. ווען איהר מאכט אָבער דערפאר א פאָרוואורף געגען די תורה, פערגעסט איהר ווידער דעם היסטאָרישען געזיכטספונקט פון דער הייליגער געשיכטע, וועלכע טיילט ניט אָב דעם יחיד פון זיין שטאם, די נאציאָן פון דער מענשהייט, די שעפפונג פון דעם שעפפער. — איהר פערגעסט, דאָס דער טייל פון אונזערע הייליגע שריפטען, וואו עס רעדט זיך ניט פון דער אונשטערבליכקייט, איז ענטשטאנען אין א צייט, ווען די אידישע נאציאָן איז נאָך ניט אונטערגעגאנגען און האָט ניט געקענט האָבען קיין געדאנקען וועגען תחית המתים. — דער אידישער גלויבען אין די אונשטערבליכקייט קען ניט אָבגעטיילט ווערען פון דעם נאציאָנאַל־מענשליכען גלויבען אין משיח. ערשט מיט משיח און דער מלכות המשיח, זאָגט ר' יוחנן, איז דערגרייכט געוואָרען דאָס ציעל פון דער שעפפונג. — אַלע נביאים, זאָגט ער ווייטער, רעדען אין זייערע נבואות פון מלכות המשיח; פון יענער וועלט וויים נאָר גאָט אליין. — אויך אין דעם רבנ'ישען יודענטום איז יענע וועלט ניט אונטערשיעדען שטארק פון דער מלכות המשיח. דער רמב"ן בעשטעהט דערויף, געגען דעם רמב"ם, דאָס מלכות המשיח און עולם הבא זיינען איינס און דאָס זעלבע. דאָס יודענטום האָט ניט געדאָרפט בעזונדערס בעטאָנען די איביגקייט פון גייסט, וואָרים זיין גאנצע געשיכטע איז די פערקערפערונג פון דיעזער אידעע. בשעת עס איז אין סוף פון בית ראשון ארויפגעקומען דער געדאנקען פון דעם נאציאָנאַלען אונטערגאנג

און דער ווידערואויפלעבונג פון אידישען פאלק, איז אויך דער-וועקט געוואָרען דער געדאנקען פון דער אונשטערבליכקייט. שוין דער נביא ישעיהו מאכט אן אונטערשיעד צווישען די אומות, וועלכע וועלען אויסשטארבען אהן א זכר, און דעם פאלק ישראל, וואס וועט אויפלעבען, און וואס זיין טויט איז נאר די חבלי לידה פון דער מלכות המשיח (ישעיה כ"ו, י"ד—י"ט).

אפילו אין אורקריסטענטום, זאלאנג עס איז ניט אבגעפאלען פון נאציאנאלען יודענטום, האט נאך געלעבט די אידישע פאלקס-אידעע, אין וועלכער תחית המתים, מלכות השמים און עולם הבא האבען אייגענטליך בעדייטעט די ימי המשיח, דעם מלכות הרוח, וואס זיין אנקומען ווערט ערוואַרטעט נאך אין די עוואנגעליען און אין דער עכט-אידישער תפילה: „פאטער אונזער".

אויך די לעצטע תורה פון דעם אידישען גייסט וועגען לעבען און טויט, די פילאזאפיע פון ספינאזא, האט גארנישט צו טהאן מיט יענער אטאמיסטישער אונשטערבליכקייט, וועלכע לעזט אויף דאס אייניגע לעבען ספיריטואליסטיש אדער מאטעריאליסטיש, און וואס איהר העכסטער רעליגיעזער און מאראלישער פרינציפ איז דער עגאיסטישער פרינציפ: יעדערער פאר זיך. קיין פאלק איז ניט אזוי וויים פון דיעזען עגאיזם, ווי דאס אידישע. ביי די אידען איז דאס העכסטע פרינציפ די סאלידאריטעט 1). אין די פרקי אבות ווערט ערקלערט יענע בורזשואזנע מאראל, לויט וועלכער יעדער איינצעלנער שטעהט נאר פאר זיך, פאר א שלעכטע מדה 2). ביי ספינאזא, ווי ביי אלע אידישע היילינע, שטעהט ניט דער פרט אבגעטיילט פון כלל. — די אייביגקייט הויבט זיך ניט אן, לויט ספינאזא, נאך דעם טויט, נאר זי שטעהט, ווי גאט, שטענדיג פאר אונז.

נאר וועניגע האבען אין זיך דעם גייסט, וועלכער האט בעגייסטערט די אידישע היילינע. יעדערער וויל האבען זיין שטיקעל אונשטערבליכקייט פאר זיך אליין. דער אחרית הימים איז נאך וויים, אבער אמאל וועט דער היילינער גייסט פון אונזער פאלק ווערען דער אוצר פון דער גאנצער מענשהייט. אמאל וועט די גאנצע ערד ווערען א טעמפעל, וואו עס וועט רוהען גאט'ס גייסט. דער מלכות הרוח, וועלכער איז אנגעזאגט געוואָרען בנבואה אין

דער תורה, איז אריבערגעטראָגען געוואָרען אַמאָל אויף דעם עולם הבא. ספינאָזא האָט דער ערשטער פערשטאַנען דעם מלכות הרוח אלס א געגענוווערטיגען. ער עקזיסטירט שוין, אָבער אלס א ליב־טיגע שפּראָצונג דערוויייל. כדי דיעזע שפּראָצונג ווייטער צו ענט־וויקלען צו סאָציאַלע שעפּפונגען, ארבייטען דייטשלאנד, פראנק־רייך און ענגלאנד. — דייטשלאנד האָט אויסגעטראָטען דעם וועג פון פילאָזאָפיע; דעם וועג פאר סאָציאַל־פּאָליטישע איבערקעהע־נישען האָבען אויסגעטראָטען די פראנצויזען פאר אלע נאַציאָנען זייט דער גרויסער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן; דער פאָרטשריט פון דער אינדוסטריעלער ארבייט געהט ארויס פון ענגלאנד.

די אידען האָבען שוין זייט לאנגער צייט דערפיהלט, דאָס דער קאמפּף פון די פעלקער, וועלכע קעמפּפען צוזאמען מיט פראנקרייך פיר זייער נאַציאָנאַלער ווידערגעבורט, איז זייער איי־גענער קאמפּף, און זיי האָבען זיך אומעדום אָנגעשלאָסען מיט בעגייסטערונג אן די פּאָליטיש־סאָציאַלע בעוועגונגען. — עס איז געקומען די צייט, רופט צו אידען א פראנצויזישער דעמאָקראַט, דאָס איהר זאָלט א קלער טאָן וועגען אייך זעלבסט און אָנהויבען ארבייטען פאר אייער אייגענער ווידערגעבורט 3). איינס שליסט אָבער גאָרנישט אוים דאָס אנדערע. ווען איך ארבייט פאר די וויע־דעראויפלעבונג פון מיין אייגען פאָלק, האָב איך זיך ניט אָבגעזאָגט דערפאַר פון מיינע אלמענשליכע בעשטרעבונגען. די היינטיגע נאַציאָנאַלע בעוועגונג איז נאָר א נייער שפּרונג אויף דעם וועג, וועלכען די פראנצויזישע רעוואָלוציאָן געהט זייט איהר אָנפאנג. דאָס פראנצויזישע פאָלק האָט זייט דער רעוואָלוציאָן גערופען אלע פעלקער צו הילף. אָבער די פעלקער זיינען געבליבען על פי רוב טויב צו דיעזען געשריי, זיי האָבען צוגעהערט זיך מעהר צו דעם רעאַקציאָנערען ליארעם אין זייערע אייגענע לענדער. — היינט פּערטוּיבט דיעזער ליארעם אין איניגע טיילען פון דייטשלאנד העכסטענס דאָס פאָלק, וועלכעס איז אריינגעשווינדעלט געוואָרען אין א ווילדער בעגייסטערונג פאר זיינע קעניגען און קריעגס־פיהרער. אלע אנדערע פעלקער פערשטעהען פראנקרייך׳ס רוף. דיעזער רוף איז דערגאנגען אויך צו מיין אלטען פאָלק, און איך וויל פעראייניגען מיין שטימע מיט דער פראנצויזישער, כדי צו

ווארענען וועניגסטענס מיינע ברידער אין דייטשלאנד נעגען דיעזען רעאקציאנערען ליארעם.

אנמערקונגען.

1) די אידישע סאלידאריטעט: כל ישראל ערבים זה בזה, ווערט אויך אויסגעדריקט דורך קידוש השם.

2) פערגלייך נאטע 5, וואו עס זיינען ביים שלום אנגעגעבען די פיער מיינונגען פון פרקי אבות וועגען מיין און דיין. די בור־זשואזנע מאראל ווערט דארטען קריטיקירט אויף אזא אופן: האומר שלי שלי ושלך שלך זו מדה בינונית ויש אומרים זו מדת סדום.

אן אנדער אויסשפרוך אין אבות, וועלכער ווערט אויסגעדריקט פערקעהרט אין אבות דרבי נתן, פערזאגט: מיר זאלען ניט זיין ווי קנעכט, וועלכע דיענען פאר לוין, נאר ווי קינדער, וועלכע טהוען די געטליכע ארבייט אוים עהרפורכט פאר דעם פאטער פון אלע בעשעפענישען.

בנוגע צו דעם גלויבען אין אונשטערבליכקייט איז דיעזע לעהרע גלייכגילטיג (פערגלייך עפילאג 3).

3) פערגלייך: „נייע אריענטאלישע פראגע" אין עלפטען בריעף.

4) פערגלייך עפילאג 6.

פיערטער בריעף.

דער דייטשער אידען־האס. — פאטריאטישע ראמאנטיקער און פילאזאפי־רענדע בוכהענדלער. — אטטא וויגאנד. — בערטאלד אויערבאך. — מאלעשאט. — דר. גאלאווארדין. — די רעפארם און די אידישע נעז. — א פאטאגראפישער פארטרעט. — העברעאישע תפלות. — פאט־ריאטיזם. — מיין גראספאטער. — די מאמע רחל. — נאציאנאלער טרויער. — שבת חזון.

די דייטשע בילדונג קען הפנים ניט מאכען שלום מיט דער אידישער נאציאנאלער אידעע. — וואלט איך ניט געלעבט אין פראנקרייך, וואלט עס מיר ניט קומען אויף דעם געדאנקען מיך צו פעראינטערעסירען פאר די ווידעראויפלעבונג פון אונזער

נאציאָן; אזוי זיינען דאָס אונזערע אָנשויאונגען אָבהענגיג פון דער ארומיגער געזעלשאַפט. יעדעס פאָלק ווי יעדער אינדיווי־דואום האָט זיין ספּעציאַליטעט. יעדער מענש אזוי ווי יעדעס פאָלק איז אפילו א פּאָליטישע, אָדער בעסער געזאָגט א סאָציאַלע חיה; אָבער אין דער סאָציאַלער וועלט האָט דאָך יעדערער זיין בעזונדערען בערוף, און דער דייטש איז צופיעל אַן אוניווערזעלער פילאָזאָף, דאָס ער זאָל זיך קענען באמת אינטערעסירען פאר נאציאָ־נאַלע שטרעבונגען.

„די גאַנצע טענדענץ“, אזוי האָט מיר געשריבען מיין אמאָלי־גער פערלעגער אָטטאָ וויגאנד, ווען איך האָב איהם פאָרגעלעגט דיעזען בוך, „איז געגען מיין ריין מענשליכע נאַטור.“

די „ריין מענשליכע נאַטור“ פון דעם דייטש איז די נאַטור פון דער ריין דייטשער ראַסע, וועלכע איז אין דער טעאָריע אפילו אַלמענשליך, אין פּראַקטישען לעבען אָבער עגאָיסטיש. די שנאה פון דעם דייטש געגען די אידישע נאַציאָנאַלע שטרעבונגען האָט א דאָפּעלטען גרונד. די אַלמענשליכע שטרעבונגען פון דעם דייטש זיינען געגען נאַציאָנאַלע שטרעבונגען. געגען אידישע נאַ־ציאָנאַלע שטרעבונגען האָט דער דייטש נאָך א בעזונדערע ראַסען־אַנטיפּאַטיע. דערזעלביגער דייטשער פערלעגער, וואָס זיין „ריין מענשליכע נאַטור“ האָט א פּיינדשאַפט געגען שריפטען פאר די אידישע נאַציאָנאַליטעט, דרוקט אָהן יעדע פּיינדשאַפט שריפטען געגען דאָס יודענטום, און נאָר אויס דעם אָנגעבאָרענעם ראַסען־אַנטאַגאָניזם.*) דער דייטש האָט אָבער ניט קיין קלאָרען בעוואוסט־זיין וועגען זיינע ראַסען־פּאָראורטיילען. ער זעהט אין זיינע עגאָיס־טישע ווי גייסטיגע שטרעבונגען נאָר „אַלמענשליכע“ טענדענצען; ער וויים אָבער ניט, דאָס מיט די גייסטיגע שטרעבונגען לעבט ער אין דער טעאָריע, מיט די עגאָיסטישע אין דעם פּראַקטישען לעבען.

אויך די געבילדעטע דייטשע אידען האָבען גענוג מאָטיווען, פאר וואָס זיך אָבצואוועדען פון די אידישע נאַציאָנאַלע שטרע־בונגען. — מיין אַלטער ליעבער פריינד בערטהאָלד אויער־באָך איז אקוראַט אזוי געגען מיר, ווי מיין אַלטער פערלעגער,

---

*) נאָטע 3.

אבוואָהל אמת פון א גאַנץ אנדערען גרונד. ער מאַכט מיר שווערע פאָרווירפען און רופט אויס: „ווער האָט דיך געמאַכט פאַר א ריכטער איבער אונז 1)?“ דער דייטשער איד זוכט צוליעב דעם ארומיגען אידען־האַס אראָבצוואָרפען פון זיך אַלעס אידישע און פערלייקנען זיין ראַסע. קיין רעפאָרם פון דעם אידישען קולט איז דעם געבילדעטען דייטשען איד ניט ראַדיקאַל גענוג. אפילו די טויפע ערלעזט איהם ניט פון דעם אידען־האַס. די דייטשען האַסען די רעליגיאָן פון די אידען ווענעגער איידער זייער ראַסע, זייער גלויבען ווענעגער איידער זייערע נעזער. — ניט די רעפאָרם, ניט דער שמד, ניט די עמאַנציפּאַציאָן עפענען דעם דייטשען איד פאָלשטענדיג די טויערען פון סאָציאַלען לעבען. זיי זוכען דערפאַר צו פערלייקנען זייער אַבשטאַמונג. — מ אָ ל ע ש אָ ט דערצעהלט אין זיין פיזיאָלאָגישען סקיצען־בוך (זייטע 257) ווענען דעם זוהן פון א געטויפטען איד, וועלכען מען האָט ניט געקענט אוועקשלעפען פון שפּיעגעל, וואָרים ער האָט געוואָלט אַלץ מאַכען גלאַט מיט א קעמעל זיינע געקרייזעלטע האָר. — אָבער אזוי וועניג ווי די ניט־נאַציאָנאַלע רעפאָרם האָט דערגרייכט איהר צוועק, אזוי וועניג קענען די אידען פערלייקנען זייער אַבשטאַמונג. די אידישע נעזער וועלען ניט רעפאָרמירט ווערען, און די אידישע געקרייזעלטע האָר וועלען ניט ווערען גלאַט. די אידישע ראַסע איז אַן אָריגינעלע. דער אידישער טיפּ איז געבליבען דערזעלביגער אין לויף פון יאָהר־טויזענדען.

„אויף דער מערב’דיגער בערג־וואַנד אין טעבען אין מצרים, וועלכע איז די קברים־שטאָדט, זעהט מען דעם קבר פון א דירעק־טאָר פון די קעניגליכע בויטען, אויף וועלכען עס זיינען דאַרגע־שטעלט די פערשיעדענע ארבייטען. עס ווערען דאָרטען אָבעליסקען אויפגעשטעלט, פּאַלאַצען געבויט, ציעגעל געפּאַרבט, שטיינער גע־שלעפּט. אַן אויפזעהער שטעהט מיט אַן אויפגעהויבענעם שטעקען. דער קבר איז, לויט די אויפשריפטען, פּאַרטיג געמאַכט געוואָרען אין דער צייט פון משה, און אין די אזיאַטישע שקלאַפען דערקענט מען דעם אידישען טיפּ 2).“ אויך עגיפּטישע מצבות פון שפּעטערע צייטען וויזען אונז אידען, וועלכע זיינען מערקווירדיג ענליך צו די היינטיגע.

דאָס אידישע פאָלק וואָלט שוין לאַנג אין זיין גלות אונטערגע־גאַנגען, ווען ניט די קראַפט פון דעם אידישען טיפּ. — ווען דאָס יודענטום האָט צו פערדאַנקען זיין אונשטערבליכקייט צו זיין רעלי־גיעזען געניוס, האָט דער רעליגיעזער געניוס צו פערדאַנקען זיין אונשטערבליכקייט צו דער פרוכטבאַרקייט און דער קראַפט פון דער אידישער ראַסע. — אַזוי ווי אַמאָל אין דער געפאַנגענשאַפט פון מצרים, אַזוי איז אויך היינט אין דעם דריטען גלות ריכטיג דאָס וואָרט:

וכאשר יענו אותם כן ירבו
ותמלא הארץ אותם.

דאָס די אידישע ראַסע ווערט ניט פערניכטעט אין געמישטע הייראטען, דערפאַר קען איך נאָך ברענגען אַ ביישפּיעל. פון גע־מישטע חתונות צווישען אינדאָ־גערמאַנען און מאָנגאָלען קומט אַרויס מעהר דער מאָנגאָלישער טיפּ. די רוסישע אַדעליגע, וועלכע האָבען אריינגענומען אין זיך נאָר ווענינ מאָנגאָלישעם בלוט, האָבען אַ מאָנגאָלישען טיפּ. צווישען מיינע סאָציאַליסטישע פריינד געפינט זיך אַ רוסישער אַדעליגער, וועלכער האָט אַן אינדאָ־גערמאַ־נישען גייסט אָבער אַ מאָנגאָלישעם אויסזעהן. דיעזער פריינד האָט חתונה געהאַט מיט אַ פוילישער אידין, און די זיהן האָבען אַלע אַ אידישען טיפּ.

איהר זעהט, מיין פריינדין, דאָס עס העלפט ניט די אידען צו פערלייקענען דורך די טויפע זייער אָבשטאַמונג. דער אידישער טיפּ קען ניט פערטיליגט ווערען.

דער אידישער טיפּ איז אָבער אויך זעהר נכר. — אפילו אין זיינע איידעלסטע פערטרעטער, וואו ער אונטערשיידעט זיך קוים פון דעם אַלטען גריכישען טיפּ, אָבער איז נאָך פיעל איידעלער אין זיין נשמה־אויסדרוק און זיין זיטליכען ערנסט, טראָגט ער אויף זיך די חתימה פון דעם עלטעסטען אַדעל פון די וועלט־היסטאָרישע פעלקער. — איך בין געוואָרען זעהר פערוואונדערט, ווען איך האָב אויף מיין רייזע דורך אַנטווערפּען געוויזען דאָס אייך בעקאַנטע שעהנע פאָטאָגראַפישע בילד צו אַ קענער פון קונסט, וועלכער האָט, בעוואונדערענדיג די העררליכע געשטאַלט, אויסגערופען: איך וועט זיך, אַז דאָס איז אַ אידין.

די אידישע ראסע, וועלכע איז צושטרייט אין דער גאנצער וועלט, האט די גרעסטע פעהיגקייט זיך צו אקלימאטיזירען. אזוי ווי דאס אידישע פאטערלאנד, פאלעסטינא, ברענגט ארוים נארד־ליכע און זיודליכע פרוכטען, אזוי קען אויך געדייהען דיעזעס פאלק אונטער אלע קלימאטען. — א פראנצויזישער דאקטאר, גאלאר־דוואן, האט בעוויזען דיעזעס פיזיאלאגישע פענאמען אין זיין ווערק: Position des Juifs dans le monde.

אזוי וועניג ווי איך קען האבען א פארורטייל געגען מיין איינענער ראסע, אזוי וועניג קען איך זיין געגען די הייליגע שפראך פון אונזערע אבות, וועלכע מען וויל פון אומעדום פערדרענגען. — די העברעאישע תפילות האבען מיך שטענדיג דערהויבען. עס קלינגט פון זיי דער אבקלאנג פון טויזענדע גענעראציאנען. זיי מאכען שטענדיג אן איינדרוק אויף דעם, וועלכער פערשטעהט זיי.

די אידישע תפילות זיינען קאלעקטיווע תפילות פיר דאס גאנצע פאלק. דער פרומער איד איז פריהער פאר אלץ א אידישער פאטריאט. דער „ניימאדישער" איז ניט נאר אן אבטריניגער אין רעליגיעזען זין, נאר אויך א פעררעטער פון זיין פאלק, זיין ראסע און פאמיליע. — אויב עס וואלט ווירקליך געווען אונמעגליך צו פעראייניגען די עמאנציפאציאן מיט דער אידישער נאציאנאליטעט, וואלט דער איד געדארפט אפפערען מיט דער עמאנציפאציאן. וועגען דיעזען פונקט דארף מען אפשר נאך מעהר רעדען.*) דאס דער איד דארף קודם כל זיין א אידישער פאטריאט, בעדארף מען קיין בעוויז ניט פאר דעם איד, וועלכער האט נאר בעקומען אן אידישע ערציהונג. דער אידישער פאטריאטיזם איז א נאטירליך־אמת'ער געפיהל.

מיין גראספאטער האט מיר געוויזען אמאל טייטלען און אלי־ווען און האט געזאגט מיט א ליכטיגען בליק: „דיעזע פירות וואקסען אין ארץ ישראל". אלעס, וואס דערמאנט אן פאלעסטינא, ווערט פון פרומע אידען בעטראכט מיט א געפיהל פון ליעבע און פערעהרונג; יעדען געשטארבענעם ווערט געגעבען אין קבר אבי־סעל ארץ־ישראל ערד, בכדי דער טויטער זאל זיך ניט דארפען

*) נאטע 4.

קייקלען אין ארץ ישראל צו תחית המתים. דיזער מנהג, אזוי ווי דער געברויך פון לולב און אתרוג, איז מעהר איידער א רעליגיעזער מנהג אדער אבערגלויבען. דער גאנצער אידישער רעליגיעזער קולט איז געגרינדעט אויף דעם אידישען פאטריאטיזם. אונזערע „רע־פארמאטארען" ווייסען דאס זעהר גוט.

ספינאזא האט נאך געהאלטען דאס יודענטום פאר א נאציאן, און האט געזאגט (ענדע פון דריטען קאפיטעל פון „טעאלא־גישען טראקטאט"), דאס די אויפריכטונג פון דער אידישער מלוכה הענגט אב נאר פון דעם מוטה פון אידישען פאלק. אפילו מענדעל־סאן ווייס נאך גארנישט פון א קאסמאפאליטישען יודענטום.

יע, מיין פריינדין, וואס אונזערע גערמאנישע רעפארמאטארען זאלען דאגעגען ניט זאגען: די אידישע רעליגיאן איז אידישער פאטריאטיזם. איך דערמאן זיך מיט טיפער געריהרטקייט אן אלע טרויעריגע סצענען, וועלכע איך האב געזעהן אין הויז פון מיין גראספאטער אין באן, ווען עס פלעגט קומען תשעה באב, די דריי וואכען, די ניין טעג און דער שבת חזון.

מיין גראספאטער האט ניט געלעבט פון רבנות, האט אבער געהאט די קענטניסען און דעם טיטעל פון א רב. דעם גאנצען יאהר פלעגט ער נאך די טעגליכע געשעפטען ביז האלבער נאכט שטודירען דעם תלמוד און זיינע מפרשים. נאר אין די ניין טעג פלעגט ער אנשטאט גמרא פארלעזען פאר זיינע אייניקלעך די אגדתות וועגען חורבן ירושלים. דער שנעע־ווייסער בארד פון דעם אלטען מאן פלעגט ווערען בענעצט מיט טרערען. אויך מיר קינדער פלעגען זיך ניט קענען איינהאלטען פון געוויין. בעזונדערס ווען עס פלעגט דערצעהלט ווערען, ווי די מאמע רחל איז אויפגע־שטאנען פון איהר קבר און האט געקלאגט אויף איהרע אונגליקליכע קינדער 3).

איהר זעהט דא נאך אמאל דייטליך דעם קוואל פון דעם אידי־שען גלויבען אין אונשטערבליכקייט; ער איז א פראדוקט פון אונ־זער פאמיליען־ליעבע. אונזער גלויבען אין די אונשטערבליכקייט געהט אין דער פערגאנגענהייט ביז צו די אבות, אין צוקונפט ביז צו מלכות חמשיח. — פון דער אידישער פאמיליע איז ארויסגע־

וואקסען דער לעבעדיגער גלויבען אין די שטענדיגקייט פון דעם גייסט אין דער געשיכטע.

דיזע הערליכע בלום פון יודענטום איז פערדארט געווארען אין דעם גלויבען אין די אונשטערבליכקייט פון דער איזאלירטער זעעלע, ווען דיזע בלום איז אראבגעפאלען פון איהר ווארצעל און איהר שטאם. נאר אין דער אידישער פאמיליע האט זיך לעבעדיג ערהאלטען דער גלויבען אין די שטענדיגקייט פון גייסט אין דער געשיכטע. און ווען דער מאדערנער דואליזם פון מאטעריע און גייסט האט געפונען ביי דעם לעצטען קריסטליכען פילאזאף קארטעזיוס זיין העכסטען אויסדרוק, האט זיך ווידער פון יודענטום אויפגעהויבען דער גלויבען אין די אייביגקייט פון דער נאטור און דער געשיכטע.

ווי דער קריסטליכער דואליזם איז צושלאגען געווארען טעארעטיש דורך ספינאזא'ן, אזוי ווירקט דאס אידישע פאלק דאגעגען דורך זיין געזונדעס מוסטערהאפטעס פאמיליען־לעבען. — יעצט שוין קען מען זעהן דעם גוטען איינפלוס פון דער אידישער פאמיליע אויף ליטעראטור, קונסט און וויסענשאפט. ווי וועט זיך דאך אלץ נאך ענדערען, ווען מיר וועלען האבען אונזער פאלקס־געשיכטע און נאציאנאל־ליטעראטור, ווען די תורה וועט ארויסגעהן פון ציון און גאט'ס ווארט פון ירושלים 4).

אנמערקונגען.

1) אויערבאך שרייבט מיר אין העברעאיש: מי שמך לאיש שר ושופט עלינו. אויערבאך לייקענט ניט די בערעכטיגונג פון מיינע אידישע סימפאטיען אלס פערזענליכע שטימונג, וועלכע איז איהם ניט פרעמד געבליבען. ער וויל אבער ניט, דאס מען זאל עס אפען אויסשפרעכען. דאס, זאגט ער, איז אקוראט ווי „אונטערצינדען" דאס אידישע הויז.

2) „סיני און גלגתא", פון פ. א. שטראוס, ז. 69.

3) ירמיהו, ל"א, ט"ו.

4) מיכה ד' א'; ישעיהו ב' ב'. דאס איז א נבואה, וועלכע קומט אפטמאל פאר ביי די פערשיעדענע נביאים, און ציהט זיך דורך אונזער גאנצע געשיכטס־רעליגיאן.

פינפטער בריעף.

צוריקבליק. — געשעהעניסען פון דמשק. — א שמערץ־געשריי. — ממזר בלבול. — העפ העפ. — פלוכט אין פראנקרייך. — א דייטשער עהר־ליבער מאַן. — גערמאנישע פאטריאָטען. — זשעפערסאן. — פאַטערלענדער און מלכים. — וואו עס איז גוט, דאָרט איז דאָס פאַטערלאנד. — דאס אידישע אינקאָגניטא. — די רעליגיאָן פון טויט. — טראג הויך דיין פאָהן, מיין פאָלק.

גלויב איך ווירקליך אין די גאולה פון גלות? — איהר פרעגט עס און זאָגט, דאָס איך האָב זיך נאָך פריהער אויסגעשפּראָכען פיר די ערפילונג פון דעם אידישען משיח־גלויבען, אין מיינע צוויי שריפטען: „די הייליגע געשיכטע פון דער מענשהייט" און „די איירָאָפּעאישע טריארכיע". איהר זייט נערעכט, ווען איהר דער־מאָנט מיך, דאָס איך בין פּעראַנטוואָרטליך אויף פיר מיינע אמאָ־ליגע אידעען. איך וויל אייך דערפאַר פאָרברענגען איינינע כאראַק־טעריסטישע מאָמענטען פון מיין פערגאַנגענהייט.

מיט צוואַנציג יאָהר צוריק, בעת דעם בלוט־בלבול פון דמשק, דאַמאָלסט שוין, אין מיטען פון מיין סאָציאַליסטישער טהעטיגקייט, האָב איך דערפיהלט מיין צוגעהעריגקייט צו אַן עלענדעם פערלאָזע־נעם פאָלק און האָב שוין געוואָלט אויסדריקען מיין אידיש־פּאַטריאָ־טישעם געפיהל דורך אַ שמערץ־געשריי. דער געשריי איז אָבער אונטערדריקט געוואָרען אין מיין ברוסט דורך דעם גרעסערען שמערץ, וועלכען דער איירָאָפּעאישער פּראָלעטאריאַט האָט אין מיר דערוועקט.

אנדערע פעלקער האָבען נאָר פּאַרטיי־מחלקות; די דייטשען זיינען ניט אין שלום אפילו ווען זיי שטעהען אין דער זעלביגער פּאַרטיי. מיינע אייגענע סאָציאַליסטישע גענאָסען האָבען מיר גענעבען אַן אורזאַכע צו ווערען אַן עמיגראַנט, און נאָך דעם זיעג פון דער רעאַקציאָן בין איך פון אַ פריייוויליגען עמיגראַנט געוואָרען אַן אונפריייוויליגער. — אַ קורצע צייט נאָך דער פעברואר־רעוואָלו־ציאָן בין איך אוועקגעפאָהרען נאָך פּראַנקרייך. דאָ האָב איך דער־קענט דאָס פאָלק, וועלכעס איז געוואָרען דער קעמפּפער פאַר אַלע סאָציאַלע שטרעבונגען.

נאָך נאַפּאָלעאָנ'ס איבערקעהרעניש בין איך אָבגעטראָטען פון דער פּאָליטיק און האָב זיך אָבגעגעבען אויסשליסליך צו נאַטור־ וויסענשאַפט. דעם אַלטען יונג־העגעליאַנער ד ר. א ר נ אָ ל ד ר ו ג ע, וועלכער האָט ניט געקענט מוחל זיין דעם „קאָמוניסטען־ ראַבי מאָזעס" די אָבפאַלונג פון דער „אידעע", האָבען אויסגעוויזען דיזע מאַטעריאַליסטישע שטודיען ווי א שרעקליכע זאַך. — אַזעל־ כען נאַטורוויסענשאַפטליכען מאַטעריאַליזם האָט ער אָנגערופען אימפּעריאַליזם, באָנאַפּאַרטיזם. — וואָס פאַר א צוזאַמענהאַנג עס איז פאַראַן צווישען נאַטורוויסענשאַפטליכע שטודיען און באָנאָ־ פּאַרטיזם, דאָס האָט דער אַלטער רוגע ניט ערקלערט. איך האָב אָבער פון מיינע ראַסען־שטודיען בעקומען די איבערצייגונג פון דעם אונטערגאַנג פון יעדער ראַסען־הערשאַפט און פון דער אויפ־ לעבונג פון די פעלקער. בעזונדערס האָט מיך מיין אייגענעם אידי־ שעס פאָלק אָנגעהויבען צו אינטערעסירען. דער שמערץ, וועלכער איז דערוועקט געוואָרען דורך דעם עלילת־דם אין דמשק, איז געוואָרען יעצט א שטענדיגע ריכטונג פון מיין גייסט. איך האָב ניט מעהר געזוכט צו אונטערדריקען די שטימע פון מיין אידישען געוויסען; נאָר איך האָב פערקעהרט אָנגעהויבען צו פערפאָלגען איהרע שפּורען, און אָט וואָס איך האָב געפונען געשריעבען שוין אין מיינע אַלטע מאַנוסקריפּטען פון 1840 איבער די געשעהעניש־ען פון דמשק.

„די אַרט און וויזע, ווי דיזע פערפאָלגונג ווערט אויפגע־ נומען אין אייראָפּאַ און אפילו אין געבילדעטען דייטשלאַנד, דאַרף ארויסרופען אַן איבערקעהרעניש אין יודענטום. זי בעווייזט נאָר, דאָס צווישען די מערב־אייראָפּעאישע אידען און די אייראָפּעאישע פעלקער זיינען נאָך פאַראַן שיידעווענד, ווי אין די צייטען פון דעם טרויעריגען רעליגיעזען פאַנאַטיזם. אונזערע ברידער, וועלכע ווילען צוליעב דער עמאַנציפּאַציאָן זיך און אַנדערע איינרעדען, דאָס די מאָדערנע אידען האָבען ניט קיין נאַציאָנאַלעס געפיהל, וויסען מעהר ניט, וואו דער קאָפּ שטעהט ביי זיי[1]. זיי פערשטעהען ניט, ווי אזוי מען קען אין אייראָפּאַ אין נייינצעהנטען יאָהרהונדערט גלויבען איין אויגענבליק אין דעם בלוט־בלבול, אין דעם „ממזר־בלבול". פאַר אונזערע געבילדעטע דייטשע אידען איז דער אידען־האַס

שטענדיג געבליבען א רעטעניש. האָבען דען די דייטשע אידען זייט מענדעלסאָן ניט געשטרעבט צו זיין דייטשען און צו דענקען און פיהלען דייטש? זיינען זיי ניט געגאַנגען אין דעם „בעפרייאונגס קריעג“? זיינען זיי ניט געווען דייטשע פּאַטריאָטען און שונאים פון פראַנקרייך? האָבען זיי ניט נעכטען נאָך געזונגען מיט ניקאָלאַס בעקער: „זיי זאָלען איהם ניט האָבען, דעם פרייען דייטשען רהיין“? האָב איך ניט זעלבסט געמאַכט די דומ־הייט און ניט אריינגעשיקט דעם פּערפאַסער א מוזיקאַלישע קאָמ־פּאָזיציאָן פאַר דיזע „דייטשע מאַרסעליעזע“?

מיט מיר האָט אָבער פּאַסירט דאָסזעלבע וואָס מיט די דייטשע אידען בכלל נאָך זייער פּאַטריאָטישער בעגייסטערונג. דער דייטש האָט אויף מיין פּאַטריאָטישע צושריפט ניט נאָר געענטפערט אין א זעהר קאַלטען טאָן, נאָר האָט נאָך אויף דער אנדער זייט אויפ־געשריבען מיט א פערשטעלטער האַנדשריפט: „דו ביזט א איד“. איך האָב בעקער'ס העפּ־העפּ אָנגענומען פאַר א פּערזענליכע בעליידיגונג און האָב איהם אויפגעשריבען א פּאָר בייסענדע ווער־טער, אויף וועלכע בעקער האָט ניט געענטפערט. — יעצט וואָלט איך ביי איהם אפשר גאָר געבעטען מחילה. ער האָט מיך ניט גע־וואָלט בעליידיגען פערזענליך. מען קען ניט זיין א דייטשער שאָווי־ניסט און א אידען־פריינד, אזוי וועניג ווי אַן אָנהענגער פון מלחמה און פּאָלקס־פרייהייט. דער דייטשער פּאַטריאָט ליעבט אין זיין פאָטערלאַנד ניט דעם שטאַאט נאָר די ראַסען־הערשאַפט. ווי קען ער געבען די גלייכבערעכטיגונג צו אַנדערע ראַסען, ווען זי איז נאָך אַן אוטאָפּיע פיר די צאָהלרייכע פּאָלקס־קלאַסען אין דייטש־לאַנד זעלבסט!

דער סימפּאַטישער פראַנצויז אסימילירט יעדען פרעמדען ראַ־סען־עלעמענט. אויך דער איד איז דארין א פראַנצויז. דזשע־פערסאָן האָט שוין געזאָגט בשעת דעם אמעריקאַנישען בע־פרייאונגס־קריעג: יעדער מענש האָט צוויי פאָטערלענדער, זיין אייגענעם און פראַנקרייך. — דער דייטשער אבער וויל בעזיצען פאַר זיך אליין אַלע זיינע פאָטערלענדער און קעניגען. ער קען ניט אסימילירען, עס פעהלט איהם די ווארעמקייט.

זאָלאַנג דער איד האָט אריבערגעטראַגען אַלע פערפאָלגונגען

און ערנידריגונגען אלס א שטראף פון גאט און געהאפט אויף די גאולה, איז זיין שטאלץ ניט צובראכען געווארען. פאר די היינטיגע אויפגעקלערטע אידען איז אבער יעדע פאלשע אנקלאגע א שלאג געגען זייער עהרע. וואס העלפט זיי די עמאנציפאציאן, וואס האט עס פאר א ווערט, ווען א איד ווערט אפילו גאר א מיניסטער, ווען דער נאמען איד איז בעדעקט מיט א פלעק, וועלכען יעדער נארישער איינגעל, יעדער פינסטערער שמיערער קען אויסבייטען מיט א זיבערען ערפאלג.

זאלאנג דער איד וועט פערלייקענען זיין נאציאנאליטעט, ווייל ער וועט ניט וועלען מודה זיין זיין סאלידאריטעט מיט אן אונגליקליכען פערפאלגטען פאלק, מוז זיין פאלשע שטעלונג ווערען אונערטרעגליכער יעדען טאג. — צו וואס זאל מען זיך נארען? — די אייראפעאישע פעלקער האבען שטענדיג בעטראכטעט די עקזיסטענץ פון אידען צווישען די פעלקער אלס אן אבנארמיטעט. מיר וועלען שטענדיג זיין פרעמדע צווישען די נאציאנען, וועלכע וועלען אונז אפילו עמאנציפירען פון מענשען־ליעבע וועגען, אבער וועלען אונז קיינמאל ניט אכטען, זאלאנג אונזער פרינציפ איז: ד א ר ט ע ן א י ז ד א ס פ א ט ע ר ל א נ ד , ו ו א ו ע ס א י ז ג ו ט . — ניט קוקענדיג אויף די אויפקלערונג און עמאנציפאציאן וועט דאך דער איד אין גלות, וועלכער פארלייקענט זיין נאציאן, ניט בעקומען די אכטונג פון די פעלקער. — ניט דער אלטער פרומער איד, וועלכער וואלט זיך געבער לאזען אויסרייסען די צונג, איידער פארלייקענען זיין נאציאן, נאר דער מאדערנער איד איז דער פערעכטליכער, וועלכער פארלייקענט זיין נאציאנאליטעט, ווייל אויף איהר ליעגט די שווערע האנד פון שיקזאל. — די שענע פראזען פון מענשען־ליעבע און אויפקלערונג, מיט וועלכע ער ווארפט זיך ארום, כדי צו פערדעקען זיין פערראט אן זיינע אונגליקליכע פאלקס־ברידער, וועלען איהם ניט שיצען פאר דעם אורטייל פון דער עפענטליכער מיינונג. — טוט אן טויזענד מאסקען, פערענדערט די נעמען, די רעליגיאן און זיטע, טרייבט זיך ארום גע׳גנב׳עטערהייט אין דער וועלט, כדי מען זאל ניט דערקענען אין אייך דעם איד; יעדע בעליידיגונג פון דעם אידישען נאמען טרעפט אייך מעהר איידער דעם עהרליכען מאן, וועלכער איז מודה אין

זיין סאָלידאַריטעט מיט זיין פאַמיליע און שטעלט זיך איין פאַר איהר כבוד.״

* *
*

איהר זעהט, מיין פריינדין, אזוי האָב איך געקלערט אין מיר־טען פון מיינע קעמפפען פאַר דעם אייראָפּעאישען פּראָלעטאַריאַט. מיין גלויבען אין משיח׳ן איז געווען דאַמאלס, אזוי ווי היינט, דער גלויבען אין די ווידעראויפלעבונג פון דעם אידישען פאָלק. היינט, אקוראט ווי דאַמאלס ווען איך האָב ארויסגעגעבען מיינע ערשטע ביכער, גלויב איך נאָך, אז דאָס קריסטענטום איז געווען א שריט אויף דעם וועג צו יענעם ערהאבענעם ציעל, וועלכען די נביאים האָבען געשילדערט אלס די ימות־המשיח. היינט, אקוראט ווי דאַמאָלס, גלויב איך נאָך, דאָס דיעזע גרויסע עפּאָכע הויבט אָן זיים ספּינאָזא אויפצושטעהען אין גייסט פון דער מענשהייט. איך האָב אָבער קיינמאָל ניט געזאָגט, אז דאָס קריסטענטום איז דאָס לעצטע ווארט פון דער הייליגער געשיכטע פון דער מענשהייט, אָדער דאָס דיעזע געשיכטע האָט זיך געענדיגט מיט ספּינאָזא. — מיר זוכען יעצט א העכערע ערלעזונג, איידער דאָס קריסטענטום האָט אונז ווען געקענט געבען. — דאָס קריסטענטום איז געווען דער נאכטשטערן, וועלכער האָט נאָך דעם זונען־אונטערגאנג פון די אמאָליגע פעלקער געבראכט טרויסט און האָפנונג ; עס האָט א ליכט געטאָן איבער די קברים פון די דער׳הרג׳עטע אמאָליגע נאציאָנען. די מיסיאָן פון דעם קריסטענטום, וועלכעס איז א רע־ליגיאָן פון טויט, האָט אויפגעהערט, ווייבאלד די פעלקער האָבען ווידער דערוואכט צום לעבען. די געשיכטע פון די לעצטע דריי יאהרהונדערטען גיט אונז ביישפּיעלע דערפון אויף יעדען בלאַט. עס איז גענוג, ווען איך מאך אייך אויפמערקזאם אויף די יעצ־טיגע פאסירונגען אין איטאַליען. אויף די חורבות פון דעם קריסט־ליכען רוים הויבט זיך אויף דאָס ווידעראויפגעלעבטע איטאַליע־נישע פאָלק. — אזוי ווי דאָס קריסטענטום אזוי האָט אויך דער מאָהאמעדאניזם געלערנט די רעזיגנאציאָן. זיי זיינען ביידע די אויפשריפטען אויף די מצבות, וועלכע דער באַרבאַרישער דרוק האָט געשטעלט אויף די קברים פון די נאציאָנען. — זאָלאנג די עסט־

רייכער הערשען אין איטאַליען, און די טערקען אין פּאַלעסטינא, האָבען דאָס איטאַליענישע פאָלק און דאָס אידישע ניט געקענט ערוואַכען צום לעבען. די סאָלדאַטען פון דער מאָדערנער ציוויליזאציאָן, די פראנצויזען, צוברעכען די הערשאַפט פון די באַרבאַרען, זיי וואַרפען אראָב מיט זייערע ריעזען־הענד די מצבות פון די קברים, און די פעלקער לעבען אויף.

אין מזרח־אייראָפּא, אין רוסלאַנד, פוילען, פּרייסען, עסטרייך, טערקיי, לעבען מיליאָנען פון אונזערע ברידער, וועלכע בעטען צו גאָט פאַר דער גאולת ישראל. זיי האָבען בעסער אויפבעוואַהרט דעם לעבעדיגען קערנדעל פון יודענטום, די אידישע נאַציאָנאַליטעט, איידער אונזערע ברידער פון מערב, וועלכע ווילען אַלעס ניי בעלעבען אין יודענטום, אַ חוץ די הויפטזאַך, די האָפנונג אויף די גאולה. — צו יענע מיליאָנען טרייע ברידער וואָלט איך וועלען וואַנדערן און צורופען צו זיי: טראָג הויך דיין פאָהן, מיין פאָלק! אין דיר איז געבליעבען דער לעבעדיגער זאַמען, וועלכער וועט נאָך בריינגען פרוכט, ווען די האַרטע שאַלעכץ וועט צובראָכען ווערען, און ער וועט פערפלאַנצט ווערען אין די קולטיווירטע ערד פון דער געגענוואַרט.

די פערגליווערטע אָרטאָדאָקסיע, וועלכע איז געוועזען בערעכטיגט ביז היינט, קען צובראָכען ווערען נאָר פון אינוועניג, פון דער קראַפט פון דער אידישער נאַציאָנאַליטעט. נאָר פון דער נאַציאָנאַלער ווידעראויפלעבונג וועט ציעהען דער רעליגיעזער געניוס נייע קרעפטען און וועט בעזעעלט ווערען פון דעם הייליגען גייסט פון די נביאים.

ביז יעצט אבער האָט זיך נאָך קיין קולטורפריינד, אפילו ניט מ ע נ ד ע ל ס אָ ן, איינגעגעבען צו צוברעכען די שאָלעכץ פון דעם ראַביניזם, און ניט צו צושטערען דערביי דעם אינוועניגען וועזען פון יודענטום און ניט צו פערניכטען זיין הייליגעם לעבען.

אַנמערקונגען.

1) די אַלגעמיינע צייטונג פון יודענטום, וועלכע איז געוועהנליך ניט קולטורפיינדליך, האָט זיך דאַמאַלס בעקלאָגט: „איי־

ראפא האט קיינמאל ניט פערשפארט צו די אנהענגער פון דער איזראעליטישער רעליגיאן א שמערץ, א טרער, א קרענקונג." וואל־טען אידען געווען נאר א רעליגיעזע קאנפעסיאן, וואלט דאס גע־ווען וואונדערבאר, בפרט בנוגע צו דייטשלאנד, וואו די אידען בעטייליגען זיך אזוי שטארק אן דער קולטור. — די לעזונג פון דיעזען רעטזעל ליעגט דארין, דאס אידען זיינען נאך א פאלק, א נ א צ י א ן , וועלכע ווערט פערלייקענט און פערלאזען פון איהרע אייגענע קינדער, און וואס יעדער גאסען־איינגעל קען זי פערשפאטען, ווארום זי וואנדערט היימאטלאז ארום אין דער גאנ־צער וועלט.

זעקסטער בריעף.

די אוידעלע פערטרעטער פון דעם דייטשען גייסט. — פאטריאטישע אי־דען. — דער היסטאריקער גרעץ. — מערסיער. — הערבסט און פריהלינג פון דער וועלט־געשיכטע. — שבתי צבי. — חסידים. — נאטור־רעליגיאן און געשיכטס־רעליגיאן. — די אידישע מוטער. — וויקטאר הוגא. — בערנע, ברוך איטציק.

איהר געפינט, דאס מיין אורטייל איבער די דייטשען און די שטעלונג פון די געבילדעטע דייטשע אידען צום אידישען פאלק איז א ביסעל צו אבסאלוט. אונטער די דייטשען, זאגט איהר, זיינען פאראן אויך עכט הומאנע גייסטער, און אונטער די פראמינענטע געבילדעטע אידען זיינען פאראן פיעלע, וועלכע בעהויפטען זייער רעליגיאן און פאלק.

איך גיב דאס צו. מיר קען ניט קומען מעהר אויף דעם זין, אבצולייקענען ביי דעם גייסטיג הויך שטעהענדען דייטשען פאלק די גייסטיגע קראפט, זיך אויפצוהויבען איבער די ראסען־פאראור־טיילען. א פאלק, וועלכעס האט ארויסגעבראכט מענער ווי לעסינג, הערדער, שילער, הענעל, הומבאלד, מוז האבען די פעהיגקייט זיך אויפצוהויבען אויף די העכסטע שטופע פון מאראל.

איך דערמאן זיך דערביי אן א ביישפיעל, וועלכער בעווייזט דעם כח פון דעם דייטשען גייסט איבער ראסען־פאראורטיילע, וועל־כעס מיר האט דערצעהלט ל ו ד ו ו י ג ו ו י ה ל.

איהר האט געוויס געהערט מכח ה ע ק ע ר , וועלכער האט

געשפּיעלט אַזאַ גרויסע ראָליע אין דעם רעוואָלוציאָנס־יאָהר 1848. העקער, אַ ריינער דייטש, איז געווען אַ בעקאַנטער ליבעראַל אין באַדען. לכתחילה האָט דיזער ליבעראַל געשטורעמט געגען דעם אידישען „שונא“. העקער האָט פּערעפענטליכט אין פ ר אַ נ ק־פ ו ר ט ע ר ז ש ו ר נ אַ ל אַ גאַנצע צאָהל אַנאָנימע אַרטיקלען ג ע ג ע ן ד י אַ י ד י ש ע ע מ אַ נ צ י פּ אַ צ י אָ ן.

דערזעלביגער העקער האָט אָבער אייניגע יאָהר שפּעטער פאַר־געשלאָגען אין באַדען אַן אַדרעס צו דעם פאַראייניגטען בערלינער פּאַרלאַמענט לטובת פון דער אידישער עמאַנציפּאַציאָן. ווען מען האָט איהם דערמאַנט זיינע פריהערדיגע אידען־פיינדליכע איבער־צייגונגען, האָט ער געענטפערט, דאָס די פּרינציפּען פון רעכט און הומאַניטעט האָבען ביי איהם מנצח געווען.

די דעמאָקראַטען פון 1848 האָבען אַריבערגעיאָגט די ראָמאַנ־טיש־פּאַטריאָטישע חברה פון דעם בעפרייאונגס קריעג, ווי י אָ ה ן, אַ ר נ ד ט און חברותא. איך גלויב אָבער אויפ'ן גרונד פון מיין לאַנגיאָהריגער ערפאַהרונג, דאָס דייטשלאַנד איז סאָציאַל נאָך שטאַרק אַבגעשטאַנען פון די ראָמאַנישע פעלקער. אין דייטשלאַנד מוז נאָך אויסגעקעמפּפט ווערען דער לעצטער ראַסען־קאַמפּף, איידער די דייטשען וועלען דורכגעדרונגען ווערען פון סאָציאַלער און הו־מאַנער בילדונג אַזוי ווי די ראָמאַנישע פעלקער.

נאָך מעהר גיב איך צו אייער אַבשוועכונג פון מיין אורטייל בנוגע צו די געבילדעטע אידען פון מערב־איירופּאַ. איצט פיהלט זיך אויך אין יודענטום אַן אַבשוועכונג פון דעם קאָסמאָפּאָליטיזם, וועלכער, ווי ר ו ס אַ האָט זעהר ריכטיג געזאָגט, ליעבט די מענשען פון דער ווייט, כדי ניט מחויב צו זיין צו ליעבען זיי פון דער נאָהענט. עס ווערען אומעדום דערוועקט בעסערע, נאַטירלי־כערע און געזינדערע געפיהלען. אין אַמעריקאַ ענטשטעהען יעדעס יאָהר נייע אידישע געמיינדען, אין פראַנקרייך אָרגאַניזירט זיך די חברה כל ישראל חברים, אין דער דייטשער און פראַנצויזישער ליטעראַטור האָבען שריפטשטעלער ווי ק אָ מ פּ ע ר ט, ס ט ר אַ ו־ב ע ן, ו ו י י ל, ב ע ר נ ש ט י י ן אָנגעהויבען צו שילדערן דאָס אידישע לעבען, אין דער ליטעראַטור פון יודענטום האָט גרעץ דורך זיין ג ע ש י כ ט ע פ ו ן י ו ד ע נ ט ו ם דערוואָרעמט די הערצער פון אונזער פאָלק פאַר זיינע העלדען און מאַרטירער.

פריהער שוין האָט גאַבריעל ריעסער דעם נאָמען „איד" געשטעלט אַן דער שפּיץ פון אַ צייטשריפט, וועלכע האָט פערטיידיגט אונזערע פּאָליטישע און בירגערליכע רעכט *). אויך ד״ר. לודוויג פיליפּזאָן האָט שוין לאַנג קיין מורא ניט אָנצורופען דאָס קינד ישראל ביי זיין ריכטיגען נאָמען. לודוויג וויהל בעזינגט מיט זיין מוזע די גרויסע געשעהענישען פון אונזער אונשטערבליכער נאַציאָן.

עס איז אַ צייכען פון דער צייט, ווען לודוויג וויהל׳ס „וועסט־אָסטליכע שוואַלבען", וועלכע זיינען מיט פופצעהן יאָהר צוריק געבליעבען אונבעמערקט אין דייטשלאַנד, זיינען יעצט איבערזעצט געוואָרען אין פראַנצויזיש און לענקען די אויפמערקזאַמקייט פון דער פראַנצויזישער פרעסע אויף די אידישע נאַציאָן.

פיער מערסיער, דער פראַנצויזישער איבערזעצער פון די „שוואַלבען" גיט אין זיין אַבהאַנדלונג וועגען דער אידישער ליטעראַטור אַן אורטייל איבער דיעזע ליטעראַטור. אַלס קריסט פערשטעהט ער אַפילו דאָס יודענטום צו ספּיריטואַליסטיש. דאָך וויזט אַרויס זיין אורטייל אַ גרעסערעס פערשטעהען פון דעם רוח ישראל, איידער די דייטשע היסטאָריקער, וועלכע פערפאָלגען אונז מיט זייער אידען־האַס ביז וויים אין די תורה אריין.

בעמערקענסווערט איז זיין אורטייל וועגען די נייע אידישע ליטעראַטור, אין וועלכער ער זעהט אַ געגענגיפט געגען די מאָדערנע ראָמאַן־ליטעראַטור. ער האָט אַ טעות, ווען ער האַלט דעם קוואַל, פון וועלכען די אידישע ליטעראַטור איז אַרויסגעקומען, פאַר אַ ספּיריטואַליסטישען. דאָס אידישע לעבען איז קיינמאָל ניט געוועזען ספּיריטואַליסטיש. אַפילו די איסיים זיינען ניט געוועזען קיין ספּיריטואַליסטישע סעקטע, אַזוי וויי ניג ווי די ערשטע קריסטען. בשעת דיעזע סעקטע איז געוואָרען ספּיריטואַליסטיש אין קריסטענטום, איז זי אַבגעפאַלען פון יודענטום. זי איז פון דאַן אָן פערשוואונדען פאָלשטענדיג פון יודענטום. יעדעס מאָל ווען עס טרעט אריין אַ ווענדע־פונקט אין דער געשיכטע פון די היסטאָרישע פעלקער, ענטשטעהט אַ גרויסע בעוועגונג אין דעם פאָלק, וועלכעס

*) נאָטע 4.

איז דער טרעגער פון דער געשיכטסרעליגיאָן. דער איבערגאנג פון אלטערטום אין מיטעלאלטער האָט זיך געלאזט אָנזאָגען דורך די גרויסע שטורמען אין יודענטום, וועלכע האָבען בעשאפען דאָס יודענטום און די שפּעטער פערשוואונדענע אידישע סעקטען. אויך היינט אין דעם פריהלינגס־אָנקומען פון דער מענשהייט קומען פאָר בעוועגונגען אין יודענטום, פון וועלכע די וועלט וויים נאָך גאָר־נישט, אָבער וועלכע האָבען ניט קיין קלענערע בעדייטונג, ווי יענע בעוועגונגען פון אמאָל. אין דעם אָנהויב פון דער מאָדערנער צייט האָט אָנגעחאפּט די אידען פון מזרח און מערב א משיח־בעוועגונג, וואָס איהר פאַלשער נביא איז געווען ש ב ת י צ ב י און איהר אמת'ער נביא ס פּ י נ אָ ז אַ. אויך די מאָדערנע צדוקים, פּרושים און איסיים, דאָס הייסט די רעפאָרמאטאָרען, אָרטאָדאָקסען און חסידים *) וועלען פערשווינדען אָהן א שפור, ווען דאָס אידישע פאָלק וועט ווידער אויפלעבען. דאָס יודענטום לאזט ניט צו ביי זיך קיינע ספּיריטואליסטישע און מאטעריאליסטישע סעקטען. דאָס אידישע לעבען איז איינהייטליך, ווי זיין געטליכעס אידעאל, און איז געגען דעם מאטעריאליזם, וועלכער איז נאָר די אנדערע זייט פון דעם קריסטליכען ספּיריטואליזם. איך רעד דאָ ניט פון פילאָזאָפישע סיסטעמען אָדער רעליגיעזע דאָגמאטען, ניט פון דער לעבענס אנשויאונג, נאָר פון לעבען, פון וועלכען זיי זיינען נאָר א פּראָדוקט. דאָס לעבען איז א פּראָדוקט פון דער ראַסע, וועלכע בויט אויף איהרע סאָציאלע אינסטיטוציאָנען נאָך איהרע איינגע־בארענע תכונות און נייגונגען. פון דיעזער געשטאלטונג פון לעבען וואקסט ארויס די לעבענס־אנשויאונג, וועלכע ווירקט אויף דאָס לעבען, אָבער נאָר פערענדערענדיג, און וועלכעס קען קיינמאָל ניט בעדייטענד ענדערן דעם אָריגינעלען טיפּ, וועלכער ענטשטעהט שטענדיג אויפ'ס ניי.

איידער די גערמאנישע ראסען זיינען ארויפגעטרעטען אויף דעם שוי־פּלאץ פון וועלטאלטער, האָבען עקסיסטירט נאָר צוויי רעליגיאָנען, א נאטור־רעליגיאָן און א געשיכטס־רעליגיאָן. די ערשטע האָט געפונען איהר קלאסישען אויסדרוק אין גריכענלאנד, די צוויי־טע אין פּלשתנה. זייט דאָס אויפטרעטען פון די גערמאנישע ראסען

*) נאָטע 6.

האבען ביידע רעליגיאנען אויפגעהערט. זייער שטעלע האט פער־נומען די פערגעטליכונג פון דעם איזאלירטען אינדיווידואום. דאס קריסטענטום האט געפונען ביי די נארדישע ראסען אלס א נאטירלי־כע תכונה דאס, וואס ביי איהם זעלבסט איז געווען נאר דער פועל יוצא פון דעם אונטערגאנג און דעם טויט פון די אלטע פעלקער; איך מיין יענע לעבענסאנשויאונג, וועלכע זעהט ניט אין דער נאטור און ניט אין דער געשיכטע אן איינהייטליכען בונד, א געטליכעם לעבען, נאר זעהט אומעדום נאר איזאלירטע עקסיסטענצען*).

זאלאנג די גערמאנישע ראסען האבען געהערשט אין אייראפא, האט זיך ניט געקענט ענטוויקלען קיין נאציאנאלעס לעבען. די „רע־ליגיאן פון ליעבע", אבגעטיילט פון דער רעליגיאן פון נאטור און געשיכטע, האט געהאט אין אויג נאר די אינדיווידועלע ערלעזונג. די פערגעטליכונג פון דעם אינדיווידואום האט אויסגעארטעט צום סוף אין א איבערטריעבענעם פרויען־קולט, וועלכער רופט ארויס ביי אונזערע יונגע מערכען היינט נאך אזוי פיעל סימפאטיען פאר דאס קריסטענטום.

די אידען נאר האבען געהאט דעם געזונדען זין, צו שטעלען די פרויען־ליעבע אונטער די מוטער־ליעבע. א ל ע ק ס א נ ד ע ר ו ו י י ל לאזט זאגען א אידישע מוטער פאלגענדע ווערטער: „דארף אן עהרליכע אידישע מוטער זארגען ווענען ליעבע? די ליעבע איז א לאסטערהאפטער געצענדיענסט. א אידין דארף נאר ליעבען גאט, איהרע קינדער און איהרע עלטערן." די אלטע באבע ביי ק א מ פ ע ר ט זאגט: „גאט האט ניט געקענט זיין אומע־דום, דערפאר האט ער בעשאפען די מוטער"... „די מוטער־ליעבע איז אין אידישען ראמאן די באזיס פון דעם גאנצען פאמיליען־לעבען, זיין ליידענשאפט, זיין געהיימניס. דערזעלביגער טיפ פון דער אידישער מוטער געפינט זיך אין אלע אידישע ראמאנען. איך זעה פאר מיר דאס בילד פון דיעזער אידישער מוטער, איהר פנים איז פרעהליך אבער בלאס; א מעלאנכאלישער שמייכעל שוועבט אויף איהרע ליפען; איהר טיעפעס אויג קוקט ווייט אין די צוקונפט."

ווען איהר לעזט דיעזע ווערטער פון מערסיער, קלערט איהר

*) נאטע 6.

געווים וועגען אייער אייגענע מוטער, אויך איך דערמאן מיך דערביי אן מיין מוטער; איך האב זי פערלארען אפילו אלס איינגעל פון פערצעהן יאהר, אבער זי איז מיר ביז צו דער לעצטער צייט יעדע נאכט כמעט געקומען אין חלום. בשעת איך בין געווען זיעבען יאהר אלט, האט זי מיר געזאגט די ווערטער, וועלכע איך דערמאן זיך נאך ווי פון נעכטען. מיר זיינען שוין געלעגען אין בעט און איך האב ערשט געענדיגט קריאת שמע. זי האט צו מיר געזאגט מיט א בעגייסטערטער שטימע: „הער, מיין קינד, דו מוזט נאר פלייסיג לערנען. מו"הריך איז איינער פון מיינע עלטער זיידעס, און דו האסט דאס גליק צו לערנען ביי דיין זיידען. עס שטעהט, דאס וואו א זיידע מיט אן אייניקעל לערנען תורה, דארטען פערשווינדעט שוין ניט די תורה פון קינד צו קינד."

די ווערטער פון מיין מוטער האבען אויף מיר געמוזט מאכען א טיעפען איינדרוק, ווארום איך דערמאן זיך אן זיי נאך עד היום, אבוואהל איך האב וועגען יענעם ווארט מכח זיידע און אייניקעל קיינמאל גארנישט ניט געהערט און ניט געלעזען.

יע, די קינדער זיינען דער צענטער, ארום וועלכען עס דרעהט זיך דאס גאנצע אידישע לעבען און ליעבען. די ליעבע איז אין דעם אידישען הארץ צו מעכטיג און צו אונענדליך, דאס זי זאל קענען בלייבען שטעהן ביים געשלעכט און ניט אויסברייטען זיך אויף די דורות פון צוקונפט. — ווייל דאס אויג פון דער אידישער ליעבע קוקט אזוי ווייט אין די צוקונפט, דערפאר זיינען געווען אזוי פיעל הייליגע נביאים צווישען אידען.

א פאר פאלק אהן קינדער איז ביי אידען די שמערצליכסטע זאך. א מענש אהן קינדער איז געגליכען געווארען צו א טויטען. נאר די אידען קענען בעטען צו גאט אין די ווערטער פון דעם גרעסטען פראנצויזישען ליריקער, וויקטאר הוגא, גאט זאל פערהיטען צו זעהן „דאס הויז אהן קינדער"...

מיט דיעזען פערז, וועלכען מערסיער ציטירט, שליעס איך אב דיעזע בעטראכטונג, וועלכע איך האלט פאר וויכטיג צוליעב דער וויעדערגעבורט פון אונזער פאלק. אויב עס איז שוין א פרעהליכע ערשיינונג, דאס פאטען און שריפטשטעלער טרעטען אויף פאר אונזער נאציאן, איז עס נאך בעסער, וואס דאס פראנצויזישע

פאָלק ווערט בעקאנט מיט די אידישע פּאַטריאָטישע טענדענצען. וואָס וואָלט דאָס פראַנצויזישע פאָלק געדאַרפט וועגען אונז קלערען, ווען אין דעם פעלקער־פריהלינג, וועלכער האָט זיך אָנגעהויבען מיט דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן, וואָלט קיין פּאַטריאָטישער קול פון אונזער צד ניט דערגרייכט איהם? אַ דאַנק דעם פראַנצויזי־שען איבערזעצער פון די "שוואָלבען" איז דיזע שאַנדע אראָב פון אונז. אויב אפילו די אידישע פאָלקס־שרייבער און פּאָעטען האָבען ניט גערעדט וועגען אונזער פּאָליטישער וויעדערגעבורט, האָבען זיי דאָך געוויזען דער וועלט, דאָס אין דעם אויפגעקלערטען יודענטום זיינען נאָך פאַראַן פּאַטריאָטישע ערינערונגען, וועלכע קענען איבערגעהן אין טהאַט. איך צווייפעל ניט, דאָס יעצט וועלען אויפגעקלערטע אידען זיין אַקוראַט אַזוי טעטיג פאַר די פּאָליטישע וויעדעראויפלעבונג פון אונזער פאָלק, ווי אַנדערע האָבען געקעמפפט אמאָל פאַר די עמאַנציפּאַציאָן פון אידען אין גלות. דער יונגער אידישער דור וועט זיך אַנשליסען מיט בעגייסטערונג אַן די אידישע נאַציאָנאַלע בעשטרעבונגען, און ווען די יוגענד וועט אויפשפּראָצען, וועט אויך דאָס פערדאַרטע האַלץ זיך בעדעקען מיט די בלעטער און בלומען פון ישראל. ביז איצט אָבער, מיין ליעבע פריינדין, איז אין מערב־אייראָפּעאישען יודענטום נאָך זעהר מעכטיג דאָס פערדאַרטע האַלץ פון דער אויבערפלעכליכער אויפקלערונג. דער גרעסטער טייל פון די דייטשע אידען שעמען זיך נאָך אַלץ מיט זייער רעליגיאָן און פאָלק, וויבאַלד זיי קומען אין בעריהרונג מיט דער אייראָפּעאישער בילדונג. אונזערע אידישע דייטשע פּאַטריאָטען האָבען אָבער געהאַט אַ גרויסען טעות אין חשבון. עס האָט גאָרנישט ניט געהאָלפען מ י י ע ר ב ע ר'ן, ווען ער האָט שטענדיג אויסגעמיעדען אין ציטערניש צו בעאַרבייטען אַ אידישען שטאָף אַלס אָפּער. די אידען־פיינדליכע אויגסבורגער אַלגעמיינע ציייטונג דערמאַנט זעלטען זיין נאָמען מייערבער, דאָס זי זאָל דערביי ניט צושרייבען: יעקב מאיר ליפּמאַן בעער! אויך דעם דייטשען פּאַטריאָט בערנע האָט עס ניט געהאָלפען, ווען ער האָט איבערגעטויפט זיין פאַמיליען־נאָמען ברוך. ער אַליין איז זיך מודה: „ווען מיינע געגנער קענען גאָרנישט ניט מאַכען מיט מיין בערנע", זאָגט ער ערגעץ וואו, „כאַפּען זיי זיך אָן אַן מיין ברוך". איך זעלבסט האָב עס דורכגעמאַכט ניט נאָר ביי געגנער,

נאָר ביי מיינע אייגענע סאָציאַליסטישע גענאָסען, דאָס זיי גע־ברויכען ביי יעדען פערזענליכען שטרייט דיעזען וואָפען פון העפּ העפּ, וועלכער מאכט שטענדיג א ווירקונג אין דייטשלאַנד. איך מאַך זיי דעם געברויך פון דיעזען וואָפען נאָך בעקוועמער און נעהם אָן פון היינט אָן דעם נאָמען משה, און בעדויער נאָר, דאָס איך הייס ניט א י ט צ י ק.

זיעבענטער בריעף.

דער רעפאָרם־שווינדעל און די קריטיקלאָזע רעאקציאָן. — לוטער און מענדעלסאָן. — דער שליסעל צו דער רעליגיאָן פון דער צוקונפט. — די דריי עפּאָכען פון אידישען געזעץ. — דער ווידער־אויפבוי פון דער אידישער מלוכה.

אייער פראגע בעווייזט מיר, דאָס איהר האָט זיך אָנגעהויבען צו אינטערעסירען מיט דעם יודענטום. — איהר זייט ניט דאגעגען, דאָס אונזער נאציאָן זאָל ווערען א היסטאָרישע, איהר מיינט אָבער, דאָס איז נאָר א שענער וואונש; דאָס יודענטום עקזיסטירט זייט צוויי טויזענד יאהר שוין נור אין צושטרייטע פאמיליען. דער רע־ליגיעזער בונד איז דורך די בעריהרונג מיט דער קולטור צוריסען געוואָרען. די רעפאָרם האָט עס געוואָלט אביסעל פאררוכטען, האָט אָבער געמאכט נאָך ערגער. מיט דער אָרטאָדאָקסיע און דער רעאק־ציאָן, וועלכע האלט די פוילישע שטריימעל פאר א הלכה למשה מסיני, קען מען דאָך אודאי גאָרנישט ניט מאכען.

די פאָלגע דערפון איז, ווי איהר מיינט, דער אינדיפערענ־טיזם, דער אָבפאַל פון יודענטום. מען קען קיינעם ניט מאכען פעראנטוואָרטליך דערפאר. די קראפט פון די פערהעלטניסע האָט צושטערט דאָס אָרטאָדאָקסע יודענטום. — צו וועלכער געמיינדע, זאָגט איהר, צו וועלכער סינאגאָגע זאָל מען זיך היינטיגע ציי־טען אָנשליעסען? — זאָלען מיר מאכען, אזוי רופט איהר אויס, אונזערע געבילדעטע אידען א פארוואורף, ווייל זיי האָבען אנ־שטאט די שאָלעכץ פון דעם ראביניזם געבראכט דאָס ליכט פון דער וויסענשאפט?

ניין, ליעבע פריינדין, מיר ווילען קיינעם ניט מאכען פער־אנטוואָרטליך פאר א געפעהרליכען אָבער דאָך געזונדען און נויי־

טיגען קריזיס, וואס זיינע שלעכטע סימפטאָמען זיינען שוין פאַרי־בערגעגאנגען און וועלען זיך שוין נאָך אמאָל ניט איבער'חזר'ן. — דאָס יודענטום האָט איבערגעשטאַנען זיין לעצטע גרעסטע סכנה. — עס האָט געגנער ניט פון זייטען פון דער וויסענשאַפט אדער פון לעבען, נאָר פון די, וועלכע שטעלען זיך ארויס אלס זיינע פערטרעטער.

איך בין וויט דערפון צו אונטערשעצען די ארבייטען פון יענע אידישע געלערנטע, וועלכע דער היינטיגער אידישער דור האָט אלעם צו פערדאנקען, בילדונג, רייכטום, שטעלונג און פאָרטשריט, און וועלכע האָבען געהאָלפען אויפהאלטען די ריינע אידישע פאַ־מיליע. — יענע געלערנטע און לעהרער זיינען די יורשים פון אונ־זערע פארצייטיגע רבנים, וועלכע האָבען אין די צוויי טויזענד יאהר פון גלות געשיצט דאָס יודענטום. ווען זיי געהען אפילו, אקוראט ווי אונזערע דיכטער, מיט דעם אלגעמיינעם שטראָם, דאַרף נאָר צוקומען אַן אויסערליכע סבה, כדי זיי זאָלען ווערען אידי־שע פאטריאָטען, ווי זיי זיינען דאס יעצט אין הארצען. א סכנה איז געוועזען פאר דאָס יודענטום פון זייט פון די רעפאָרמאטאָרען, וועלכע האָבען מיט זייערע צערעמאָניען און אָבגעשטאַנענע דרשות אויסגעזויגען פון יודענטום דעם מארך, און האָבען איבער־געלאָזען פון דיעזער גרויסארטיגער ערשיינונג פון דער וועלטגעשיכ־טע ניט מעהר ווי א סקעלעט. זיי האָבען ניט געוואָלט אויפהויבען דאָס יודענטום אויף די הויכקייט פון דער מאָדערנער וויסענשאפט און פערשענערען און פעראיידעלן דעם אלטען רעליגיעזען קולט. זיי האָבען נאָר געוואָלט דורכפיהרען א טויטע רעליגיאָנס־רעפאָרם, וועלכע שטאַמט פון אַן אנדערער רעליגיאָן, און וועלכע האָט ניט דעם קלענסטען אינהאַלט ניט אין דער מאָדערנער וועלט און ניט אין דעם נאציאנאַלען יודענטום. — איך פערשטעהע דעם ווערט פון דער רעליגיעזער רעפאָרם פון ל ו ט ה ע ר אין דער קריסטליכער צייט, און די עסטעטישע רעפאָרם אין מ ע נ ד ע ל ־ ס א ן ׳ ס צייט אין דער אידישער וועלט. יענע רעפאָרמאטאָרען האָבען דורכאויס ניט געוואָלט אַנריהרען דעם היסטאָרישען יסוד פון א קולט, וואס מען קען ניט אויסקלערען בכונה א נייעם אויף זיין פּלאַץ. אונזערע היינטיגע רעפאָרמער אבער ווילען דיעזען

יסוד זעלבסט רעפארמירען: זייער רעפארם האט נאר דעם נעגא־טיווען זין, פעסטצושטעלען דעם אונגלויבען און דעם נא־ציאנאלען יסוד פון אונזער רעליגיאן. זיי האבען דערפאר נאר גע־שטיצט דעם אינדיפערענטיזם און דעם אבפאל. אויב דאס יודענ־טום איז ניט מעהר ווי א דאגמאטישע רעליגיאן, וואלט עס זיך גע־דארפט אויפלעזען אזוי ווי דאס קריסטענטום. די אידישע רע־פארמאטארען בעמיהען זיך אבער נאר אויסצושיידען אלץ פון דער לעהרע און דעם קולט, וואס דערמאנט אן די אידישע נאציאנא־ליטעט. זיי דוכט זיך אויס, דאס אן איינענער פאבריצירטער סדור, אין וועלכען א פילאזאפישער טעאיזם איז אויסגעדריקט אין שירים און מוזיק־נאטען, דאס אזא סדור איז ריהרענדער, איידער די אלטע העברעאישע תפילות, וועלכע דריקען אויס דעם שמערץ וועגען דעם פערלארענעם פאטערלאנד, און וועלכע זיינען נאך היינט דער בונד, וואס פעראייניגט אלע אידען אויף דער גאנצער ערד.

אונזערע רעפארמאטארען האבען געוואלט מאכען פון דעם נא־ציאנאלען און הומאנעם יודענטום א צווייטעס קריסטענטום נאך דעם ראציאנאליסטישען צושניט. דיעזער שאטען פון קריסטענטום איז אבער גאנץ איבריג, ווען דער אריגינאל גופא ליעגט שוין קראנק פון שווינדזוכט. — „די רעליגיאן פון דער צוקונפט“, פון וועלכער איינינע פילאזאפען פון פאריגען יאהר־הונדערט און זייערע היינ־טיגע נאכאהמער חלומ׳ען, וועט ניט זיין ניט קיין קאריקאטור פון דער געצענדיענערישער נאטור־רעליגיאן, ניט א שאטען פון דעם ניי־קריסטליכען און ניי־אידישען סקעלעט, וועלכער לעבט נאך ווי א דבוק אין די קעפ פון אונזערע רעפארמאטארען. יעדע נאציאן מוז האבען איהר איינענע געשיכטס־רעליגיאן, יעדעס פאלק מוז ווערען, ווי דאס אידישע, — גאט׳ס פאלק.

די אידישע רעליגיאן קומט ניט אריין אין סכנה, אזוי ווי די קריסטליכע, דורך די הומאניטערע און נאציאנאלע שטרעבונגען פון אונזער צייט. עס איז א טעות, וועלכער שטאמט נאך פון קריסטענטום, דאס אין א דאגמאט ליעגט די גאנצע וועלט־אנשוי־אונג. — איך זאג ניט מיט מענדעלסאן, אז דאס יודענטום האט ניט קיין דאגמאט, איך זאג נאר, דאס זיין תורה איז קיינ־מאל ניט געוועזען פארטיג און פערגליווערט, דאס זי האט זיך שטענ־

דיג ווייטער ענטוויקעלט אויף דעם יסוד פון דער געטליכער איינ־הייט פון לעבען מיט דעם גייסט פון אידישען פאלק און דער מענשהייט. די פרייע ענטוויקלונג פון דער תורה דורך לערנען און פארשען איז ביי דעם איד א הייליגער חוב. דאס איז דער גרונד, פאר וואס דאס יודענטום האט קיינמאל ניט אויסגעשלאסען דאס פילאזאפישע דענקען, און פאר וואס קיין עכטען איד איז ניט געקומען אויפ'ן שכל צו רעפארמירען דאס יודענטום אויף דעם יסוד פון א פילאזאפישע וועלט־אנשויאונג. דערפאר זיינען אין יו־דענטום ניט ענטשטאנען קיינע סעקטען. — אויב אין דער לעצטער צייט זיינען ארויסגעטרעטען אין יודענטום ארטאדאקסע און ניט־ארטאדאקסע דאגמאטיקער, זיינען דאך אבער ניט ענטשטאנען קיינע סעקטען, ווייל דאס יודענטום האט פלאץ פיר יעדע פרייע גייסט־טיגע שעפפונג. מיינונגס־פערשיעדענהייט וועגען מעטאפיזישע פראגען האט שטענדיג עקזיסטירט ביי אידען. אין יודענטום זיי־נען נאר פאראן אבגעפאלענע, וועלכע האבען זיך אין גאנצען אויס־געשלאסען פון כלל ישראל.

„און אזעלכע זיינען שוין ניטא", האט מיר געענטפערט דא־רויף א רב, פאר וועלכען איך האב אויסגעדריקט דיעזע מיינונג.

דאס יודענטום אלס נאציאנאליטעט האט א נאטירליכען יסוד, וועלכער קען ניט ארויסגעשטויסען ווערען ווי אן אמונה. א איד געהערט נאך זיין אבשטאמונג שטענדיג צום יודענטום, אבוואהל ער אדער זיינע אבות זיינען געווארען מומרים. דאס קען קלינגען פאראדאקסיש, אין דער פראקטיק איז דאס אבער שטענדיג ריכ־טיג. אויך א געטויפטער איד בלייבט א איד, אבוואהל ער קען דא־געגען זיך ווערען. היינט קען מען שוין מעהר ניט אונטערשיידען צווישען א גע'שמד'טען איד און א ניט־גע'שמד'טען. מיין פריינד ארמאן ל., וועמעס זיידע עס האט זיך גע'שמד'ט, אינטערעסירט זיך מעהר פיר אידען, איידער פיעלע גע'מל'טע אידען, און גלויבט אין די אידישע נאציאנאליטעט מעהר, איידער די אויפגע־קלערטע רבנים.

דער איד איז מחויב ניט צו גלויבען, נאר צו פארשען די תורה. דער פלאכער ראציאנאליזם בעגניגענט זיך גרינג מיט דעם גלויבען. די דערקענטנים אבער ענטוויקעלט זיך מיט דעם אינדיי־

ווידוּאום און דער מענשהייט, זי איז ניט איינמאָל פאַר אַלעמאָל פעסט און אָבגעשלאָסען. אין יודענטום האָבען געקאָנט זיך ענט־וויקלען פערשיעדענע לעבענסאנשויאונגען; פאַר דאָס שעפּפערישע יודענטום זיינען אַלע דיעזע לעבענסאנשויאונגען נאָר פאַראיבערגע־הענדע מאָמענטען, וועלכע ענדערען זיך לויט אויסערע און אינווע־ניגע ערלעבניסען, אבער וועלכע שפּיגלען אַלע אָב דעם אריגינעלען טיפ און בעשאפען איהם סוף כל סוף אויפ׳ס ניי אַלס אַ רייפע פרוכט פון לעבענסבוים.

די גרויסע דענקער און איידעלע חאראקטערען האָבען שטענ־דיג פערשטאַנען אויף אזא אופן די אידישע געשיכטס־רעליגיאָן; זיי האָבען זיך ניט איינגערעדט, דאָס זיי וועלען רעפאָרמירען דעם היסטאָרישען יסוד פון אונזער רעליגיאָן. — סעדיה גאון און דער רמב׳ם, ספינאָזא און מענדעלסאָן זיינען ניט געווען קיין מומרים, אָבוואָהל די פרומאַקעס האָבען זיי געוואָלט מחרים זיין, און האָ־בען זיי אויך מחרים געווען. — אויך אונזערע ראַציאָנאַליסטישע דאָגמאַטיקער וואָלטען די ספּינאָזיסטען מחרים געווען און גע־בלאָזען אין שופר, ווען זיי וואָלטען געהאַט די מאכט דערצו.

זייענדיג אונבעפריעדיגט פון דער אָרטאָדאָקסיע און דער רע־פאָרם פרעגט איהר, אָן וועלכער חברה מען זאָל זיך יעצט אָנשליע־סען אין יודענטום? — איך וויים נאָר פון איין חברה, און דאָס איז די אַלטע אידישע שול, וועלכע עקזיסטירט נאָך און וועט נאָך עקזיסטירען, ביז עס וועט זיך פערווירקליכען די נאַציאָנאַלע אויפ־לעבונג פון דעם אידישען פאָלק. — ווען איך וואָלט געהאַט אַ פאַ־מיליע, וואָלט איך, ניט קוקענדיג אויף מיינע אפּקורסות׳שע גע־דאנקען, מיך אָנגעשלאָסען ניט נאָר אין עפענטליכען לעבען אָן אַ פרומע אידישע געמיינדע, נאָר אויך אין מיין פאַמיליע געהיט אַלע אידישע יום־טובים, כדי צו דערהאַלטען לעבעדיג ביי מיר און מיינע קינדער די אידישע טראַדיציאָן. איך וואָלט געווים געהאָלפען צו פערשענערען די סינאַגאָגע און וואָלט געטאָן פיר די וויסענשאַפט־ליכע אויסבילדונג פון רבנים און לעהרער. איך וואָלט געגעבען מיין האנד צו רעפאָרמען, אבער צו גאַנץ אַנדערע, ווי עס ווילען דאָס אונזערע רעפאָרמאַטאָרען. איך וואָלט ניט אָבגעשאַפט קיין אַלטע מנהגים, ניט פערקריפּעלט דאָס העברעאישע וואָרט, ניט

פערקירצט די שבתים און יום טובים. די חזנים און זינגער דארפען ניט זיין קיין טויטע אינסטרומענטען; די תפילות דארפען געדאווענט ווערען פון פרומע לייט און קינדער, און דארפען בעפריעדיגען מעהר נאך די פאָדערונגען פון רעליגיאן איידער פון קונסט. די שול איז ניט קיין טעאטער, און די חזנים זיינען עטוואס אנדערעס איידער גוטע קאָמעדיאַנטען. וואָס עס קומט ניט פון הארץ, געהט ניט אין הארץ. — קורץ, איך וואָלט אלעס אונטערשטיצט, וואָס איז ניצליך פיר די דערהויבונג און בעלעהרונג פון דער געמיינדע. אין מיין אייגענער פאַמיליע וואָלט איך אָבגעהיט די טראַדיציאָנען, וואָלט אָבער ניט אָנגענומען קיינע רעליגיעזע גלויבונגען און דאָגמאַטען.

דאָס וואָלט בעסער געדיענט דעם שלום אין די געמיינדען און דעם רעליגיעזען בעדירפנים, איידער די רעפאָרמען, וועלכע יעדער גייסטיגער גאָרנישט מאכט און וועלכע פערפרעמדען די נייע דורות פון יודענטום.

מען גיט אָב צו פיעל כבוד דער רעפאָרם, ווען מען רופט זי אָן א פרייע גייסטעס־ריכטונג. נעגאַטיוו איז יעדע קריטיק, אפילו א פרייע ריכטונג. די פאָזיטיווע פרייהייט אבער איז פרייע ענטוויקלונג, און די ראציאנאליסטישע רעפאָרם, וועלכע פערלייקענט דאָס וועזען פון יודענטום, די נאציאנאליטעט, קען ניט זיין שעפעריש און דערפאר קען זי ניט זיין פריי. פאר די קריטיק פון דאָס אָבגעלעבטע האָט זי זעהר ווייניג אויפגעטאָן. אין דיעזער בעציהונג האָט אויפגעטאָן די רעוואָלוציאנערע צייט און ניט די אזוי־אָנגערופענע רעפאָרמאטאָרען, די אידישע אדער די קריסטליכע. — די מאָדערנע געזעלשאפט, וועלכע איז ארויסגעקומען פון דער רעוואָלוציאן, איז א רעגענערירטע, זי רעפאָרמירט ניט, נאָר זי שאפט נייעס. יעדע שעפפונג בעדארף עטוואס, פון גאָרנישט ווערט גאָרנישט. — דער זאמען פון די צוקינפטיגע סאָציאלע שעפפונגען ליעגט אין דער אידישער נאציאנאל־הומאניטערער רעליגיאן. זאָלאנג די אידען האָבען ניט פערשטאַנען דעם רעוואָלוציאנערען הארקטער פון דער נייער צייט, וועלכער איז אויך זייער תוכן, זיינען זיי ניט־פרייוויליג אריינגעריסען געווארען אין דיעזען שטראָם פון דער מאָדערנער געשיכטע. דערצו איז גאָר ניט

נויטיג געוועזן קיין רעפאָרם. אין פראנקרייך און אם ריין, וואו די מאָדערנע שטרעמונג איז שטאַרקער איידער אנדערסוואו, איז קיין רעפאָרם ניט געווען, אבער דער אידעאל פון די רעפאָרמאַטאָרען, דער רעליגיעזער אינדיפערענטיזם, איז דאָרט דערגרייכט געוואָרען. די רעפאָרם האָט נאָר פעסטגעשטעלט דעם אונגלויבען, וועלכער האָט שוין פריהער עקזיסטירט, און פון דער נעגאַציאָן געמאכט א פרינציפּ. — מען וואָלט געקענט שענקען דער רעפאָרם דיעזען כבוד, ווען זי וואָלט זיך ניט וועלען דערביי אויף אַרויסשטעלען אלס א פּאָזיטיווען פרינציפּ און ניט פּרובען זיך אוועקשטעלען די תורת משה אלס די פיהרערין פון דעם בענייטען יודענטום, אין געגענזאַץ צום תלמוד. דאס איז נאָך א בעשרענקטערער געזיכטספונקט, איידער דער אָרטאָדאָקסישער, אָבצוזאָגען זיך פון תורה שבעל פה און אנערקענען נאָר די תורה שבכתב. דער געזיכסט־פונקט איז דערביי אויך דורכאויס ניט־היסטאָריש. ביז צום גלות בבל און די סופרים זיינען תורה שבכתב און תורה שבעל פה גאָר ניט געווען אָבגעטיילט איינס פון דאָס אנדערע. ווי די פאנאַנ־דערשיידונג פון תורה שבכתב און תורה שבעל פה איז פאָרגעקומען, איז נאָך ניט גאָר קלאָר היסטאָריש, אבער דער גייסט פון די סופרים און אנשי כנסת הגדולה איז געווען אקוראַט אזא פרייער, הייליגער און פאטריאָטישער, ווי פון משה און די נביאים. יעדע בעפריי־אונג פון סאָציאל־פּאָליטישער קנעכטשאפט איז אויך א גייסטיגע בעפרייאונג און בעפרוכטונג פון דעם נאציאנאלען געניוס. די אי־דישע תורה האָט געהאט צוויי הויפּט־עפּאָכען, נאָך דער בעפריי־אונג פון דער עבדות מצרים און נאָך דער בעפרייאונג פון גלות בבל. די דריטע דאַרף ערשט קומען, דאָס איז די עפּאָכע נאָך דער בעפרייאונג פון דריטען גלות. — די בעדייטונג פון דער צווייטער עפּאָכע איז פון אונזערע רעפאָרמאַטאָרען, וועלכע פער־שטעהען גאָרניט דעם שעפּפערישען געניוס פון דער אידישער נאַ־ציאָן, ווייניגער פערשטאַנען געוואָרען, איידער פון די רבנים, וועל־כע האָבען געשטעלט עזרא'ן אַזוי הויך ווי משה'ן. — די תורה שבכתב האָט ניט קיין הייליגערען אורשפּרונג, איידער די תורה שבעל פה. פערקעהרט, פון דעם בית שני אָן איז די לעבעדיגע מסורה בעל פה בעטראַכט געוואָרען נאָך הייליגער, איידער די

געשריעבענע תורה. דאס איז אויך פערשטענדליך. דער נאציא־נאל־געזעצגעבענדער געניוס וואָלט אבגעשטאָרבען, ווען ער וואָלט זיך ניט בעשעפטיגט מיט דער לעבעדיגער ענטוויקלונג פון דער תורה. א דאנק דיעזער בעשעפטיגונג האָט דאָס יודענטום אויפ־געלעבט נאָך דעם גלות בבל און האָט זיך ערהאלטען אין גלות. איהם וועט עס אויך האָבען צו פערדאנקען זיין צוקינפטיגע נא־ציאנאלע אויפלעבונג.

דערפאר איז פערבאָטען געוואָרען צו שרייבען די תורה שבעל פה. וואָלט מען די תורה נאָר געלערנט בעל פה אין די שולען, וואָלט דאָס יודענטום ניט פערלאָרען זיין נאציאָנאַלען געניוס. אָבער מען האָט געמוזט אויפשרייבען די תורה שבעל פה, כדי זי זאָל ניט פערגעסען ווערען אין גלות. דיעזע סכנה איז היינט ניטאָ. פון דער אנדער סכנה פון פערשטיינערונג ווייכען מיר אויס דער־מיט, וואס מיר דערוועקען אין אונז געגען דעם פארמאליזם דעם גייסט פון קריטיק, געגען דעם ראציאנאליזם דעם הייליגען פאטריא־טישען גייסט פון אונזערע נביאים, געזעצגעבער און סופרים. מיר דארפען זיך בעשעפטיגען מיט אונזער פאָלקס־געשיכטע און דער־וועקען אין אונזער יוגענד וויעדער יענעם גייסט, וועלכער איז דער אורקוואל, פון וואנען עס האָבען געשעפט אונזערע נביאים. ווען מיר וועלען שעפען פון יענעם קוואל, וועלען אונזערע תלמידי חכמים בעקומען אין פאָלק די אויטאָריטעט, וועלכע זיי האָבען מיט רעכט פערלאָרען זייט דעם אויגענבליק, ווען זיי זיינען געוואָרען פרעמד צו דעם גייסט פון יודענטום און האָבען עס געוואָלט רעפאָר־מירען צוליעב זייטיגע צוועקען. מיר וועלען בעקומען אין אונז די מאכט צו ענטוויקלען די תורה און צו רעפאָרמירען זי נאָך דעם בעדירפניס פון אידישען פאָלק. ווען עס וועט קומען דער סוף פון דעם אידישען גלות, דער וויעדעראויפבוי פון דער נייער אידי־שער מלוכה, וועט מען אונז געפינען ריכטיג פאָרבערייטעט.

אָנמערקונג.

1) ווען מען קען ניט מאכען פון די תפלות געזאנגביכער, בעגניגענט מען זיך מיט וויניגער. דר. הירש, ראבינער אין לוק־סעמבורג, האָט אין די י״ח ברכות המחזיר שכינתו לציון רעפאָר־

מירט אין שאותך לבדך ביראה נעבוד! — אנדערע רעפאָרמאטאָ־רען בעגגניגענען זיך דערמיט, וואס זיי פערטרייבען די שענע תפלה יגדל פון שול, ווארום אויך אין דיעזער תפלה האָט דער משיח־גלויבען געפונען אַ פּאָעטישען אויסדרוק. — אקוראט ווי דיעזער גלויבען, וועלכער איז די נשמה פון יודענטום, וואָלט נאָר געווען ענטהאלטען אין דיעזע איינצעלנע תפלות און שירים און וואָלט ניט געווען דער תוכן פון דעם גאנצען אידישען קולט.

אכטער בריעף.

נײַ אויפבליהענדע אידישע ליטעראטור. — לוצאטא, ראפאפארט, פראנ־קעל, קראכמאל. — זאקס און היינע וועגען יהודה הלוי. — מענ־דעלסאן און די נײַמאָדישע. — שאר. — סעקטירער אָהן סעקטען. — סאלוואדאָר. — רעליגיאָנס־צונויפמישער און פריימויורער. — הירש. — די בלומרשטע מיסיאָן פון אידען אין גלות.

איהר האָט א טעות, ליעבע פריינדין, ווען איהר גלויבט, דאָס נאָר אונזערע אזוי אָנגערופענע אויפגעקלערטע האָבען זיך בעקאָנט געמאכט מיט דער וויסענשאפט און דער קולטור פון דער צייט; דאָס אבער צווישען די פרומע אידען הערשט נאָך פינסטערנים, וועלכע איז אקוראט אזוי שעדליך פאר די ווידערויפלעבונג פון אונזער פאָלק, ווי דער מאָדערנער אינדיפערענטיזם. — זייט דער צייט, וואס איך האָב מיך געווידמעט דער זאך פון מיין פאָלק, בין איך פערזענליך און דורך זייערע שריפטען בעקאנט געווארען מיט פרומע לייט פון דעם עלטערען, אבער נאָך מעהר פון דעם איינגערען דור. דיעזע פרומע אידען שטעהען ניט אָב אין וויסענשאפטליכער און ליטערארישער בילדונג, פערשטעהען אבער בעסער צו ווירדי־גען די נאציאנאלע פערגאנגענהייט און צוקונפט פון אונזער פאָלק, איידער יענע אויפגעקלערטע קעפּ, ביי וועלכע עס פעהלט דער פי־לאָזאָפישער גייסט און דער היסטאָרישער זין.

דאָס אָרטאָדאָקסע יודענטום האָט אין ענגלאנד, פראנקרייך, איטאליען, דייטשלאנד, אונגארן, פוילען, בעהמען אקוראט אזוי גוטע זיינע ליטעראריש־וויסענשאפטליכע פערטרעטער, ווי דאס אויפגע־קלערטע יודענטום. צייטשריפטען און פילאָזאָפישע ווערק ווערען פון אונזערע פרומע ברידער ארויסגעגעבען זעהר אָפט אין לשון

קדש און זיינע דורכגעדרונגען פון דעם גייסט פון עכטער הומאַניטעט, אַזוי ווי די נאַציאָן, צו וועלכער זיי געהערען. די העברעאישע ליטעראַטור איז אין אונזער יאָהר־הונדערט פון נאַציאָנאַלער וויעדערגעבורט, אַ דאַנק די אויסגעצייכענטע אַרבייטען פון ל ו צ אַ ט אַ, ר אַ פּ אַ פּ אָ ר ט, פּ ר אַ נ ק ע ל, ק ר אָ כ מ אַ ל א. ז. וו. דערוואַכט צו נייעם לעבען, און אויך די דייטשע געבילדעטע ראַבינער בענוצען שוין די העבראַישע שפּראַך אין זייערע בריעף. אַפילו דער פערשטאָרבענער ה אַ ל ד ה י י ם האָט דאָך זיין לעצטעס בוך געשריעבען אין לשון קדש, און ש אַ ר, וועלכער איז אַזאַ שטאַרקער געגנער פון דער אָרטאָדאָקסיע, ווי האַלדהיים, גיט אַרויס זיין צייטשריפט „החלוץ" אין לשון קדש. דאָס נאַציאָנאַלע יודענטום האָט הפנים שוין היינט בעקומען אַ גרויסען איינפלוס, ווען אַפילו זיינע געגנער מוזען בעטרעטען דעם נאַציאָנאַלען באָדען, כדי מען זאָל זיי הערען!

לעזט דאָך די „רעליגיעזע פּאָעזיע פון די אידען אין שפּאַניען" פון דר. זאַקס. דיעזעס ווערק איז געשריעבען געוואָרען אין דעם איידעלסטען סטיל און וועט אייך איבערצייגען, דאָס געבילדעטע און דערצו פרומע אידען ווירקען פיעל בעסער אויף דאָס יודענטום, ווי די רעפאָרמאַטאָרען. די רעפאָרמאַטאָרען שפּיעגלען נאָר אָב דאָס קאַלטע געבאָרגטע ליכט פון דער אָבגעשטאָרבענער אַסימילאַציאָנס־עפּאָכע אויף די חורבות פון דער פערגליוווערטער אָרטאָדאָקסיע, אָבער זיי אַליין טראָגען אין זיך ניט דאָס ליכט און ניט די וואַרעמקייט פון דעם נייען לעבען.

איהר ווייסט אפשר פון ה י י נ ע'ס ראָמאַנצערא דעם טראַגישען סוף פון אונזער אידישען פּאַטריאָט און הייליגען זינגער יהודה הלוי, פון וועלכען די מעשה דערצעהלט, דאָס ער איז געשטאָרבען אויף די חורבות פון ירושלים, וואוהין עס האָט איהם געטריעבען די תשוקה צו די ארץ אבותינו. — עס וועט אייך אינטערעסירען, זיך עטוואָס צו דערוויסען פון דעם לעבען און כאַראַקטער פון דיעזען פרומען זינגער, וועלכער האָט בערייכערט אונזער סדור מיט אַזעלכע הערליכע פּאָעזיען.

„ווער עס קען ניט", אַזוי שרייבט דר. זאַקס, „טעאָרעטיש לעזען דאָס פּראָבלעם, ווי אַזוי אַ צושטרייטעס פאָלק קען האָבען אַ

נאציאנאַליטעט און אַ היימלאָזעס פאָלק אַ פאַטערלאַנד, דער וועט געפינען די טאַטזעכליכע פּראַקטישע לעזונג דערפון אין דער פּערזאָן פון דיעזען זינגער".

איך קען דאָ ניט אונטערדריקען די בעמערקונג, דאָס די שפּאַניש־אידישע קולטור־עפּאָכע האָט פּראַקטיש געלעזט נאָך אַן אַנדערעם פּראָבלעם, דאָס פּראָבלעם ווי מען קען זיין צו דער גלייכער צייט אַ פּאַטריאָטישער נאַציאָנאַלער איד אין פולסטען זין פון וואָרט, און דאָך זיך בעטייליגען אין דעם קולטורלעבען און שטאַאַטסלעבען פון לאַנד, וואו מען איז אַ בירגער, אַזוי דאָס דיעזעס לאַנד זאָל ווערען אַ צווייטעס פאַטערלאַנד.

„די תשוקה צו דער שטונדע פון דער גאולה", אַזוי שרייבט ווייטער זאַקס, „איז, פערשטעהט זיך, ביי אַלע שפּאַנישע פּאָעטען דער הערשענדער שטריך. פיעלע אבער ווערען געטריבען צו אַזעלכע האָפנונגען און ווינשען דורך די שווערע צייט, אין וועלכע זיי לעבען. ביי ר' יהודה הלוי אבער איז עס אַ קלאָרעס ליעבענדעס פערלאַנגען, וועלכעס דריקט זיך אויס אַמאָל קינדיש איינפאַך, און אַמאָל מיט פייערדיגער אינוועניגקייט. די ענערגיע און לעבעדיגקייט, מיט וועלכער ער דריקט אויס דעם גלויבען אין די ערלעזונג פון זיין פאָלק, איז נאָך שטאַרקער דערמיט, ווייל אין דיעזע שירים קלינגט ניט אָב די שווערע געגענוואַרט, אַזוי דאָס די משיח־האָפנונג איז ביי איהם ניט דאָס פערצווייפעלטע אַנטלויפען פון אַ דונקעלער אומגעבונג אין ליכטיגע הימלען. ער האָט איז זיך די צוּפערזיכט, און די פרייד פון זיין גלויבען בעגייסטערט איהם".

דיעזע זעלבסטגעוויסהייט און פרייד פון גלויבען דערמאָנט מיך ווידער אָן מיין פרומען גראָספּאַטער. ווען מען פלעגט צו איהם רעדען מכח פּלאַנען פון צוקונפט, פלעגט ער זיי צוריקווייזען מיט דער בעמערקונג, דאָס מיר דאַרפען אין גלות ניט מאַכען קיינע פּלאַנען פון צוקונפט, ווארום די גאולה איז נאָהענט. מיין גראָספּאַטער איז ניט געוועזען קיין פּאָעט און ניט קיין נביא, נאָר אַ געשעפטסמאַן, וועלכער פלעגט ביי טאָג טאָן מסחר און ביי נאַכט לערנען תורה, ווי איך האָב איך שוין פריהער געשריעבען. — דאָס לערנען תורה איז אין גלות געוואָרען דער הויפּט־טייל פון נאַציאָנאַלען קולט. „דער בית מדרש", זאָגט ער, „איז געוואָרען דער איינ־

ציגער מיטעלפונקט פון זעלבסטשטענדיגען לעבען און די תלמידי חכמים זיינען געווארען די טרעגער פון דער גייסטיגער נ א צ י א ־ נ א ל י ט ע ט ". די סינאגאָגע איז געווען א בית התפילה און א בית המדרש. זי רופט זיך דערפאר נאָך עד היום ביי די דייטשע אידען „שול". — דער אייגענטימליכער נאציאנאלער קולט, וועלכער בעשטעהט אין לערנען און אין דער בעאָבאכטונג פון טויזענדע קליינע דינים, מיט וועלכע דאס יודענטום האט זיך ארומ־געצווימט, כדי צו בעשיצען זיין גאנצקייט אין גלות, אזוי ווי אמאָל שוין געגען דעם העלעניזם, — דיזע יוריסטיש־רעליגיעזע דינים, וועלכע דורכדרינגען דאָס גאנצע לעבען פון אידען, ווערען פער־שפּאָטעט פון פוסטע קעפּ. פון פוסטע קעפּ, וועלכע פערשטעהען ניט דעם טיעף־פּאטריאטישען זין פון דיזע דינים, און וועלכע האלטען זיך פאר אויפגעקלעהרט, ווייל זיי האָבען זיך אבגעווענ־דעט פון די פּאָלקסטראדיציאָנען. עס איז נאָך אלץ דאָס אלטע אונגליק, וועלכעס האָט זיך אָנגעהויבען גלייך נאָך מ ע נ ד ע ל ־ ס אָ ן און האָט מענדעלסאָנ'ען זעלבסט געקאָסט געגוג שמער־צען. ווארום שוין אין דער צייט פון מענדעלסאָן זיינען אויפ־געטרעטען יענע „ניימאָדישע", וועלכע מעסטען זייער אויפקלערונג נאָך דעם גראד פון זייער אבפאל פון יודענטום און בעקומען צום סוף אין דעם טויפצעטעל א צייגניס פאר שטאאטס־שטעלען. — פון יענע ערשטע צייטען פון דער אידישער אויפבליהונג איז פאר־ראן אן אנעקדאָט, וועלכער איז כאראקטעריסטיש פאר יענער עפּאָ־כע. א איד איז געקומען צו מענדעלסאָנ'ען און האט זיך בעי־ריהמט מיט די פילאָזאָפישע פעהיגקייטען פון זיין זוהן. אויף מענדעלסאָנ'ס פראגע, אין וואָס אייגענטליך האבען זיך די פעהיג־קייטען פון דעם זוהן אויסגעדריקט, האָט דער גליקליכער פאָטער געענטפערט, דאָס דער זוהן לעגט שוין זייט פיעלע חדשים קיין תפילין ניט!

איהר ווייסט, דאָס תפילין איז א מצוה מן התורה. די תורה פערזאָגט, דאָס מען זאָל געדענקען די געטליכע לעהרע, און מען זאָל זי אויפשרייבען איבער דער טיר, מאכען א סימן פון איהר אויף די עקען פון בגד, מאכען א סימן פון איהר אויף דער האנד און אויפ'ן שטערן צווישען די אויגען. מען געפינט ווירקליך אויף

די אלטע עגיפּטישע מאָנומענטען אידען מיט ציצית, א סימן, דאָס דער מנהג איז זעהר אַלט. אויב אבער אפילו תפילין איז ניט אזא אלטער מנהג, ווי ציצית, אזוי ווי דאָס מיינט ש א ר, זיי־נען דאָך אבער יענער אויפגעקלעהרטער זוהן און זיין גליקליכער פאָ־טער אזוי ווייניג בעקאנט געווען מיט שאר'ס פאָרשונגען, ווי מענ־דעלסאָן זעלבסט, וועלכער האָט געלעגט יעדען טאָג תפילין און אבגעהיט אלע אידישע דינים און פיהרונגען. די אויפגעקלעהרטע תלמידים האָבען קיינמאָל ניט געקענט פערשטעהען מענדעלסאָנ'ס טרייקייט צו אונזערע אלטע אידישע טראַדיציאָנען. מענדעלסאָנ'ס שטעלונג צום ארטאָדאָקסישען יודענטום איז איבערהויפּט ניט גע־ווען א פאָלגע פון זיין דענקען, נאָר די נאטירליכע אויסשטרעמונג פון זיין אידישען געפיהל. זיין פיינער טאקט האָט עס ריכטיג גע־פיהלט, דאָס ווען מען זאָגט זיך אָב פון די אידישע טראַדיציאנען, זאָגט מען זיך אָב פון יודענטום בכלל. מען קען די טראַדיציאָנען ערקלערען און ארויסברענגען זייער ענטשטעהונג דורך היסטאָרישע קריטיק, אבער ניט אוועקוואַרפען זיי און פערשפּאָטען פון אינדי־פערענטיזם און מאָדערניאַגעניש. — איהר, וועלכע ערקלערט די לעה־רען און געבאָטען פון אונזערע חכמים פאר נארעשקייטען, זאָגט, וואָס וואָלט געווארען פון יודענטום און אידען, ווען זיי וואָלטען זיך ניט ביז צום טאָג פון זייער נאציאָנאלער אויפלעבונג אריינגעשפּו־נען אין זייער תלמוד, כדי זיך ערשט שפּעטער נאָך זייער פאָלגענ־דעטער גייסטיגער ווידערגעבורט ווי א שמעטערלינג אויפהויבען צו דער זון, לעבען אלע איבריגע פריינעוואָרענע נאציאָנען? וואָל־טען זיי זיך געקענט דערהאַלטען אכטצעהן הונדערט יאהר און וואָלטען זיי זיך געקענט בעטייליגען אין דער קריסטליכער און מאהאמעדאנישער רעליגיאָן, וואָלטען זיי דען ניט לאנג שוין פער־שוואונדען אלס נאציאָן פון דער ערד, ווען זיי וואָלטען זיך ניט געשאפען אומעדום מיט זייער לעבענס־פיהרונג א הייליגען באָדען, נאָכדעם ווי זיי זיינען פערטריעבען געווארען פון הייליגען לאנד פון זייערע אבות?

עס פערשטעהט זיך, ווען מען עס פעהלט דער זין פאר געשיכט־ליכע ענטוויקלונג, יענעם איז עס גלייכגילטיג, אויב די אידישע נאציאָן איז געבליעבען לעבען, אדער זי וואָלט אונטערגעגאנגען.

יענע גרויסע אָרגאַנישע שעפּפונג פון דער אידישער ליטעראַטור, וועלכע איז דורך דריי יאָהרטויזענדען אַרויסגעוואַקסען מיט אינ־ווענדיגער נויטווענדיגקייט פון דעם נאַציאָנאַלען וועזען פון יודענ־טום, זעהט אויס ביי אונזערע ראַציאָנאַליסטישע קליינגייסטער, ווי אַן איבערפליסיגע פּלאַנץ, וועלכע האָט געדאַרפט גיך און ראַדיקאַל אויסגעוואָרצעלט ווערען, וויבאַלד זיי זיינען געוואָרען קלוג. — דיעזע קאַרליקעס פון אַ ריעזען־גרויסער צייט ווייסען ניט, דאָס זייער גאַנצע עקזיסטענץ איז שוין היינט פּעראַלטעט. פאַר דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן, אין יאָהרהונדערט פון דער „קריטיק פון דער ריינער פערנונפט", איז דער ראַציאָנאַליזם געווען בערעכ־טיגט. היינט, בשעת דער דאָגמאַטיזם איז שוין צובראָכען געוואָ־רען, האָבען מיר דאָס בעדירפניס צו שאַפען מיט אונזער פריי־געוואָרענעם גייסט, און זיך דערפאַר צו פערבינדען מיט די שעפּ־פערישע גייסטער פון אַלע צייטען און ניט בלייבען פאַראיינס ביי נעגאַטיווער קריטיק, וועלכע האָט פאַר אונז קיין ווערט ניט. — דאָס בעדירפניס צו נייע שעפּפונגען פיהלען, פערשטעהט זיך, אויך די אידען, וועלכע זיינען אונפעהיג צו פערשטעהען דאָס שעפּ־פערישע אין דער התגלות פון דעם אידישען גייסט און קענען ניט ווייטער בויען אויף דיעזען יסוד. אין זייער גייסטיגער הילפלאָזיג־קייט אבער כאַפּען זיי זיך אָן אָן אויסערליכע צערעמאָניעלע מיט־לען, וועלכע פליעסען ניט פון דעם טיעפען לעבענסברונען פון אונ־זער נאַציאָן.

אין יודענטום, אַזוי ווי אין דער גאַנצער וועלט, זיינען פאַראַן צוויי ריכטונגען, וועלכע זיינען אפילו ענטגעגענגעזעצט, אבער וועל־כע שטאַמען ביידע פון דעם בעדירפניס צו געפינען אָביעקטיווע אמת'ן, און פון דער אונפעהיגקייט דיעזע אמת'ן צו בעשאַפען. — איינינע קעהרען זיך דערפאַר אום צו דעם אַלטען קריטיקלאָזען גלוי־בען, וועלכער האָט אבער פערלאָרען ביי זיי דעם אמת'ן קריטיקלאָ־זען נאַאיווען כאַראַקטער. — אין זייער פערצווייפעלטען פערלאַנגען צו ראַטעווען זיך פון ניהיליזם, פערבלייבען זיי אין בעוואוסט־זיניגען ווידערשפּרוך מיט דער פערנונפט. דיעזע פערצווייפעלטע רעאַקציאָן, וועלכע טרעט אויף געגען די נצחונות פון דער פערנונפט און דער רעוואָלוציאָן, איז אין דער קריסטליכער וועלט

בעקאנט אלס סופערנאטוראליזם. אין דער אידישער וועלט ווערט זי פערטרעטען פון רבי ר פ א ל ה י ר ש אין פראנקפורט און אנדערע וויניגער בעגאבטע גייסטער, אבער אויך פון פיעלע רייניע עם־הארצים און צבועים, וואס איהר קענט בלייבען אונבעקאנט מיט זייערע נעמען. — געגען דיעזע רעאקציאנערען האבען די נעגא־טיווע רעפארם־שטרעבונגען א געוויסע בערעכטיגונג אלס געגען־גיפט, אבוואהל דער אבסטראקטער שכל, אויף וועלכען די רעפארם שטיצט זיך, קען קיינמאל ניט פיהרען צום אביעקטיווען אמת. — דערפאר איז די גאנצע רעפארם אינדיווידועל צוריסען און צושפאל־טען. — די מאדערנע רעליגיאנס־רעפארמער און רעליגיאנס־פאב־ריקאנטען זיינען סעקטירער אהן סעקטען. יעדער פון אונזערע אי־דישע פראטעסטאנטען האט זיין אייגענעם שלחן־ערוך. פון דיע־זעם כאאס פון מיינונגען וועט זיך געוויס ענטוויקלען א נייעס לע־בען, וועלכעס הויבט שוין אן זיך ארויסצואווייזען ביי דעם יונגען דור פון אונזערע אידישע געלערנטע און וועלכעס וועט ברייגנען גאנץ אנדערע רעזולטאטען, איידער מען האט זיי ביז יעצט ערווארטעט צווישען די דייטשע קולטור־אידען.

אויך דאס פראנצויזישע יודענטום, אין וועלכען עס איז נאך ניט פארגעקומען קיין שפאלטונג צווישען רעפארם און ארטאדאק־סיע און וועט אויך להבא ניט מעהר פארקומען, איז דאך ניט גע־בליעבען פריי פון דער טענדענץ, צונויפצומישען די פערשיעדענע היסטארישע קולטען, וועלכע זוכט צו דערגרייכען איהר ציעל דער־מיט, וואס זי נעהמט אוועק פון די קולטען זייער היסטארישען און באמת חאראקטעריסטישען אינהאלט.

איהר האט שוין געוויס געהערט פון דזשאזעף ס א ל וו א ־ ד א ר, דער פערפאסער פון דעם ווערק: ג ע ש י כ ט ע פ ו ן ד י א י נ ס ט י ט ו צ י א נ ע ן פ ו ן מ ש ה א ו ן פ ו ן ד ע ם א י ד י ש ע ן פ א ל ק. ניט לאנג האט סאלוואדאר ארויסגעגעבען א ווערק אונטער דעם נאמען: פאריז, רוים, ירושלים, פון וועלכען איהר וועט, אגב אורחא, קענען זעהען, דאס אפילו צווישען אונזערע אויפגעקלעהרטע ברידער זיינען פאראן טרוי־מער פון דעם וויעדעראויפבוי פון ירושלים און דעם בית־המקדש. אבער זייער נייער בנין פון ירושלים און דעם בית־המקדש וועט

ניט געפעלען ניט די פרומע און ניט די אויפגעקלעהרטע אידען און קריסטען. זייער נייער ירושלים דארף זיין די וועלט־הויפטשטאדט פון אלע רעליגיאנס־צונויפמישער. — סאלוואדאר מיינט נאך, דאס די אידען מוזען פריהער ווערען קריסטען, כדי דערנאך מאכען די קריסטען פאר אידען. דיעזע ארבייט האט זיך אבער שוין אנגע־הויבען מיט אכטצעהן הונדערט יאהר פריהער, און איז דערפאר ניט אזוי נייי, ווי סאלוואדאר מיינט. דאס יודענטום, וועלכעס סאלוואדאר האט זיך געמאכט אין זיין קאפ, איז, פערשטעהט זיך, אזוי נייי, ווי זיין קריסטענטום.

אנדערע רעליגיאנס־צונויפמישער, ווי מיין פריינד ה י ר ש פון לוקסעמבורג, ווילען בענוצען דאס פריימאורערטום, כדי צו־נויפצושמעלצען אלע היסטארישע קולטען. דער לוקסעמבורגער רא־בינער הירש, דער היפך פון דעם פראנקפורטער ראבינער הירש, האט אין זיינע אויסגעצייכענטע פארטרעגען, וועלכע ער האט גע־האלטען אין דער לוקסעמבורגער לאדזש און ארויסגעגעבען אונטער דעם נאמען: „די הומאניטעט אלס רעליגיאן" דערפיהרט דעם גע־דאנקען פון רעליגיאנס־צונויפמישונג ביז צום לאגישען סוף. די אידישע גלחים דארפען יעצט נאר צומאכען זייערע רעפארם־טעמפ־לען און שיקען זייערע אידישע קירכען־קינדער אין דעם טעמפעל פון די פריימוירער. — די קאנסעקווענצען פון דער רעפארם האב־בען, געגען איהר אייגענעם רצון, באמת געפיהרט אויף דיעזען וועג אלע די אידען, וועלכע האבען זיך גערעכענט ערנסט מיט די דרשות פון די אידישע פרעדיגער, ווי איהר ווייסט עס זעהר גוט אלס פראנקפורטער קינד. אומזיסט האט מען שפעטער אויסגעשמיקט די דרשות וועגען רעליגיאנס־פערמישונג מיט תלמודישע מאמרים און ווערטער, עס איז שוין געוועזען צו שפעט, און מען האט גע־מוזט פרעדיגען די דרשות פאר פוסטע בענק.

אונזערע אידישע ראציאנאליסטען, וועלכע האבען קיין גרונד ניט צו בלייבען אין יודענטום, אזוי ווי די קריסטליכע ראציאנאליס־טען האבען ניט קיין גרונד צו בלייבען אין קריסטענטום, זיינען אקוראט אזוי ווי יענע ערפינדעריש אין דער אויסקלערונג פון גרינ־דען פאר די ערהאלטונג פון א רעליגיאן, וועלכע האט פערלארען פאר זיי יעדען זין. — לויט זייער מיינונג איז דער ג ל ו ת פון אי־

דען די מ י ס י א ן פון יודענטום. — די אידען אין גלות דאַרפען אלזא נאָך אַ סך זאכען בעזאָרגען! ערשטענס דארפען זיי פערטרעטען דעם „ריינעם“ מאָנאָטעאיזם געגען דאָס קריסטענטום. צווייטענס דארף דאָס „טאָלעראנטע“ יודענטום לערנען דעם ניט־טאָלעראנטען קריסטענטום הומאניטעט. ווייטער דארף דאָס יודענטום אין גלות זיך מיהען, דאָס די לעהרע און דאָס לעבען, וועלכע זיינען אין קריסטענטום צוריסען, זאָלען זיך ווידער פעראייניגען. — איז דאָס שוין אַלעס? ניין, די אידען זיינען אויך נויטיג פאר די גוים, צווישען וועלכע זיי לעבען, צוליעב דער ענטוויקלונג פון האנדעל און אינדוסטריע, און זיי טראגען אויך אריין גייסטיגע אונרוהיגקייט. יע, איך האָב אפילו געהערט, דאָס די אינדאָגערמאָנישע ראסע מוז פערבעסערט ווערען דורך די אידישע!

אָבער איהר דארפט וויסען, דאָס פון אַלע אמת'ע און אויסגעטראכטע טובות, וועלכע די אידען האָבען אין גלות געבראכט דער ציוויליזירטער וועלט, וועט קיינע ניט געהען לאבוד, ווען עס וועט זיין אַ אידישע מלוכה. ווארום אזוי ווי אין בית שני זיינען ניט אַלע אידען צוריקגעקומען אין ארץ־ישראל, נאָר דער גרעסטער טייל איז געבליבען אין דעם דאמאָליגען גלות, אזוי קענען מיר ניט ערוואַרטען ביי דער צוקינפטיגער אויפלעבונג אזא וואונדער. איבריגענס דוכט זיך מיר, דאס דיעזע אידישע טובות פאַר דער וועלט זיינען אביסעל איבערטריעבען. עס איז אַ פעראַלטעטע זאך, ווען מען גיט אידען מיסיאנען, וועלכע זיי האָבען געהאט אין אלטערטום, אפשר טיילווייז נאָך אין מיטעלאלטער, וועלכע זיי קענען אבער געגענווערטיג מעהר ניט האָבען. — וואס אנבעטרעפט די איינהייט פון דער לעהרע און דעם לעבען, איז זי נאָר מעגליך ביי אַ נאציאן, וועלכע איז אָרגאניזירט אין אַ מלוכה און פערווירקליכט זי אין די סאָציאַלע אינסטיטוציאנען. — פון וועלכע אידען פון גלות זאלען די היינטיגע קריסטען זיך אייגענטליך לערנען טאָלעראנץ און מענשליכקייט? — ווען מען גיט די אידען די מיסיאן, צו בעפרייען די וועלט פון פאנאטיזם און אבערגלויבען, מיינט מען דאָס א ו י פ ג ע ק ל ע ר ט ע יודענטום. איז דען אבער דער אויפגעקלערטער ק ר י ס ט ניט בערעכטיגט, צו ענטפערן דעם אויפגעקלערטען איד דאָסזעלבע, וואָס ל ע ס י נ ג לאָזט זאָגען

אין זיין נ ת ן ד ע ר ח כ ם דעם אויפגעקלערטען קריסט צו דעם אויפגעקלערטען איד?

„וואס עס מאכט מיך פאר אייך א קריסט,
דאס מאכט אייך פאר מיר א איד“.

אדער ווען, פערקעהרט, דער א ו י פ ג ע ק ל ע ר ט ע ר איד זאל קענען זאגען צום א ר ט א ד א ק ס י ש ע ן קריסט: דיין גלויבען איז אבערגלויבען, דיין רעליגיאן איז פאנאטיזם, קען דאך דער אויפגעקלערטער קריסט זאגען עטוואס עהנליכעס צום ארטאדאקסישען אידען לטובת פון דער קריסטליכער רעליגיאן! — אונזערע אויפגעקלערטע קולטור־אידען, וועלכע בעשולדיגען די קריס־טען אין דעם בעגעהר צו פערפאלגען, דענקען אקוראט אזוי, ווי בעטמאן־האלוועג, וועלכער מאכט דעמזעלבען פארוואורף צו די אי־דען. דורך אזעלכע ערקלערונגען ווערט די געשיכטע ניט געענ־דערט און ווערט ניט געשטערט אין איהר לויף.

פון א ו י פ ג ע ק ל ע ר ט ע ן שטאנדפונקט זעה איך ניט קיין גרונד פאר די וויטערדיגע עקזיסטענץ פון יודענטום אדער פון קריסטענטום. — דער איד, וועלכער גלויבט ניט אין די נאציאנא־לע אויפלעבונג פון זיין פאלק, קען נאר ארבייטען, אזוי ווי דער קריסט, פאר די א ו י פ ל ע ז ו נ ג פון זיין רעליגיאן. איך פער־שטעה, דאס מען קען האבען אזא מיינונג. איך פערשטעה אבער ניט גוט, ווי אזוי מען קען ארבייטען צו דערזעלביגער צייט פאר אויפקלערונג און פאר די „מיסיאן פון יודענטום אין גלות“, דאס הייסט זיין בעגייסטערט פאר זיין א ו י פ ל ע ז ו נ ג און פאר זיין וויטערע ע ר ה א ל ט ו נ ג.

אנמערקונג.

1) נאכדעם ווי איך האב געשריעבען דיעזע שורות, איז פיע־לע מאל אויסגעדרוקט געווארען די מיינונג, אפילו צווישען די פרומסטע אידען און קריסטען, דאס דער אויפבוי פון א אידישער מלוכה איז מעגליך אויף א נאטירליכען אופן. (זעה נאטע 10).

ניינטער בריעף.

א דילעמא. — היליגע געשיכטע פון דער מענשהייט. — אונזערע בונדעס־גענאָסען. — איינהייט פון מענשען־געשלעכט. — ראסען און פאלקס־טיפען. — ארגאניזם פון דער מענשהייט. — ארגאן פון ליעבע.

איהר שטעלט אויף א דילעמא, אדער מען מוז מיט דעם לוקסעמבורגער הירש זעהען דאָס ציעל און דאָס וועזען פון יודענטום אין דער הומאניטעט, און דאן איז איהר מענשליכעס און ניט איהר נאציאנאלעס ציעל דאָס ווירדיגע, און דאן מוז דאָס יודענטום, ווי יעדע קירכליכע אדער שטאאטליכע פעראייניגונג, פערשלונגען ווערען פון דער אַלגעמיינער מענשהייט; — אָדער מען זעהט, אזוי ווי דער פראנקפורטער הירש, אין יודענטום די איינציגע ערלעזונג, דאן קומט מען אריין אין א סתירה מיט די מאָדערנע הומאניטעטס־שטרעבונגען און מען האָט קיין רעכט ניט, אזוי וועניג ווי דאָס אָרטאָדאָקסישע קריסטענטום, זיך צו ווענדען צו דער עפענטליכער מיינונג פון אונזער יאהרהונדערט.

ליעבע פריינדין, איך מיין, דאָס מיינע געדאנקען געהערען צו א גאנץ אנדערע אָרדנונג פון אידעען. איך מיין, אז דאָס נאציאָנאלע וועזען פון יודענטום שליעסט ניט אויס די הומאניטעט און ציוויליזאציאן, נאָר פערקעהרט, די הומאניטעט איז איהר קאָנסעקווענץ. ווען איך אונטערשטרייך אבער מעהר די נאציאנאלע וואורצעל פון יודענטום, איידער זיינע הומאנע בליטען, האָט עס דעם גרונד דארין, ווייל מען איז אין היינטיגער צייט מעהר בערייט, צו זאמלען די שענע בלומען פון דער קולטור־געשיכטע און זיך מיט זיי אויסצושמיקען, איידער צו קולטיווירען זיי אין דעם באָדען, אויף וועלכען זיי וואקסען. — פון דעם יודענטום איז ארויסגעוואקסען אונזער היינטיגע גאנצע הומאניטערע לעבענסאנשויאונג. עס איז גאָר נישט ניטאָ אין דער קריסטליכער מאָראל, אין דער סכאָלאַסטישער פילאָזאָפיע פון מיטעלאַלטער[1]. אין דער מאָדערנער פילאָזאָפיע, און אפילו ניט אין ספינאָזיזם, אין דיעזען לעצטען אויסדרוק פון יודענטום, אויך ניט אין דער מאָדערנער פילאָזאָפיע, וואָס די וואָרצלען דערפון זאָלען זיך ניט געפינען אין יודענטום. דאָס אידישע פאָלק איז ביז צו דער פראנצויזישער

רעוואָלוציאָן געוועזן דאָס איינציגע פאָלק פון דער וועלט, וועלכעס האָט געהאט אַ נאַציאָנאַלען קולט צוזאַמען מיט אַ הומאַניטערען. דורך דאָס יודענטום איז געוואָרען די געשיכטע פון דער מענשהייט אַ הייליגע געשיכטע, דאָס מיינט, אַן איינהייטליכער, אָרגאַנישער ענטוויקלונגס־פּראָצעס, וועלכער הויבט זיך אָן מיט דער פאַמיליען־ליעבע און מוז זיך ענדיגען מיט דער מענשהייט־פאַמיליע, וואָס איהרע גלידער וועלען זיין אַקוראַט אַזוי סאָלידאַריש פערבונדען דורך דעם הייליגען גייסט, דורך דעם שעפּפערישען געניוס פון דער געשיכטע, אַזוי ווי די פערשיעדענע אָרגאַנען פון אַ לעבעדיגען קערפּער זיינען פערבונדען דורך די הייליגע, שעפּפערישע נאַטור־קראַפט. — זאָלאַנג קיין אַנדער פאָלק האָט נאָך ניט געהאַט דיעזען נאַציאָנאַל־הומאַניטערען געשיכטס־קולט, זיינען די אידען אַליין געוועזן דאָס פאָלק פון גאָט. זייט דער גרויסער רעוואָלוציאָן פון פראַנקרייך האָבען מיר געפונען אין דעם פראַנצויזישען פאָלק און די פעלקער, וועלכע שליסען זיך אָן צו דער פראַנצויזישער נאַציאָן, איידעלע מיטקעמפּפער און טרייע גענאָסען. נאָך דעם נצחון פון דיעזע פעלקער איבער די מיטעלאַלטערליכע רעאַקציאָן וועלען די הומאַניטעטס־בעשטרעבונגען, אויב זיי זיינען נאָר ניט קיינע היפּאָקריטישע ווערטער, ווירקליך טראַגען בליטען און בריינגען פּרוכט. די אַנטינאַציאָנאַלע הומאַניטעטס־בעשטרעבונגען זיינען אָבער אַזוי אונפּרוכטבאַר, ווי די אַנטיהומאַנע נאַציאָנאַלע טענדענצען פון דער מיטעלאַלטערליכער רעאַקציאָן. אין די אַנטינאַציאָנאַלע, טעאָרעטישע הומאַניטעטס־בעשטרעבונגען זעה איך מעהר אידעאַליזם, איידער רעאַליטעט. מען גיט אונז דאָ צו אָטעמען ספּיריטואַליסטישען טשאַד און הומאַניסטישען כלאָראָפאָרם, אַזוי דאָס מיר ווערען גאַנץ פער׳שכור׳ט און אונעמפּפינדליך צו דעם שמערץ, וועלכען דער נאָך בעשטעהענדער אַנטאַגאָניזם פון דער גרויסער מענשליכער פאַמיליע רופט באמת אַרוים. דיעזער אַנטאַגאָניזם ווערט ניט בעזייטיגט דורך פריינדליכע פּרעדיגטען. דערצו איז נויטיג אַ געשיכטליכע ענטוויקלונג נאָך געזעצען, וועלכע זיינען אַזוי אייביג ווי די נאַטור־געזעצען. אַזוי ווי די נאַטור פּראָדוצירט ניט קיינע אַלגעמיינע בלומען און פּרוכטען, קיינע אַלגעמיינע חיות און פּלאַנצען, נאָר פּלאַנצען־

טיפּען און חיות־טיפּען, אזוי בעשאַפט אויך דער שעפּפער אין דער געשיכטע נאָר *פאָלקס־טיפּען*. אין דער מענשהייט האָט זיך דער פּלאַן פון דער פּלאַנצען־מלוכה און חיות־מלוכה פערענדיגט. אָבער די מענשהייט, אלס זעלבסטשטענדיגע לעבענס־ספּערע, אלס די ספּערע פון דעם *סאָציאַלען* לעבען, שטעהט נאָך אין דער ענטוויקלונג. אין דער מענשהייט געפינען מיר אַן אורשפּרינגליכע פערשיעדענהייט פון פאָלקס־טיפּען, וועלכע האָבען פריהער, אזוי ווי אין דער פּלאַנצען־מלוכה, עקזיסטירט איינע לעבען די אַנדערע, וועלכע האָבען זיך שפּעטער, נאָך דעם פּלאַן פון דער חיות־מלוכה בעקעמפּפט און פערניכטעט, און וועלכע ווערען איצטער פריי, כדי צו לעבען אין פריעדען מיט איינאַנדער, ניט פערלירענדיג דערביי זייערע טיפּישע אונטערשיידען. — די געזעצען פון דער וועלט־געשיכטע, איך מיין די געזעצען פון דער *געשיכטע פון דער וועלט*, פון דער ענטוויקלונגס־געשיכטע פון דעם קאָסמישען, אָרגאַנישען און סאָציאַלען לעבען, זיינען נאָך ווייניג דערקענט געוואָרען. מיר האָבען איינצעלנע וויסענשאַפטען, אָבער נאָך ניט קיין וועלט־וויסענשאַפט. מיר ווייסען נאָך ניט דעם צוזאַמענהאַנג פון דעם גאַנצען לעבען. אויף אזוי פיעל איז זיכער, דאָס דורך די צונויפמישונג פון די רעליגיאָנען, וועלכע האָט זיך שוין אייגענטליך אָנגעהויבען אין אַמאָליגען רוים, איז ניט בעשאַפען געוואָרען קיין אמת׳ר שלום אין דער מענשליכער געזעלשאַפט, אזוי ווייניג ווי דאָס קען ניט געשעהן דורך דעם אויפגעפרישטען גלויבען אין די אייניגאַרטיגקייט פון אַלע מענשען. מען פערוועקסעלט די סאָלידאַרישע אָרגאַניזאַציאָן פון דעם סאָציאַלען לעבען, וועלכע קען דערגרייכט ווערען דורך מיהזאַמע אַרבייט אין לויף פון דער געשיכטליכער ענטוויקלונג, מיט ניט־אָרגאַנישער גלייכהייט, ווען מען וויל אויפבויען די גלייכבערעכטיגונג פון אַלע מענשען אויף אַן אורשפּרינגליכע גלייכאַרטיגקייט פון די ראַסען און טיפּען. וואָס ווייטער מען געהט אין דער געשיכטע, אַלץ ווייניגער בעאָבאַכטעט מען דיעזע גלייכאַרטיגקייט. דער שלום פון די ראַסען קומט פאָר נאָך נאַטור־געזעצען, וועלכע מיר קענען ניט מאַכען ווילקירליך אָדער ענדערען. די צונויפמישונג פון די קולטען איז שוין אַן איבערגעשריטענע שטופע אין דער ענטוויקלונג פון דעם סאָציאַלען לעבען. זי האָט

געהערט צו דער אַלגעמיינער רעליגיאָן, וועלכע פּערדאַנקט איהר עקזיסטענץ צו דעם טויט פון די אַלטע נאַציאָנען. היינט איז די פראַגע וועגען דעם, ווי די פערשיעדענע פּאָלקס־טיפּען זאָלען ווידער פריי ווערען און זיך ענטוויקלען. עס איז ניטאָ מעהר קיין סכנה, דאָס די פערשיעדענע נאַציאָנען וועלען זיך אָבשליסען פון איינ־אַנדער, אָדער בעקעמפּפען די שוואַכע און מאַכען זיי פאַר שקלאַפּען. די היינטיגע נאַציאָנאַלע שטרעבונגען שליסען אין זיך אריין די הור־מאָניטערע, וואָרים זיי זיינען אַ רעאַקציאָן געגען די אויסגלייכונגס־טענדענצען פון דער מאָדערנער אינדוסטריע און ציוויליזאציאָן, וועלכע טויטען אָב יעדען אורקרעפטיגען, אָרגאַנישען לעבענס־כח דורך אַ ניט־אָרגאַנישען מעכאַניזם. — אויף ווי ווייט דיעזע טענ־דענצען זיינען געווען געריכטעט געגען די אָבשטאַרבענדע אינסטי־טוציאָנען פון אַ פערגאַנגענער געשיכטס־פעריאָדע, זיינען זיי געווען בערעכטיגט. מען קען געגען דיעזע טענדענצען אויף גאָרנישט ניט האָבען, אויף ווי ווייט זיי זוכען צו בעשאַפען ענגערע בעציהונ־גען און פערבינדונגען צווישען די פערשיעדענע פעלקער פון דער ערד. מען האָט אָבער געוואָלט אין לעבען, אַזוי ווי אין דער וויסענ־שאַפט, אָבלייקענען דאָס שעפּפערישע און דאָס טיפּישע, אַזוי דאָס עס איז בעשאַפען געוואָרען אַ אידעאַליסטישער דונסט און עס האָט זיך אויפגעהויבען אַן אַטאָמיסטישער שטויב, וועלכער האָט זיך געלעגט אויף יעדען זאַמענקערענדעל און האָט דערשטיקט יעדעס לעבען. נאָר געגען דיעזע אָבשוואַכונג פון דעם שעפּפערישען לעבען קעמפּפען די נאַציאָנאַלע טענדענצען פון אונזער צייט, און נאָר נעגען זיי אַפּעליר איך צו דער אורשפּרינגליכער פּאָלקס־קראַפט אין יודענטום.

די מענשהייט איז, אַזוי ווי דאָס אוניווערסאַלע קאָסמישע לעבען און דאָס אינדיווידועלע לעבען, אַ לעבעדיגער אָרגאַניזם, וואָס די אורשפּרינגליכע ראַסען זיינען זיינע אָרגאַנען און גליעדער. — אין אַן אָרגאַניזם קענען געוויסע טיילען אָבגעשוואַכט ווערען און פערשווינדען, בשעת דער אָרגאַניזם געפינט זיך אין דעם פּראָצעס פון פּאָלענדונג. אַנדערע אָרגאַנען, וועלכע זיינען פריהער געווען ניט קענטיג, בעקומען ערשט דאַן איינפלוס און בעדייטונג, ווען דער אָרגאַניזם ווערט רייף.

צו דיעזע לעצטע, אייגענטליך שעפפערישע ארגאנען פון דער מענשהייט, געהערט אויך דאס אידישע פאלק. — אין אלטערטום, ווען דיעזעס פאלק איז כמעט פערניכטעט געווארען פון די מעכטיגע עראבערונגס־פעלקער, איז עס כמעט ניט בעמערקט געווארען. צוויי מאל איז עס אין גלות פון מצרים און בבל כמעט אונטערגעגאנגען. צוויי מאל האט עס אויפגעלעבט צום נייעם לעבען און האט געקעמפפט געגען די מעכטיגסטע פעלקער פון אלטערטום, געגען די גריכען און רוימער. אין די לעצטע קעמפפען פון דער פארצייטיגער וועלט האט עס בעפרוכטעט מיט זיין גייסט די גאנצע מענשהייט, און הויבט אן יעצט וויעדער אויפצולעבען צוזאמען מיט דער גייס־טיגער וויעדערגעבורט פון דער מענשהייט. — היינט בשעת דער גייסטיגער אויפלעבונגס־פראצעס פון די וועלט־היסטארישע ראסען האט זיך פאלענדעט, און יעדעס פאלק הויבט אן וויעדער צו ערפילען זיין ספעציעלען בערוף אין דעם ארגאניזם פון דער מענשהייט, היינט הויבען מיר אן צו בעגרייפען די בעדייטונג פון דיעזע פער־שיעדענע ארגאנען פון דער מענשהייט.

אין די ענגלענדער געפינען מיר די נערווען־קראפט, וועלכע ברענגט אין בעוועגונג דאס ע ר נ ע ה ר ו נ ס ־ ס י ס ט ע ם פון דער מענשהייט. פראנקרייך רעפרעזענטירט מיט זיך די אלגעמיינע (סאציאלע) בעוועגונגס־קראפט, דייטשלאנד שטעלט פאר דעם ארגאן פון ד ע נ ק ע ן, אמעריקא שטעלט פאר די קערפער־פליסיגקייט, אין וועלכער אלע עלעמענטען פון די געשיכטליכע פעלקער אסימי־לירען זיך. ווען יעדעס מאדערנע פאלק, יעדע מאדערנע געזעל־שאפט בעקומט אויף אזא אופן איהר ספעציעלען בערוף אלס ארגאן פון דער מענשהייט, טרעט אויך ארוים די בעדייטונג פון דעם איינ־ציגען פארצייטיגען פאלק, וועלכעס עקזיסטירט נאך היינט ווי אמאל אין זיין גאנצער קראפט און גאנצקייט.

אין דעם גאנצען ארגאניזם פון דער מענשהייט זיינען ניטא קיינע צוויי פעלקער, וועלכע זאלען זיך אזוי אנציהען און אבשטויסען, ווי דאס דייטשע פאלק און דאס אידישע. עס זיינען אויך ניטא קיינע צוויי גייסטעסריכטונגען, וועלכע זאלען זיין נעהנטער און ווייטער פון איינאנדער, ווי די וויסענשאפטליך־פילאזאפישע און די מאראליש־רעליגיעזע. — די רעליגיאן אין איהר פאלענדונג איז דער

גייסטיגער בונד, וועלכער פערבינדעט דעם שעפפער מיט דער שעפפונג, זי איז דער אונענדליכער פאַרדיס, וואס דער ענד פאַלט צונויף מיט דעם אָנהויב, די בריק, וועלכע פיהרט פון שעפפונג צו שעפפונג, פון לעבען צום טויט, פון טויט צום לעבען, וועלכע מאַכט דעם מענשען ניט נאָר טעאָרעטיש דערקענען דאָס אַבסאָלוטע, נאָר דרינגט דורך און מאַכט הייליג זיין גאַנצעס לעבען מיט דעם גייסט פון גאָט, וועלכער איז אומעטום און שטענדיג פאַראַן. — אין דער רעליגיאָן, אַזוי ווי אין דער ליעבע, אויב זי איז, ווי די אידישע, ניט אַן איינזייטיג מאַטעריאַליסטישע און ניט אַן איינזייטיג ספּיריטואַליסטישע, ווערט אויפגעלעזט דער גייסט אין דעם קערפּער און דער קערפּער אין דעם גייסט. — דער גרעסטער און געפעהרליכסטער שונא פון דער אידישער רעליגיאָן איז געווען אין אַלטערטום די רעליגיאָן פון דער מאַטעריאַליסטישער ליעבע פון די סעמיטען: די רעליגיאָן פון דעם בעל. אין מיטעלאַלטער איז דאָס געווען די רעליגיאָן פון דער ספּיריטואַליסטישער ליעבע: דאָס קריסטענטום. — דאָס אידישע פאָלק, וועלכעס איז, אַ דאַנק זיינע נביאים פון אַלטערטום און זיינע רבנים פון מיטעלאַלטער, געבליבען ריין פון דיעזעביידע ענטאַרטונגען פון זיין רעליגיאָן, איז געווען און איז היינט נאָך דער אָרגאַן פון דעם לעבעדיגען שעפפער אין דער געשיכטע פון דער וועלט, דער אָרגאַן פון דער איינהייטליכער און הייליגער ליעבע. — מיט דיעזען אָרגאַן איז דער דענק־אָרגאַן פערוואַנדט אָבער אויך ענטגעגענגעזעצט. ביידע שעפּען פון דעמזעלביגען אונענדליכען לעבענס־קוואַל. בשעת אָבער דאָס רעליגיעזע זשעניע אינדיווידואַליזירט דאָס אונענדליכע, נעהמט אַראָב דער פילאָזאָפישער און וויסענשאַפטליכער געדאַנק פון דעם לעבען אַלע זיינע אינדיווידועלע סוביעקטיווע פאָרמען. — די אָביעקטיווע פילאָזאָפיע און וויסענשאַפט האָט מיט דעם לעבען גאָרנישט צו טהאָן, בשעת די רעליגיעזע לעהרע פאַלט־צונויף מיט דעם נאַציאָנאַלען, סאָציאַלען, מאָראַליש־רעליגיעזען לעבען. ווען ניט, איז די רעליגיאָן איבערהויפּט נאָר צביעות.

אָבער איך מערק, דאָס איך בין גאַנץ אַוועקגעגאַנגען פון מיין טעמא. איך האָב אייך נאָר געוואָלט געבען צו פערשטעהן, באַר־

וואָס איך קען זיך ניט בעפריינדען מיט יענע אַלגעמיינע הומאַני־טעטס־שטרעבונגען, וועלכע בעזייטיגען יעדען אונטערשיעד אין דעם אָרגאַניזם פון דער מענשהייט און בויען מיט אייניגע מיספערשטאַנענע בעגריפען פון „פרייהייט“ און „פאָרטשריט“ מזבחות פאַר ווילקיר און אונוויסענהייט, אויף וועלכע אונזער לייכט־בעגייסטערטע יוגענד אָפּפערט איהרע בעסטע קרעפטען.

אַנמערקונגען.

1) מונק האָט בעוויזען דעם איינפלוס פון אביצברן אויף די סכאָלאַסטיקער. דער מקור חיים פון שלמה בן גבירול (אביצברן) איז אין דער מיטע פון 12טען יאָהרהונדערט איבער־זעצט געוואָרען אין לאַטיין און האָט זייטדעם געשפּיעלט א בע־דייטענדע ראָלע אין די פילאָזאָפישע מחלוקות פון דער צייט. אפילו זשיאָרדאַנאָ ברונאָ איז געווען בעקאַנט מיט דעם מקור חיים פון דעם אידישען פילאָזאָף. — א גרעסערע ווירקונג האָט געהאַט דער „מורה נבוכים“ פון רמב״ם אויף די סכאָלאַסטישע פילאָזאָפיע, און אפילו אויף לייבניץ און קאַנט.

צעהנטער בריעף.

אַן אַנדערעס דילעמאַ.— ערפאַהרונגס־וויסענשאַפטען, פילאָזאָפיע און רע־ליגיאָן. — פאָרטשריט און קרייזלויף. — שבת. — די ענטשטעהונג פון קאָסמישען, אָרגאַנישען און סאָציאַלען לעבען. — די מאָראַלישע נויטווענדיגקייט אָדער די הייליגקייט. — עפּאָכען פון דער סאָ־ציאַלער ענטוויקלונגס־געשיכטע: פּאַרהיסטאָרישע צייטען, געבורטס צייטען און געבורטס־וועהען, עפּאָכע פון רייפקייט.

אקוראַט ווי איהר האָט מיר פריהער אוועקגעשטעלט די דילעמאַ: הומאַניטעט אָדער נאַציאָנאַליטעט, און האָט מיר א פאָרוואורף געמאַכט, דאָס איך שטעה פאַר נאַציאָנאַלע שטרעבונ־גען, וועלכע זיינען אין ווידערשפּרוך מיט די הומאַניטערע שטרע־בונגען פון אונזער צייט, אזוי טרעט איהר יעצט געגען מיר אויף מיט אַן אַנדער דילעמאַ. „פרייהייט אָדער נויטווענדיגקייט“ — רופט איהר אויס געגען מיר. איהר זאָגט, דאָס עס איז ריינער פאַטאַליזם, ווען מען בעטראַכט די מענשהייט נאָר פאַר א העבערען

אָרגאַניזם, און ווען מען זעהט אין דער געשיכטע פון די פעלקער דאָסזעלביגע אייביגע געזעץ, ווי אין דער געשיכטע פון דער ערד און די וועלט־קערפּער. אין קאָסמישען און אָרגאַנישען לעבען, מיינט איהר, זיינען ניטאָ קיינע מאָראַלישע כחות, און דאָרט ווירקען נאָר נאַטירליכע כחות, וועלכע קענען אפריהער אויסגערע־כענט ווערען. אַנדערש איז עס אָבער אין סאָציאַלען לעבען פון דער מענשהייט. האָס סאָציאַלע לעבען איז אפילו אויך אַבהענגיג פון נאַטור־בעדינגונגען, אָבער דער פרייער מענש מוז גובר זיין דורך פרייע ווילענס־טהאַט דעם פאַטאַליזם פון דער נאַטור, וואָרים אָהן די פרייע ווילענס־טהאַט איז ניט דענקבאר קיין מאָראַל און קיין פאָרטשריט.

עס פרעהט מיך זעהר, וואָס איהר זייט אזוי גוט בעקאַנט מיט די פילאָזאָפישע אויסדרוקען פון אונזער העבערער דייטשער בילדונג. איך גלויב אויך, דאָס די „מאָראַלישע פרייהייט" איז די בעשטימונג פון דעם מענשען און דער מענשהייט. דיעזעס העכסטע הומאַנע ציעל איז אָבער, לויט מיין אויפפאַסונג, די גאַטעס־ערקענטניס, וועלכע דאָס יודענטום האָט אָנגעזאָגט אין אָנהויב פון דער געשיכטע, וועלכע דאָס יודענטום האָט שטענדיג ענטוויקעלט און וועלכע איז זייט ספינאָזא געוואָרען צוגענגליך פאַר דער גאַנצער וועלט. — דיעזע ערקענטניס פון גאָט מוז אין היינטיגער צייט ענטוויקעלט ווערען צו דער מדרגה פון אַן עקזאַקטער וויסענשאַפט.

אזוי ווי איהר נעהמט אייערע כלי־זין פון דער ספּעקולאַטי־ווער פילאָזאָפיע, כדי צו קעמפּפען געגען מיין אידישע וועלט־אָנשויאונג, מוז איך אייך בעווייזען, דאָס די פילאָזאָפישע ספּעקו־לאַציאָן איז ניט דאָס לעצטע וואָרט אין דער גייסטיגער ענטוויקלונג, אזוי ווי די הערשאַפט פון אינדוסטריע און קאַפּיטאַליזם איז ניט דאָס לעצטע וואָרט אין דער מאַטעריעלער ענטוויקלונג. — די עקזאַקטע וויסענשאַפט, וועלכע אָנערקענט נאָר בעאָבאַכטונג און ערפאַהרונג, ארבייטען און פאָרשען, כדי צו ערווערבען גייסטיגעס און מאַטעריעלעס אייגענטום, און וועלכע זעהט אין דער ספּעקו־לאַציאָן נאָר שווינדעל און אונבעוויזענע השערות, — די עקזאַקטע וויסענשאַפט איז די העכסטע אינסטאַנץ, וואָס צו איהר אורטייל מוז איך אַפּעלירען, כדי אייך צו בעווייזען, פאַר וואָס דיעזע וויסענ־

שאפט שטעהט אין ווידערשפרוך מיט דער פילאָזאָפיע, וועלכע דערהויבט דעם גייסט איבער דער נאטור, און שטעהט בלומרשט אויך אין ווידערשפרוך מיט דער רעליגיאָן, וועלכע האלט הייליג נאטור און גייסט, דערמיט וואָס זי ווארפט אונטערביידע אונטער איין איינציגען ווען. איך וועל אייך אָבער שפּעטער בעווייזען, דאָס דיעזער ווידערשפרוך פערשווינדעט אין דעם אמת'ן וויסען, וועלכעס בעגרייפט דאָס געזעץ פון דער נאטור און פון דער געשיכטע, אלס איין און דאָסזעלביגע געזעץ. — איך מוז דערפאר אייך קודם כל געבען צו פערשטעהן, דאָס אויך יענער בלומרשט'ער ווידערשפרוך איז געוועזען בערעכטיגט, דאָס ער איז געוועזען נויט־ווענדיג אין דער ענטוויקלונגס־געשיכטע פון דער מענשהייט.

היינט נאָך איז ניטאָ קיין שלום צווישען וויסענשאפט, פילאָ־זאָפיע און רעליגיאָן. פערקעהרט היינט ביים אָנהויב פון א נייעם וועלט־אלטער, אקוראט ווי אין דער קריטישער איבערגאנגס־עפּאָכע פון דעם אלטערטום אין מיטעלאלטער, איז דער געגענזאץ צווישען רעליגיאָן, פילאָזאָפיע און נאטור־וויסענשאפטען געוואָרען נאָך שארפער, איידער אין דער בליטע־צייט פון דער פארצייטיגער און מיטעלאלטערליכער וועלט, וועלכע האָבען פון דיעזען געגענזאץ כמעט גאָרנישט געוואוסט. די סיבה פון דיעזע טעאָרעטישע סתירות פון סאָציאלען לעבען, ליעגט אין דער אונגלייכמעסיגער ענטוויק־לונג פון דער מענשהייט, אין דעם פערהעלטנים צווישען די הער־שענדע און דיענענדע ראסען און קלאסען, אין דער פונאנדערטיילונג צווישען דער מאטעריעלער און גייסטיגער ארבייט. דיעזע אונ־גלייכהייט, וועלכע וואקסט מיט דער הויך פון דער ציוויליזאציאָן, איז געוועזען אויך די סיבה פון דעם אונטערגאנג פון דער גאנצער פארצייטיגער געזעלשאפט. — אויף דעם מאטעריעלען, און בעזונ־דערס אויף דעם גייסטיגען געביעט, זיינען היינט נאָך שארפער יענע סתירות, וועלכע האָבען געמאכט א סוף צו דער פארצייטיגער ציוויליזאציאָן, נאָך שארפער איידער צו ענדע פון אלטערטום, בשעת די פונאנדערטיילונג פון ארבייט איז נאָך ניט געוועזען אזוי ענטוויקעלט ווי אין דער היינטיגער איבערגאנגס־עפּאָכע. די פאָלגע דערפון איז, דאָס היינט שטעהט ניט נאָר אין ווידערשפרוך די רעליגיאָן מיט דער פילאָזאָפיע, ווי אין אלטערטום, נאָר אויך די

פילאָזאָפיע שטעהט אין ווידערשפּרוך מיט דער וויסענשאַפט. — פונדעסטוועגען וועט איהר דאָך מיר אין אַלגעמיין צוגעבען, דאָס עס קען ניט זיין איין אמת אין דער וויסענשאַפט, אַן אַנדער אמת אין דער פילאָזאָפיע, און ווידער אַן אַנדער אמת אין דער רעלי־גיאָן. אַזוי אָבער ווי עס איז נאָך ניט געקומען קיין שלום צווישען דיזע פערשיעדענע געביעטען פון דער ערקענטניס, בלייבט נאָך אַלץ די שווערע אויפגאַבע, אייך פערשטענדליך צו מאַכען, דאָס וויסענשאַפט, פילאָזאָפיע און רעליגיאָן שליסען זיך ניט געגענזייטיג אויס, דאָס זיי קענען זיך העכסטענס אַ צייט לאַנג געגענזייטיג איגנאָרירען, דאָס זיי מוזען זיך אָבער ענדגילטיג איינע די אַנדערע אונטערשטיצען און צווישען זיך פעראייניגען.

לאָמיר אונז דערוויילע פערשטענדיגען מכח די בעגריפען „פרייהייט“ און „פאָרטשריט“, מיט וועלכע מען וואַרפט זיך אַרום געדאַנקענלאָז.

דער גלויבען אין אַ פערנינפטיגעם און דערפאַר אויך דערקענ־באַרעם געטליכעם געזעץ, אַזוי ווי עס האָט זיך נתגלה געווען דער מענשהייט אין יודענטום דורך די תורה און די געשיכטע, דיעזער גלויבען אין אַ געטליכער השגחה, דיעזער גלויבען אין אַ שעפּפונגס־פּלאַן, איז ניט קיין פאַטאַליסטישער בלינדער גלויבען אין אַ ניט־פערשטאַנענעם בלינדען שיקזאַל, אַבוואָהל דיעזער גלויבען שליסט אויס קאַפּריז און געזעצלאָזיגקייט.

איך זאָג ניט אַזוי ווי די מאַטעריאַליסטען : די אָרגאַנישע און גייסטיגע וועלט שטעהט, אַזוי ווי די ניט־אָרגאַנישע וועלט, אונטער דעמזעלבען מעכאַנישען געזעץ. איך זאָג פערקעהרט : די קאָסמישע מעכאַנישע ערשיינונגען האָבען דעמזעלביגען פּלאַן, דיזעלביגע צוועק־מעסיגקייט, זיי נעהמען זיך פון דעמזעלביגען הייליגען לעבען, ווי די אָרגאַנישע און גייסטיגע בעוועגונגס־ערשיינונגען, — נאַטור און מענשהייט זיינען אונטערוואָרפען אונטער דאָסזעלבע געטליכע געזעץ. דער אונטערשיעד איז נאָר, אַז דאָס געזעץ ווערט אין דער נאַטור אויסגעפיהרט בלינד, אַז דער מענש אָבער, ווען ער איז פאָלשטענדיג ענטוויקעלט, פיהרט אויס דיעזעס געזעץ מיט בעוואוסטזיין און ווילען. — אַן אַנדערער נאָך פיעל וויכטיגערער אונ־טערשיעד ליעגט דערין, אַז די נאַטירליכע לעבענס־ספּערען פון דער

קאסמישער און ארגאנישער וועלט, וואס אויף זייער גרונדלאגע בויען מיר אויף אונזער סאציאלע, מענשליכע לעבענס־ספערע, האבען שוין פערענדיגט זייער ענטוויקלונג און זיינע שוין פארטיג, בשעת די מענשהייט געפינט זיך נאך אין דער ענטוויקלונג, אין דער שעפפונג פון איהר לעבען.

זא לאנג די מענשליכע געזעלשאפט געפינט זיך נאך אין דער פראדוקציאן פון איהר ארגאניזם, טרעט אויף דער מענש, דער שעפפערישער וועזען פון דער געזעלשאפט, ווי כלומרשט א פרייער וועזען אין זיינע שעפפונגען, אבוואהל באמת איז אויך ער אין זיינע שעפפונגען, אקוראט ווי די נאטור אין איהרע שעפפונגען, אונטער־ווארפען אונטער דאס אייביגע געזעץ. — די פאלשע אויפפאסונג פון דער פרייהייט, אז זי איז ווילקיר, נעהמט זיך נור דערפון, ווייל מיר ווייסען נאך ניט דאס געזעץ פון דער ענטוויקלונג פון דעם סאציאלען לעבען, זיין לעצטען צוועק. מיר ווייסען אבער דערפאר נאך ניט דיעזעס געזעץ, ווייל מיר געפינען זיך אליין נאך אין דער ענטוויקלונג. — אבער ווען די וויסענשאפט שווייגט נאך פון דיעזען געזעץ, האט אונזער רעליגיעזער זשעניע אבער דיעזעס געזעץ שוין לאנג אנגעזאגט. מיר אידען האבען שטענדיג, זייט דעם אנהויב פון דער געשיכטע, ארומגעטראגען מיט זיך דעם גלויבען אין דעם מלכות המשיח. דיעזער גלויבען איז אויסגעשפראכען געווארען אין אונזער געשיכטס־קולט דורך די הייליגקייט פון שבת. אין דער הייליגקייט פון שבת איז פערקערפערט דער געדאנקען, וועלכער איז שטענדיג געווען אונזער רוח החיים, דער געדאנקען, אז די צוקונפט וועט אונז אזוי זיכער ברענגען דעם היסטארישען שבת, ווי די פערגאנגענהייט האט אונז געבראכט דעם נאטור־שבת, אז די געשיכטע, אזוי ווי די נאטור, וועט האבען איהר עפאכע פון הארמאנישער פאלענדונג. די ביבלישע שעפפונגס־געשיכטע איז געגעבען געווארען נאר צוליעב דעם שבת. זי זאגט אונז: נאכדעם ווי די שעפפונג פון דער נאטירליכער וועלט איז פאלענדעט געווארען מיט דער בעשאפונג פון דעם העכסטען ארגא־נישען וועזען פון דער ערד, מיט דעם מענשען, און דער שעפפער האט געהאלטען זיין נאטור־שבת, דעמאלט ערשט האט זיך אנגע־הויבען די שעפפונגס־געשיכטע פון דער סאציאלער וועלט,

וועלכע וועט פייערען איהר שבת אין דעם מלכות המשיח נאָך דער פאָלענדונג פון דער גאנצער וועלטגעשיכטליכער ארבייט. — אָט דאָ האָט איהר די הויכע בעדייטונג פון דעם ספר בראשית, אין וועלכען בעשרענקטע נאטוראליסטען שטודירען וויסענשאַפט. — ווי איהר זעהט, מיין פערעהרטע פריינדין, גיט אונז שוין האָס שבת־געזעץ די געוויסהייט, אַז אין דער נאַטור און דער געשיכטע וואלטעט אַן איינהייטליכעס און אייביגעס גאָטעס־געזעץ. — נאָר די מענשען, וועלכע פערשטעהען ניט די התגלות פון דעם רעליגיעזען געניוס פון די אידען, קומט פאָר די געשיכטליכע ענטוויקלונג פון דער מענש־הייט ווי אַ גערזעצלאָזער, אונבעשטימטער, אונענדליכער „פאָרט־שריט", אין געגענזאַץ צום נאַטור־לעבען, וועלכעס זעהט אויס ווי אַן אָבגעשלאָסענער קרייז־לויף, וואָס זיינע געזעצען זיינען בערעכענבאר. איהר בעגרייפט, אַז דיעזע כלומרשט'ע דיפערענץ צווישען די געזעצען פון דער נאַטור און די געזעצען פון דער געשיכטע איז נאָר אַ רעזול־טאַט פון אַ סוביעקטיווער אויפפאַסונג, וועלכע קען זיך ניט דער־הויבען צו דעם גרויסען געטליכען וועלט־געזעץ. — אקוראַט אַזוי ווענינ ווי די פרייהייט פון דעם שעפּפערישען וועזען פון דער געשיכטע איז געזעצלאָזע ווילקיר, אקוראַט אַזוי ווענינ איז זיין פאָרטשריט אַן אונענדליכער.

אין נאַטירליכען זין איז יעדעס וועזען פריי, וועלכעס קען לעבען און קען זיך אונגעשטערט ענטוויקלען לויט זיין אייגענער בעשטימונג, זיין איינווענדיגען בערוף אָדער זיין נאַטור. מאָראַליש פריי איז נאָר דאָס וועזען, וועלכעס לעבט מיט בעוואוסטזיין און ווילען לויט זיין בעשטימונג, וועמעס ווילען איז איינשטימיג מיט דעם געזעץ אָדער ווילען פון גאָט. יעדער אַנדערער ווילען איז ווילקיר, וועלכע פער־דאַנקט איהר עקזיסטענץ ניט דעם הייליגען איינהייטליכען געטליכען וועזען פון דעם ווילענדען, נאָר צו די איינזייטיגע אינסטינקטען פון דעם ווילענדען. דיעזע פעהיגקייט נאָכצוגעהן תאוות און קאַפּריזען, וועלכע פיהרען אראָב פון דעם וועג פון שכל און מאָראַל, האָט דער מענש נאָר אַזוי לאַנג, ווי זיין וועזען איז ניט אויסגעבילדעט. דער מענש האָט געוויס ניט קיין אורזאַכע צו שטאָלצירען מיט דיעזער נעגאַטיווער פעהיגקייט, וועלכע איז ניט מעהר ווי אַ קראַנקהייט, אַן ענטוויקלונגס־קראַנקהייט פון דער מענשהייט.

זי שטעלט איהם ניט איבער, נור אונטער דער חיה, ווארים דאס לעבען פון די חיות, אזוי ווי פון די פלאנצען, איז אין אונזער עפאכע שוין פאלשטענדיג ענטוויקעלט און אויסגעבילדעט געווארען. „דער מענש מאכט טעות'ן, זא לאנג ער שטרעבט", זאגט געטהע. אבער עס איז ניטא קיין שטרעבען אהן א ציעל. — דאס ציעל פון דעם מענשליכען שטרעבען אין לויף פון דער געשיכטליכער ענטוויקלונג איז די ערקענטניס פון דעם געזעץ, אונטער וועלכען עס זיינען אונטערוואָרפען אלע דריי לעבענס-ספערען, דאס סאָציאלע, דאס אָרגאנישע, און דאס קאָסמישע לעבען.

דאס וועלט-געזעץ איז דאס געזעץ פון ענטשטעהונג און ענטוויקלונג, אָדער ווי מען זאגט עס געוועהנליך, דאס געזעץ פון דעם „פאָרטשריט". — דיעזעס געזעץ איז נאָך ניט ערקענט געוואָרען פאָלשטענדיג אין אלע דריי לעבענס-ספערען. צוליעב דער פאָלשטענדיגער ערקענטניס פון דיעזען געזעץ פעהלט נאָך א טייל פון דעם אָביעקט: דער שלום פון דער סאָציאלער ענטוויקלונג. דאס געזעץ פון דער געשיכטע קען דערפאר היינט נאָך ניט וויסענשאפטליך ערקענט ווערען: די וועגען פון דער השגחה זיינען פאר אונז נאָך דונקעל. — אבער א דאנק דעם רעליגיעזען געניוס פון די אידען און דער געטליכער התגלות דורך זיי פון דעם אנהויב פון דער געשיכטע אָן, זיינען דיעזע וועגען פון דער השגחה אלע געהענטער געבראכט געוואָרען צו דעם מענשליכען גייסט, אפריהער אין דער נבואה, דערנאָך דורך די מיסטיק, און ענדליך דורך די פילאָזאָפישע חקירה. — יעצט איז נאָך איבער געבליבען, צו דערפאָרשען דאס געזעץ פון דער געשיכטע דורך די ערפאהרונגס-וויסענשאפטען.

איך האב מיך שוין אין אנדערע ערטער בעמיהט צו בעווייזען, וואס מיר ווייסען אויף דעם היינטיגען שטאנדפונקט פון דער וויסענשאפט מכח דעם געזעץ פון דער ענטשטעהונג און ענטוויקלונג פון דעם קאָסמישען, אָרגאנישען און סאָציאלען לעבען. — דורך נאטור-וויסענשאפטליכע און היסטאָרישע פאָרשונגען בין איך געקומען צו דער איבערצייגונג, דאס איין געזעץ איז דער יסוד פון אלע בעוועגונגס-ערשיינונגען און לעבענס-ערשיינונגען פון די הימלישע קערפער אין וועלטרוים, אזוי ווי פון די אָרגאניזמען אויף דער ערד און פון די פעלקער אין דער געשיכטע.

עס איז ניטאָ קיין אונענדליכער אונבעשטרייטבארער פאָרט־שריט, אין דער סאָציאַלער מענשען־וועלט אַזוי וועניג ווי אין דער אָרגאַנישער פלאַנצען־וועלט און חיות־וועלט, וואָס אויף איהר שפּיץ שטעהט דער נאַטירליכער נאָך ניט ענטוויקעלטער מענש. אין דער מענשען־וועלט איז ניטאָ קיין אונענדליכער פאָרטשריט, אַזוי וועניג ווי אין דער קאָסמישער וועלט, וואָס איהר שוי־פּלאַץ איז דער אונענדליכער וועלט־רוים. אַלעס ענטשטעהט און ענטוויקעלט זיך, דערגרייכט דעם צוועק פון זיין לעבען און שטאַרבט־אָב, כדי ווידער אויפגעלעזט צו ווערען און אויפצושטעהן אַלס נייעס לעבען אין דעם אייביגען קרייז־לויף פון דעם אונענדליכען, אוניווערסעלען, אייני־הייטליכען און געטליכען לעבען. וואָס מיר רופען אָן „פאָרטשריט" איז די ענטוויקלונג פון דעם קיים־אַלטער צו דעם רייפען לעבענס־אַלטער, אין דיעזען אַלטער האָט יעדעס וועזען דערגרייכט זיין בעשטימונג.

אַזוי ווי די וועגען זיינען פערשיעדען, פון אַטאָם ביז צו דער וועלט־ספּערע, פון דעם נידעריגסטען אָרגאַנישען מיקראָסקאָפּישען וועזען ביז צו דעם העכסטען וועזען פון דער ערד — דעם מענש, אַזוי פערשיעדען איז אויך זייער ענטוויקלונג, אַזוי פערשיעדען איז אויך זייער רייפער לעבענסאַלטער און פאָלגליך אויך זייער בע־שטימונג. אָבער גאָרנישט לעבעדיגעס אין צייט און רוים בלייבט אונפערענדערליך, גאָרנישט איז אייביג, אַלעס ענטשטעהט און פער־געהט, נאָכדעם ווי עס האָט ערפילט זיין בעשטימונג, כדי ווידער אויפערשטעהן אַלס נייעס לעבען *).

די גרויסע וועלט־קערפּער ענטשטעהען און ענטוויקלען זיך אין דעם וועלטרוים, אין צייטען, פאַר וועלכע מיר האָבען ניט קיין מאָס. דאָס אָרגאַנישע לעבען, וועלכעס ענטוויקעלט זיך אויף די וועלט־קערפּער, נאָכדעם ווי זיי האָבען שוין אָנגעהויבען קאַלט צו ווערען אויף זייער אויבערפלעכע, דאָס אָרגאַנישע לעבען בעדאַרף די גאַנצע פריהערדיגע עפּאָכע צוליעב זיין ענטוויקלונג. דער מענש, וועלכער הויבט אָן זיין גייסטיגע, הומאַנע, סאָציאַלע ענטוויקלונג אין רייפען לעבענסאַלטער פון דער אָרגאַנישער ספּערע, דער מענש וועט דער־

*) נאָטע 7.

גרייכען זיין בעשטימונג נאָך דער פּאָלענדונג פון דער געשיכטליכער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט, וועלכע איז נאָך ניט געקומען צו איהר אָבשלוס, וועלכע איז אָבער אויף קיין אופן ניט אונבעגרענצט, ניט אונענדליך, געזעצלאָז און שראַנקענלאָז.

וואָס עס איז געבוירען געוואָרען אין דער צייט, בעדאַרף די צייט צוליעב דער אויסבילדונג, עס דערגרייכט אָבער דיעזע אויס־בילדונג פאָלשטענדיג אין אַן ענדליכער בעשטימטער צייט.

מיר ערקענען נאָר איין איינציגעס, אייביגעס, צייטלאָזעס און רוימלאָזעס אבסאָלוטעס וועזען. מיר ערקענען עס דורך דאָס איינ־ציגע אבסאָלוטע געזעץ אין נאַטור־לעבען און געשיכטס־לעבען, פון וועלכעס נאָר דאָס יודענטום האָט בעקומען די געטליכע התגלות.

וויבאַלד די ערקענטנים פון דיעזען געזעץ האָט ניט אין זיך קיינע ווידערשפּריכע, פאָלגט דאַרום מיט נויטוועדיגקייט דאָס לעבען נאָך דיעזען געזעץ. ערקענען און האַנדלען, אָדער תורה און מעשה, זיינען אונטיילבאַר. די סתירה, דער קאַמפּף אָדער דער נצחון פון דער טוגענד, עקזיסטירען נאָר אין דער צייט פון דער געשיכטליכער ענטוויקלונג פון דער גאָטעס־ערקענטנים. אין דער צייט פון דיעזער ענטוויקלונג קענען מיר און דאַרפען מיר שטרעבען נאָך מאָראַל. נאָך דער פאָלענדעטער אויסבילדונג פון דער ערקענטנים אָדער זיין געזעץ מוזען מיר לעבען מאָראַליש. דיעזע מאָראַלישע נויטוועדיגקייט איז די הייליגקייט. דאָס יודענ־טום, וועלכעס האָט פון אָנהויב פון זיין געשיכטע אָנגעזאָגט די איינהייט און הייליגקייט פון געטליכען געזעץ אין נאַטור און געשיכטע, שטעלט אויף פון אָנהויב אָן די פאָדערונג פון הייליגקייט, און אַלע זיינע נביאות דייטען אָן אויף די צייט פון דער פאָלענדעטער ערקענטנים פון גאָט.

מיר טאָרען אונז ניט מאַכען קיין צייטליך־רוימליכע פאָר־שטעלונג ניט פון דעם הייליגען וועזען פון גאָט און ניט פון אונזער וועזען, וועלכעס איז עהנליך צו גאָט. די פאָלענדעטע ערקענטנים איז די פאָלשטענדיגע איבערוועלטיגונג פון צייטליכקייט און רוימ־ליכקייט, דאָס הייסט פון דער געשיכטליכער ענטוויקלונג אין דער קאָסמישער, אָרגאַנישער און סאָציאַלער לעבענס־ספערע. דאָס איז נאָר אַ צייכען פון אונזער נאָך אונפאָלענדעטער ענטוויקלונג און

אונגרייפער ערקענטניס, ווען מיר שטעלען זיך פאר די אייביגקייט אלס צייטליכע דויער. אזעלכע פארשטעלונגען בעווייזען נאר איינס, אז אונזער ערציהונג צו היילינקייט איז נאך ניט פאל־ענדעט געווארען. די התגלות פון דעם היילינען גייסט זאגט ניט אן קיין אנדער צוקונפט, ווי די צוקונפט פון דער סאציאלער וועלט אין רייפען לעבענסאלטער. — דיעזעס וועלט־אלטער הויבט זיך אן לויט אונזער געשיכטס־רעליגיאן מיט דער משיח־צייט. דאס איז די צייט, אין וועלכער די אידישע נאציאן און אלע היסטארישע פעלקער וועלען וויעדער אויפערשטעהן צום נייעם לעבען, די צייט פון „תחית המתים", די צייט פון דער „צוריקקעהרונג פון גאט", די צייט פון דעם „נייעם ירושלים", און ווי עס מעגען הייסען אלע דיעזע סימבאלישע בעצייכענונגען, וואס זייער בעדייטונג קען יעצט שוין ניט מעהר מיספערשטאנען ווערען.

די משיח־צייט איז דאס היינטיגע וועלט־אלטער, וועלכעס האט זיך אנגעהויבען מיט ספינאזא, און איז אריינגעטראטען זייט דער פראנצויזישער רעוואלוציאן אין די וועלט־געשיכטליכע עקזיסטענץ. מיט דער פראנצויזישער רעוואלוציאן האט זיך אנגעהויבען די וויעדערגעבורט פון די פעלקער, וועלכע פערדאנקען דעם יודענטום זייער נאציאנאלען געשיכטס־קולט.

די סאציאלע לעבענס־ספערע ענטוויקעלט זיך, אקוראט ווי די קאסמישע און ארגאנישע, אין דריי עפאכען, וועלכע זיינען גאנץ עהנליך אין אלע דריי לעבענס־ספערען.

די ערשטע אפענבארונגס־געשיכטע פון אלטען יודענטום און היידענטום איז די פארצייטיגע עפאכע פון דעם סאציאלען לעבען. — זי ענטשפרעכט דער צייט, ווען אויף דער ערד האבען ערשט אנגעהויבען צו ענטשטעהן די ארגאניזמען, און ווען אין אוניווערזום האבען ערשט אנגעהויבען צו ענטשטעהן די וועלטען, די קאמעטען און די נעבעלען.

די צווייטע אפענבארונגס־געשיכטע פון מיטעלאלטערליכען יודענטום, קריסטענטום און איסלאם, איז די געבורטס־עפאכע פון דער מאדערנער געזעלשאפט. זי ענטשפרעכט אין דער ארגאנישער וועלט דער געבורטס־עפאכע פון די יעצט לעבענדע

אָרגאַניזמען, אין דער קאָסמישער וועלט ענטשפּרעכט זי דער עפּאָכע פון די לייכטענדע וועלט־קערפּער.

די דריטע אָפּענבאַרונגס־געשיכטע, דאָס היינטיגע וועלט־אַלטער פון דער סאָציאַלער לעבענס־ספּערע, ענטשפּרעכט דער עפּאָכע פון די פּאָלענדעטע אָרגאַניזמען אין דער אָרגאַנישער לעבענס־ספּערע, אין דער קאָסמישער לעבענס־ספּערע ענטשפּרעכט זי דער עפּאָכע פון די אויסגעבילדעטע פּלאַנעטען־סיסטעמען.

דיעזע עפּאָכע פון ר י י פ ק י י ט, וועלכע הויבט זיך אָן אין דער קאָסמישער לעבענס־ספּערע מיט דער צייט פון די לבנות אָדער דאָפּעל־שטערען, און ענדיגט זיך מיט דער צייט פון די פּלאַנעטען, וועלכע ערשטרעקט זיך אין דער אָרגאַנישער לעבענס־ספּערע פון די פּאָרגעשיכטליכע ביז צו די געשיכטליכע מענשען־ראַסען, — דיעזע עפּאָכע פון רייפקייט ענטוויקעלט היינט אין סאָציאַלען לעבען דעם לעצטען ראַסען־קאַמפּף און קלאַסען־קאַמפּף, כדי צו קומען צום שלום פון אַלע סתירות, צום גלייכגעוויכט צווישען פּראָדוקציאָן און פערברויך און צו אַ פּאָלענדעטען קרייזלויף פון לעבען, וועלכער באַראַקטעריזירט שטענדיג די מענשליכע רייפקייט.

פערעהרטע פריינדין! איהר וועט געפינען די וועלט־אַנשויאונג, וועלכע איך בעשרייב דאָ אין אַלגעמיין, אין אַלע מיינע ווערק. זייט מיין ערשטען ארויסטריט אַלס שריפטשטעלער האָב איך ניט געהאַט קיין אַנדער וועלטאַנשויאונג. דאָס איז די נשמה פון מיין גאַנצען שטרעבען. די איינצעלנע ארומערדונג פון דיעזער וועלטאַנשויאונג איז מיין לעבענס־אויפגאַבע, און איך האָף, אַז איך וועל נאָך אַמאָל דיעזע וועלטאַנשויאונג ווייטער ענטוויקלען. אין די ענגע ראַמען פון אַ בריעף קען מען זיך ניט ארייןלאָזען באריכות אויף אַזאַ ברייטען געגענשטאַנד. אין דיעזען אויגענבליק בין איך אָבער אויך צופיעל פערנומען מיט דעם שיקזאַל פון מיין פאָלק, דאָס איך זאָל קענען בעהאַנדלען אַ פראַגע, וועלכע הענגט אפילו זעהר ענג צוזאַמען מיט דער אידישער פראַגע, אָבער וועלכע וועט ערשט נאָך דער לעזונג פון דער אידישער פראַגע קענען געלעזט ווערען.

עלפטער בריעף.

דאָס רעגענעריערטע יודענטום און דער קרבנות־קולט. — צוויי טויזענד יעהריגעס זיפצען נאָך א נייער ליכט־שעפּפונג פאר ציון. — פּאַט־ריאָטישע שירים און תפלות. — אַן אַלטע לעגענדע. — צייכען פון ציוּת. — די צייט פון דער צוריקקעהרונג דערנעהנט זיך. — די אָריענטאַלישע פראגע און די אידען. — בעגייסטערטער אויפרוף פון אַ פראַנצויז.

פון מיין „נסיעה צו די שטערען" פיהרט איהר מיך צוריק צו דעם באָדען פון פּאַלעסטינאַ. איהר ליעבט די אַנטיטעזען. געגען דעם ערהאַבענעם געשיכטס־קולט פון מיין רעגענערירטען יודענטום שטעלט איהר ארויס דעם בלוטיגען „קרבנות־קולט" פון דעם אַלטען ישראל, און איהר מיינט, דאָס די פרומע אידען וועלען אָהן דיעזען קולט קיינמאָל ניט העלפען דעם אויפבוי פון בית־המקדש. — איהר מיינט דערביי, דאָס מיין ליעבע צו מיין נאַציאָן געהט ניט אַזוי וויט, דאָס איך זאָל צוליעב איהר אויך מיטמאַכען דעם קרבנות־קולט.

איך בין מיט אייך ניט איינפערשטאַנדען, ניט בנוגע צו דער בעדינגונג פון די פרומע אידען, און אויך ניט בנוגע צו אייער השערה וועגען מיין אידישען פּאַטריאָטיזם. — וואָס עס אַנבעטרעפט מיין אויפגעוואַכטע, אָבער דערפאַר זעהר טיעף־וואָרצלענדע ליעבע צו מיין נאַציאָן, פערגעסט איהר הפנים, דאָס די עכטע ליעבע, וועלכע בעהערשט דעם גייסט און דעם זין, איז ווירקליך ב ל י נ ד, בלינד דערפאַר, ווייל זי ליעבט ניט נאָר די „פּאָלקאָמענהייטען" פון דעם געליעבטען וועזען, נאָר ליעבט עס אַזוי ווי עס איז, מיט אַלע זיינע מעלות און חסרונות. די ליעבע וויל ניט פערדעקען די חסרונות, נאָר זי ליעבט די גאַנצע אינדיווידואַליטעט. דער שניט אויפ'ן פנים פון מיין געליעבטער פערמינדערט ניט מיין ליעבע, נור איז מיר אַקוראַט אַזוי טייער, און אפשר נאָך טייערער, איידער איהרע שעהנע אויגען, וועלכע זיינען פאַראַן אויך ביי אַנדערע שעהנע מערדכענס, בשעת דוקא דיעזער שניט איז כאַראַקטעריסטיש פאַר די אינדיווידואַליטעט פון מיין געליעבטער. — אויב דער קרבנות־קולט וואָלט זיך ניט געקענט באמת אָבטיילען פון דער אידישער נאַציאָ־נאַליטעט, וואָלט איך אויך דעם קרבנות־קולט אָנגענומען. דערוויַל

בין איך אבער איבערצייגט פון דעם געגענטייל. אין אונזער ערתאָ־בענעם געשיכטס־קולט, וועלכער געהט פון ליכט־שעפּפונג צו ליכט־שעפּפונג, וועלכער אָטעמט נאָר מיט ליעבע צו דער מענשהייט און מיט דער ערקענטניס פון גאָט 1), קען דער קרבנות־קולט ניט זיין אַן אייביגע זאַך.

ניט קוקענדיג אָבער אויף מיין אינדיווידועלע איבערצייגונג, וויל איך עס פונדעסטוועגען ניט וואגען אָנווייזען די דרכים פון דער געשיכטע. עס זיינען פאַראַן פראַגען, וועלכען זיינען אונלעזליך לכתחלה, וועלכע קענען אָבער געלעזט ווערען פון זעלבסט אין לויף פון דער געשיכטליכער ענטוויקלונג. צו דיעזע פראַגען געהערט די פראַגע פון קולט איבערהויפּט, און בעזונדערס די פראַגע מכח דעם, ווי פון דעם מאָראַל־רעליגיעזען גייסט פון דעם פאָלק, וועלכעס איז שטענדיג געווען דער שעפּפער פון זיין רעליגיאָן, זאָלען בעשאַפען ווערען בעשטימטע פאָרמען פון גאָטעסדיענסט.

דער ראַבינער זאַקס, וועמעס קלאַסישעס ווערק איך האָב איך שוין איינמאָל דערמאָנט, זאָגט פאָלגענדעס וועגען דער אידי־שער רעליגיאָן אין גלות און אין ארץ ישראל:

„דער ברייטער באָדען פון דער ווירקליכקייט קען ניט אָרומ־גענומען ווערען לכתחלה שוין דורך אַ פּאַרטיגע סיסטעם פון געזע־צען. אפילו די דינים און געזעצען זיינען ניט אַזוי פערגליווערט אין זיך, דאָס זיי זאָלען בלייבען אונפערענדערט אונטער דעם דרוק פון דעם פרייען לעבען. דער שטראָם פון לעבען וואַשט אַראָב די גרעניצען און ער רייסט זיך אַריין אין די פעסטע ברעגען". — „ערשט נאָך דער אָבטויטונג פון דער נאַציאָנאַלער עקזיסטענץ, וועלכע האָט די רעליגיאָן געשאַפען, און איז צוריק אויך פון דער רעליגיאָן בעאיינפלוסט געוואָרען, איז די רעליגיאָן פערגליווערט געוואָרען. דיעזע פערגליווערונג וועט זי אָבער פערלירען, ווען די נאַציאָנאַלע בעוועגונג וועט ערוואַכען צו נייעם לעבען, ווען דער פרייער שטראָם פון אַ נאַציאָנאַלער היסטאָרישער ענטוויקלונג וועט זיך ווידער אַריינרייסען אין די פעסטע ברעגען."

דער הייליגער גייסט, דער שעפּפערישער געניוס, פון וועלכען עס זיינען ענטשטאַנען דאָס אידישע לעבען און די אידישע תורה, האָט זיך אָבגעטהאָן פון פאָלק ישראל, נאָכדעם ווי עס האָט זיך

אַנגעהויבען צו שעמען מיט זיין נאַציאָנאַליטעט. אָבער דיעזער גייסט וועט נאָך אַמאָל בעזעעלען אונזער פאָלק, ווען עס וועט וויעדער ערוואַכען צום לעבען, און ער וועט ארויסברענגען שעפּפוּנ־גען, פון וועלכע מיר קענען היינט אפשר נאָך ניט חלום׳ען.

וואָס פאַר א געשטאַלט דאָס לעבען און דער גייסט וועלען אָנ־נעהמען ביי די וויעדערגעבאָרענע פעלקער, קען קיינער לכתחלה ניט בעשטימען. וואָס עס אָנבעטרעפט זייער קולט, און בעזונדערס דעם אידישען קולט, וועט ער געוויס זיין פערשיעדען פון דעם היינ־טיגען קולט, אזוי ווי פון דעם אמאָליגען. — דער קרבנות־קולט, ווי די תורה בעפעהלט איהם, איז ניט קיין סתירה געגען די הומאַניטעט, פערגליכען מיט די מענשען־קרבנות פון די פעלקער, וועלכע האָבען ארומגערינגעלט דאָס פאָלק ישראל. פערקעהרט, דער קרבנות־קולט איז געוועזן דער שעהנסטער נצחון פון דער הומאַניטעט *).

אויב דער קרבנות־קולט קען בעטראַכט ווערען אַלס א הנחה, וועלכע אונזער תורה האָט געמוזט מאַכען דעם היידענטום, כדי צו פערהינדערען, אז דאָס פאָלק ישראל זאָל ניט צוריק אריינפאַלען צו די היידען, אָדער מען קען אין דעם קרבנות־קולט זעהן סימבאָלישע האַנדלונגען, וואָס זייער בעדייטונג און בעדירפנים וויסען מיר מעהר ניט, איינס איז אָבער זיכער, אז די אידען האָבען טראָג זייערע „בלוטיגע קרבנות“, אויף וועלכע מיר קוקען היינט פון אויבען אראָב, געהאַט א גרעסערען שרעק פאַר דאָס פערגיסען און עסען פון בלוט, וועלכעס „איז די נשמה“, איידער אונזערע מאָדערנע פעלקער, וועלכע עסען דאָס בלוט מיט דעם פלייש אָהן קרבנות און אָהן צער־רעמאָניען. — אָבער דער קרבנות־קולט איז שוין זייט אַכצעהן־הונדערט יאָהר ארוים פון דער מאָדע, און דערפאַר שעמען זיך מיט איהם אזוי אונזערע ניימאָדישע אידען. פונדעסטוועגען איז ער היינט אפילו נאָך אַן אויסדרוק פון דעם פרומען קינדליכען גייסט. געטהע דערצעהלט, דאָס ער האָט אין זיין יוגענד געקענט בעפרי־דיגען זיין רעליגיעזען זין נאָר דורך קרבנות, וועלכע ער האָט געבראַכט צו דעם עוויגען, דערמיט וואָס ער פלעגט אָנצינדען א פייער און אריינוואַרפען אהין זיינע ליעבסטע שפּיעלצייג. —

*) נאָטע 8.

אָבער אונזערע נביאים פון אַמאָל און די רבנים פון מיטעלאַלטער האָבען קיינמאָל ניט בעטראַכטעט דעם קרבנות־קולט פאַר אַזוי וויכטיג, ווי אונזערע היינטיגע פאַרגליווערטע אָרטאָדאָקסען, וועלכע האַלטען איהם פאַר אונטיילבאַר פון דעם ווידער־אויפבוי פון אונזער נאַציאָנאַליטעט. — ר ב י י ו ח נ ן ב ן ז כ א י האָט שוין ערקלערט אויפווייזענדיג אויף דעם נביא הושע (קאַפּיטעל 6, פסוק 6), דאָס צדקה קען קומען אנשטאַט קרבנות.

היינטיגע רבנישע אויטאָריטעטען, וועלכע לייקענען דאָס אונזערע היינטיגע בני אהרן האָבען אַ רעכט צו זיין כהנים ביי קרבנות, רעדען פונדעסטוועגען מכח דעם ווידער־אויפבוי פון אַ אידישער מלוכה *).

דער קולט, וועלכען מיר וועלען אַמאָל איינפיהרען אין דעם נייעם ירושלים, קען און מוז דערפאַר בלייבען אַן אָפענע פראַגע. רוים איז ניט אויפגעבויט געוואָרען אין איין טאָג, אויך דער נייער ירושלים בעדאַרף צייט פאַר זיין גרויסען אויפבוי. וואָס מיר דאַרפען היינט טאָן פאַר דעם ווידער־אויפבוי פון דער אידישער נאַציאָנאַליטעט, בעשטעהט דערווייל אין דעם, צו דערהאַלטען ביים לעבען די האָפנונג אויף אונזער פּאָליטישע ווידערגעבורט, און צו דערוועקען זי דאָרט, וואו זי שלאָפט. אויב שפּעטער וועלען די וועלט־פּאַסירונגען, וועלכע בערייטען זיך פאָר אין אָריענט, ערלויבען אַ פּראַקטישען אָנהויב פאַר דעם ווידער־אויפבוי פון דער אידישער מלוכה, וועט דיזער אָנהויב לכתחילה בעשטעהן אין דער גרינדונג פון אידישע קאָלאָניען אין אונזער ארץ אבותינו. פראַנקרייך וועט אָהן ספק אונז דאַרין העלפען. — איהר ווייסט, וואָס פאַר אַן אַנטייל די אידען האָבען גענומען אין דער סובסקריבציאָן לטובת פון די סירישע שלאַכט־קרבנות.

ק ר ע מ י ע האָט דאָ גענומען די איניציאַטיווע. דערזעלביגער ק ר ע מ י ע, וועלכער איז מיט 20 יאָהר פריהער געפאָהרען מיט משה מאָנטעפיאָרע אין סיריען, כדי צו בעשיצען די אידען געגען די פערפאָלגונגען פון די קריסטען. — אין דעם זשורנאַל דע דעבא, וועלכער דרוקט שירים נאָר זעהר זעלטען, איז אין דער צייט פון דער סירישער עקספעדיציאָן אָבגעדרוקט גע־

---

*) נאָטע 10.

וואָרען אַ שיר פון לעאָן ה ל ו י, וועלכער האָט אפשר דערביי אזוי ווייניג ווי קרעמיע געקלערט מכח דער ווידערגעבורט פון דעם פאָלק ישראל. פון דעסטוועגען זיינען זיינע שעהנע פערזען געשריבען געוואָרען מיט דעם געפיהל פון דיזער ווידערגעבורט. אויך אַלכסנדר ו ו א י ל האָט אין דיזער צייט געדיכטעט אין דעמזעלביגען זין.

פראַנקרייך, מיין ליעבע פריינדין, פראַנקרייך איז דער העלד און דער ערלעזער, וועלכער וועט ווידער אריינברייגגען אונזער פאָלק אין דעם ריכטיגען וועג פון דער וועלט־געשיכטע.

ערלויבט מיר, אייך דאָ צו דערמאָנען אַ לעגענדע, וועלכע איהר ווייסט אליין אפשר:

אַ ריטער, וועלכער איז געפאָהרען אין דעם אָריענט, כדי צו בעפרייען ירושלים, האָט אין זיין לאַנד איבערגעלאָזען אַ פריינד. בשעת יענער איז געגאַנגען צום קאַמפף, איז דער פריינד געבליבען אין דער היים פערטיעפט אין זיין לערנען. ווארום דער פריינד איז געוועזן אַ פרומער רב.

אמאָל איז דער ריטער צוריקגעקומען צו זיין פריינד, וועלכער איז נאָך אלץ געוועזן פערטיעפט אין דער גמרא, און האָט צו איהם געזאָגט:

„גאָט זאָל דיך גריסען, אַלטער פריינד! איך קום פון דעם הייליגען לאַנד און ברייננ דיר פון דאָרטען אַ צייכען פון אונזער פריינדשאַפט. וואָס איך קעמפף אוים מיט דעם שווערד, דערצו שטרעבסט דו מיט דעם גייסט. אונזערע וועגען קומען זיך סוף כל סוף צוזאַמען.“

מיט דיזע ווערטער האָט דער ריטער דעם רב איבערגעגעבען אַ ראָזע פון יריחו.

דער רב האָט גענומען די בלום און האָט זי בענעצט מיט זיינע טרערען. די ראָזע האָט דערביי ווידער אויפגעבליהט, און דער רב האָט געזאָגט צו דעם ריטער:

”וואונדער דיך ניט, מיין פריינד, וואָס די ראָזע האָט אויפגעבליהט אין מיין האַנד. זי האָט פונקט דיזעלבע אייגענשאַפט, ווי אונזער פאָלק צו דערוואַכען צום לעבען דורך דעם וואַרימען הויך פון ליעבע, אָבוואָהל זי איז שוין לאַנג ארויסגעריסען געוואָ־

רען פון דער ערד, אין וועלכער זי האָט איהרע וואָרצלען, און איז אין דער פרעמד פערדאָרט געוואָרען. אויך־דאָס־פאָלק ישראל וועט ווידער אויפבליהען. און דער הייליגער פונק, וועלכער ברענט יעצט אונטער דער אש, וועט נאָך אמאָל ווידער ליכטיג פאַנאַנדערפלאַקערען, בשעת מיר וועלען אונז נאָכאמאָל בעגעגנען אין לעבען.״ —

ליעבע פריינדין, די וועגען פון דעם רב און דעם ריטער בע־געגנען זיך היינט. דער רב — דאָס איז אונזער פאָלק, און דער ריטער איז דאָס פראַנצויזישע פאָלק, וועלכע שיקט היינט, אזוי ווי אמאָל אין מיטעלאַלטער, זיינע סאָלדאַטען אין סיריען, און האָט געעפענט די וועגען פון גאָט אין דער מדבר.

האָט איהר קיינמאָל ניט געהערט די ווערטער פון דעם נביא ישעיהו?

„נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם. דברו על לב ירושלים וקראו אליה, כי מלאה צבאה, כי נרצה עונה, כי לקחה מיד יהוה כפלים בכל חטאתיה...2)״.

מיינט איהר ניט, דאָס אין דיזע ווערטער, מיט וועלכע ישעיה השני הויבט אָן זיין נבואה, און אין די ווערטער, מיט וועלכע דער נביא עובדיה ענדיגט זיין נבואה3), ווערט ניט געשילדערט אונזער צייט? איז דען ניט געשיקט געוואָרען קיין הילף נאָך ציון, כדי צו ריכטען די ווילדע בערג־בעוואָהנער? ווערט דען ניט געבויט א וועג פון קולטור אין דער מדבר דורך קאַנאַל־ארבייטען ביים סועץ און אייזענבאַהנען, וועלכע פערבינ־דען איירָאָפּא מיט אזיען? — מען קלערט דאָביי, פערשטעהט זיך, ניט מכח דעם ווידער־אויפבוי פון אונזער נאַציאָנאַליטעט. אָבער איהר ווייסט דאָך דעם שפּריכוואָרט: „דער מענש דענקט — גאָט לענקט״. — אזוי ווי מען האָט אמאָל געזוכט אין וועסטען א וועג צו אינדיען און געפונען א נייע וועלט, אזוי וועט מען דורך דעם וועג, וועלכער ווערט היינט געבויט אין אָריענט צו אינדיען און כינא, געפינען אונזער פערלאָרענעם פאָטערלאַנד. — אָדער צווייפעלט איהר אפשר, דאָס פראַנקרייך וועט העלפען די אידען צו גרינדען קאָלאָניען, וועלכע זאָלען קענען אויסברייטען זייער נעץ פון סועץ ביז ירושלים און פון די ברעגען פון ירדן

ביז צום מיטעל־מעער? — טאַ לעזט נאָר די שריפט, וועלכע איז ניט לאַנג ערשינען אונטער דעם טיטעל: די נייע אָריענטאַלישע פראַגע. דער פּערפאַסער האָט ניט געהאַנדעלט אין אויפטראַג פון דער פראַנצויזישער רעגירונג, אָבער אין גייסט פון פראַנצויזישען פאָלק, ווען ער פאָדערט אויף אונזערע ברידער, ניט אויס רעליגיעזע, נאָר אויס פּאָליטישע און הומאַנע מאָטיוון, אויפצובויען אונזער אַלטע מלוכה 4).

איך וואָלט געוואָלט רעקאָמענדירען דיזע שריפט פון ניט אַ אידישען נאָר אַ פראַנצויזישען פּאַטריאָט, צו אונזערע מאָדערנע אידען, וועלכע בעריהמען זיך מיט דער פראַנצויזישער הומאַניטעט. איך ברייננ דערפאַר איניגע זייטען פון דיזער שריפט אין דייטשער איבערזעצונג פון דער פראַנצויזישער שריפט: „די נייע אָריענטאַלישע פראַגע", פון ערנעסט לאַהאַראַן *).

„אין דיזע נייע אָריענטאַלישע פערוויקלונגען האָבען מיר אָפען געלאָזען פּאַלעסטינאַ, כדי פּאָרצולעגען דער וועלט די פראַגע, אויב דאָס אַלטע יהודה קען ניט נאָך אַמאָל געפינען זיין אָרט און זיין נאָמען אונטער דער זון.

דיזע פראַגע ווערט ניט היינט אויפגעוואָרפען צום ערשטען מאָל. מען האָט גערעדט וועגען דעם אויסקויף פון פלשתינא דורך די אידישע באַנקירען פון דער גאַנצער וועלט, אָדער נאָך בעסער וועגען דעם איידעלערען און פיעל וויכטיגערען אויסקויף דורך אַן אַלגעמיינע סובסקריבציאָן פון אַלע אידען. פאַר וואָס איז דיזער פּאַטריאָטישער פּלאַן נאָך ניט אויסגעפיהרט געוואָרען? געוויס איז דער פּלאַן ניט בטל געוואָרען דורך די גלייכגילטיגקייט פון די פרומע אידען, וואָרים זייער האַרץ שלאָגט הויך און זייערע אויגען ווערען נאָס ביי דעם געדאַנקען פון שיבת ציון 5). ווען ביז איצט האָט זיך דיזער פּראָיעקט אויסגעדוכט פאַר ניט־אויספיהרבאַר, איז די אורזאַכע דערפון לייכט צו פערשטעהן. די אידען האָבען ניט געטאָרט דענקען דערפון צו ווערען בעלי־בתים פון דעם לאַנד פון זייערע עלטערען. מיר קריסטען וואָלטען דאָך דאָס פערבאָטען. מיר קריסטען וואָלטען דאָך שטענדיג די אידען בעלעסטיגט און אין נאָמען פון אונזער אמונה זיי

*) נאָטע 9.

שטענדיג געלאזט פיהלען, דאס זייערע אור־אבות זיינען פערטריבען געוואָרען פון זייער לאנד אין דעם טאג פון דער קרייציגונג. — אונזער נארישער קאטאליציזם וואלט געשטערט דאס ווערק פון דער ווידער־געבורט פון פאלק ישראל דורך זיין נוצלאזע געגענ־ווארט. מיר וואלטען נאך אין 19טען יאהרהונדערט געהערט פרעדיגער, וועלכע וואלטען נבואה געזאגט דעם סוף פון דער וועלט און די אנקונפט פון דעם אנטי־קריסט, אויב דאס איידעלע און אונגליקליכע ירושלים וואלט ווידער אויפגעבויט געוואָרען דורך אידישעם געלד. — אין דעם הייליגען ביהן־שטאק וואלטען מיר געהערט א שטענדיגען געזום פון יענע אינזעקטען, וועלכע בעגריסען ליעבער דעם שווערד אין די הענד פון דעם בארבאר, איידער די אויפערשטעהונג פון די פעלקער אונטער דער פאהן פון א פרייען און גרויסען געדאנק. — דאס איז אהן ספק די אור־זאכע וועלכע האט אבגעהאלטען דאס פאלק ישראל פון יעדען פערזוך צו ווערען דער בעל הבית פאר זיך זעלבסט, די אור־זאכע, פאר וואס עס וויל נאך ניט ארבשאקלען דעם שטויב פון זיינע פיס.

דאס ערקלערט נאר די מוטלאזיגקייט פון די פאטריאטישע אידען. אבער די מאדערנע אידען קענען ניט פרייגעשפראכען ווערען פאר דעם אינדיפערענטיזם, וועלכען זיי ווייזען ארויס צו דעם ווידער־אויפבוי פון דער אידישער מלוכה, און וואס עס ברייגגט ניט קיין כבוד ניט זייער פערשטאנד און ניט זייער הארץ. זייערע ערקלערונגען מכח דעם פונקט האבען ניט קיין מאָ־ראלישען און ניט קיין פאליטישען ווערט. — עס איז פאראן אן ערקלערונג פון די מאדערנע אידען פון פראנקפורט, וועלכע ענט־האלט אין זיך פאלגענדע ווערטער:

„מיר אנערקענען אלס אונזער פאטערלאנד, נור דאס לאנד, אין וועלכען מיר זיינען געבארען, מיט וועלכען מיר זיינען פער־בונדען דורך בירגערליכע בעציהונגען 6).

מען קען זיך ניט אבזאגען פון אן אייביגען רעכט. מען קען ניט פערלייקענען די אייגענע פערגאנגענהייט און די אייגענע עלטערן, בעזונדערס אין א צייט, ווען די אייראפעאישע פער־העלטניסע פערלאנגען דעם ווידער־אויפבוי פון דער אידישער

מלוכה. וועלכע אייראָפּעאישע מאַכט וואָלט היינט געהאַט עפּעס דאַגעגען, דאָס די אידען זאָלען זיך פערייניגען אין אַ קאָנגרעס, און זאָלען בעראַטען און בעשליסען דעם אויסקויף פון זייער פאַטערלאַנד? ווער וואָלט עפּעס געהאַט דאַגעגען, ווען די אי־דען וואָלטען אַ וואָרף געטאָן אַ הויפען געלד צו דער פאַנאַנדער־פאַלענדער טירקיי און צו איהר געזאָגט: גיב מיר מיין אייגען לאַנד צוריק און פערשטאַרק מיט דיזען געלד אַלץ, וואָס ביי דיר איז איבערגעבליבען פון דיין מלוכה.

ניין, קיינער וואָלט ניט געווען דאַגעגען און דער שטאַאַט יהודה וואָלט געקענט פאַנאַנדערציהען זיינע גרענעצען פון סועץ ביז סמירנאַ, אריינשילסענדיג נאָך דעם מערב־טייל פון לבנון. וואָרום מיר ווילען זיך ניט אויביג אַרומשלאָגען. עס מוז קומען די צייט, ווען די אַלגעמיינע אָבשלאַכטונג, דער קאַנאָן־דונער און ליאַרעם וועט פערוואָרטיילט ווערען, און ווער עס וועט זוכען מלחמה, וועט ניט קענען זיך ווייזען פאַר דער וועלט. מיר מוזען דערפאַר עפענען אַ ווייטען באָדען פאַר די פריעדליכע קעמפּפען פון אַרבייט. די אייראָפּעאישע אינדוסטריע מוז יעדען טאָג אַלץ מעהר דערווייטערען איהר מאַרקעט. מיר קענען ניט פערלירען קיין צייט. דער אויגענבליק איז געקומען, צו דערוועקען צו לע־בען די אַלטע פעלקער, כדי זיי זאָלען עפענען גרויס און ווייט די וועגען פון דער אייראָפּעאישער ציוויליזאַציאָן."

אויף אַן אַנדער פּלאַץ רעדט דער פּערפאַסער וועגען אונז מיט אַ בעגייסטערונג, מיט ליעבע און אַכטונג, וועלכע איבער־טרעפען אַלעס, וואָס אַ פּאַטריאָטישער איד האָט ווען געזאָגט איבער זיין אייגענער נאַציאָן:

„איבער דער פערענדערליכער געשיכטע פון דער מענשהייט הערשט אונבעוועגליך אַ געהיימניספולע מאַכט. — ווען די האַנד פון גאָט האָט פערטיליגט אַ פאָלק פון דער ערד, און זיין פיינ־גער האָט אַרויפגעדריקט די חתימה אויף דעם קבר פון אַ נאַציאָן, דאַן איז דיזעס פאָלק פערוואָרטהיילט געוואָרען און איז אריינגע־פאַלען אין אייביגע פערגעסענהייט.

ווען אָבער אַ פאָלק ווערט אַרויסגעריסען אין קינדעסאַלטער פון זיין וויגעלע, ווען נאָך אַ ביטערען גלות קעהרט ער זיך אום

צוריק צו זיין לאנד, כדי דאס קיינמאל ניט צו פערגעסען אין דעם שפעטערדיגען גלות, ווען א פאלק האט אין זיין צושטרייאונג די קראפט, אויסצוהאלטען א מארטירערטום פון 18 הונדערט יאהר, און דאס פאטריאטישע פייער זאל אין זיין הארץ ניט אויסגעלאשען ווערען, — דאן שטעהען מיר פאר אן אונענדליכען געהיימניס אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט.

אין דיזע ווייניגע ווערטער ליגט די גאנצע געשיכטע פון פאלק ישראל.

וואס פאר א ביישפיעל! וואס פאר א ראסע!

איהר האט געפיהרט אייערע לעגיאנען, איהר רוימישע ער־אבערער, געגען ציון, וועלכע איז געלעגען אין חורבות, און איהר האט פערטריבען די קינדער פון ישראל פון זייער לאנד. — אייראפעאישע, אזיאטישע און אפריקאנישע בארבארען! איהר האט גע־שענקט אייער אויער צו דער שטימע פון אבערגלויבען און האט אויסגעשפראכען איבער אידען די קללה. — איהר מיטעלאלטער־ליכע מלוכות, איהר האט אויסגעצייכענט מיט א שאנד־פלעק די אידען, וועלכע האבען אייך געגעבען דאס געלד, כדי אויסצוהאל־טען אייערע סאלדאטען, און האבען פערזארגט מיט סחורות אייערע שוואכע מארקעטס. — איהר גרויסע אינקוויזיטארען, איהר האט צווישען די צושטרייעטע קינדער פון ישראל געזוכט די רייכ־סטע קרבנות, די אומשולדיגסטע קעפ, כדי אנצופילען אייערע געפענגניסע און אייערע קאסען און כדי צו געבען נאהרונג צו אייערע אויטא־דע־פעס. — און איהר, אבלייקענער פון דעם עדיקט פון נאנטעס, איהר האט ארויסגעטריבען פון לאנד די אי־דען, וועלכע זיינען נצול געווארען פון דעם אפאסטאלישען פא־נאטיזם. — און איהר, מאדערנע נאציאנען, איהר האט ניט געגעבען קיין בירגער־רעכט צו דיזע אונערמיעדליכע ארבייטער און געשעפטסלייט.

וואס פאר פערפאלגונגען, וויפיעל טרערען, וויפיעל בלוט אין א משך פון 18 הונדערט יאהר! — אבער איהר קינדער פון ישראל זייט נאך אלץ פאראן אין דער וועלט! איהר האט ארי־בערגעשריטען איבער די אונענדליכע מניעות, וועלכע די שנאה, די פעראכטונג, דער פאנאטיזם האבען אנגעווארפען אויף אייער וועג. די האנד פון דעם עוויגען האט אייך שטענדיג געפיהרט.

ענדליך האט איך פראנקרייך פריי געמאכט. ערב דעם גרויסען וועלט־אלטער האט פראנקרייך, וועלכעס האט זיינע איי־גענע קייטען צושלאגען, אלע פעלקער און אויך איך גערופען צו פרייהייט און גלייכבערעכטיגונג. איהר זייט געווארען בירגער און איהר זייט היינט אונזערע ברידער. דאס יאהר 1789 איז געוועזן די ערשטע שטופע צו אייער אנערקענונג, אויב מען קען רעדען פון אנערקענונג דארט, וואו עס איז ניט געוועזן עהרלאזיג־קייט, נאר אומגליק. — אין זיין בעפרייאונגס־מיסיאן האט פראנק־רייך אויפגעזוכט אלע פערפאלגטע ראסען, אלע וועלט־שקלאווען, און האט אויך איך געפונען אין אייערע געטהאס און האט אויפ־געעפענט זייערע טויערען. פראנקרייך האט איך איינגעלא־דען אין זיין פארלאמענט. איהר האט אנטייל גענומען אין זיין גליק און אומגליק. איהר האט גערעדט אין דעם טאג פון דער בעראטהונג. איהר האט אויסגעדריקט בייפאל ביי אונזערע נצחונות און האט פערגאסען טרערען ביי אונזערע מפלות. איהר זייט בירגער און טרייע ברידער. פראנקרייך וועט זיין פאר איך להבא א ליכט פון ערלעזונג געגען אייערע שונאים, וועלכע זיי־נען אויך די שונאים פון דער מאדערנער דעמאקראטיע געגען די שלאנגען פון פאנאטיזם, וועלכע שפריצען אוים זייער גיפט אויף אלע, וואס זיי האבען נאך ניט פערגיפטעט, געגען די בעשמוצער פון אייער נאציאנאליטעט, אייער פאלקס־כאראקטער און אייער קולט.

איהר זייט קראפט־נאטורען און מיר בויגען אונז פאר איך. איהר זייט געוועזן שטארק אין אייער אלטער געשיכטע, שטארקי נאך דער צערשטערונג פון ירושלים, שטארק אין מיטעלאלטער, בשעת עס זיינען געוועזן נור צוויי דונקעלע מעכטע: די אינקווי־זיציאן מיט דעם קרייץ און די גזלנים מיט דער האלבער לבנה. — איהר האט איך ערהאלטען אין גלות, אבוואהל דאס האט איך געווים געקאסט פערפאלגונגען פון 18 יאהרהונדערטען. אבער דער רעשט פון אייער נאציאן איז נאך גענוג שטארק, כדי וויעדער צו עפענען די טויערען פון ירושלים. דאס איז אייער אויפגא־בע. די השגחה וואלט איך ניט געלאזען קומען צו אונז, ווען זי וואלט פאר איך ניט געהאט אויפבעוואהרט די הייליגסטע פון אלע מיסיאנען. — די שטונדע האט געשלאגען פאר די ברעגען

פון ירדן. די דברי הימים פון די קעניגליכע נביאים קענען להבא נאָר פון אייך ווייטער געשריבען ווערען.

א גרויסע מיסיאָן וואַרט אויף אייך. — איהר זייט א לעבע־דיגע פערבינדונג צווישען דריי וועלטען, און איהר זאָלט טראָגען די ציוויליזאציאָן צווישען די איינגעבילדעטע פעלקער און צו זיי ברייגגען די איראָפּעאישע וויסענשאַפטען, וועלכע איהר האָט אזוי גוט ערוואָרבען. איהר זאָלט זיין די פערמיטלער צווישען איראָפּאַ און דעם ווייטען אזיען. איהר זאָלט עפענען די וועגען, וועלכע פיהרען צו אינדיען און כינא, אין יענע אומבעקאַנטע לענדער, וועלכע מוזען געעפענט ווערען פאַר דער ציוויליזאציאָן. איהר וועט אָנקומען אין דאָס לאַנד פון אייערע עלטערן מיט דעם מאַר־טירער־קרוין און מיט די צייכען פון אייערע לאַנגיעהריגע שמער־צען. ערשט דאָרט וועט איהר פאָלשטענדיג געהיילט ווערען. אייערע קאַפּיטאַלען וועלען ווידער אויפבויען יענע אונפרוכטבאַרע לענדער. אייער אַרבייט און אינדוסטרי וועלען גרין מאכען יענעם באָדען, וועלכען דער מדבר האָט פערשאָטען מיט זיין זאמד, — און די וועלט וועט בעוואונדערען דעם עלטעסטען פון אַלע פעלקער.

דער אויגענבליק איז געקומען, דאָס איהר זאָלט אייער פאַ־טערלאַנד, וועלכעס איז ביז יעצט פון דער טערקיי צוטרעטען גע־וואָרען, פאָדערען פאַר זיך, אויף א פריעדליכען אופן, דורך געלד, אָדער אויף וועלכען עס איז אַנדערן אופן.

איהר האָט גענוג געהאָלפען צו ציוויליזירען די פעלקער, אַרויפצוברייגגען איראָפּאַ אויף דעם וועג פון פאָרטשריט, אַרויס־צורופען און צו אונטערשטיצען רעוואָלוציאָנען. — יעצט מוזט איהר דענקען וועגען זיך זעלבסט, וועגען די בערג פון לבנון, וועגען דאָס גרויסע לאַנד אַרום כנרת.

געהט פאָרוועררטס! אונזערע הערצער וועלען נאָכפאָלגען אייער רענעסאַנס, אונזערע אַרמען וועלען אייך העלפען.

געהט פאָרוועררטס, אידען פון אַלע לענדער!

דאָס אַלטע פאַטערלאַנד רופט אייך, און מיר וועלען שטאָלץ זיין, וואָס מיר האָבען אייך געעפענט זיינע טויערען.

געהט פאָרוועררטס, איהר זיהן פון מאַרטירער!

די ערנטע פון צרות, וועלכע איהר האָט אָנגעקליבען אין

אייער גלות, וועט נאָך אויפהויבען דעם אמאָליגען גלאַנץ פון דוד'ס טעג און וועט ניי־בעלעבען יענע אמאָליגע געשיכטע.

געהט פאָרווערטס, איהר איידעלע הערצער!

דער טאָג, אין וועלכען די שבטים וועלען זיך צוריקקעהרען, וועט מאַכען אַן עפּאָכע אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט.

ווי וועט דאָך דער אָריענט דערציטערט ווערען אין דעם טאָג פון אייער קומען! אונטער דעם געזעץ פון ארבייט וועט פערשווינדען די שוואכקייט פון די ראַסען אין יענע לענדער, וואו ביז יעצט האָבען זייט יאהרטויזענדען געהערשט תאוות, פוילקייט און רויב!

איהר וועט זיין אין דעם אָריענט דער מאָראלישער וועלט־פאָל. איהר האָט געשריבען דאָס בוך פון די ביכער. יעצט דאַרפט איהר ווערען די ערציהער פון די ווילדע אַראַבישע שבטים און די אפריקאַנער פעלקער. ארום אייער ביבעל זאָל זיך פערזאַמלען די אַלטע חכמה פון דעם מזרח, די פאַרצייטיגע התגלות פון צענד, פון די וועדאַס און קינגס, און אויך די היינטיגע התגלות פון דעם קאָראַן און עוואַנגעליום וועלען ריין ווערען פון אַלע פסולת פון אבערגלויבען און וועלען נאָר פּראָקלאַמירען די זעלביגע פּרינ־ציפּען פון פרייהייט און הומאַניטעט, פון שלום און אחדות! — איהר זייט דער טריאומף־בויגען פון דער צוקינפטיגער צייט, אונטער וועלכען עס וועט פאָרקומען דער גרויסער בונד פון דער מענשהייט פאַר די עדות פון דער פערגאַנגענער און צוקינפטיגער געשיכטע. — די ביבלישע טראַדיציאָנען, וועלכע לעבען אויף אונ־טער אייערע שריט, וועלען אויך אונזער וועסט־אייראָפּעאישע גע־זעלשאַפט נאָך אַמאָל הייליג מאַכען און וועלען פערטיליגען מיט דעם וואָרצעל דעם שאָדען פון דעם מאָדערנעם מאַטעריאַליזם.

און ווען איהר וועט געהן אזוי פאָרווערטס, זאָלט איהר, קינ־דער פון פאָלק ישראל, געדענקען דעם מאָדערנעם פראַנקרייך, וועל־כעס האָט אייך שטענדיג געליעבט זייט זיין ווידערגעבורט און האָט אייך קיינמאָל ניט אויפגעהערט צו פערטיידיגען".

אנמערקונגען.

1) בונזען זאגט אין זיין ביבעל־ווערק: די תורה געהט פאר־ווערטס פון ליכט־שעפפונג צו ליכט־שעפפונג. — דא קען מען אנ־ווענדען דאס ווארט „ניבא ואינו יודע מה ניבא“. בונזען האט געוויס ניט געהאט אין זין אונזער צוויי־טויזענד־יעהריגע האפנונג צו א נייער ליכט־שעפפונג פאר ציון. דיעזע האפנונג ליעגט אין דער תפילה פאר „שמע“, וואו עס שטעהט „לעושה אורים גדולים“ און "אור חדש על ציון תאיר ונזכה כלנו מהרה לאורו“. די תפילה פון „שמע“ איז אויסגעשמיקט געווארען מיט הימנען, תפילות און געבעטען פון ריינסטען גאלד, מיט "אהבת עולם“, „ואהבת“, „אהבה רבה“, וועלכע אטהעמען מיט ליעבע און וויסען.

2) ישעיהו י"א, א.

3) ועלו מושיעים להר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לד' המלוכה.

4) מיט איינינע יאהר צוריק האט, ווי איך הער איצטער, אן אמעריקאנער בעהאנדעלט דיזעלביגע פראגע פון א פראקטישען שטאנדפונקט. אויך ענגלענדער זיינען פיעלע מאל ארויסגעטרע־טען פאר דעם ווידער־אויפבוי פון דער אידישער מלוכה.

5) מיין פריינד, ארמאנד ג., וועלכער איז מיט איינינע יאהר צוריק ארומגערייזט דורך די באלקאן־לענדער, האט מיר דערצעהלט, דאס די דארטיגע אידען האבען געוויינט מיט טרערען, בשעת ער האט זיי אנגעזאגט, דאס עס איז געקומען די ענדע פון זייערע לײדען. אונזערע רייכע מערב־איירא פעאישע קולטור־אידען ווייסען ניט, מיט וואס פאר א זעהנזוכט די גרויסע אידישע פאלקס־מאסע פון מזרח־איירא פא ווארט אויף די גאולה פון גלות. זיי ווייסען ניט, דאס דער פרומער נאציאנאלער איד קען ניט פערגעסען אפילו אין זיינע פרייליכע ליעדער דעם שמערץ פאר דעם לאנגען גלות. אזוי, למשל, ענדיגט זיך דאס פאטריאטישע ליעד פון חנוכה מיט דעם שמערצליכען פערז: כי ארכה לנו הישועה ואין קץ לימי הרעה.

„זיי האבען ביי מיר געפרעגט“, האט מיר מיין פריינד ווייטער דערצעהלט, „דורך וועלכען צייכען קען מען דערקענען, דאס

עם איז נאָהענט דער סוף פון דעם גלות?" „דאָדורך", האָב איך זיי געענטפערט, „דאָס די מאַכט פון דער טערקיי און דעם פאַפּסט איז געבראָכען געוואָרען."

6) איך ווייס ניט, וועלכע ערקלערונג ווערט דאָ געמיינט. אפשר די ערקלערונג פון דער ראַבינער־פערזאַמלונג פון פראַנקפורט פון יאָהר 1845. — די ערקלערונג איז יעדענפאַלס אין גייסט פון אונזערע דייטשע קולטור־אידען. ביז יעצט האָט זיך צווישען זיי נאָך קיין איין־איינציגע שטימע ניט אויפגעהויבען. ווען אַזאַ שטימע האָט זיך געלאָזט הערען פון אַן אַנדער זייט, איז זי פון זיי אויפגענומען געוואָרען ניט מיט גלייכגילטיגקייט, נאָר מיט שפּאָט.

צוועלפטער בריעף.

דער אָנהויב פון סוף. — סאָלידאַריטעט פון די אידען. — פילאַנטראָפּישע אילוזיאָנען. — די סאָציאַלע מלוכה פון די חיות. — די הייבאַמען פון דעם פאָרטשריט. — די טרייע בעשיצער פון דעם הייליגען קבר און דער אידישער נאַציאָנאַליטעט. — ירושלים. — די לעצטע קאַטאַסטראָפע.

די שריפט פון דעם פראַנצויז, וואָס איניגע בלעטלעך פון איהר האָב איך אייך מיטגעטיילט, האָט ביי אייך אַרויסגערופען ספקות. איהר מיינט, דאָס די קריסטליכע פעלקער וואָלטען דער־פאַר געוועזען פאַר דעם ווידער־אויפבוי פון דעם אידישען שטאַאַט, ווייל זיי וואָלטען זיך דאָדורך בעפרייט פון אַ פרעמדער בעפעלקע־רונג, וועלכע איז זיי שטענדיג אַ דאָרען אין אויג. איהר מיינט, דאָס ניט נור פראַנצויזען, נאָר אויך דייטשען און ענגלענדער האָ־בען זיך שוין מעהר ווי איינמאָל אויסגעדריקט פאַר די צוריקקעה־רונג פון אידען אין פאַלעסטינאַ. איהר ציטירט מיר אַן ענגלענ־דער, וועלכער בריינגט פון דער תורה דעם בעוויז פאַר דיזע צוריק־קעהרונג און פאַר דעם גלייכצייטיגען איבערגאַנג פון אַלע אידען צום קריסטענטום. לויט דער מיינונג פון אַן אַנדער ענגלענדער שטאַמט די היינטיגע ענגלישע דינאַסטיע פון דוד המלך, און דער שטיין, אויף וועלכען יעקב אבינו האָט געלאָזט רוהען זיין קאָפּ,

שפיעלט אַ הויפּט־ראָלע ביי דער קרוינונג פון די ענגלישע מאַיעס־טעטען. אַ דריטער ענגלענדער שטעלט אַלע ענגלישע שיפען צו דינסטען פאַר די אידען, וועלכע ווילען זיך אומקעהרען אין פּאַלעס־טינא. — איהר מיינט, דאָס איז נאָר אַ מילדע פאָרם פון דעמ־זעלביגען וואונש, וועלכער האָט זיך אין אַמאָליגע צייטען אויס־געדריקט אין די אַלגעמיינע אידען־פערטרייבונגען. פאַר אַזאַ גוטסקייט צו אידען ווען זיך אונזערע ברידער געוויס בעדאַנקען. אין אַלע דיזע פאָרשלעגע, אַזוי מיינט איהר, ליגען אויך אַ חך שטות׳ען, וועלכע נעהמען זיך פון אַ שטיקעל רעליגיעזען משוגעת און פערדינען ניט קיין ווייטערע אויפמערקזאַמקייט. ווען דיעזע ווינשע קומען פון פרומע קריסטען, האָבען זיי געגען זיך אַלע אי־דען, און ווען זיי קומען פון פרומע אידען, האָבען זיי געגען זיך אַלע קריסטען. ווארים די אידען ווילען אין דעם נייעם ירושלים ווידער אויפלעבען די קרבנות, און די קריסטען ווילען, דאָס מיר זאָלען ביי דעם הייליגען קבר פון קריסטוס מקריב זיין אונזער אידישען נאַציאָנאַלען קולט פאַר דער קריסטליכער רעליגיאָן. אין דיזעם פעלז, אַזוי מיינט איהר, מוזען צובראָכען ווערען אַלע נאַ־ציאָנאַלע שטרעבונגען פון אידען.

עס איז קיין ספק ניט, דאָס אויב די קריסטליכע און די אי־דישע אָרטאָדאָקסיע וואָלטען ניט אָנגעריהרט געוואָרען פון דעם לעבעדיגען שטראָם פון דער געשיכטע, וואָלטען זיי פערשאָפט די גרעסטע שטערונגען געגען אונזערע פּאַטריאָטישע שטרעבונגען. — דערפאַר האָט דער געדאַנקען פון אַ אידישען פאַטערלאַנד נאָר אין אַזאַ צייט געקענט אויפטרעטען, ווען די אָרטאָדאָקסישע פער־גליווערטקייט איז שוין פערשוואונדען. דער תלמוד, אויף וועלכען עס שטיצט זיך די גאַנצע היינטיגע אידישע אָרטאָדאָקסיע, רע־כענט זיך מיט די פאָדערונגען פון לעבען. — אויב די אידישע נאַ־ציאָנאַליטעט איז אַ לעבעדיגע, וועט זי זיך ניט לאָזען אָבשרעקען דורך קיינערליי ספקות, צו ארבייטען פאַר איהר פּאָליטישע ווי־דערגעבורט. אויב די צייט איז אפילו נאָך ניט געקומען, דאָס אַ שאָף זאָל זיך פיטערען אין שלום מיט אַ וואָלף, האָט דאָך אָבער יעצט שוין פערלאָרען די הערשענדע מאַיאָריטעט דעם אַפּעטיט פון אַ וואָלף און די אונטערדריקטע מינאָריטעט די גדולד פון אַ שאָף. — אויסער דעם שטעל איך מיר פאָר דעם צוקינפטיגען קולט

פון אלע ווידערגעבאָרענע נאציאָנען גאנץ פערשידען פון די היינ־טיגע קולטען, וועלכע שטאמען פון א צייט, בשעת די פאָלקס־אינדיווידואליטעטען זיינען געווען אונטערדריקט. אין דיזע קול־טען, וועלכע וועלען לאנג ניט אָנהאלטען, קען איך ניט זעהן קיין שוויריגקייט פאר אונזער צוקינפטיגען נאציאָנאל־קולט. — אונזער צוקינפטיגער קולט וועט אָבער קומען ניט פאר אונזער ווידער־געבורט, נאָר נאָך איהר. — קודם־כל מוז מען דערוועקען א פאט־ריאָטישען זין אין די הערצער פון די געבילדעטע אידען און מען מוז בעפרייען די אידישע פאָלקס־מאסע דורך דעם נאציאָנאליזם פון דעם רעליגיעזען פאָרמאליזם, וועלכער טויטעט אָב זייער גייסט. אויב די התחלה וועט זיך אונז איינגעבען, וועלען מיר די שוויריגקייטען, וועלכע וועלען נאָך צוקומען לרוב אין לויף פון דער פראקטישער אויספיהרונג, בעזייטיגען דורך די פראקטישע אויספיהרונג גופא. — נאָר אויב אלע אידישע הערצער זיינען טויט, נאָר אויב אלע אידען זיינען ניט מעהר פעהיג צו א נאציאָנאלער בעגייסטערונג, דאן וואלטען מיר זיך גענאַרט אָבזאָגען פון א ווערק, וועלכעס קען ניט דורכגעפיהרט ווערען אָהן גוואלדיגע קעמפ־פען, ווי יעדעס גרויסע ווערק אין דער מענשליכער געשיכטע.

ניט קוקענדיג אויף פאלשע אויפקלערונג און אָרטאָדאָקסיע, האָבען דאָך די אידען צופיעל געזונדען מענשענפערשטאנד, דאס זיי זאָלען זיך אָנשליסען אַן רעליגיעזע פאנטאזיען, וועלכע האָבען ניט קיין באָדען אין דער געגענוואַרט. אָבער דוקא דער רעאליס־טישער זין פון אונזער ראסע וועט מאכען אָנשליסען אונזערע ברידער, די אויפגעקלערטע אזוי ווי די אָרטאָדאָקסישע, צו די נאַ־ציאָנאלע שטרעבונגען, וועלכע בעוועגען זיך דורכאויס אויף דעם פראקטישען באָדען פון דער ווירקליכקייט.

די טענות פון די אויפגעקלערטע אידען געגען דעם ווידער־אויפבוי פון דער אידישער מלוכה האָבען זייער גרונד ניט אין בילדונג פון גייסט און הארץ, וועלכע האָט קיינמאָל ניט קיין מורא פאר די שוויריגקייטען פון א גרויסער זאך, און רעכענט קיין מאָל ניט אוים די אָפּפער, וועלכע מען מוז ברייננען פאר א גרויסע זאך. נאָר די טענות נעהמען זיך פון א מאראלישער און גייסטיגער בעשרענקטהייט, וועלכע איז אונפעהיג זיך אויפצוהויבען אויף א

הויכען מענשליכען שטאַנדפונקט, פון וועלכען עס לאָזען זיך זעהען די גרוים פון דעם אומגליק און די מיטלען פון דער הילף. — די אידישע רעליגיאָן איז ווירקליך זייט צוויי טויזענד יאָהר געוועזן מעהר אַן א ו מ ג ל י ק איידער אַ ר ע ל י ג י אָ ן, ווי היינע און מיט איהם אַלע געבילדעטע אידען פון זיין צייט האָבען דאָס ריכטיג געפיהלט. מען קען אָבער פון דיזען אונגליק ניט אַנטלויפען דורך אויפקלערונג אָדער שמד, ווי די געבילדעטע ווילען דאָס זיך איינריידען. יעדער איד, מעג ער דאָס וועלען אָדער ניט, איז סאָלידאַריש פערבונדען מיט זיין גאַנצער נאַציאָן, און ערשט ווען דאָס אידישע פאָלק וועט בעפרייט ווערען פון דער לאַסט, וועלכע עס האָט זייט יאהרטויזענדע העראָאיש געטראָגען אויף זיין רוקען, וועט דיזע לאַסט אראָבגענומען ווערען אויך פון די שולטערן פון יענע אויפגעקלערטע, וועלכע ווילען שטענדיג זיין נאָר אַ קליינע צאָהל. — מיר מוזען אַלע טראָגען דעם עול מלכות שמים ביז צום סוף.

אין דער ערשטער שכרות פון דער מאָדערנער אויפקלערונג האָט מען געקענט אריינפאַלען אין דעם טעות, צו פערפרעמדען דאָס אידישע פאָלק פון זיין נאַציאָנאַלען קולט דורך כלומרשטע הומאַניטעט, אין וועלכער דאָס יודענטום האָט געזאָלט אונטערגעהן מיט זיין גאַנצען בעזונדערען לעבען. היינט קען אפילו דער אויבערפלעכליכסטער ראַציאָנאַליסט ניט גלויבען אין דיזע פילאַנטראָפּישע אילוזיאָן. די געשיכטליכע בעוועגונג האָט שוין געעפענט די אויגען פון אונזערע ראַציאָנאַליסטען. אפילו אין מערב אייראָפּאַ, וואו די אידען זיינען דורך טויזענד פעדים פערבונדען מיט דער אַלגעמיינער ציוויליזאַציאָן, האָט די אויפקלערונג ניט געקענט צושטערען דעם אַ ל ט - אַ י ד י ש ע ן קולט. אין מזרח־אייראָפּאַ זיינען כמעט אַלע אידען נאָך טריי דיזען קולט. ניט די עמאַנציפּאַציאָן און ניט די מיסיאָנערען, וועלכע שפּעקולירען אויף מאַטעריעלע נוצען און רעליגיעזע גלייכגילטיגקייט, האָבען געקענט פיהרען די גרויסע מעהרצאָהל פון די אידען צום שמד. פערקערט ווייזען זיך היינטיגע צייטען אַלץ מעהר און מעהר סימפּאַטיען פאַר דאָס אַלטע אידישע לעבען אפילו צווישען יענע אידען, וועלכע האָבען אַמאָל געזעהען אין דער אָבפאַלונג פון יודענטום אַ הומאַניסטישען אידעאַל. — אַלע אויסגלייכענדע

טענדענצען האָבען ניט געהאט קיין איינפלוס אויף די אידישע פאָלקסמאסע און וועלען קיינמאָל קיין איינפלוס ניט האָבען. די מאסע ענדערט זיך קיינמאָל ניט דורך שכל'דיגע אבסטראקציאָנען, און די סבות פון פאָרטשריט ליגען אומעדום פיעל טיעפער, איידער די סאָציאַליסטישע רעוואָלוציאָנערען האָבען געגלויבט. מעהר איידער ביי אַלע אַנדערע נאציאָנען, וועלכע ווערען אונטערדריקט אויף זייער אייגענעם באָדען, מוז ביי אידען די נאציאָנאַלע זעלבסט־שטענדיגקייט קומען פריהער, איידער יעדער פאָליטיש־סאָציאַלער פאָרטשריט. א געמיינזאַמע היים איז פאַר אידען די ערשטע בע־דינגונג פאַר געזונדע ארבייטספערהעלטניסע. דער סאָציאַלער מענש בעדאַרף, אַזוי ווי די סאָציאַלע פלאַנצען און חיות, א ווייטען פרייען באָדען פאַר זיין וואוקס און פאָרטשריט. אָהן דעם איי־גענעם באָדען זינקט אראָב דער מענש צו א פאראזיט, וועלכער קען זיך ערנעהרען נאָר אויף דעם חשבון פון פרעמדער פראָדוקציאָן. דאָס פאראזיטישע לעבען דורך די אויסבויטונג פון די אַנדערע מענשען האָט אין דער ביז־איצטיגער ענטוויקלונגס־געשיכטע פון דער מענשהייט געשפּיעלט א גרויסע ראָלע, און אידען זיינען ניט געוועזען די איינציגע, וועלכע האָבען געהאט אַן אייגענטימליכקייט פאַר א פאראזיטישעם לעבען. אַזוי לאַנג ווי וויסענשאַפט און אינדוסטריע זיינען נאָך געוועזען אין קינדעס־אַלטער, האָט דער באָ־דען פון א נאציאָן ניט אויסגערייכט, כדי צו ערנעהרען זיינע איינ־וואָהנער. די פעלקער האָבען געמוזט קעמפּפען איינס געגען דאָס אַנדערע און מאַכען סקלאַווען, אָדער האָבען געמוזט צווישען זיך זעלבסט פאַנאַנדערפאַלען אין הערשענדע און דינענדע קלאַסען.— אָבער די סאָציאַלע חיות־מלוכה, וועלכע לעבט פון דער געגענזיי־טיגער אויסבויטונג פון די מענשען, געהט צו איהר סוף, ווי באַלד די מאָדערנע וויסענשאַפט און אינדוסטרי הויבען אָן צו בעהערשען די וועלט. די ציוויליזירטע פעלקער בערייטען זיך צו דער שותפות'דיגער אויסבויטונג פון דער נאטור דורך די ארבייט, וועלכע שטיצט זיך אויף די וויסענשאַפט און בעדאַרף מעהר ניט זיין קיין פאראזיטישע פערמיטלונג. די ציוויליזירטע פעלקער בערייטען זיך צו דיזער נייער עפּאָכע — דאָס איז ניט „די פריי־סישע עפּאָכע" — דורך די אויסקעמפּפונג פון א פרייען נאציאָ־נאַלען באָדען, דורך די פערניכטונג פון יעדער ראַסענהערשאַפט

און קלאסענהערשאפט, דורך די קאאפעראציאן פון אלע פראדוקטיווע קרעפטען, אין וועלכע עס וועט פערשווינדען דער פיינדליכער געגענזאץ פון קאפיטאליסטען־ספעקולאציאן און פראדוקטיווע ארבייט, אזוי ווי אויך דער געגענזאץ פון פילאזאפישער ספעקולאציאן און וויסענשאפטליכער ארבייט. — איך וויים, דאס אויך אין יודענטום פיהלט זיך טיעף דער בעדארף אין געזונדע ארבייטס־פערהעלטניסע, וועלכע זאלען זיך שטיצען אויף די אויסבויטונג פון דער נאטור דורך דעם מענשען. איך וויים פון די גרויסע אנשטרענגונגען, וועלכע ווערען צווישען אונז געמאכט, כדי צו ערציהען אונזער איינגערען אידישען דור צו ניצליכע ארבייטער. אבער איך וויים אויך, דאס די אידען וועלען זיך אין גלות קיינמאל ניט קענען איבערגעבען אין זייער מעהרצאהל צו אזעלכע ארבייטען, ווארים עס פעהלט ביי זיי די ערשטע בעדינגונג דערצו, דער אייגענער באדען, און ווייל זיי קענען זיך ניט פערמישען מיט די פעלקער, צווישען וועלכע זיי לעבען צושטרייט, ניט ווערענדיג דערביי אונטריי צו זייער נאציאנאלען קולט. יענע אנשטרענגונגען צוליעב געזינטערע אידישע ארבייטס־פערהעלטניסע, וועלכע פיהרען אינדירעקט צו דער צערשטערונג פון דעם אידישען קולט, וועלען בלייבען אקוראט אזוי אונפרוכטבאר, ווי די רעפארם, וועלכע האט דירעקט געפיהרט דערצו. דאס יודענטום קען אין גלות ניט ווידערגעבארען ווערען. עס קען העכסטענס דורך רעפארמען און פילאנטראפישע בעמיהונגען געפיהרט ווערען צו שמד. דאס וועט זיך אבער ניט איינגעבען קיין רעפארמאטאר און קיין טיראן. — די אידישע פאלקסמאסע וועט זיך נור דאן בעטייליגען אן דער געשיכטליכער בעוועגונג פון דער מאדערנסטער מענשהייט, ווען זי וועט האבען א אידישעם פאטערלאנד. זא לאנג אבער ווי די מאסע פון די אידען בלייבט אין איהר אויסנאהמע־שטעלונג, ווערען אויך די וויניגע אידען, וועלכע זוכען אינדיווידועל צו אנטלויפען פון דער פאלשער לאגע פון דעם אידישען פאלק, נאך מיט מעהר שמערץ מוזען פיהלען דיעזע לאגע, איידער די פאלקסמאסע, וועלכע פיהלט זיך נאר אומגליקליך, אבער ניט בערויבט פון איהר עהרע. — דערפאר קען זיך קיין איד, סיי אן ארטאדאקסער אדער ניט־ארטאדאקסער, ניט בעפרייען פון דער אויפגאבע, צו ארבייטען פאר די דערהויבונג פון דעם גאנצען יודענ־

טום. — יעדער איד, אפילו דער געטויפטער, איז ערב פאר די ווידערגעבורט פון דעם פאלק ישראל.

ווען מען בעגרייפט די אונענדליך־טראגישע ראלע, וועלכע דאס אידישע פאלק שפיעלט ביז היינט אין דער געשיכטע, פערשטעהט מען אויך דאס איינציגע מיטעל פאר די ראדיקאלע הילף פון אונזער עלענד. דיזעס מיטעל איז היינט ניט אזוי אונאויספיהרבאר ווי עס קען אויסזעהן אויף דעם ערשטען בליק. די סימפאטיען פון דעם פראנצויזישען פאלק און די אינטערעסען פון דער פראנצויזישער פאליטיק פאדערען פון פראנקרייך, דאס עס זאל אויסשפרייטען זיין ערלעזונג אויך אויף די אידישע נאציאן, נאכדעם ווי די פראנצויזישע ארמעען האבען אראבגעווארפען די היינטיגע נבכדנצר׳ס פון דער הויך, אויף וועלכער זיי זיינען געווען בכח ארויסצוגעבען געזעצען און אוקאזען געגען די אונטערדריקטע פעלקער. — פראנקרייך איז פעראינטערעסירט אין דעם, דאס דער וועג צו אינדיען און כינא זאל זיין בעוואהנט פון פעלקער, וועלכע שטעהען פאר פראנקרייך ביז צום טויט. ווארים נאר אויף אזא אופן וועט פראנקרייך ערפילען די היסטארישע אויפגאבע, וועלכע איז אויף איהם אויסגעפאלען זייט דער גרויסער רעוואלוציאן. וועלכעס פאלק איז אבער מעהר פאסענד דערצו, איידער דאס אידישע, וועלכעס איז פון אנהויב פון דער געשיכטע בעשטימט געווארען פאר דיזעלביגע מיסיאן? —

„פראנצויזען און אידען!“ — הער איך אייך אויסרופען:

„איז אלזא די קריסטליך־גערמאנישע רעאקציאן דאך גערעכט!“

יא, ליעבע פריינדין, דער טירישער אינסטינקט, וועלכער דערשפירט דעם פיינד שוין פון ווייטען, האט קיינמאל קיין טעות ניט. די רעאקציאן האט שוין אומעדום דערקענט איהר טויטפיינד, בשעת די א מ ע ן פ ו ן פ א ר ט ש ר י ט, וועלכע שטעהען נאך אלץ אין דערמיטען צווישען דער רעוואלוציאן און רעאקציאן, האבען געלאזט האדעווען דעם רעאקציאנערען ריעז, וועלכער וועט שוין זיי באלד אריבערשטייגען איבער׳ן קאפ.

פראנצויזען און אידען! געוויס זיינען זיי ווי געשאפען איינע פאר די אנדערע. זיי זיינען עהנליך אין זייערע הומאנע און נאציאנאלע שטרעבונגען. זיי אונטערשיידען זיך אבער אין

די אייגנשאפטען, וועלכע ערגענצען זיך, אבער קענען ניט זיין פעראייניגט אין איין און דעמזעלבען פאלק. — דאס פראנצויזישע פאלק האט א גרעסערע לייכטיגקייט, איידער דאס אידישע פאלק, האט א סימפאטישעס וועזען צו אסימילירען אלע עלעמענטען. דאס אידישע פאלק האט א גרעסערען מאראלישען ערנסט, איידער דאס פראנצויזישע פאלק, און דריקט ארויף זיין אייגענעם טיפ אויף די אומגעבונג, פיעל מעהר, איידער עס ערלויבט, דאס פרעמדע טיפען זאלען אויף איהם ווירקען. — דאס פראנצויזישע פאלק בעהערשט די וועלט; דאס אידישע פאלק קען נאר זיין א בעל-הבית אין זיין אייגענעם הויז און קען מיט זיין אייגענעם הייליגען פייער דערוואַרמען און בעלייכטען א וועלט, וועלכע איז שטענדיג אין סכנה ווידער אויפגעלעזט צו ווערען אין איהרע פרעשידענ-ארטיגע עלעמענטען און פערזינקען אין דעם פינסטערען תהו ובהו פון נאטור-לעבען, פון וועלכען דאס יודענטום האט זי שוין אמאל ערלעזט.

די איידעלע הילף, וועלכע פראנקרייך גיט אלע ציוויליזירטע פעלקער צוליעב דעם ווידער-אויפבוי פון זייער נאציאנאליטעט, וועט ניט געפינען קיין מעהר דאנקבארעם פאלק, ווי דאס אידישע. מיר וועלען זיך מיט דעם הומאנעם און טאלעראנטען פראנצויזי-שען פאלק אויף זעהר גוט פערשטענדיגען וועגען אונזער קולט אין הייליגען לאנד. — מיר האלטען אבער נאך ניט אזוי וויט. דאס אידישע פאלק מוז זיך דערווייל ארויסווייזען ווירדיג צו דער ווידערגעבורט פון זיין וועלט-היסטארישען קולט. עס מוז דער-פיהלען דאס בעדירפנים צו זיין נאציאנאלער ווידערגעבורט. דער-ווייל דארפען מיר נאך ניט קלערען מכח דעם בית המקדש, נאר מיר דארפען געווינען די הערצער פון אונזערע ברידער פאר א זאך, וועלכע וועט ברייננגען דער גאנצער אידישער נאציאן אויביגען כבוד און א ישועה דער גאנצער מענשהייט. פאר אידישע קאלאניזא-ציאן אויף דעם צוקינפטיגען וועג צו אינדיען און כינא איז ניטא קיין מאנגעל אין אידישע ארבייטער, אין אידישע טאלאנטען און קאפיטאלען. אזוי באלד ווי עס וועט אונטער דעם שוץ פון איי-ראפעאישע מעכטע איינגעפלאנצט ווערען די שוואכע זריעה, וועט שוין דער נייער בוים פון לעבען פון זעלבסט וואקסען און ברייננגען פרוכט.

אָבער איהר לאכט מיט מיטלייד פון מיין גלויבען אין דעם אידישען פאטריאָטיזם. איהר האָט געלעזען די „סצענען פון דעם געטהאָ“ און איהר ווייזט אָן אויף די פיגור פון דעם אַלטען מענדעל ווילנא, וועלכער האָט געהאַט די משוגענע אידעע צו וועלען געווי־נען די ראָטשילדס פאר דעם ווידער־אויפבוי פון ירושלים און דעם בית־המקדש, אָבער וועלכער האָט געקענט בעגייסטערען פאר זיין וואונש נור אַ קינד. בשעת דאָס קינד איז שפּעטער אויסגע־וואַקסען און איז געוואָרען אַ סטודענט, איז עס געוואָרען קלוג גע־נוג צו פערשטעהן, דאָס נאָר קינדער און נארען קענען קלערען מכח דעם ווידער־אויפבוי פון ירושלים. דער אידישער פּאָעט, אזוי מיינט איהר, זעהט אין די נאַציאָנאַלע געפיהלען פון די פרומע אידען, וועלכע ער אַליין שילדערט, נאָר אידישע קריסטמאַס בוימער פאר קליינע קינדער און גרויסע נארען. — אָבער דאָס אַלעס, מיין פערעהרטע פריינדין, כאראַקטעריזירט העכסטענס דעם מאָדערנעם אידישען פּאָעט, וועלכער האָט בעקומען „גערמאַנישע בילדונג“, האָט אָבער ניט אויסגעגאָסען זיין הארץ־בלוט אין זיינע אידישע פּאָע־זיען, אזוי ווי יהודה הלוי, וועלכער נעהמט דעם וואַנדער־שטאָב און געהט אין ארץ־ישראל, כדי דאָרט צו שטארבען. אייערע דיכטער כאראַקטעריזירען ניט דאָס אידישע לעבען. איהר ווייסט דאָך דעם אַלטען שפּריך־וואָרט: קינדער און נארען זאָגען דעם אמת. — דער געדאַנקען, פון וועלכען עס זיינען געוועזען כמעט משוגע מענ־דעל ווילנא, די קליינע נערוווען־קראַנקע און מאָריץ, בשעת ער האָט זיך נאָך גערופען משה׳לע — דאָס איז דער גרונד־געדאַנקען פון אַלע פרומע אידען פון חורבן ירושלים ביז היינט, און — זאָל זיך הערר קאָמפּערט ניט ערגערן — אפילו צווישען די רייכע ברידער פון די ראָטשילדס.

איהר דארפט איבריגענס ניט פערגעסען, דאָס קאמפּערט לאָזט אַ אידישען סטודענט אָבלייקענען די אידישע נאַציאָנאַליטעט. דיזער סטודענט שפּיגעלט אָב זעהר טריי דעם סקעפּטיציזם פון אונזער צייט, ווען ער איז אין ספק מכח דעם פרומען געדאַנקען פון דער פּאָליטישער ווידערגעבורט פון אונזער פאָלק. אָבער וועל־כער געבילדעטער איד וואָלט מיט אייניגע יאָהר פריהער אין דייטשלאַנד געוואַגט אויסצודריקען זיך פאר דעם ווידער־אויפבוי פון אונזער נאַציאָן, ויט האָבענדיג קיין מורא ערקלערט צו ווערען

פאר משוגע! — קאמפערט פיהרט ארוים אין זיין ערצעהלונג לעבען דעם אידישען סטודענט מיט זיין טעאָרעטישער גלייכגילטיגקייט און פראקטישער בעגייסטערונג פאר די אידישע נאציאָן — א צעכישען סטודענט, וועלכער איז טעאָרעטיש בעגייסטערט פאר הוס און בעהמען, ווערט אָבער צום סוף א זעלבסט־צופרידענער גלח, וועלכער פערבייט דעם קאמפפס־שווערד אויף דעם גלח'שען פאס מיט ווייהרויך. — איך געפין דערפאר מעהר ניט אין קאָמפערט'ס שילדערונג פון דעם געבילדעטען איד יענע קלאָגעדיגע גלייכגילטיגקייט, וועלכע מען האָט פאָרגעוואָרפען ביז איצט א טייל פון אונזערע דייטשע אידען. היינט קען מען שוין, ווי געזאָגט, ניט מאכען זיי אזא אבסאָלוטען פאָרוואורף.

פערגעסט ניט, ליעבע פריינדין, דאָס איהר האָט דאָך קריטיקירט מיין זעהר שטרענגע בעאורטיילונג פון די געבילדעטע דייטשע אידען, וועלכע איך וויל יעצט אביסעל אבשוואכען. איך האָב אנערקענט די גוטע ווירקונג פון דעם אידישען פאטריאָטיזם, וועלכע לאָזט זיך פיהלען געגען די אידישע גלייכגילטיגקייט, וועלכע איז אָבער מעהר א מאָדע־זאך און ליגט מעהר אויף די ליפען פון די "ניי־מאָדישע", ווי זי נעהמט זיך ווירקליך פון הארצען. די ביינקעניש צו דעם לאנד פון די עלטערן און דער וואונש צו העלפען אונזערע ברידער, וועלכע פאהרען אהין־צו שטארבען, האָט אויך אָנגעהאפט די הערצער פון אונזערע געבילדעטע. די רייזען אין ירושלים, די אונטערשטיצונגען פון אונזערע דאָרטיגע ברידער, די פערשיעדענע אנשטאלטען אין פאלעסטינא קומען שוין ניט נאר אויסשליעסליך פון אָרטאָדאָקסישער זייט. — דיזע ערנסטע בעמיהונגען צום בעסטען פון אונזערע ברידער אין אָריענט בעווייזען, דאָס עס פעהלט היינט ניט צווישען אידען פון אלע קלאַסען דער גוטער ווילען צו העלפען דער נויט. — מען דארף נאָר נאָך אריינטראָגען מעהר פלאנמעסיגקייט אין דאָס פרומע נאציאָנאלע ווערק. אונזערע אידישע פילאנטראָפען שטויסען זיך אָן אין ירושלים, אזוי ווי אומעדום, אויף געוואלדיגע מניעות, ווען זיי ווילען העלפען דעם וועלט־היסטאָרישען אומגליק פון אונזערע ברידער דורך פילאנטראָפישע אנשטאלטען און נדבות, אָדער ווען זיי ווילען העלפען די מאָראליש־גייסטיגע ענטוויקלונג פון אונזערע ברידער אין אָריענט דורך טעאָרעטישע בילדונגס־מיטלען, פאר

וועלכע עס איז ניטא קיין סאָציאַלער יסוד. — די ערגאַבערונג פון א שותפות׳דיגען נאַציאָנאַלען באָדען, די פערבעסערונג פון די געזעצליכע צושטענדען, די גרינדונג פון אידישע געזעלשאַפטען פאר אקערבוי, אינדוסטרי און האנדעל לויט אידישע, דאָס הייסט סאָציאַליסטישע פּרינציפּען, דאָס זיינען די יסודות, אויף וועלכע דאָס יודענטום קען זיך אויפהויבען אין אָריענט. דער פייער פון דעם אלט־אידישען נאַציאָנאַליזם, וועלכער פלאַקערט נאָך אונטער דעם אש פון דעם טויטען רעליגיעזען פאָרמאַליזם, וועט זיך ווידער פאַנאַנדערברענען און ניי־בעלעבען דאָס גאַנצע יודענ־טום. אויף דעם געמיינזאַמען באָדען פון דעם אידישען נאַציאָנאַ־ליזם וועלען זיך די פרומע און די אויפגעקלערטע, די אָרעמע און די רייכע דערקענען אלס די קינדער פון די זעלביגע העלדען, וועלכע האָבען געקעמפּפט מיט די מעכטיגסטע און ציוויליזירטעס־טע פעלקער פון דער אלטער וועלט, מיט מצרים, אשור, גריכענ־לאנד און רוים, און האָבען דיזע אלע פעלקער איבערגעלעבט. זיי וועלען זיך דערקענען אלס די קינדער פון דעמזעלביגען שטאַם, וועלכער האָט אריבערגעטראָגען א צוויי־טויזענד־יעהריגעס מאַר־טירערטום און האָט שטענדיג הויך און הייליג געהאַלטען די פאָהן פון זיין נאַציאָנאַליטעט, די ספר תורה, צוליעב וועלכער ער איז פערפאָלגט געוואָרען...

אין דיזען אויגענבליק, בשעת אנדערע ארבייטען צווינגען מיך צו אונטערברעכען מיין קאָרעספּאָנדענץ מיט אייך, ווערט מיר אי־בערגעגעבען די העברעאישע שריפט פון אן אָרטאָדאָקסישען אי־דישען רב, וועלכער קומט פון א תלמודישען שטאַנדפּונקט צו די־זעלביגע רעזולטאַטען, ווי דער קריסטליכער פראַנצויז אין זיין „ניי־ער אָריענטאַלישער פראַגע״. איך קען נאַטירליך די רעזולטאַטען פון זיין בעהאַנדלונג פון דער אידישער נאַציאָנאַלער פראַגע אונ־טערשרייבען אין אלע פּונקטען. פון דיזער העברעאישער שריפט וויל איך אייך איבערגעבען דעם הויפּט־אינהאַלט אין דייטשער אי־בערזעצונג, אזוי ווי איך האָב דאָס געטהאָן מיט דער פראַנצויזישער שריפט:

„אבוואָהל עס איז אפילו נאָך ניט געקומען די צייט פון גנאָד צו זוכען מיטלען, ווי מיר זאָלען אויפבויען גאָטס מזבח אין ציון,

אבוואהל די האפנונג איז נאך ווייט, צו בעקומען דערצו אן ער־לויבניס פון דעם טערקישען סולטאן, איז דאך דער פאלגענדער פלאן ראטזאם אין אונזער צייט, ווען גרויסע אידישע מענשען האבען בעקומען מיט גאטס הילף א פאליטישען איינפלוס און האבען אין זייערע הענט דעם גאלדענעם הערשער־שטאק, ווען עם זיינען פאראן אמת'ע אידישע פירסטען, ווי מאנטעפיאָרע, אלבערט קאהען, ראטשילד, פולד א. ז. וו., אידישע שרים, וועלכע זיינען ביי אונז נים געווען זייט דעם חורבן. זאל זיי גאט העלפען! זאלען זיי בעשאפען א קאָ־לאניזאציאנס־געזעלשאפט פאר ארץ ישראל, א חברת ארץ נושבת! מיט זיי זאלען זיך פערבינדען בכבוד'יגע און רייכע אידען פון אלע וועלט־טיילען, אידען, וועלכע ליעבען דאס הייליגע לאנד. — זייער טעטיגקייט זאל בעשטעהן אין פאלגענדעס:

א) זיי זאלען קלייבען נדבות, כדי אבצוקויפען וויסטע שטעדט, פעלדער און כרמים אין הייליגען לאנד, כדי דער מדבר זאל ווערען א לבנון, די חורבות זאלען ווערען פרוכט־פעלדער, און דאס אונבעוואהנטע וויסטע לאנד זאל ווידער אויפבליהען ווי א ליליע און זאל ברייגנען פרוכט, ווי דאס פעלד, וועלכעס גאט האט געבענשט. ביסלעכווייז וועלען בערג, טהאלען, דערפער און וויס־טע שטעדט אריינקומען אין דעם בעזיץ פון דער געזעלשאפט, וועלכע וועט קענען ארויסגעבען אקציען, וועלכע וועלען זיך אהן צווייפעל מיט דער צייט אויך קענען רענטירען.

ב) פיעלע אידען פון רוסלאנד, פוילען און דייטשלאנד זאלען אונטערשטיצט ווערען פון דער געזעלשאפט, כדי צו בעאר־בייטען דאס לאנד אונטער דער לייטונג פון ספעציאליסטען, און זאלען בעקומען נחלאות, לכתחילה אומזיסט, ביז זיי וועלען אימ־שטאנדע זיין, ווען דאס לאנד וועט אנהויבען טראגען ריוח, צו בעארבייטען דאס לאנד אלס פעכטער.

ג) מיליטעריש אויסגעלערנטע אידען זאלען אנגעשטעלט ווערען, כדי צו קעמפפען געגען די רויבערישע איבערפאלען פון די בעדואינען. זיי זאלען אויך זיין די פאליציי, זאלען געבען קראפט דעם געזעץ און זאלען בעשאפען ארדנונג אין לאנד.

ד) א לאנדווירטשאפטליכע שולע זאל אויפגעבויט ווערען,

כדי צו ערציהען אידישע קינדער און יונגע לייט צו אַקערבוי אין ארץ ישראל. דיזע שולע, אין וועלכער עס קענען געלערנט ווערען נאָך אַנדערע וויסענשאַפטען און קונסטען, וועלכע זיינען ניט געגען אונזער רעליגיאָן, קען געגרינדעט ווערען אין פּאַלעסטינאַ אָדער אין אויסלאַנד, יעדענפאַלס אָבער אין אַזאַ לאַנד, וועלכעס, ווי למשל פראַנקרייך, פּראָדוצירט וויין און אייל, כדי די תלמידים זאָלען זיך פּראַקטיש אויסבילדען פאַר די אַגריקולטור, וועלכע איז פערברייטעט אויך אין ארץ־ישראל.

גאָט וועט אונז דאָן ביישטעהן מיט זיין גנאָד און מיר וועלען אָנהויבען קליין אָבער אַלץ מעהר און מעהר ערוועrבען אייגענטום אין היילינען לאַנד, ווי דער נביא האָט עס אָנגעזאָגט. פון אונזער זייט מוז אָבער דער אָנפאַנג געמאַכט ווערען, ווי איך האָב עס בעוויזען מיט ראיות פון תלמוד און מדרש.“

דאָס האָט געשריבען דער ראַבינער ק אַ ל י ש ע ר, פון טאָרן.

בין איך דען ניט געווען גערעכט, בשעת איך האָב פאַר אייך גרויס געהאַלטען דעם געזונדען פּראַקטישען זין פון אונזער פאָלק און האָב געזאָגט, דאָס די פרומע אידען וועלען אויסשטרעקען די האַנד צו די אויפגעקלערטע אידען אויף דעם געמיינזאַמען באָדען פון אונזער נאַציאָנאַליטעט?

פון אַן אַנדער זייט ווערט מיר בעריכטעט, דאָס אין דעצעמבער פאָריגען יאָהר איז אָבגעהאַלטען געוואָרען אין אויסטראַליען אַ גרויסער מיטינג, אויף וועלכען בעריהמטע אידען און קריסטען האָבען פאָרגעשלאָגען עהנליכע בעשליסען, וועלכע די פערזאַמלונג האָט גוט־געהייסען *). אַלזאָ, ניט נאָר אידען פון פערשיעדענער בילדונג, נאָר אויך די פערשיעדענע קריסטליכע רעליגיאָנען און קולטור־פעלקער פעראייניגען זיך אַלע אין דעם וואונש, צו העלפען אונזער פאָלק צו זיין נאַציאָנאַלער ווידערגעבורט. דאָס מערקווירדיגסטע דערביי איז, דאָס אַלע זיינען כמעט ווערטליך איינשטימיג אין די מיטלען, וועלכע זיי שלאָגען פאָר צו דיעזען צוועק. — אויב איך וואָלט זיך געגוויטיגט אין אַ בעשטעטיגונג צו מיינע איבער־

---

*) נאָטע 10.

צייגונגען, וועלכע איך האב אויפגעקליבען אין לויף פון לאנגע שטודיען און ערפאהרונגען, וואלט איך זי געפונען אין דער איינ־שטימיגער מיינונג פון אזוי פיעל מענשען און פעלקער, וועלכע זייגען פון די פערשידענסטע שטאנדפונקטען געקומען צו דיזעלביגע רעזולטאטען. איך זעה שוין די געזעלשאפט, וועלכע א פרומער אי־דישער פאטריאט האט פארגעשלאגען, און וועלכע הויבט אן די קאלאניזאציאן פון פאלעסטינא אונטער דעם שוץ פון די מערב־אייראפעאישע פעלקער. ווי באלד דער וואהלשטאנד וועט ווערען גרעסער אונטער דעם שוץ פון דעם געזעץ און אויף דעם יסוד פון ארבייט, וועלען אין ארץ ישראל אזוי גוט ווי אין דייטשלאנד און די איבריגע אייראפעאישע לענדער ענטשטעהען אידישע אוניווער־זיטעטען אונטער דער לייטונג פון טיכטיגע געלערענטע, וואס זייער גייסטעס־בילדונג וועט ניט דארפען קומען מעהר אין סתירה מיט דעם אלט־אידישען נאציאנאל־קולט.

די טרייע בעשיצער פון דעם הייליגען קבר פון אונזער נאציא־נאליטעט ווילען, ניט קוקענדיג אויף זייער ארימקייט, גאר נישט וויסען פון אונטערשטיצונגען און אונטערנעהמונגען, וועלכע בריינ־ גען אין סכנה דעם אלט־אידישען קולט. דערפאר הערען אונזערע מעריב־אייראפעאישע פילאנטראפען ניט אויף זיך צו קלאגען, דאס „מען קען מיט דיזע מענשען גאר נישט ניט מאכען". — געוויס, אייער פלאנלאזיגקייט און אייערע משונה'דיגע פלאנען פיהרען צו גארנישט, זיי קענען מעהר ניט אומעטום בריינגען שאדען און מחלוקת. פארקלאגט אבער ניט יענע מענשען, וועלכע ווילען בע־ סער שטארבען אין עלענד אויף דער הייליגער ערד, איידער ווערען אונטריי דעם אלטען קולט. קלאגט זיך אויף אייער אונבעקאנט־ שאפט מיט די בעדירפניסען פון יודענטום און פון דער צייט, ווען איהר קענט ניט דערגרייכען קיין גליקליכען רעזולטאט, ניט אין מזרח און ניט אין מערב.

דאס הארטע ארטאדאקסישע אייז וועט זיך באלד צוגעהן, ווען נאר דער פונק פון דעם אידישען פאטריאטיזם, וועלכער פלאקערט אונטער דיעזען אייז, וועט זיך פאנאנדערברענען צו א פייער, וואס אונטער זיין איינפלוס וועט קומען דער פריהלינג און אונזער נאציאן וועט אנהויבען ווידער אויפלעבען. — פארקערט איז דאס מערב־

אייראָפּעאישע יודענטום נאָך ארומגערינגעלט מיט א האַרטען שאָ־
לעכץ, מיט די טויטע רעסטלאָך פון די ערשטע לעבענס־רעגונגען
פון מאָדערנעם גייסט, מיט דער אונאָרגאנישער שיכט פון א אָב־
געשטאָרבענער ראַציאָנאַליסטישער אויפקלערונג. דיזער שאָלעכץ
קען ניט צוגעהן דורך דאָס פייער פון דעם אידישען פּאַטריאָטיזם,
ער קען נאָר צובראָכען ווערען דורך אַן אויסערליכען דרוק, וואָס אונ־
טער זיין קראַפט מוז אַלעס אָבשטאַרבען, וואָס האָט ניט קיין צו־
קונפט. — אין געגענזאַץ צו דער אָרטאָדאָקסיע, וועלכע קען ניט
צושטערט ווערען פון אויסען און ניט ברייגנען דערביי אין סכנה
דעם קערן פון דער אידישער נאַציאָנאַליטעט, קען דער האַרטער
פאַנצער, וועלכער רינגעלט ארום די הערצער פון אונזערע מאָדער־
נע קולטור־אידען, צובראָכען ווערען נאָר דורך א גוואַלדיגען שטוים
פון אויסען. פיליכט וועלען שוין אין דער נאָהנטער צוקונפט די
וועלט־פערהעלטניסע ארויסרופען דיזען שטוים.—דער אַלטער בנין
פון דער אייראָפּעאישער געזעלשאַפט, וועלכער איז אזוי אָפט בעשע־
דיגט געוואָרען פון די שטורמס פון דער רעוואָלוציאָן, פּלאַצט און
פאַלט יעצט פאַנאַנדער אין אַלע עקען און ענדען ; ער קען מעהר
קיין נייעם שטורם ניט אריבערטראָגען. — פאַראַן מיטעל־וועזען,
וועלכע שטעהען צווישען רעוואָלוציאָן און רעאַקציאָן, וועלכע ווי־
לען האָדעווען די מאָדערנע געזעלשאַפט און ווערען פון איהר דער־
נאָך פערשלונגען, אזוי ווי די שקאָרפּיאָנמוטער פון איהרע קינדער.
יענע אמען פון פאָרטשריט, וועלכע פרעדי־
גען דעם שעפּפער זעלבסט ווייזהייט, מעסיגונג און שפּאַרזאַמקייט,
כדי ער זאָל זיך חלילה ניט איבעראיילען אין זיינע שעפּפונגען, יע־
נע טרעגער פון דער קולטור, יענע רעטער פון דער געזעלשאַפט און
פערוואַלטער פון שפּאַרקאַסען : די שפּעקולאַנטען אין פּאָליטיק,
אין רעליגיאָן, אין פילאָזאָפיע און אינדוסטרי, יענע אַלע וועלען די
לעצטע שטונדען ניט איבערלעבען. — אויך אונזערע אידישע רע־
פאָרמאַטאָרען וועלען צוזאַמען מיט אַלע איבריגע אמען פון פאָרט־
שריט באַלד פאַרענדיגען זייער צייטווייליגע עקזיסטענץ. — דער־
פאַר אָבער וועט נאָך דער לעצטער קאַטאַסטראָפע, וועלכע מוז באַלד
קומען, דאָס אידישע פאָלק צוזאַמען מיט אַלע אַנדערע געשיכטס־
פעלקער אָנהויבען פאָדערען זיין רעכט.

זכור ימות עולם, בינה שנות דור, שאל אביך ויגדך, זקנך ויאמר לך. בהנחל עליון גוים, בהפרידו בני אדם...

אזוי ווי נאך דער לעצטער קאטאסטראפע פון דעם אָ ר ג אַ נ י ש ע ן ל ע ב ע ן, בשעת די געשיכטליכע ראסען זיינען אויפגעטראטען אין דער וועלט, האבען די שבטים בעקומען זייער פלאץ און זייער ראליע, אזוי וועט אויך נאך דער לעצטער קאטאסטראפע פון דעם ס אָ צ י א ל ע ן לעבען, בשעת דער גייסט פון די היסטארישע פעלקער הויבט אן אויפצובליהען, וועט אויך אונזער פאלק צוזאמען מיט די אנדערע געשיכטס־פעלקער פארנעמען זיין פלאץ אין דער וועלט־געשיכטע.

עפּילאָג.

זכור ימות עולם.

1.

גריכען און אידען.

די גייסטיגע אנשויאונגען פון דעם מענשען, צו וועלכער רעליגיאן און נאציאן ער זאל ניט געהערען, ענטוויקלען זיך מיט די לעבענסערפאהרונגען, וועלכע ער מאכט אין דעם ס אָ צ י א ל ע ן לעבען, וואס רינגעלט איהם ארום. דיזע אנשויאונגען האבען אבער זייערע װאורצלען, אקוראט ווי דאס גאנצע סאציאלע לעבען, דורך די פערמיטלונג פון פאמיליע און ראסע, אין אָ ר ג אַ נ י ש ע ן לעבען, מיט וועלכען זיי שטעהען אין דעם זעלבען ענגען צוזאמענהאנג, ווי דאס ארגאנישע לעבען שטעהט מיט דעם ק אָ ס מ י ש ע ן.

עס איז ניטא צווישען דיזע דריי לעבענס־ספערען קיין אבסאלוטער אונטערשיעד, קיין פאלקאמענע שיידע־וואנד, אזוי ווי עס איז ניטא קיין אבסאלוטער אונטערשיעד צווישען דעם גייסטיגען און מאטעריעלען לעבען. איינס וואורצעלט אין דאס אנדערע. אבער דיעזע דריי לעבענס־ספערען בילדען שארף פאנאנדערגעטיילטע לעבענס־שטופען אדער לעבענס־אלטער אינערהאלב פון דעם א י ־ נ ע ם און אונטהיילבארען, אייביג יונגען און אייביג אלטען אוניווערסאלען לעבען. אזוי ווי אין יעדער איינצעלנער לעבענס־

ספערע, אזוי איז עס אויך אין דעם גאנצען אוניווערסאלען לעבען. די ענטוויקלונג צו א העכערער לעבענס־שטופע איז פערבונדען מיט דעם רעגרעס פון א נידריגערער לעבענס־שטופע. — פערגליכען מיט דער העכערער לעבענס־שטופע פון דער ארגאנישער וועלט, איז אויך די קאסמישע וועלט אן אונטערגעארדנטע און א ל ע ב ל א ז ע, בעזונדערס אויף דעם גרעניץ־שיכט, וועלכעס פיהרט פון לעבען פון די וועלט־קערפער צום לעבען פון די ארגאניזמען. אויף דער אויבערפלעכע פון אונזער וועלט־קערפער, פון וועלכען מיר קענען בעאבאכטען נאר איינצעלנע און פאראיינצעלטע טיילען פון דער וועלט, זעהען מיר נאר די טויטע איבערגעבליבענע רעסטען פון דער קאסמישער לעבענס־ספערע, פון וועלכע עס ענטוויקעלט זיך די נייע העכערע ארגאנישע לעבענס־ספערע. ווען מיר בעאבאכטען אבער דאס לעבען פון די וועלט־קערפער אין וועלט־רוים, דאס הייסט דארטען וואו דאס לעבען ענטשטעהט פון זעלבסט און ענטוויקעלט זיך, זעהען מיר אין איהם די צייכען פון געטליכען לעבען, אזוי ווי דאס איז אויסגעדריקט געווארען זעהר ריכטיג אין אונזער ליטעראטור מיט די ווערטער: סוף מעשה במחשבה תחלה. די מערקווירדיגע ערשיינונגען, וועלכע מען האט בעאבאכטעט ביי די קאמעטען אין דער היינטיגער צייט, אזוי ווי אין 17טען יאהר־הונדערט; די פאנאנדערטיילונג פון דעם ביעלא'שען קאמעט; די בעאבאכטעטע פערענדערונגען ביי דיזען קאמעט אזוי ווי ביי אנדערע קאמעטען; די קאסמישע נעפעלס, זייערע דרעהונגען און זייער גרופירונג אין שטערען־סיסטעמען און פלאנעטען־סיסטעמען, דיזע אלע און עהנליכע ערשיינונגען, וועלכע דער טעלעסקאפ צייגט אונז, זיינען לעבענס־פראצעסען. זיי קענען ניט ערקלערט ווערען דורך די מעכאנישע גראוויטאציאנס־טעאריע, אזוי ווי עס קען ניט ערקלערט ווערען מעכאניש דער טיילונגס־פראצעס פון אן עמבריאן אדער די גענעטישע ענטוויקלונג פון די אינפוזאריען אדער די גרופירונג פון די ארגאנען אין א לעבעדיגען ארגאניזם, וועלכער איז נאר ק א מ פ ל י צ י ר ט ע ר, איידער דער אויך־לעבעדיגער קאסמישער ארגאניזם.

אויף דעם גלייכען אופן שטעהט דאס מענשליכע, סאציאלע לעבען העכער, איידער דאס ארגאנישע, אבער עס אונטערשיידעט זיך

ניט פון איהם אבסאָלוט, אזוי ווי דאָס אָרגאַנישע אונטערשיידעט זיך ניט פון קאָסמישען לעבען. אויף דעם גרעניץ פון דער אָרגאַני־שער צו דער סאָציאַלער לעבענס־ספערע שטעהט די נאַטירליכע אָר־גאַנישע ראַסע, וועלכע איז נאָך גייסטלאָז און פערגלייך מיט דעם העכערען הומאַנעם לעבען. די ראַסע איז אָבער די וואָרצעל פון דער סאָציאַלער לעבענס־ספערע, אזוי ווי דער וועלט־קערפּער איז די וואָרצעל פון דער אָרגאַנישער.

דאָס סאָציאַלע לעבען איז לכתחילה א פּראָדוקט פון בעשטימ־טע מענשען־ראַסען, פון פערשיעדענע פאָלקס־שבטים, וועלכע אָר־גאַניזירען זייערע לעבענס־איינריכטונגען נאָך א בעשטימטען טיפּ.— אין לויף פון דער געשיכטליכער ענטוויקלונג קומען אין א ווידער־שפּרוך צווישען זיך די טיפּישע געגענזעצען פון די אורשפּרינגליכע לעבענס־איינריכטונגען אין די פּרימיטיווע לעבענס־אַנשויאונגען. ערשט פון זייער צוזאַמענשטויס קומען ארויס די גייסטעס־פונקען, וועלכע ווערען די ליכט־קערענדלאַך פאַר א העכערע האַרמאָנישע לעבענס־געשטאַלט.

די איינהייט פון דעם מענשען־געשלעכט ענטוויקעלט זיך אין דער היסטאָרישער ארבייט, און איז ניט געגעבען געוואָרען שוין לכתחילה דורך די נאַטור. זי איז ניט קיין אונמיטעלבארעם פּראָדוקט פון אָרגאַנישען לעבען, נאָר זי איז די לעצטע פּרוכט פון דעם סאָציאַלען, היסטאָרישען ענטוויק־לונגס־פּראָצעס. איהר מקור איז די פערשיעדענאַרטיגקייט פון די אורשפּרינגליכע פאָלקס־שבטים, איהר בעדינגונג איז דער קאַמפּף פון די פעלקער, און זייער האַרמאָני איז איהר ציעל.

די אויף אזא אופן פערשטאַנענע איינהייט פון דעם מענשען־געשלעכט מיינט, דאָס עס איז פאַראַן א פּלאַן אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט. — די פערשידענאַרטיגע ערשיינונגען פון סאָ־ציאַלען לעבען זיינען לכתחילה דערצו בעשטימט צו קומען אין א האַרמאָניע, אזוי ווי די פערשיעדענאַרטיגע ערשיינונגען פון אָרגאַ־נישען און קאָסמישען לעבען. אָט דיעזער איינהייטליכער געט־ליכער פּלאַן אין דער געשיכטע איז שוין קלאָר געוואָרען היינט, אין דער לעצטער שטופע פון דער היסטאָרישער ענטוויקלונג. — אין אלטערטום אָבער, בשעת די פעלקער זיינען נאָך געווען פער־

זונקען אין דער נאכט פון נאטור־לעבען, איז געווען נאר איין פאלק, וועלכעס האט דורך זיין זשעניע דערקענט אדער וועניגסטענס גע־פיהלט א געטליכען פלאן אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט, אזוי ווי אין דער געשיכטע פון דעם קאסמישען און ארגאנישען לעבען. יענעם פאלק האט מגלה געווען דיעזען פלאן אין א ליטעראַ־טור, וועלכע ווערט היינט פון דער גאנצער ציוויליזירטער מענשהייט פערעהרט אלס א הייליגע התגלות.

ווען מיר פערשטעהען ריכטיג דעם געשיכטס־פלאן, וועלכער איז ענטהאלטען אין די הייליגע אידישע ספרים, דערקענען מיר אין איהם ניט נאר די איינהייט פון מענשענגעשלעכט, נאר די אחדות פון דעם גאנצען קאסמישען, ארגאנישען און סאציאלען לעבען. די הייליגע ספרים פון אונזער פאלק ערקלערען די אחדות פון גאט, אבוואהל די וועלט איז א ריבוי, זיי ערקלערען די אחדות פון דעם מענשען־געשלעכט, אבוואהל די מענשען־ראסען זיינען פערשיעדען. ווארים דער גאנצער פלאן פון דער געשיכטע פון דער וועלט האט געשוועבט פאר דעם גייסט פון אידישען פאלק פון אנהויב אן פון זיין אייגענער געשיכטע.

די גאנצע ליטעראטור פון די אידען קען פערשטאנען ווערען נאר פון דיעזען גענעטישען געזיכטס־פונקט פון אידישען פאלק. דאס יודענטום איז א געשיכטס־רעליגיאן, א ג ע ש י כ ט ס ־ ק ו ל ט, אין געגענזאץ צו דעם נ א ט ו ר ־ ק ו ל ט פון די אומות העולם.

די התגלות פון דעם אידישען גייסט אין אנהויב פון דער מענשליכער געשיכטע וואלט געווען דורכאויס אונערקלערליך און איבערנאטירליך, ווען עס וואלטען ניט געווען לכתחילה קיינע פער־שיעדענע פעלקער מיט אייגענטימליכע טיפישע גייסטעס־תכונות, וועלכע האבען שוין פון אנהויב אן געמוזט קומען צו פערשיעדענע אנשויאונגען. דיעזעלבע וואונדער פון גייסט טרעטען אויף פאר אונז אין די פערשיעדענע שפראכען פון די אור־פעלקער. די פרי־מיטיווע רעליגיאנען און פרימיטיווע שפראכען זיינען ר א ס ע ן־ ש ע פ פ ו נ ג ע ן, אזוי ווי ר ע נ א ן האט עס ריכטיג בע־מערקט, אבוואהל ער האט ניט געהאט קיין פארשטעלונג פון דער בעדייטונג פון דער פרימיטיווער א י ד י ש ע ר געשיכטס־רע־

ליניאָן. — די געשיכטע בעשטעטיגט אלזאָ, אזוי ווי מיר ווייסען דאָס אויך פון אנטראָפּאָלאָגיע, דאָס עס זיינען לכתחילה געוועזען פערשיעדענע מענשען־ראַסען און פאָלקס־שטאַמען.

אויב די פערשיעדענע ראַסען און פאָלקס־שטאַמען, וועלכע עקסיסטירען נאָך היינט, וואָלטען ניט געוועזען קיינע אורשפּרינגליכע, וואָלטען זיי היינט אין מערב־אזיען, אין נאָרד־אפריקא און אין אייראָפּאַ, וואו זיי לעבען צוזאַמען זייט יאָהר־טויזענדער און פאַרמישען זיך, דורך די שטענדיגע פערמישונגען אין די קלימאַטישע איינפלוסען געדאַרפט שוין לאַנג ארויסברייננגען אזעלכע נייע טיפּען, אין וועלכע מען וואָלט ניט געדאַרפט מעהר געפינען קיין שפּור פון זייערע אור־עלטערען. — באמת אָבער האָבען זיך אלע מענשען־ראַסען און פאָלקס־טיפּען, וועלכע זיינען אונז בעקאַנט פון היסטאָרישע מאָנומענטען, אָדער וועלכע לעבען נאָך היינט אין זייער אורשפּרינגליכער היימאַט, דערהאַלטען אין זייער פאָלשטענדיגער גאַנצקייט, ניט קוקענדיג אויף אלע קלימאַטישע און קולטורעלע איינפלוסען. דער קענער קען זיי אונטערשיידען אויף דעם ערשטען בליק נאָך זייערע פיזיאָלאָגישע און פּסיכאָלאָגישע צייכען. די עלטסטע עגיפּטישע מאָנומענטען צייגען אונז שוין נעגער, אינדאָ־גערמאַנען, און סעמיטען, אלזאָ ראַסען, וועלכע האָבען געלעבט צושטרייט זייט אונדענקליכע צייטען לעבען אייננאַנדער אין דעמזעלביגען לאַנד, אזוי ווי אויך אין פערשיעדענע לענדער און קלימאַטען. זייער אורשפּרינגליכער טיפּ האָט זיך אָבער ניט פערענדערט.

די שפּראַכען פון די פעלקער, פון וועלכע אונזער ציוויליזאַציאָן שטאַמט, געהערען מינדעסטענס צו צוויי פּרימיטיווע שבטים, צו די אינדאָ־גערמאַנישע און די סעמיטישע. די פּאַרצייטיגע קולטור פון די אינדאָ־גערמאַנישע שבטים האָט דערגרייכט איהר העכסטען פּונקט אין גריכענלאַנד, די קולטור פון די סעמיטען אין יהודה. אין דיעזעביידע לענדער האָט דער טיפּישער געגענזאַץ צווישען די אינדאָ־גערמאַנישע און סעמיטישע פאָלקס־שבטים דערגרייכט זיין העכסטען פּונקט. זייערע גרונד־פערשיעדענע לעבענס־אנשויאונגען זיינען ענטהאַלטען אין די קלאַסישע ווערק פון די גריכען און אידען. מיר זעהען דערפון, דאָס די גריכען האָבען אויפגעפאַסט דאָס לעבען אלס

א מ א נ י ג פ א ל ט י ג ק י י ט, די אידען אלס אן א י י נ־ה י י ט, דאס די גריכען האבען געזעהן אין דער וועלט אן אייביגעם ז י י ן, די אידען אן אייביגעס ו ו ע ר ד ע ן. ביי די גריכען וויל דער גייסט דורכדרינגען דעם רוים, ביי די אידען די צייט. אין גריכישען גייסט שפיגעלט זיך אב די פאלענדעטע שעפּפונג, אין אידישען גייסט די אונזיכטבארע ארבייט פון דעם ווערדען. עס איז דער שעפּפערישער פּרינציפּ, וועלכער האט אנגעהויבען זיינע ארבייטס־טעג ערשט אין סאציאלען לעבען, בשעת ער האט אין נאַ־טור־לעבען שוין דערגרייכט זיין שבת. — די קלאסישע פערטרע־טער פון דעם נ א ט ו ר ־ ש ב ת עקזיסטירען שוין לענגסט ניט מעהר אלס פאלק, אבער דער גאט פון דער געשיכטע און פון דעם ווערדען האט אויך זיין פאלק, וועלכעס האט אנגעזאגט דעם ג ע ־ ש י כ ט ס ־ ש ב ת, צווייט צווישען אלע פעלקער. אבער דיביידע אורשפּרינגליכע טיפּען פון גייסט, וועלכע האבען ניט מעהר קיינע קלאסישע פעלקער פאר זייערע טרעגער, האבען נאך אלץ קלאסישע אינדיווידוען פאר זייערע פארטרעטער, וועלכע געפינען זיך צוויי־שען אלע מאדערנע קולטור־פעלקער.

די ביידע העלדען פון אונזער ליטעראטור ג ע ט ה ע און ש י ל ל ע ר, זיינען די דייטשע רעפּרעזענטאנטען פון דעם געניוס פון די גריכען און אידען, פון דעם נאטור־שבת און געשיכטס־שבת. ווען ה י י נ ע טיילט פאנאנדער אלע מענשען אין גריכען און נאזארענער, האט ער דערמיט אנגעצייכענט, ניט וויסענדיג דאס אליין גענוי, ביידע טיפּישע גייסטעס־ריכטונגען פון דעם נאטור־קולט און געשיכטס־קולט. — אין ה י י נ ע און ב ע ר נ ע האבען די מאדערנע אידען, אקוראט ווי די מאדערנע אינדא־גער־מאנישע פעלקער, ארויסגעבראכט די ביידע טיפּען פון דעם קולטור־לעבען.

נאכדעם ווי עס האט זיך פאלענדעט דער געגענזאץ פון די ביי־דע גייסטעס־ריכטונגען אין צוויי וועלט־היסטארישע פעלקער, איז די פעראייניגונג פון דיזען געגענזאץ געווארען די ארבייט פון דער גאנ־צער קולטור־געשיכטע.

נאך אן ערשטען אונפאלקאמענעם שלום־פערזוך דורך דאס קריס־טענטום איז דיזער פערזוך געמאכט געווארען דורך דעם איסלאם,

וועלכער האָט אָבגענומען ביי דעם ערשטען פּערמיטלער, ביים קריס־טענטום, די הערשאַפט אין אזיען און אפריקאַ און אפילו אַ טהייל פון איירָאָפּאַ און שפּאַניען. אזוי ווי פון דער בעריהרונג פון דער גרי־כישער מיט דער אידישער קולטור אין דעם אַלטען אידישען פאַטער־לאַנד איז אַרויסגעוואַקסען דער ערשטער שלום־פּראָצעס, אזוי איז פון דעם צוזאַמענשטוים פון דער אַראַבישער, אידישער און איירָאָפּע־אישער קולטור אין שפּאַניען, דעם צווייטען פאַטערלאַנד פון די אידען, אַרויסגעוואַקסען דער לעצטער שלום־פּראָצעס פון דיביידע וועלט־היסטאָרישע טיפּען.

דער גייסטעס־פּונקען אָבער, וועלכער איז אַרויסגעקומען פון דעם צוזאַמענשטוים פוןביידע ריכטונגען, און איז געוואָרען דער זאַמען פאַר אַ העכערע האַרמאָנישע ריכטונג, אין וועלכער עס דאַר־פען שלום מאַכען די נאַטירליכע ראַסען־סתירות פון די וועלט־היס־טאָרישע קולטור־פעלקער, דיעזער סאָציאַלער ל י כ ט ־ ז א מ ע ן, דיעזע נייע ה ת ג ל ו ת איז שטענדיג אַרויסגעקומען פון אַ אידישען גייסט.

בשעת דאָס היידנישע רוים האָט געמאַכט אַ סוף צו דעם פּאַרצייטיגען גריכישען און אידישען קולטור־לעבען, איז אויף די חורבות פון יענעם לעבען ביי דעם ענדע פון אַלטערטום אַרויסגע־וואַקסען אַ נייע וועלט־אַנשויאונג, וואָס איהר זאַמען איז נתגלה גע־וואָרען אין אַ א י ד י ש ע ן געניוס. — און בשעת דאָס קריסט־ליכע רוים האָט געגעבען אַ טויט־שטויס דעם קולטור־לעבען אין שפּאַניען, איז אויף זיינע חורבות ביים סוף פון מיטעלאַלטער ענט־שטאַנען די מאָדערנע וועלט־אַנשויאונג נאָך אַ מאָל דורך אַ אידען. ס פּ י נ אָ ז א האָט אָבגעשטאַמט פון שפּאַנישע אידען, וועלכע זיינען אַנטלאָפען אין האָלאַנד, כדי זיך צו ראַטעווען פון די הינט פון דער הייליגער אינקוויזיציאָן.

2

קריסטום און ספּינאָזאַ.

דאָס יודענטום, וועלכעס האָט שלום געמאַכט מיט דער ווי־סענשאַפט, קען זיין גערעכט צום קריסטענטום, קען פאַלשטענדיג

אנערקענען זיין וועלט־היסטאָרישע בעדייטונג, דערביי אבער ניט אריינפאלען אין דעם וואסערדיגען קאסמאפאליטיזם פון דער אי־דישער רעפאָרם און ניט פערלייקענען דעם כאראקטער פון דער אידישער רעליגיאן. דער אידישער געשיכטס־שרייבער דארף שוין היינט ניט זיין פאנאטיש אדער אינדיפערענט צו א רעליגיאן, וועלכע איז זעלבסט א פראָדוקט און פאָלגליך א וועזענטליכער טייל פון דער אידישער געשיכטע. דער היסטאָריקער ג ר ע ץ האָט אין דריטען באנד פון זיין געשיכטע געלעזט דאס פראבלעם, ווי מען קען זיין א איד, א פרומער פאטריאטישער איד און אויך אָביעקטיוו בעאורטיילען יענע גרויסארטיגע ערשיינונג, וועלכע איז אין לויף פון אכטצעהן הונדערט יאהר געווען פאר דאס אידישע פאָלק נאָר א קוואל פון פערפאָלגונגען און אונטערדריקונגען.

אייניגע פראָבען פון ג ר ע ץ ווילען ווייזען, מיט וואס פאר א פרייהייט פון גייסט און טיעפקייט פון געפיהל א אידישער היסטאָריקער, וועלכער געהערט נ י ט צו דער רעפאָרם־פארטיי, קען אָבשעצען דאָס קריסטענטום און זיינע גרינדער:

„בשעת יהודה האָט נאָך געציטערט“, שרייבט אונזער אידי־שער היסטאָריקער *), דאָס דער גובערנאטאָר פּ אָ נ ט י ו ס פ י ל א ט ו ס זאָל ניט טאָן וועלכע עס איז געוואלט־טעטיגקייט און דערמיט ארויסרופען א נייעם אויפשטאנד און נייע ליידען, האָט זיך אָנגעהויבען צו ווייזען א נייע ערשיינונג אין לעבען. זי איז אין אָנהויב געווען אזוי קליין, דאס מען האָט זי לכתחילה גאָר ניט בעמערקט, זי איז אבער א דאנק די גינסטיגע אומשטענ־דען ביסלעכווייז געוואָרען אזוי געוואלטיג און האָט דערגרייכט אזאַ ריזיגע מאכט, דאס זי האָט אָנגעצייכענט נייע וועגען פאר דער וועלט־געשיכטע... דאָס פאָלק ישראל האָט אָנגעהויבען ע ר נ ס ט צ ו פ ע ר ו ו י ר ק ל י כ ע ן זיין אויפגאבע: צו ווערען דער לעהרער פון די פעלקער.

„די נייע ערשיינונג, וועלכע איז ארויסגעוואקסען אונטער פילאטוס, האָט דערוועקט די גרעסערע אינווענדיגע טיילנאהמע פון די אומות העולם אָן דער לעהרע פון יודענטום. אבער דיעזע

---

*) געשיכטע פון די אידען, טהייל 3, קאפיטעל 11. זעה אויך טהייל 4, קאפיטעל 5, 8, 9. און אויך נאָמען 9, 14 און 19.

ערשיינונג איז באלד אריינגעקומען אין א שארפע סתירה צו איהר אורשפרונג א דאנק איהרע פרעמדע עלעמענטען און די אייגענע פערפרעמדונג פון דער אידישער לעהרע. די אידישע רעליגיאן, וועלכע האט געבארען דיעזע ערשיינונג, האט פון איהר ניט געהאט קיינע מוטער־פריידען, ווארום די טאכטער האט זיך באלד פיינד־ליך אבגעזונדערט פון איהר אורשפרונג, און איז געגאנגען אין א וועג, וואוהין יענע האט ניט געקענט נאכגעהן. אויב דאס יודענ־טום וואלט ניט געוואלט אראבווארפען פון זיך זיין אייגענטימלי־כען כאראקטער און ווערען אונטריי צו זיינע אוראלטע איבערציי־גונגען, האט עס געמוזט אריינטרעטען אין א געגענזאץ צו זיין קינד. דערפאר האט די לייכטע שמערצלאזע געבורט פון דעם קינד, וועלכעס איז בעשטימט געווארען פאר גרויסע זאכען, געבראכט שפעטער דעם יודענטום שמערץ און פיין, וועלכע האבען איהם א צייט לאנג כמעט ווי פערניכטעט. דיעזע נייע ערשיינונג, דיעזע אלטע לעהרע אין נייעם קלייד, אדער בעסער געזאגט, דיעזעס עסעערטום מיט פרעמדע עלעמענטען איז דאס ק ר י ס ט ע נ־ ט ו ם , וועלכעס האט אנגעהויבען צו ענטשטעהען אין יענער צייט־עפאכע.“

פון י ע ז ו ס זעלבסט זאגט גרעץ פאלגענדעס : „א דאנק זיין גאלילעאישער אבשטאמונג האט יעזוס ניט געקענט זיין אזא תלמיד־חכם, ווי די תלמידים פון שמאי און הלל אין יהודה. פון גליל האט ער געקענט שעפען זיינע קנאפע קענטניסע אין זיין האלב אראמעאישע שפראך. זייענדיג ארעם אין טעארעטישע קענט־ניסע, איז ער געווען רייך אין געפיהל. ער האט געהאט אין זיך איידעלקייט פון הארץ, מאראלישען ערנסט, און לעבענסהייליגקייט אין א הויכער מדרגה. דאס קלינגט פון אלע זיינע ווערטער, און אפילו פון די געפעלשטע לעהרען, וועלכע זיינע אנהענגער האבען פערברייטעט אין זיין נאמען. די ווייכקייט פון יעזוס'ען און זיין עניוות דערמאנען אן ה ל ל , וועלכער איז קענטיג געווען זיין מוסטער. הלל'ס שפריכווארט : „וואס דו ווילסט ניט דאס מען זאל דיר טאן, זאלסטו אויך דעם אנדערען ניט טאן“, האט ער גע־מאכט פאר דעם אויסגאנגספונקט פון זיינע לעהרען. אזוי ווי הלל האט אויך יעזוס געהאלטען פאר די העכסטע טוגענד — שלום.

זיין גאנצעם וועזען איז געווען אנגעפילט פון יענער העכערער פרומקייט, וועלכע גיט אב צו גאָט ניט נאָר א שטונדע פון תפילה, א הייליגען טאָג, א שטימונג, נאָר יעדען שריט פון לעבען, יעדע בעוועגונג פון דער נשמה, און אנפערטרויט זיך אין גאנצען צו איהם. ער איז געווען דורכגעדרונגען פון דער ליבע צו דעם צוויי־טען, וועלכע דאס יודענטום פאָדערט אויך בנוגע צו דעם פיינד. ער האָט געוויס ניט געשאָלטען זיינע שונאים, און זיינע פערעהרער האָבען איהם געטאָן אונרעכט, ווען זיי האָבען איהם אריינגעלייגט אין מויל קללות און ליעבלאָזע ווערטער געגען זיין אייגענער מו־טער. ער האָט דערגרייכט זיין אידעאַל אין די ליידענדע טוגענ־דען, אזוי ווי דאס יודענטום פאָדערט עס: „דו זאָלסט געהערען צו די אונטערדריקטע און ניט צו די אונטערדריקער, זאָלסט הערען זידלערייען און ניט ענטפערען אויף זיי, זאָלסט אלעס טאָן אויס ליעבע צו גאָט און זאָלסט זיך פרעהען מיט די ליידען *)".

„זיין גאנצער געפיהל, וועלכער האָט פעראבשייט געוואלט־טעטיגקייט, וועלטליכע שטרעבונגען און פארטיי־מחלוקות, האָט גע־מוזט פיהרען יעזוס'ן צו די איסיים, וועלכע זיינען געווען פרעמד פון דער וועלט און איהרע הבלים. בשעת יוחנן דער טובל, אדער בעסער געזאָגט, דער איסי, האָט גערופען צו דער טבילה אין ירדן, צו תשובה און צו דער מלכות השמים, איז יעזוס צו איהם געגאנ־גען און האָט זיך געלאָזט טויפען. די לעגענדע דערצעהלט, דאָס דער הימעל האָט זיך דערביי געעפענט, און דאס דער רוח הקדש האָט זיך אראבגעלאָזען אויף איהם ווי א טויב, און האָט איהם אנגע־זאָגט זיין בערוף. אבוואהל עס לאָזט זיך ניט בעווייזען, דאס יע־זוס איז ווירקליך אויפגענומען געוואָרען אין די כתה פון די איסיים, קען מען פיעלעס פון זיין לעבען און ווירקען דאדורך ערקלערען, דאָס ער האָט אויפגענומען לעהרען פון די איסיים. אזוי ווי די איסיים האָט יעזוס הויך געהאלטען די פרייוויליגע ארעמקייט און האָט פעראכטעט דעם רייכטום, דאָס געלד, אזוי ווי די איסיים האָט אויך יעזוס געפערדיגט די שותפות פון דעם רייכטום. ווי די

*) שבת פ"ח, ב', יומא כ"ג, א', גיטין ל"ו, ב'. דיזע קוועלע האָט דעם האראקטער פון אן אלטער בריתא.

איסיים האָט ער געפּרעדיגט דעם אבשיי פאַר יעדער שבועה. „איהר זאָלט ניט שווערען“, אזוי האָט געלערנט יעזוס, „ניט ביים הימעל, ניט ביי דער ערד, ניט ביי אייער קאָפּ, נאָר איהר זאלט זאגען יאָ אָדער ניין“. די וואונדערהיילונגען, וועלכע ווערען איהם צוגע־שריבען, בעזונדערס די פערטרייבונג פון בייזע גייסטער דורך אָב־שפּרעכען, זיינען געווען שטארק פערברייטעט צווישען די איסיים. עס ווערט ניט בעטראכט אלס א בעזונדערעס וואונדער, דאָס יעזוס האָט געקענט פערטרייבען די שדים, נאָר עס ווערט דערצעהלט, דאס ער האָט עס געקענט, אזוי ווי די אַנדערע, ד. ה. דאָס ער איז ניט אָבגעשטאַנען פון די איסיים. — אויך זיין גאנצער קרייז איז גע־שטאַנען נאָהענט צו די איסיים. פון זיין ברודער יעקב ווערט דער־צעהלט, דאָס ער האָט געפיהרט א לעבען ווי די איסיים, האָט ניט געטרונקען קיין וויין, האָט ניט געגעסען קיין פליישׁ, האָט ניט גע־שאָרען די האָר, האָט ניט געברויכט קיין אויל און האָט זיך שטענ־דיג געקליידעט אין לייוועגדענע קליידער. אבער יעזוס האָט וואר־שיינליך איבערגענומען די וויכטיגע פאַרשריפטען פון די איסיים: די ליעבע צו אָרעמקייט, די פעראכטונג פון רייכטום און בעזיץ, דעם קאָמוניזם, די עהעלאָזיגקייט, דעם אבשיי פון שבועה, די פעּ־היגקייט צו היילען משוגעים און מטורפים. די אונוועזענטליכע פונקטען פון די איסיים, זייער ריינקייט, זייערע טבילות, דאָס טראגען פון א גארטעל האָט יעזוס ניט איבערגענומען. אפילו די טבילה איז ביי יעזוס ניט געווען קיין וויכטיגער פונקט, ווארום עס ווערט ערגעץ ניט דערצעהלט, דאס ער האָט דיעזע האנדלונג פארגענומען אדער זי געפּרעדיגט.

„בשעת יוחנן איז פון דעם קעניג הורדוס אריינגעזעצט גע־וואָרען אין די פעסטונג מאחעלוס, האָט יעזוס געוואָלט נור פאָרט־זעצען דאָס ווערק פון זיין לעהרע. ער האָט אָנגעזאָגט אזוי ווי יוחנן: „טהוט תשובה, ווארום די מלכות השמים איז נאָהענט“, האָט אבער דערביי ניט געמיינט, דאָס ער וועט האָבען א הויפּט־ראָלע אין דעם מלכות השמים, דאָס הייסט אין דער קומענדער משיח־צייט. יעזוס האָט אבער ווארשיינליך פערשטאַנען, דאס אויב זיין רוף זאָל ניט בלייבען ווי יוחנן׳ס א קול אין דעם מדבר, נאָר אויב ער זאָל האָבען א ווירקונג, דאַרף ער זיך דערמיט ווענדען ניט

צום אידישען פאָלק בכלל, נאָר צו א בעשטימטען קלאַס. דער אי־דישער מיטעלקלאַס, די איינוואָהנער פון די קלענערע און גרעסערע שטעדט, איז געווען מייסטענס אזוי שטאַרק דורכגעדרונגען פון יראת שמים, מאָראַל און פרומקייט, דאס דער רוף צו תשובה וואלט פאַר איהם ניט געהאט קיין זין. די ווערטער פון יענעם יונגען מאַן צו יעזוס: „איך האָב פון מיין יוגענד אָן בעאָבאַכטעט די גע־באָטען פון גאָט, האָב ניט געמאָרדעט, האָב ניט גע׳נואף׳ט, האָב ניט גע׳גנב׳עט, ניט געשוואָרען פאַלש, געעהרט פאָטער און מוטער, געליעבט מיין נעכסטען ווי זיך זעלבסט", דיעזע ווערטער זיינען האַראַקטעריסטיש פאַר די דורכשניטליכע מאָראַל פון דעם אידי־שען מיטעלשטאַנד אין יענער צייט. די שפּעטערדיגע שילדערונ־גען פון דער פערדאָרבענהייט פון דעם אידישען פאָלק און די פרושים אין דער צייט פון יעזוס זיינען אויסגעטראַכטע זאכען און ענטשפּרעכען ניט דער דאַמאָליגער ווירקליכקייט. די תלמידים פון שמאַי און הלל, די צייט־גענאָסען פון יהודה הקנאי, די ביטערע שונאים פון הורדוס און די רוימער זיינען ניט געווען מאָ־ראַליש קראַנק און האָבען געווים ניט געדאַרפט קיין דאָקטאָר. יעזוס האָט אויך גאָר ניט געוואָלט זיי בעסער מאכען. ער האָט אבער אויך ניט געוואָלט ווערען דער פערבעסערער פון די רייכע און אנגעזעהענע, פון די פריינד פון די רוימער און דעם מלכות הורדוס. זיי וואָלטען געווים בעהאַנדעלט דעם אונגעלעהרטען מאָ־ראַל־פּריידיגער מיט שפּאָט און געלעכטער, ווען יעזוס וואלט זיי דערמאָנט זייער גאוה, זייער פערקויפליכקייט און זייער פּרינצי־פּענלאָזיגקייט. יעזוס האָט זיך דערפאַר געווענדעט נאָר צו די, וועלכע זיינען ארויסגעשטויסען געוואָרען פון דער אידישער גע־זעלשאַפט. אין ארץ ישראל זיינען דאמאלס געווען פיעלע, וועל־כע האָבען גאָר נישט געוואוסט פון דער תורה, פון די אמת׳ן פון יודענטום, פון זיין אלטער גלאַנצפולער געשיכטע און זיין צוקונפט. דאָס זיינען געווען מענשען, וועלכע האָבען אריבערגעטרעטען דאס געזעץ, „עבריונים" אָדער, ווי זיי האָבען זיך דאמאלס גערופען, ז י נ ד י ג ע, וועלכע זיינען פאַר זייערע עבירות ארויסגעשטויסען געוואָרען פון דער געמיינדע און האָבען זיך צו איהר גאָר ניט גע־וואָלט אומקעהרען. עס זיינען געווען שטייער־איינמאהנער, וועל־

בע מען האָט אויסגעמידען פאַר זייער פערקריפליכקייט צו די רוימישע אינטערעסען, און וועלכע האָבען זיך אבגעווענדעט פון דער תורה און האָבען געפיהרט א ווילדעס לעבען, ניט קימערענדיג זיך פאַר די פערגאַנגענהייט און צוקונפט. עס זיינען געווען אונוויסענדע, נידריגע האנדווערקער און קנעכט, „עם־הארץ“, וועלכע האָבען זעלטען געהאַט א געלעגענהייט, צו קומען אין ירושלים, צו זעהן דעם בית המקדש און צו הערען אדער צו פערשטעהן די תורה. פאַר דיעזע האָט דער סיני ניט געפלאַמט און די נביאים האָבען ניט גערעדט, וואָרום די תלמידי־חכמים האָבען ניט פערברייטעט צווישען זיי די קענטנים פון דער תורה און די נביאים.

„צו דיזע פאָלקס־קלאַסען האָט זיך יעזוס געוואָלט ווענדען, כדי זיי אַרויסצורייסען פון זייער אונוויסענהייט, פון זייער שמוץ און מאָראַלישער געפאַלענקייט, פון זייער פערפרעמדונג צו גאָט און זיין געזעץ. ער האָט אין זיך געפיהלט דעם בערוף, „צו ראַטעווען די פערלאָרענע שאָף פון הויז ישראל“. „די געזונדע, דאָס הייסט די וועלכע עס ווייסען און פאָלגען דאָס געזעץ, בעדאַרפען קיין דאָקטאָר ניט“, אַזוי האָט ער זיך אָפענהערציג אויסגעדריקט, „נאָר די קראַנקע, כדי קיינער פון זיי זאָל ניט געהר פערלאָרען“*).

„יעזוס האָט עס פערשטאַנען, ווי אויפצוהויבען צו זיך דיזע זינדיגע און שטייער־איינמאַהנער, ווי אָנצופילען זייער זין מיט ליבע צו גאָט, „כדי זיי זאָלען ווערען ווירדיגע קינדער פון פאָטער אין הימעל“, ווי צו פעראיידעלען זייער הארץ מיט היילינקייט און צו פערבעסערען זייער לעבענס־וועג, ”כדי זיי זאָלען אריינקומען אין דעם מלכות השמים“. דאָס איז געווען דאָס גרעסטע וואונדער, וועלכעס ער האָט בעשאַפען. דאָס זיינען געווען די טויבע וועלכע ער האָט געמאַכט הערען, די בלינדע, וועלכע ער האָט געעפענט די אויגען, די קראַנקע, וועלכע ער האָט געהיילט, די טויטע, וועלכע ער האָט דערוועקט צום לעבען. די לעגענדע, וועלכע האָט פערוואַנדעלט זיינע מאָראַלישע וואונדער אין ווירקליכע, האָט איהם דערמיט געוואָלט פערהערליכען, האָט איהם אָבער נאָר פערקלענערט. א בעשאַפער פון מענשען שטעהט אונענדליך העכער

*) מתתיהו, 9, 12; 10, 5; 24; 18, 11, 14; 21, 31 און אַנדערע שטעלען.

איידער אַ וואונדער־מאַכער. יעזוס האָט געלערנט זיינע תלמידים די טוגענדען פון די איסיים: עניוות, אָרעמקייט, שלום און אחדות. ער האָט זיי געשטעלט אַלס ביישפּיעל די קינדער, דאָס זיי זאָלען זיין אַזוי ווי זיי ריין פון עבירות, און זאָלען קענען ווערען מיט־גלידער פון דעם אַנקומענדען מלכות המשיח. דאָס געבאָט פון דער ליעבע צו פרעמדע און פון שלום האָט ער געשטייגערט ביז זעלבסטלאָזיגקייט. „ווען אימיצער שלאָגט דיך אויף'ן באַק, שטעל איהם די צווייטע באַק אויס, און ווען אימיצער נעהמט ביי דיר אוועק דאָס אויבערסטע קלייד, טאָ גיב איהם אוועק דאָס העמד." די אָרעמע האָט ער געלערנט, דאָס זיי זאָלען ניט זאָרגען פאַר שפּייז און טראַנק און קליידונג. ער האָט זיי אָנגעוויזען אויף די פייגעלעך אין הימעל און די ליליען אויף דעם פעלד, וועלכע ווערען געשפּייזט און געקליידעט אָהן זאָרגען. צו די רייכע האָט ער געפּרעדיגט, דאָס זיי זאָלען געבען אויף אַזאַ אופן צדקה, „דאָס די לינקע האַנד זאָל ניט וויסען, וואָס די רעכטע טהוט". די פּער־האַרטעוועטע פאַרמאַליסטען האָט ער געלערנט, ווי צו דאַוונען אין זייער שטילען צימערל און האָט בעשאַפען דערצו אַ קורצע תפילה: „אונזער פאָטער", וועלכע איז וואַרשיינליך געווען פערברייטעט צווישען די איסיים.

„יעזוס האָט גאָר ניט געוואָלט ענדערן אָדער פערבעסערן די אידישע לעהרע אָדער בעשאַפען עטוואָס נייעס, ער האָט נאָר גע־וואָלט ערציהען די זינדיגע צו דער געטליכער לעהרע, און זיי מאַכען ווירדיג פאַר דעם מלכות המשיח. ער האָט אונטערשטריכען די איינהייט פון גאָט און האָט דורכאויס ניט געוואָלט אָבשוואַכען דעם גאָט־בעגריף פון יודענטום. בשעת אַ תלמיד־חכם האָט איהם אַמאָל געפרעגט, וואָס איז דער אמת פון יודענטום, האָט ער גע־ענטפערט: "שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד", און „ואהבת לרעך כמוך". דאָס זיינען די הויפּט־מצוות. בשעת איינער האָט זיך צו איהם געווענדעט מיט די ווערטער: „ג ו ט ע ר ל ע ה ר ע ר!" האָט איהם יעזוס בעמערקט: „רוף מיך ניט גוטער, וואָרום נאָר איינער איז אַ גוטער, מיין פאָטער אין הימעל". זיינע אָנהענגער, וועלכע זיינען טריי געבליבען דעם יודענטום, גיבען איבער זיינע ווערטער: „איך בין ניט געקומען כדי אויפצולעזען דאָס געזעץ, נאָר איך בין געקומען, כדי עס מקיים צו זיין. עס וועלען גיכער

אונטערגעהן הימעל און ערד, איידער איין אות פון דער תורה"*). דעם שבת האט ער געהאלטען הייליג. זיינע אידישע תלמידים האבען שטרענג געהיט דעם שבת, און אויב זייער לעהרער וואלט דעם שבת מחלל געווען, וואלטען זיי אויך דעם שבת ניט געקענט האלטען הייליג. יעזוס איז געווען נאר געגען יענע שטרענגקייט פון שבת, אויף וועלכע עס זיינען בעשטאנען די תלמידים פון בית־שמאי, און לויט וועלכע מען האט ניט געטארט שבת אפילו טאן גוטס און היילען מענשען. יעזוס איז ניט געווען אפילו געגען קרבנות, ער האט נאר פערלאנגט, אקוראט ווי די פרושים, דאס איידער דער מענש זוכט פערגעבונג ביי גאט, זאל ער מאכען שלום מיט די מענשען*). יעזוס איז אפילו ניט אויפגעטרעטען געגען תעניתים, נאר געגען די פאלשע היילינקייט, מיט וועלכע מען פלעגט פערבינדען דעם פאסטען. ער איז גאנץ געשטאנען אויפ'ן באדען פון יודענטום, און האט אפילו פעראכטעט די היידען, אונטער וועלכע מען האט דאמאלס פערשטאנען די אונטערדריקענדע רוימער און זייערע העלפער, די אריענטאלישע גריכען און סיריער. מיט די היידען האט ער גאר נישט ניט געוואלט האבען צו טאן. „מען זאל ניט ארויסווארפען די היילינקייט פאר די הינט, און די פעריל פאר די חזירים, ווארים זיי וועלען עס צוטרעטען מיט די פיס און פערניכטען". בשעת א סיריש־גריכישע פרוי פון פעניציען האט איהם געבעטען, דאס ער זאל איהר היילען איהר מטורפ'דיגע טאכטער, האט ער איהר געענטפערט הארט: „איך בין נאר געשיקט געווארען צו די פערלארענע שאף פון ישראל, און עס איז ניט רעכט אבצונעהמען דאס ברויט פון די קינדער און עס אוועקווארפען פאר די הינט". זיינע תלמידים האט ער פערזאגט: „איהר זאלט ניט געהן דעם וועג פון די היידען און זאלט ניט אריינגעהן אין די שטעדט פון די שומרונים". יעזוס האט זיך געהאלטען אויף אזא אופן שטרענג אן דאס יודענטום, האט ניט געוואלט גרינדען קיין נייעם בונד*), נאר האט געוואלט אריינ־

*) מתתיהו, 7, 17, 19.

*) משנא, סוף יומא.

*) די בערג־פרעדיגט פון מתתיהו איז טיילווייז אזוי געשריבען געווארען, אזוי ווי יעזוס וואלט וועלען ארויסטרעטען מיט זיין נייער לעהרע געגען די תורה. עס איז אבער זעהר א פראגע אויב די בערג־פרעדיגט שטאמט פון יעזוס.

ברענגען די עקזיסטירענדע רעליגיעזע און מאראלישע געראנקען אין אזעלכע הערצער, וועלכע זיינען ביז יעצט געווען קאלט. יעזוס האט אפילו ניט געפּרעדיגט די השארת הנפש, נאר תחית המתים*), אזוי ווי אלע איבעריגע לעהרער פון יודענטום אין יענער צייט. די אויפערשטעהונג פון די גערעכטע און פרומע וועט פארקומען אויף דיזער וועלט, און עס וועט בעגרינדעט ווערען א נייע אָרדנונג, דער עולם הבא. דיזע צוקינפטיגע וועלט האט זיך יעזוס פארגעשטעלט אקוראט ווי די פרושים און איסיים, אין צוזאמענהאנג מיט די ימות־המשיח, מיט דעם קומען פון דעם מלכות השמים. פאר די זינדיגע, וועלכע טהוען ניט קיין תשובה, האט ער אויך געהאט א פייערליכען גיהנום*). זיין פערדיענסט בעשטעהט אבער הויפטזעכליך דארין, דאס ער האט די פארשריפטען פון יודענטום נעהנטער געבראכט צום הארצען און צום געפיהל, דאס ער האט אויפגעפאסט דאס פערהעלטנים פון די אידען צו זייער גאט, ווי פון קינדער צו זייער פאטער, האס ער האט אונטערגעשטריכען די ברידערליכקייט פון אלע מענשען, דאס ער האט ארויסגעשטעלט פאראויס די מאראל, און דאס ער האט אריינגעבראכט דיזע לעהרע פון הייליגקייט אין די הערצער פון אונמאראלישע געשעפּען.

„אמאל האט יעזוס ענטדעקט צו זיינע נאהענטע תלמידים דאס ציעל פון אלע זיינע געדאנקען, דעם געהיימנים פון זיין הארץ. ער האט זיי אוועקגעפיהרט אין א וויטע געגענד ביים בארג חרמון, ניט ווייט פון צעזארעא, וואו דער ירדן שטראמט ארויס פון די מעכטיגע פעלזען. אין דיזער שוידערליכער סביבה האט ער געוואלט ענטדעקען זיי זיין געהיימסטען געדאנק. אבער ער האט דאס געמאכט אויף אזא אופן, דאס זיינע תלמידים האבען אזוי צו זאגען אליין געטראפען זיין געדאנק, דאס ער איז דער ערוווארטעטער משיח. ער האט זיי געפרעגט, פאר וואס פאר א מענשען זיינע אנהענגער האלטען איהם. אייניגע האבען געזאגט, דאס ער איז אליהו הנביא, וועלכער מוז קומען פאר משיח'ן. אנדערע האַ־

*) מתתיהו 22, 23—32.

*) מתתיהו 5, 22.

בען געזאגט, דאס ער איז דער נביא, וועלכען משה רבינו האט אנגעזאגט. דאמאלס האט יעזוס ביי זיי געפרעגט: „פאר וועמען האלט איהר מיך?" שמעון פעטרוס האט געענטפערט: „דו זעלבסט ביזט דער משיח (קריסטוס)". יעזוס האט געלויבט דעם שארפען בליק פון פעטרוס, האט מודה געוועז, דאס ער איז משיח, האט אבער פערבאטען זיינע תלמידים דערפון יעצט צו רעדען*). דאס איז געוועזען די געהיימניספולע געבורטס־שטונדע פון קריסטענטום. בשעת שפעטער האבען איהם זיינע נאהנטע תלמידים שמעון פעטרוס, יעקב און יוחנן בעמערקט, דאס פאר משיח'ן מוז דאך קומען אליהו הנביא, האט יעזוס געענטפערט, דאס אליהו איז שוין געקומען אין דער געשטאלט פון יוחנן הטובל, אבער דאס קיינער האט איהם ניט דערקענט*). האט יעזוסווירקליך געהאט דיעזען געדאנק פון אנפאנג אן אין דער טיעפעניש פון זיין נשמה? אדער איז איהם דיעזער געדאנק ערשט געקומען דורך דעם ערפאלג פון זיין פרעדיגט? דאס איז א רעטזעל, וועלכער וועט ווארשיינליך קיינמאל ניט קענען געלעזט ווערען. אבוואהל יעזוס האט זיך דא דאס ערשטע מאל ערקלערט פאר משיח'ן, האט ער זיך אבער קיינמאל אליין ניט אנגערופען משיח, נאר ער האט געברויכט דערפאר אנדערע אויסדריקע, וועלכע זיינען אהן צווייפעל געוועזען פערברייטעט צווישען די איסיים. ער האט זיך אנגערופען מענשען־זאהן (בר־נש), אזוי ווי ביי דניאל (7-13): חזה הוית בחזוי ליליא ואת עם ענני שמיא כבר נש אתה הוא ועד־עתיק יומיא". דיעזען פסוק האט מען דאמאלס געטייטשט אויף משיח'ן*). יעזוס האט נאך אנאנדער ווארט געברויכט פאר זיך, „זוהן פון גאט", אויסטייטשענדיג דעם פסוק פון תהילים (7,2): „ד' אמר לי בני אתה אני היום ילדתיך". דיעזען פסוק האט מען דאמאלס אויך

---

*) מתתיהו 16, 13—20. אין עוואנגעליום פון מארקוס. 8, 27—30, קלינגט דיזע מעשה נאך פיעל אורשפרינגליכער. ביי לוקאס, 9, 18, האט דיזע מעשה שוין פערלארען איהר אורשפרינגליכע פרישקייט.

*) מתתיהו 17, 10, 8.

*) מתתיהו 8, 40; 10, 27.

*) סנהדרין צ"ח, א.

צווישען אידען אויסגעטייטשט אויף משיח'ן*). האט יעזוס דיעזען אויסדרוק געברויכט נור אלס א בילד אדער אין ווירקליכען ווארט־זין? אויף וויפיעל מיר ווייסען, האט ער דאס קיינמאל ניט ער־קלערט געגויער, אפילו בשעת ער איז געשטאנען פאר זיין בית דין און איז פעראורטיילט געווארען צום טויט. זיינע תלמידים זיינען שפעטער ניט געווען איינשטימיג מכח דעם זין פון דיעזען ווארט און האבען זיך געשפאלטען צוליעב דעם אין צוויי פארטייען.

„יעזוס האט אויך געברויכט אנדערע אבער גאנץ אונשולדיגע נעמען פאר זיין משיחיות, ווי „ה י מ ע ל ס ב ר ו י ט“ (מן) „ב ר ו י ט פ ו ן ל ע ב ע ן“*), אלץ אויסדריקע, וועל־כע זיינען געווען פערברייטעט צווישען די איסיים. זיינע תלמידים האט ער גערופען „דאס זאלץ פון דער וועלט“*). ווי יעזוס האט זיך פארגעשטעלט די ביאת המשית, איז ניט קלאר. עס איז אבער געוויס, דאס ער האט דערביי געקלערט נאר וועגען דעם פאלק ישראל, וועלכעס ער האט געוואלט ערלעזען פון די זינד און אויך פון דעם שווערען יאך פון די רוימער*). אלס קריסטען האט יע־זוס אקוראט אזוי וויניג געקלערט וועגען די היידען, ווי פריהער בשעת ער איז געווען יוחנן'ס תלמיד. די גאולה האט זיך יעזוס אהן ספק פארגעשטעלט אויף פאלגענדען אופן: ווען דאס אידישע פאלק וועט זיך דורך ליעבע צו גאט און צו מענשען, דורך פרייוויליגע ארימקייט דערהויבען צו א העכערען לעבען, דאן וועט גאט אוים ליעבע צו זיין פאלק עס בעלוינען מיט אלע ניסים, מיט דער בע־פרייאונג פון דער פרעמדער הערשאפט, מיט דער אומקעהרונג פון די פערטריבענע, מיט דעם אמאליגען גלאנץ פון דוד'ס צייטען. דאס איז א שענער חלום, וועלכער האט זיך נאך ניט פערווירקליכט נאך אכטצעהן יאהרהונדערטען.

„בשעת יעזוס האט זיך ענטדעקט צו זיינע תלמידים אלס משיח האט ער זיי פערזאגט עס צו האלטען בסוד. האט ער מורא גע־האט פאר דעם קעניג הורדוס, דאס איהם זאל ניט טרעפען דער

---

*) סוכה נ"ב, א.
*) יוחנן 6, 35, 41.
*) מתתיהו 5, 13—14.
*) לוקאס 24, 21.

זעלביגער שיקזאל ווי יוחנן הטובל, אדער האט ער געוואלט צונויפ־
זאמלען א גרעסערען קרייז פון אנהענגער, כדי אויפצוטרעטען מיט
מעהר מאכט אלס משיח? מען וועט קיינמאל ניט קענען ארויס־
געפינען דעם ריכטיגען גרונד. צו זיינע תלמידים האט ער גע־
זאגט, דאס די צייט איז נאך ניט געקומען, אבער דאס א צייט
וועט קומען, „וואו זיי וועלען קענען מיטטיילען אין ליכט, וואס
ער האט זיי געזאגט אין דונקעל, און דאס זיי וועלען קענען פרע־
דיגען פון די דעכער, וואס זיי הערען יעצט איינגערוימט אין די
אויערען". עס האט אבער פאסירט דאס געגענטייל פון דעם, וואס
יעזוס און זיינע תלמידים האבען ערווארטעט. ווי באלד עס איז
בעקאנט געווארען, דאס יעזוס פון נצרת פרעדיגט ניט נאר דעם
מלכות השמים, נאר דאס ער זעלבסט איז משיח, איז די עפענט־
ליכע מיינונג געווארען געגען איהם. מען האט פון איהם ערוואר־
טעט צייכען און בעווייזען, דאס ער איז משיח. ער האט אבער די
צייכען ניט געקענט געבען און האט אויסגעמיעדען די פראגען.
פיעלע פון זיינע אנהענגער זיינען פון איהם דערפאר אבגעפאלען און
ניט מעהר „געגאנגען אין זיין וועג". יעזוס האט געמוזט דערפאר
עטוואס טאן, כדי זיין ווערק צו קרוינען, אדער ער וואלט געמוזט
אונטערגעהן. די תלמידים האבען פון איהם ערווארטעט, דאס ער
וועט זיך פסח אין בית המקדש אין ירושלים ערקלערען פאר משיח
פאר'ן גאנצען פאלק. עס ווערט דערצעהלט, דאס זיינע אייגענע
ברידער האבען בעשטאנען, דאס ער זאל געהען נאך יהודה, „כדי
זיינע תלמידים זאלען ענדליך זעהן זיין ווערק, ווארום קיינער
טוט גאר נישט ניט פערבארגענערהייט, נאר אפען, און ווען דו
טוסט עטוואס, זא ווער נתגלה צו דער וועלט." אזוי האט זיך
יעזוס געמוזט ענדליך ענטשליסען, צו געהען אויף דעם געפעהרלי־
כען וועג. ווי לאנג ער האט נאך געפרעדיגט אין גליל, איז ניט
בעקאנט. די הויפט־קוועלען זאגען, דאס זיין ווירקזאמקייט האט
געדויערט נאר איין איינציגעם יאהר. לויט די שפעטערדיגע קווע־
לען האט זי אבער געדויערט דריי יאהר.*) „יעזוס האט דאמאלס
ניט געהאט אין זין צו שטעלען זיך אין געגענזאץ צום יודענטום

---

*) אורעניאוס קאנטרא הערעזעס. II, 38—39.

און האט נאך דעם דין פון די עולי־רגל געמידען שומרון און איז געקומען אין ירושלים דורך עבר לירדן"*). צו א פרוש האט ער דאמאלס געזאגט: „ווען דו ווילסט האבען עולם הבא, דאן היט דאס געזעץ, פערקויף דיין האב און גוט און גיב עס אב צו ארימע", דאס הייסט צוטייל עס מיט מיינע אנהענגער, וועלכע גלויבען אין ארעמקייט. בשעת ער איז געקומען איבער יריחו אין ירושלים, האט ער זיך ניט בעזעצט אין שטאדט, נאר אויסערהאלב פון שטאדט אין דעם דארף בתניה אין דער מערב־זייט פון הר הזתים, וואו עס האבען זיך אויפגעהאלטען די מצורעים. אין דעם הויז פון אזא מצורע, וועלכער האט זיך גערופען שמעון, האט ער געפונען א וואהנונג. די אנדערע אנהענגער, וועלכע ער האט געפונען אין בתניה, האבען אויך געהערט צו דעם נידערען שטאנד, ווי ל א־צ א ר ו ם און זיינע שוועסטער מרים און מארטהא. די קוועלען דערמאנען נאר איין איינציגען רייכען און אנגעזעהענעם מאן פון ירושלים, וועלכער איז געווארען אן אנהענגער פון יעזוס, יוסף פון ערימתיה.

„די לעגענדע בעשרייבט פאנטאסטיש דאס אריינפאהרען פון יעזוס אין ירושלים און זיין אויפטרעטען אין בית המקדש. דאס פאלק, אזוי ווערט דערצעהלט, האט איהם בעגלייטעט אין ירושלים מיט א טריאומף און מיט דעם געזאנג פון הושענא. אבער דאס זעלבינע פאלק האט אייניגע טעג שפעטער געפאדערט זיין טויט.ביידע זאכען זיינען אבער אויסגעטראכט, ערשטענס כדי צו שיל־דערען יעזוס, ווי דעם משיח, און צווייטענס כדי ארויפצואווארפען די שולד פון זיין הינריכטונג אויף דאס גאנצע פאלק ישראל. ניט היסטאריש איז אויך די מעשה, דאס יעזוס האט פערטריבען פון בית המקדש די פערקויפער פון טויבען, און דאס ער האט איבערגע־קעהרט די טישען פון די חלפנים פאר די נדבות צום בית המקדש. אזעלכע האנדלונגען וואלטען ניט געבליבען פערשוויגען אין די לי־טעראַרישע קוועלען פון יענער צייט. אויך איז ניט בעקאנט, דאס טויבען־הענדלער און חלפנים האבען געהאלטען זייערע קראמען א י נ ע ר ה א ל ב פון בית המקדש, ווארום דער בית המקדש האט

*) מתתיהו 19, 1; מארקוס 10, 1

נאָר פערקויפט פאַר געלד צו אַלע, וועלכע האָבען געבראַכט קרבנות אין נדבות, וויין, אייל און מעהל *). יעזוס האָט וואַרשיינליך פּראָטעסטירט געגען דעם מיסברויך, וואָס דער בית המקדש מאַכט געשעפטען, און דיעזער פּראָטעסט איז אין דער לעגענדע פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ טהאַט.

„איבערהויפּט איז דער וויכטיגסטער קאַפּיטעל פון זיין לעבען, די שטעלונג, וועלכע ער האָט געגומען אין ירושלים בנוגע צום פאָלק, צו די סנהדרין און צו די פּאַרטייען, געבליבען דונקעל און פול מיט לעגענדאַרע אויסשמוקונגען און דערגענצונגען. דער געבילדעטער טייל פון פאָלק האָט ניט געקענט ערוואַרטען די גאולה פון אַ מאַן פון גליל, וועלכער איז ניט געווען קיין תלמיד חכם. מען האָט ערוואַרטעט משיח'ן פון בית-לחם און פון מלכות בית דוד. דער שפּריכוואָרט: „פון נצרת קען קיין גוטס ניט אַרויסקומען", איז ענטשטאַנען וואַרשיינליך דאַמאַלס. די פרומע זיינען געווען זיינע געגנער, ווארום ער פלעגט אַרומגעהן מיט זינדיגע און מיט שטייער-איינמאַנער, האָט מיט זיי געגעסען און געטרונקען. אפילו יוחנ'ס תלמידים, דאָס הייסט די איסיים, איז ניט געפעלען געוואָרען זיין פיהרונג *).

„די תלמידים פון בית שמאי איז ניט געפעלען געוואָרען, וואָס ער האָט געהיילט אום שבת. זיי האָבען זיך ניט געקענט פאָרשטעלען אַ משיח, וועלכער איז מחלל שבת. די קנאים האָבען ניט געקענט ערוואַרטען קיין גרויסעס פון יעזוס, ווייל ער האָט געפּרעדיגט נאָר שלום, האָט ניט אָנגעפילט זיינע אַנהענגער מיט האַס קעגען די רוימער, נאָר האָט געפּרעדיגט, דאָס זיי זאָלען זיך אונטערוואַרפען פריייוויליג אונטער די רוימישע שטייערען: „גיט דעם קיסר, וואָס דעם קיסר געהערט, און גאָט וואָס גאָט געהערט". דורך אַלע דיעזע אייגענטימליכקייטען, וועלכע האָבען זיך ניט געפּאַסט צו משיח'ן, איז דער מיטעלשטאַנד און בעזונדערס דער אַנגעזעהענער טהייל פון דער נאַציאָן געווען קאַלט צו איהם און האָבען איהם געוויס ניט געגעבען קיין גוטע אויפנאַהמע אין ירושלים. דאָס אַלעס איז אָבער

*) שקלים 3, 4 ; 5,4.

*) מתתיהו 11, 19.

נאך ניט געווען קיין גרונד פאר אן אנקלאגע געגען איהם און מען האט איהם גארנישט ניט געקענט טהון. דורך די מחלוקות פון בית־שמאי און בית־הלל איז די פרייע מיינונג געווארען א מנהג, און קיינער איז ניט פערפאלגט געווארען פאר זיין רעליגיעזע מיינונג, זא לאנג ער האט ניט עובר געווען אויף די אנגענומענע דינים פון דער רעליגיאן און דעם גאטעס־בעגריף פון יודענטום. — אבער אויך אין דיעזען פונקט האט מען יעזוס ניט געקענט פארקלאגען. עס האט זיך אפילו פארברייטעט א קלאנג, דאס ער רופט זיך אן דער זוהן פון גאט, א ווארט, וועלכעס איז געווים געווען זעהר שטארק געגען די רעליגיעזע איבערצייגונג פון דער אידישער נאציאן. ווי האט אבער דער בית דין געקענט ארויסגעפינען, אויב ער גיט זיך ווירקליך ארויס פאר דעם זוהן פון גאט און וואס פאר א בעדייטונג ער גיט דיעזען ווארט? יעזוס האט ווארשיינליך געברויכט דיעזעס ווארט נור אין דעם ענגען קרייז פון זיינע תלמידים. ווי האט מען געקענט ארויסגעפינען דאס, וואס איז געווען א געהיימניס פון דיעזען קרייז? מען האט געפונען פעררעטער אין דיעזען קרייז גופא. י ו ד א ס   א י ס ק א ר י א ט, וועלכער האט פאר געלד ארויסגעגעבן צו בית־דין דעמזעלביגען מאן, וועלכען ער האט פריהער געהאלטען פאר משיח. אן אלטע אידישע קוועלע ערקלערט עס, צוליעב וואס מען האט געדארפט האבען דיעזען פעררעטער. בית דין האט געדארפט צוויי עדות, כדי צו פארקלאגען יעזוס אלס פאלשען נביא און פאלקס־פערפיהרער (מזיד). דער פעררעטער האט אלזא געדארפט ברייגנען יעזוס צו רעדען, כדי די צוויי בעהאלטענע עדות זאלען קענען הערען יעדעס ווארט *). נאך דער קריסטליכער קוועלע האט יודאס נעגעבן א קוש יעזוס און אויף אזא אופן איהם קענטיג געמאכט פאר די חאפער און דאס פאלק. איז דען

*) תלמוד בבלי סנהדרין ס"ז, א', ירושלמי כ"ה: וכן עשו לבן סטרא בלוד ותלאוהו בערב פסח. כך עשו לבן סטרא בלוד. הזמינו עליו שני עדים והביאו אותו לבית דין וסקלוהו. — יעזוס און סטרא איז אין תלמוד דערזעלביגער נאמען. די בעדייטונג פון דעם ווארט „סטרא“ איז ניט קלאר, די ערקלערונג וועלכע דער תלמוד בבלי גיט פון דיזען ווארט (שבת ק"ד, ב', אין דער ניט־צענזורירטער אמשטערדאמער אויסגאבע פון 1645) איז אן אויסגעטראכטע.

אָבער יעזוס, וועלכער איז אריינגעפאָהרען מיט א טריאומף אין ירושלים און האָט עפענטליך געפּרעדיגט אין בית המקדש, ניט גע־ ווען אַלעמען בעקאנט? נאָכדעם ווי מען האָט איהם פערהאַפטעט, זיינען אַלע תלמידים פון איהם אנטלאָפען, נאָר שמעון פעטרוס איז איהם נאָכגעגאנגען פון דער ווייטען. ערב פסח איז יעזוס געבראכט געוואָרען פאַר דעם סנהדרין. אָבער ניט דער גרויסער סנהדרין האָט איהם גע׳משפּט נאָר דער קליינער בית־דין פון דריי און צוואנ־ ציג מיטגליעדער, ווארום דער פּאָרזיצענדער איז ניט געווען דער ראש הסנהדרין פון בית הלל, נאָר דער כהן גדול יוסף קיפאַס. דער בית־דין האָט געוואָלט אויסגעפינען, אויב יעזוס האָט זיך ארויס־ געגעבען פאַר דעם זוהן פון גאָט, ווי די עדות האָבען דאָס געזאָגט. עס קלינגט אונגלויבליך, דאָס מען האָט איהם דערפאַר גע׳משפּט, ווייל ער האָט פריהער ערקלערט, דאָס ער קען צושטערען דעם בית־ המקדש און אויפבויען אין דריי טעג א נייעם. פאַר אזא זאך וואָלט מען איהם ניט געקענט פערקלאָגען. ער איז געווען פערקלאָגט פאַר גדוף־השם *). יעזוס האָט אויף די פראַגע פון דעם בית־דין ניט געענטפערט. בשעת דער ראש פון דעם בית־דין האָט איהם נאָך אמאָל געפרעגט, אויב ער איז דער זוהן פון גאָט, האָט ער געענט־ פערט: „דו זאָגסט עס“ *), און האָט ווייטער געזאָגט, מען וועט באלד זעהען ווי דער מענשען־זוהן זיצט ביי דער רעכטער האנד פון גאָטס טראָן, אראָבלאָזענדיג זיך אויף די וואָלקען פון הימעל. פון דיעזער ערקלערונג האָט דער בית־דין פערשטאַנען, דאָס ער בעטראַכטעט זיך פאַר דעם זוהן פון גאָט. דער כהן גדול האָט צו־ ריסען זיינע קליידער און דער בית־דין האָט איהם פאַראורטיילט אַלס א גאָטעס־לעסטערער *). פון דער ערצעהלונג פון די קריסט־ ליכע קוועלען קען מען ניט זעהן, דאָס דער בית דין האָט איהם פאַר־ אורטיילט אומגערעכט. די עדות זיינען געווען געגען איהם. די

---

*) מתתיהו 63.

*) די פערפאַסער פון די עוואַנגעליען בעשרייבען דיזען פונקט מיט ווידערשפּרוכען.

*) די דריי עלטעסטע עוואַנגעליען זאָגען, דאָס דער בית־דין האָט איהם פערואורטיילט פאַר גדוף־השם. דאָס זעלביגע זאָגט אויך יוחנן, 19, 7.

בעשטעטיגונג פון דעם טויט־אורטייל האט דער סנהדרין בעקומען פון דעם גובערנאטאר פאנטיוס־פילאטוס, וועלכער איז דאמאלסט אין דער צייט פון יום־טוב געוועזן אין ירושלים.

„פילאטוס, פאר וועלכען מען האט געבראכט יעזוס, האט איהם נאכאמאל געפרעגט, אויב ער גיט זיך ארויס פאר משיח'ן און פאר דעם מלך־היהודים. אזוי ווי יעזוס האט דארויף געענטפערט: „דו זאגסט עס" *), האט פילאטוס בעשטעטיגט דעם טויט־אורטייל. דאס יעזוס איז פארשפאטעט געווארען און האט געמוזט טראגען די קרוין פון דערנער, דארין זיינען שולדיג ניט די אידען נאר די רוימער, וועלכע האבען אויף אזא אופן געוואלט פערשפאטען די אידישע נאציאן. דער אידישער בית־דין האט ניט געהאט קיין האס צו זיין פערזאן, און מען האט איהם געלאזט געבען ווי יעדען פאר־אורטיילטען א בעכער מיט וויין און בשמים, כדי איהם צו בעטויבען און גרינגער צו מאכען זיינע טויט־שמערצען *). דיעזער בשמים בעכער איז געגעבען געווארען פון רחמנות. נאך דעם דאמאלדיגען דין האט א גאטעס לעסטערער געקומט א פריהער סקילה און נאך זיין טויט האט מען איהם געדארפט צושלאגען צום קרייץ *). גע־

---

*) די דריי עלטערע עוואנגעליען (מתתיהו 27, 11; מארקוס 15, 2; לוקאס, 23, 3) דערצעהלען פון יעזוס, דאס ער האט געענטפערט: דו זאגסט עס. לויט יוחנן 18, 34 האט יעזוס געלייקענט די פראגע מיט דער געגענפראגע: „זאגסט דו דאס פון דיר זעלבסט, אדער האבען עס אנדערע וועגען מיר געזאגט" און דורך די ערקלערונג: „מיין מלוכה איז ניט פון דיזער וועלט".

*) מתתיהו 27, 24, אבל רבתי II, 9. סנהדרין מ"ג, א'. ביי די עוואנגעליען איז דאס אבער אנגעגעבען אלס א גרויזאמקייט געגען יעזוס. אויך דערצעהלען די עוואנגעליען פערשיעדען מכח דער פליסיגקייט, וועלכע איז איהם געגעבען געווארען. מארקוס דערצעהלט אקוראט ווי דער תלמוד פון ו ו י י ן א ו ן ב ש מ י ם; מתתיהו רעדט וועגען ע ס י ג מ י ט ג א ל. די איבריגע עוואנגעליסטען דערצעהלען דערפון בכלל גארנישט.

*) לויט דער משנה סנהדרין 5, 7, קומט פאר גדוף השם און עבודה זרה נאך סקילה אויך קרייציגונג, אבער נאך דעם ווי דער הינגעריכטעטער איז שוין געשטארבען. אויך יעזוס איז געוויס אויף אזא אופן הינגעריכטעט געווארען. די עוואנגעליען דערמאנען אבער ניט פון סקילה, נאר פון קרייציגונג פון דעם לעבעדיגען, און דאס איז געוויס ניט ריכטיג.

ווים איז יעזוס אויף אזא אופן הינגעריכטעט געוואָרען, אָבער ער איז שוין געשטאָרבען פאַר דער קרייציגונג. די קריסטליכע קוועלען דערצעהלען אָבער, דאָס ער איז אום ניין אוהר פאַרמיטאָג לעבעדי־גערהייד געקרייציגט געוואָרען און דאָס ער האָט דריי אוהר נאָכמי־טאָג ארויסגעהויכט זיין נייסט. זיין לעצטעס וואָרט איז געוועןן דער פסוק פון תהלים אין אראַמעישער שפראַך: „גאָט מיין גאָט, וואָ־רום האָסט דו מיך פערלאָזען“ (אלי אלי למה שבקתני). כדי איהם צו פערשפּאָטען, האָבען די רוימישע סאָלדאַטען אויפגעשריבען אויף דעם קרייץ: „יעזוס פון נאזאַרעט דער קעניג פון די אידען“. די קרייציגונג און ווארשיינליך אויך די קבורה איז פאָרגעקומען אוי־סערהאלב פון שטאָדט אויף א בית הקברות פאַר פאַר׳משפּט׳ע, וועל־כער האָט זיך גערופען ג ל ג ת א (שיידעל־פּלאַטץ). דאָס איז גע־ווזען דער סוף פון דעם מאַן, וועלכער האָט געאַרבייט פאַר די מאָ־ראלישע פערבעסערונג פון זיין פאָלק און איז געוואָרען אפשר דאָס אָפּפער פון אַ מיספערשטענדניס. זיין טויט איז געוואָרען די אור־זאַכע פון אונצעהליגע ליידען און מאַרטערען פון די זיהן פון זיין פאָלק. מיליאָנען פון געבראָכענע הערצער און אויגען האָבען נאָך אַלץ ניט בעצאָהלט פאַר זיין טויט. ער איז דער איינציגער געבאָ־רענער פון אַ פרוי, פון וועלכען מען קען זאָגען: ער האָט מיט זיין טויט מעהר געווירקט, איידער מיט זיין לעבען. דער שיידעל־פּלאַטץ גלגתא איז געוואָרען פאַר די היסטאָרישע וועלט אַ נייער סיני“. (געשיכטע דער יודען, 3טער טייל, 2טע אויפלאַגע, לייפּציג.)

דער אידישער היסטאָריקער בעווייזט, דאָס דורך די אנשליסונג פון דעם אַפּאָסטעל פּאולוס צו דער היידנישער לעבענס־אנשויאונג איז שוין אין דער ערשטער קריסטליכער געמיינדע ענטשטאַנען אַ מחלוקת, וואָס איהרע שפּורען לאָזען זיך דייטליך דערקענען אין די עוואַנגעליען, וואָס די עלטעסטע פון זיי זיינען פערפאַסט געוואָ־רען אין דער צייט פון בר־כוכבא (132־135.). — כדי צו ערא־בערן די היידנישע וועלט, האָט די טאָכטער פון יודענטום געמוזט מאַכען אַקוראַט אַזוי פיעל הנחות דעם היידענטום, ווי דאָס היי־דענטום דעם יודענטום.

דאָס קריסטענטום איז געוועןן אַן אָבפּאַלונג פון קלאַסישען וועזן פון יודענטום און היידענטום. — דאָס יודענטום בעטראַכטעט

נאָך ביז היינט די וועלט אַלס דאָס הייליגע פּראָדוקט פון אַן איין־איינציגען וועזען. פאַר דאָס היידענטום אָבער, וועלכעס האָט דער־גרייכט אין גריכענלאַנד זיין קלאַסישע ערשיינונג, איז די געטליכע האַרמאָנישע איינהייט געווען אַ פּראָדוקט פון דער מאַניגפאַלטיג־קייט פון דער וועלט, וועלכע איז פאַרגעשטעלט געוואָרען אַלס איי־ביג. — דער שעפּפערישער מהות פון דעם יודענטום איז ניט אונ־טערגעגאַנגען צוזאַמען מיט זיין קלאַסישער שעפּפונג, וואָרום דער אידישער שעפּפער איז נאָך ניט פאַרשוואונדען אין זיין שעפּפונג. דאָס קלאַסישע היידענטום אָבער האָט פערלאָרען זיין געניוס צו־זאַמען מיט זיין קולטור, וואָס איהרע וואורצלען זיינען געלעגען אויף דער אויבערפלעכע פון דעם באָדען און זיינען שפּעטער אָראָב־געוואשט געוואָרען אין דעם מבול פון דער פעלקערוואַנדערונג. — די היידען, וועלכע האָבען געזעהען ווי זייער איינענעם שעפּפערישעם וועזען איז פערניכטעט געוואָרען צוזאַמען מיט דעם באָדען, אויף וועלכען עס האָט געלעבט, האָבען מיט אַמאָל אָנגעהויבען צו בע־טראַכטען די אַלס אייביג פאַרגעשטעלטע געטליכע האַרמאָניע פון דער מאַניגפאַלטיגער וועלט פאַר אַ זינדיגע, פון גאָט אָבגעפאַלענע און געשטראָפטע וועלט. דאָס היידענטום איז אַנטלאָפען צו דעם אויסער־וועלטליכען שעפּפערישען גייסט פון יודענטום. פון דער אַנדער זייט האָבען דאָס רעליגיעזע בעדירפניס פון די היידען גע־קענט בעפרידיגען נור אַזעלכע אידען, וועלכע זיינען פאַרפרעמדעט געוואָרען פון זייער אייגענער וועלט, זיינען אָבגעפאַלען פון יודענ־טום און זיינען פערזונקען אין די אָבשטאַרבענדע היידנישע וועלט, כדי זיך פון דיעזער און מיט דיעזער וועלט צו דערהויבען צו דעם גייסט, וועלכער האָט זיי בעזעעלט. מיט אַנדערע ווערטער, נאָר אַזעלכע אידען האָבען געקענט בעפרידיגען דאָס רעליגיעזע בעדירפ־ניס פון די היידען, וועלכע האָבען זיך בעטראַכט שוין ניט אַלס דאָס הייליגע פּראָדוקט פון אַ הייליגען וועזען, נאָר אַלס זינדיגע און אָבגעפאַלענע פון גאָט. — אַזוי איז ענטשטאַנען די דאָפּעלטע אָבפאַלונג פון דעם וועלטליכען פון געטליכען און פון דעם געטלי־כען פון וועלטליכען. אַזוי איז ענטשטאַנען אַ ניט־וועלטליכעס יו־דענטום אין אַ געטערלאָזען היידענטום, עס איז ענטשטאַנען די קריסטליכע וועלט־אַנשויאונג פון אַ אידישען הייליגען, וועלכער איז

געוואָרען אַ היידנישער מענש, כדי צו דערהויבען די פעלקער צום גייסט און זיי פּאַרצובערייטען פאַר אַ צוקינפטיגע, בעסערע, געט־ליכע וועלט, וועלכע איז פּאָרגעשטעלט געוואָרען אַלס אַ איבערנאַ־טירליכע, אַלס אַ יענזייטיגע.

דיזע יענזייטיגע וועלט איז אָבער אין לויף פון דער היס־טאָרישער ענטוויקלונג, וואָס מעהר די פעלקער האָבען זיך ערהוי־בען צו דער אידישער געשיכטס־רעליגיאָן, געוואָרען אַלץ מעהר אַ דיזע וועלט. און וואָס מעהר די היידנישע וועלט איז גע־וואָרען אידישער, דאָס הייסט הומאַניטערער, אַלץ מעהר האָבען זיך די אידען געקענט בעטייליגען אן דער קולטור פון דיזער וועלט, וועלכע פּראָגרעסירט פּאַראיינס צום בעסערען. נאָך לאַנגע קעמפּ־פען צווישען דער היידנישער וועלט־אַנשויאונג, וועלכע איז געווען פערזונקען אין זינדליכקייט און באַרבאַרישע געוואַלט־טעטיגקייט, און דער אידישער וועלט־אַנשויאונג, וועלכע האָט זיך אויפגעלעזט אין ספּירטואַליסטישען מיסטיציזם, האָט אין האָללאַנד די מאַר־גען־זון פון דער מאָדערנער ציוויליזאַציאָן אָנגעהויבען אַרויסגי־סען איהרע שטראַהלען איבער אַ בעסערע וועלט. דאַמאַלס האָט אַ איד געגעבען דעם סיגנאַל, דאָס עס האָט זיך פאָללענדעט דער גייסטיגער ענטוויקלונגס־פּראָצעס פון דער וועלט־היסטאָרישער מענשהייט.

3

די גענעטישע וועלט־אַנשויאונג *).

נאָכדעם ווי ספּינאָזאַ איז איבערזעצט געוואָרען אויך אין דער העבראַאישער שפּראַך, איז געקומען די צייט, דאָס מען זאָל פערטיידיגען דיזען גרויסען אידישען לעהרער פון אידישע מיספערשטענדניסען. — וואָס לוצאַטאָ זאָגט וועגען ספּי־נאָזאַ, בעווייזט נאָר, דאָס דיזער אויסגעצייכענטער העבראַאיסט האָט דאָ בעטרעטען אַ גאַנץ פרעמדעס פעלד. — ביי ספּינאָזאַ, וועל־

---

*) נאָטע 3.

כער ענטוויקעלט פון דער אידעע פון גאָט, אלס דעם אלל־איינינגען, דאָס גאַנצע מאָראַליש־גייסטיגע לעבען און שטעלט ארויס די ערקענטניס פון גאָט אלס דעם העכסטען און לעצטען רעזולטאַט פון דיזען לעבען, — אין דיזער לעצטער התגלות פון דעם אידי־שען געניוס פערשווינדען אלע סתירות, וועלכע האָבען אין די פריהערדיגע התגלות'ן ניט געקענט און ניט געדאַרפט געלעזט ווע־רען, ווארים דער קריטישער פערשטאַנד, וועלכער האָט זיי ערשט שפּעטער ארויסגעפונען, איז נאָך ניט געוועזען ענטוויקעלט פרי־הער. כדי צו בעגרייפען ספינאָזא אין זיין גאַנצער טיעפקייט און וועלט־היסטאָרישער בעדייטונג, מוז מען בעקאַנט זיין מיט דעם לעצטען פאַזיס פון דעם קולטור־היסטאָרישען אנטאַגאָניזם אין זיין טעאָרעטישער געשטאַלט, וועלכער האָט זיך אויסגעדריקט אין אונזער פילאָזאָפיע און ויסענשאַפט. מיר מיינען דאָ דעם געגענזאַץ צווישען דער ספּעקולאַטיווער פילאָזאָפיע און די נאַטור־וויסענשאַפטען, וועגען וועלכע מיר וועלען ריידען באריכות אין דעם פאָלגענדען פאַראַגראַף, און דאָס פערהעלטניס פון דיזען גע־גענזאַץ צו פריהעריגע און גלייכצייטיגע פאָרמען פון דעם היסטאָ־רישען אנטאַגאָניזם. — לוצאַטא האָט ניט קיין פאַרשטעלונג פון דער דיאַלעקטיק פון דער וועלט־געשיכטע. ער בלייבט שטעהן ביי דעם בעל־בתישען געגענזאַץ פון פערשטאַנד און געפיהל, און מאַכט די געדאַנקען־בליצען פון ספינאָזא, וועלכע שטאַמען פון דעם שעפּפערישען גייסט, דעם פאָרוואורף, דאָס זיי זיינען גע־מיטהלאָז, ווארים ער פערוועקסעלט זיי מיט דעם „פערשטאַנד פון די פערשטענדיגע".

דאָס מאָראַלישע, אדער ריכטיגער, דאָס הייליגע לעבען נעהמט זיך ביי ספינאָזא, אזוי ווי ביי משה'ן און די נביאים, פון דעמ־זעלביגען אורקוואַל פון דער גאָטעס־אידעע, וועלכע איז דאָס איי־ניגע און איינציגע וועזען, בשעת די גאַנצע וועלט און נאַטור זיי־נען אויגענבליקליך און פאָראיבערגעהענד. דער רעליגיעזער זשעניע פון די אידען האָט ניט נאָר אין אלטערטום אליין געבראַכט דער וועלט געטליכע התגלות. דער הייליגער גייסט רוהט שטענדיג אויף דאָס פאָלק ישראל, ווי באלד די מענשהייט שטעהט פאר א נייער גרויסער, וועלטהיסטאָרישער ענטוויקלונג, פאר א נייער סאָציאַ־

לער שעפפונג, וועלכע קען נור ארויספליסען פון דעם אור־קוואל פון יעדען לעבען, פון דעם שעפפערישען וועזען. די התגלות פון דער היילינער געשיכטע, וועלכע קען זיך ענדיגען נאָר מיט דיעזער געשיכטע אליין, שטאמט אונמיטעלבאר פון גאָט. דיעזע התגלות איז אָבער ניט אַן אויסנאַהמע פון דעם אויביגען געזעץ, וועלכעס וואלטעט אין דער קאָסמישער און ארגאנישער וועלט. פערקעהרט, דיעזע התגלות ברענגט נאָכאמאָל אויף אַ דייטליכען אופן ארוים דאס אלגעמיינע געזעץ אין דער סאָציאַלער מענשענוועלט און מאכט דערקענען די היילינע פון דעם פאָלק ישראל אלס דאס שעפפערישע וועזען פון דאס גאנצע לעבען. דורך דאס רעליגיע־זע זשעניע פון די אידען און זייער התגלות איז ענטשטאַנען די איינהייטליכע, היילינע, היסטאָרישע ענטוויקלונג, וועלכע איז, אקו־ראט ווי די ענטוויקלונג פון קאָסמישען און ארגאנישען לעבען, דער העכסטער בעוויז פאר די געטליכע הערשאפט אין נאטור און געשיכטע. די התגלות פון דעם גייסט, וועלכער לעבט ביי אידען, נעהמט ניט נאָר אריין די וועלט־געשיכטע, נאָר אויך די געשיכטע פון דער וועלט, די ענטשטעהונג פון דעם קאָסמישען, אָרגאנישען און סאָציאַלען לעבען. דיעזע התגלות קאָנסטאַטירט אין אלעם, וואס איז געווארען און וואס עס ווערט, דאס היילינע געזעץ פון גאָט, היינט אויף אַ וויסענשאפטליכען יסוד, אזוי ווי פריהער דורך די הילף פון דער פאנטאזיע און דעם געפיהל.

מען קען ניט לייקענען די אונמיטעלבארע ווירקונג פון דעם שעפפער ביי יעדען שעפפערישען אקט אין דער נאַטור, אזוי ווי אין דער וועלט פון גייסט. עס העלפט אונז גאָר ניט, ווען מיר שטיי־גען ארויף פון די קינדער צו די עלטערן און סוף כל סוף צו דער אזוי אָנגערופענער מאַטעריע, כדי דעם שעפפער צו פערלייקענען. ווארום אויך גאנצע דורות, יע גאנצע נאַטור־מלוכות, זיינען אמאָל ניי פון זיך זעלבסט ענטשטאַנען. ניט אונזער היינטיגע וועלט פון פלאנצען און חיות, ניט דאָס ארגאנישע לעבען בכלל איז געוועזען פון אייביג אָן אויף דער ערד. דיעזע ערד זעלבסט, אונ־זער גאנצעס פלאנעטען־סיסטעם, אלע שטערען־וועלטען, ווי גרויס עס מעג זיין זייער אויסברייטונג און דויער, זיי זיינען אלע אמאָל ענטשטאַנען אין דעם אונענדליך אויסגעברייטעטען רוים אלס קאָס־

מישע קערענדלעך, אלס שווערפונקטען, און אין דער צוקונפטי
ווערלען זיי ווידער אויפגעלעזט ווערען אלס טויטע, אבגעשטארבע־
נע, פערשטיינערטע וועלט־קערפער אין דעם פייער פון נייע, יו־
גענדליך־רעאגירענדע וועלט־ספערען, אזוי ווי מיר זעהען דאס אין
דעם גרויסארטיגען שוישפיעל פון די ברענענדע שטערען.

וואס אנבעטרעפט די אייביגקייט פון דער מאטעריע אדער
איהרע אטאמען, האט זי זיך ארויסגעוויזען אלס א פוסטע אויס־
טראכטונג. די פיזיק האט שוין לאנג בעוויזען די פאלשקייט פון
דיעזער השערה פון די כעמיקער. צוזאמען מיט די אימפאנדערא־
ביליען פון די מאטעמאטיקער האבען אויך די אטאמען פון דער
כעמיע געמוזט מאכען פלאץ פאר די גענעטישע וועלטאנשויאונג,
וועלכע וויס נור פון בעוועגונגען, אבער ניט פון אטאמען און פון
וועלט־עטהער. אויב די מאטעריע וואלט געווען צוזאמענגעזעצט
פון פעסטע, אייביגע, אונפערענדערליכע אטאמען, וועלכע זיינען
ארומגערינגעלט פון אן אונדורכדרינגבארען עטהער, לויט דער בע־
קאנטער השערה פון די כעמיקער און מאטעמאטיקער, וואלט דאך
ביי דער אונענדליכער פערדינונג, צו וועלכער די מאטעריע איז
מסוגל שוין אין אונזערע עקספערימענטען דורך דער הילף פון וואַ־
רעמקייט אין דער לופט־פומפע, געדארפט פיהלען זיך וויינינגסטענס
א שפור פון דער אנגענומענער פאנאנדערגעטיילטקייט פון די אטאַ־
מען. פון דעסטוועגען בעווייזט די פיזיק, דאס די פערדינטעסטע
גאזען אונטערשיידען זיך דורך די זעלביגע אייגענשאפטען ווי די
געדיכטעסטע גאזען. אין דעם פערדינטעסטען שטיק־שטאף אק־
סידול האט דער עלעקטרישער פונק שטענדיג זיין רויטע פארב,
אזוי ווי אין דער פערדינטעסטער קוילען־זוירע בלייבט שטענדיג
די גרינע פארב פון דעם עלעקטרישען פונק. — גאנץ פאלש איז
אבער די השערה, דאס עס זיינען פאראן כעמישע אטאמען אין
וועלט־רוים, בשעת אין וועלט־רוים קען מען באמת אננעהמען די
עקזיסטענץ פון איין איינציגען פון די כעמישע עלעמענטען, פון
וועלכע די מאטעריע איז צוזאמענגעזעצט אויף דער הארטער אויי־
בערפלעכע פון אונזער פלאנעט. די כעמישע אטאמען עקזיסטירען
ניט אומעדום און ניט פון אייביג אן, ניט אין אלע צייטען און רוי־
מען, אזוי ווי עס עקזיסטירען ניט פון אייביג אן די ארגאנישע זאַ־

מען. זיי זיינען אלע נאר ענטשטאנען און בלייבען א מעהר אדער וויינינער לאנגע צייט אין עקזיסטענץ, כדי שפעטער ווידער אויפגעלעזט צו ווערען. זיי ווערען ענטשטאנען דורך א שעפפונגס־אקט, דורך דעמזעלבען אקט, וועלכער רופט אלע וועזען צו עקזיסטענץ, דורך א ניי־בילדונג פון שווערפונקטען, וועלכע דריקען זיך אוים אין דער קאסמישער וועלט אין אטאמען, אין דער ארגאנישער וועלט אין זאמען, אין דער סאציאלער וועלט אין התגלות אדער גייסטיגע ליכטזאמען.

יעדע שעפפונג איז א פערבינדונג פון צוויי איינפאכע אדער קאמבינירטע בעוועגונגען אין א נייע אין זיך געשלאסענע אדער צוריקלויפענדע קרייז־בעוועגונג. יעדע שעפפונג איז א ר ע ו ו א ל ו צ י א ן , וואס איהר אורבילד איז געגעבען געווארען אין דער גראוויטאציאן, וואו די אייביגע צענטריפעטאלע בעוועגונג רופט ארוים שטענדיג איהר געגענזאץ, די צענטריפוגאלע בעוועגונג, און וואס פון זייער קאמבינאציאן ענטשטעהט די ר א ט א ט א ר י ש ע ב ע ו ו ע ג ו נ ג, די גראוויטאציאן. — אזוי איז אויך יעדע גייסטיגע שעפפונג א נייער העכערער סינטעזים פון צוויי גייסטעס־ריכטונגען, א קאמבינאציאן, צו וועלכער עס איז נאר פעהיג דאס שעפפערישע וועזען פון דעם גייסט, דער אנאליטישער פערשטאנד פאר זיך אליין איז אבער דערצו אונפעהיג. — יעדע שעפפונג מוז האבען דעם אייביגען שעפפער, יעדע גייסטיגע שעפפונג שטאמט פון א א י נ ס פ י ר א צ י א ן .

קענען די רעליגיעזע שעפפונגען, וועלכע אפענבארען דאס פערהעלטנים פון דעם שעפפער צו דער וועלט, זיין אן אויסנאהמע פון דיעזען אלגעמיינעם געזעץ, און ניט זיין די אונמיטעלבארע ווירקונג פון דעם שעפפער?

אויב היינט פערלייקענט מען דאס שעפפערישע אין אלע לעבענס־ספערען אדער מען ערקלערט עס אלס אן איבערנאטירליכע אויסנאהמע פון נאטור־געזעץ, אין ווידערשפרוך מיט יעדער ערפאהרונג אין וויסענשאפט, איז עס נור א דאנק א ריכטונג פון פערשטאנד, וועלכע איז אליין ניט־שעפפעריש.

די גייסטיגע שעפפונגען פון דער סאציאלער לעבענס־ספערע ליגען אקוראט אזוי גוט אין דעם פלאן פון דער געשיכטע, ווי די

שעפּונגען פון די אָרגאַנישע אַרטען אין פּלאַן פון דער נאַטור. אַזוי ווי די אָרגאַנישע אַרטען זיינען ניט ענטשטאַנען איינמאָל אין איין איינציגער געאָלאָגישער עפּאָכע, נאָר זייער שעפּפונג האָט זיך געצויגען דורך פיעלע געאָלאָגישע צייט־אַלטער, אַזוי האָבען אויך די גייסטיגע שעפּפונגען אין דער וועלט־געשיכטע זייערע פּ אָ ר ה י ס ט אָ ר י ש ע און מ אָ ד ע ר נ ע עפּאָכען. די מאָדערנע עפּאָכען זיינען דאָ אַזוי ווי דאַרטען דאָס צייטאַלטער פון רייפקייט, אין וועלכען די ענטוויקלונג קומט צו איהר אבשלום.

אויב די אידען האָבען אַ בעזונדערען בערוף צו סאָציאַלער אָפּענבאַרונג, ליגט דאָס אין דער אייגענטימליכקייט פון זייער זשעניע, פון זייער אָרגאַניזאַציאָן, זייער ראַסע. אָבוואָהל דיעזע אָפּענבאַרונגען שטאַמען אונמיטעלבאַר פון דעם שעפּפער, זיינען זיי דאָך ניט וואונדערבאַרער, איידער די אָפּענבאַרונגען פון דעם גריכישען געניוס, וועלכער האָט געהאַט אַ בעזונדערען בערוף צו קונסט־שעפּפונגען, אַזוי ווי דער אידישער געניוס האָט געהאַט אַ בערוף צו שעפּפונגען פון דער גאָטטעס־ערקענטניס.

משה, די נביאים ראשונים און נביאים אחרונים שטעהען אקוּ־ראַט אַזוי ווייניג אין ווידערשפּרוך מיט דער היינטיגער פילאָזאָ־פיע און וויסענשאַפט, ווי האָמער, עסכיל, פינדאַר און סאָפאָקעל. מיר טראַגען אריין אונזער היינטיגעס וויסען, וועלכעס האָט אין דער צייט פון דער ביבעל נאָך ניט עקזיסטירט, אין די ספרי קודש, אויב מיר ווילען זיי פערשטעהן פון היינטיגען שטאַנדפּונקט פון דער וויסענשאַפט.

די לעהרע פון ספּינאָזאַ, דער פּראָדוקט פון דעם אידישען געניוס און דער מאָדערנער וויסענשאַפט, שטעהט ניט אין ווי־דערשפּרוך מיט דער אידישער לעהרע פון דער אחדות אלהים, נאָר העכסטענס מיט דער ראַציאָנאַליסטישער און איבערנאַטירליכער אויפפאַסונג פון דיעזער אחדות. די אידישע התגלות פון משה און דער נבואה האָט ניט געלערנט די טראַנסצענדענץ געגען די אימאַנענץ, נאָר די אחדות אין געגענזאַץ צו דעם רבוי פון דעם שעפּפערישען ווזען. — דאָס האָט שוין אַ לאַנגע צייט פאַר'ן חורבן בית שני אויסגעשפּראָכען דער אידישער פילאָזאָף פ י ל אָ ן, דאָס האָבען שפּעטער אין מיטעלאַלטער געלערנט די גרויסע אידישע

רעליגיאָנס־פילאָזאָפען, און דאָס האָט אין דער ניי־צייט אויסגע־דריקט ספינאָזא מיט דער גאַנצער שאַרפקייט און טיעפקייט פון זיין געניאַלען גייסט. — עס איז פערשטענדליך, ווען דער ניט־קריטישער דאָגמאַטיזם, וועלכער זעהט אין די אָריענטאַלישע ביל־דער פון דער היילינגער שפּראַך נאָר דאָגמען, טרעט אַרויס געגען דעם ספּינאָזיזם מיט די טויטע בוכשטאַבען פון דער ביבעל און פערדאַמט די אימאַנענטע ערקענטנים פון גאָט אַלס אפּיקורסות. די ראַציאָנאַליסטען אָבער, וועלכע טייטשען אויס קינסטליך יעדע הגשמה פון דער תורה, קענען זיך ניט שטיצען אויף קיין פּונקט אין דער תורה, כדי צו בעווייזען די סתירה צווישען דער תורה און ספּינאָזא. — לויט משה רבינו דאַרף מען ניט זוכען די גאָטעס־לעהרע אין הימעל אָדער אין דער ווייטקייט, נאָר גאָט איז זיך נתגלה אין אונז זעלבסט, אין אונזער גייסט און האַרץ. דערפאַר שטעהט אין תלמוד: מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלה משה למרום, „קיינמאָל איז די גאָטהייט ניט אַראָבגענאַנגען פון אויבען, און קיינמאָל איז משה ניט אַרויפגעשטיגען אַרויף“. ווייל גאָט איז אומעדום, איז איבעריג יעדע רוימליכע און צייטליכע בעוועגונג פון איהם צו אונז און פון אונז צו איהם. — דאַוויד סטראַוס פרעגט ביי דער ערצעהלונג וועגען דעם אַרויפשטייגען פון יעזוס אויף דעם הימעל: צוליעב וואָס דיעזע נסיעה דורך די לופט? — אויב די הנשמות פון דער תורה איז עפּעס מעהר איידער רעדע־בילדער, אויב זיי זיינען דאָגמען, וואָלטען זיי דאָך מבטל געווען דעם גרעסטען עיקר פון דער אידישער גאָטעס־לעהרע, וועלכען מיר חזר'ן איבער צוויי מאָל אַ טאָג אין שמע ישראל.

אַזוי ווי גאָט איז ניט אויף יענער זייט פון דער וועלט, אַזוי איז אויך דאָס גייסטיגע לעבען ניט אויף יענער זייט. די אייביג־קייט פון גייסט, אַזוי האָבען מיר שוין געזאָגט אין די בריעף, הויבט זיך ניט ערשט אָן ווען מיר זיינען געשטאָרבען, נאָר זי איז אַזוי ווי גאָט שטענדיג געגענוועַרטיג. — ווען מיר האָבען זיך אויפ־געהויבען צו דער ערקענטנים פון גאָט, איז די רוימליכע און צייט־ליכע בעוועגונג צום געטליכען לעבען אָן איבעריגער וועג פאַר אונז. אויב די טויערען פון קבר פיהרען צו אַ ווייטערען לעבען אין דער צייטליכקייט — אַ נאַטור וויסענשאַפטליכע פראַגע, וועלכע האָט

מיט רעליגיאָן און פילאָזאָפיע וועניג צו טאָן און קען געלעזט ווערען נאָר פון דער ערפאהרונג, — אויב אזוי, וועט די ערוואכונג פון אונזער טויט־שלאָף זיין נאָר אַ איבער'חזר'ונג פון אונזער געגענווערטיגען לעבען היינט. — אַ גאָט אויף יענער זייט פון דער וועלט, וועלכער שטעהט ניט צו דעם מענשען אונמיטעלבאר ווי אַ שטענדיג געגענווערטיגער שעפּפער און אפּענבארער, קען ניט זיין ניט דער גאָט פון די אידען, און ניט פון די קריסטען, און ניט פון די מאהאמעדאנער און קען ניט ווערען דער רעליגיעזער יסוד פון די אויפלעבענדע פעלקער, אזוי ווייניג ווי דער היידנישער פּאָליטעאיזם און פּאַנטעאיזם, וועלכער איז אויפגעלעזט געוואָרען אין אַטאָמיסטיק און מאטעריאליזם. — אַן אויסערוועלטליכע גאָטהייט, פון וועלכער מיר קענען גאָר נישט ניט וויסען, איז, אזוי ווי די וועלטליכע גאָטלאָזיגקייט, נאר אַ פּרוכט פון דעם פערשטאנד, אָהן איינפלוס אויף אונזער סאָציאלעם, מאָראליש־גייסטיגעם לעבען. אין דיעזער טרויסטלאָזער לעבענס־אנשויאונג שפּיעגעלט זיך נאָר אָב די אויפלעזונג פון דער אַלטער געזעלשאַפט, וועלכע געפינט זיך נאָך אין דעם פּראָצעס פון צופוילונג פון איהרע עלעמענטען און אטאָמען. — אזוי ווי אין דעם מאָדערנעם ראַציאָנאליזם שפּיעגעלט זיך נאָר אָב די רעוואָלוציאָן, אזוי איז דער מאָדערנער איבער־נאטוראליזם נאָר די גייסטיגע אָבשפּיעגלונג פון דער רעאַקציאָן געגען סאָציאלע טענדענצען, וועלכע זיינען נאָך ניט געקומען צום אבשלוס.

4

דער לעצטער אַנטאַגאָניזם *).

כדי ריכטיג צו בעאורטיילען די גייסטיגע לעבענס־אַנשויאונגען, מוז מען אונטערזוכען די סאָציאלע בעוועגונגען, וואָס זיי זיינען זייער פּראָדוקט. דער היינטיגער פילאָזאָפישער געזיכטספּונקט איז אַ גאַנץ אַנדערער ווי פון פּאָריגען יאָהרהונ־

*) דיזער קאַפּיטעל, וועלכער איז אַ קורצער אויסצוג פון אַנדערע פערעפענטליכטע אַרבייטען מכח נאַטורוויסענשאַפט און געזעלשאַפטס־לעהרע, איז דער רעזולטאַט פון לאַנגיאָהריגע פאָרשונגען.

דערט. די וויסענשאַפט האָט ניט נאָר געמאַכט פאָרט־
שריטע; זי איז דורכגעגאַנגען די פילאָזאָפישע קריטיק
און ספעקולאַציאָן, אַזוי ווי די אינדוסטריע איז דורכגע־
גאַנגען די בירגערליכע רעוואָלוציאָן און קאַפיטאַל־הערשאַפט. —
דער שוי־פּלאַטץ פון דעם קאַמפף, דער קאַמפף פון די קעמפפער,
אַלעס האָט זיך פערענדערט אין לויף פון דער סאָציאַלער בעוועג־
גונג, וועלכע האָט זיך אָנגעהויבען אין פאָריגען יאָהרהונדערט,
און וועלכע מיר פיהרען היינט נאָך ווייטער. דער ספעקולאַטיווער
פילאָזאָף פון 19טען יאהרהונדערט איז אַזוי וועניג עהנליך צו
דעם רעוואָלוציאָנערען פילאָזאָף פון 18טען יאהרהונדערט, ווי
דער ליבעראַלער בירגער היינט צו דעם רעוואָלוציאָנערען בירגער
פון דאַמאַלס. די אונטערדריקטע אינדוסטריעלע און וויסענ־
שאַפטליכע פּראָדוצענטען פון פאָריגען יאהרהונדערט זיינען די
ספעקולירענדע הערען פון געגענווערטיגען יאָהרהונדערט. צווי־
שען די פּראָדוקטיווע קלאַסען זעלבסט איז פאָרגעקומען אַ טיעפע
פאַנאַנדערשיידונג. די לעצטע רעוואָלוציאָן, וואָס מיר געפינען
זיך נאָך אין איהר מיטען, האָט ניט געקענט לכתחילה שוין בע־
שאַפען אַ נייע אָרגאַניזאַציאָן. די אַלטע פערגליווערטע אינסטי־
טוטען פון דער פעאָדאַלער געזעלשאַפט און די לעצטע טויטע רעסט־
לעך פון דעם דאָגמאַטיזם האָבען פריהער געמוזט פערברענט ווע־
רען פון דעם פייער פון דער רעוואָלוציאָן, האָבען געמוזט צושני־
טען ווערען פון שאַרפען מעסער פון קריטיק, פון אַנאַליז, איידער
עס האָבען זיך געקענט בילדען נייע סאָציאַלע און גייסטיגע שעפ־
פונגען. אין לויף פון דער ענטוויקלונג פון די נייע עלעמענטען
איז אַרויסגעטרעטען אַ נייער אַנטאַגאָניזם, וועלכער האָט פריהער
ניט עקזיסטירט, און וועלכער מוז איצטער אויסגעגליכען ווערען.

די אַרבייטס־קראַפט און פאָרשער־קראַפט, וועלכע איז בע־
פרייט געוואָרען פון די קייטען פון דעם דאָגמאַטיזם פון דער
פעאָדאַלער געזעלשאַפט, האָט אַרויסגעבראַכט דעם לעצטען אַנ־
טאַגאָניזם, דעם אַנטאַגאָניזם פון א ר ב י י ט און ס פ ע ־
ק ו ל א צ י אָ ן. אין דער הייסער רעוואָלוציאָנערער אַטמאָ־
ספערע פון דער פרייער קאָנקורענץ פון אַלע אַרבייטס־קרעפטען
האָבען זיך געבילדעט, ווי בליהונגען אין דער וואַרימער פריה־
לינגס־לופט, נייע שווערפונקטען, וועלכע האָבען איינגעזויגען די

פעראייניצעלטע פּראָדוקטיוו־קרעפטען און זיי אָרגאַניזירט צוליעב זייערע צוועקען. נאָכפאָלגענד נאָך דעם אַלגעמיינעם געזעץ פון גראַוויטאַציאָן, וועלכעס איז דאָס געזעץ פון יעדעס לעבען, האָ־בען זיך די אַטאָמיסטישע ארבייטער גרופּירט ארום אינדוסטריעלע צענטרען, די פעראייניצעלטע פאָרשער האָבען זיך גרופּירט ארום ספּעקולאַטיווע סיסטעמען, פון וועלכע זיי ווערען בעהערשט און אָנגעפיהרט. — ניט נאָר אויף דעם פעלד פון אינדוסטריע נאָר אויך אויף דעם פעלד פון וויסענשאַפט איז עס ניט גרינג צו שטעהן געגען די אָנציהונגס־קראַפט פון די ספּעקולאַטיווע צענטרען. — מען קען גאָרנישט־ניט דערגרייכען דורך די פּערלייקענונג פון די ספּעקולאַטיווע סיסטעמען, אזוי ווי דורך די צושטערונג פון די בעשטעהענדע קאַפּיטאַלען, ווארים דאָס לעבען האָט די נאַטור־נויטווענדיגע שטרעבונג, זיך צו צענטראַליזירען, צו פעראייניגען און צו אָרגאַניזירען. — אויב די פּראָדוצענטען ווילען זיך בעפרייען פון דער הערשאַפט פון דער עקספּלואַטירענדער ספּעקולאַציאָן, מו־זען זיי, אזוי ווי דאָס האָבען שוין אָנגעהויבען צו טהאָן מיט ערפאָלג די ארבייטער אין ענגלאַנד, זיך פּיעלזייטיג אָרגאַניזירען. זיי מוזען געגען די אָנגעקליבענע ארבייט, וועלכע געפינט זיך אין די הענד פון די אינדוסטריעלע ספּעקולאַנטען און אין די קעפּ פון די פילאָזאָפישע ספּעקולאַנטען, ארויסשטעלען די גרעסערע מאַסע פון זייערע פעראייניצעלטע פּראָדוקציאָן, ווי אויך פון דער פאָרשונג אויף דעם וויסענשאַפטליכען געביעט. זיי מוזען זייער אייגענע פּראָדוקציאָן צענטראַליזירען ביי זיך זעלבער און אָנפיה־רען פון א געמיינזאַמען שווערפּונקט, אזוי ווי די ספּעקולאַנטען האָבען צענטראַליזירט און בעהערשט די ארבייטס־פּראָדוקטען. דאָס איז ריכטיג בנוגע צו די וויסענשאַפטליכע מאַטעריאַלען אזוי גוט ווי צו די אינדוסטריעלע. מאַטעריאַלען זיינען טויד־טע קאַפּיטאַלען, ווען זיי ווערען ניט אָרגאַניזירט פאַר ווייד־טערע שעפּפונגען. דאָסזעלבע געזעץ פון דער פּראָדוקטיווער לע־בענס־בעוועגונג, פון וועלכער זיי זיינען ארויסגעקומען, ווי די מאַ־טעריע בכלל, טרייבט זיי אויך צו ווייטערע שעפּפונגען. — אויב די אינדוסטריעלע און אינטעלעקטועלע ארבייטער, דיזע פּראָדוק־טיוו־קרעפטען פון דער סאָציאַלער וועלט, פערבלייבען אין זייער צושפּליטערונג, אויב זיי פעראייניגען ניט, צענטראַליזירען ניט

און אָרגאַניזירען ניט זייערע צושטרייטע קרעפטען, און ווערען אויף אזא אופן אליין ניט ספעקולאַטיוו, דאַן בלייבט דער געגענזאַץ צווישען ארבייט און ספעקולאַציאָן (מאַטעריאַליזם און אידעאַליזם) נויטוועגדיגער־הייד אַ שטענדיגער.

דער לעצטער טעאָרעטישער ווידערשפּרוך, דער געגענזאַץ צווישען פילאָזאָפיע און נאַטורוויסענשאַפט, צווישען אידעאַליזם און מאַטעריאַליזם, איז אייגענטליך דער טעאָרעטישער אויסדרוק פון דעם לעצטען פּראַקטישען ווידערשפּרוך אין סאָציאַלען לעבען.— אַזוי ווי אַמאָל האָט זיך בעצויגען דער האַר צום שקלאַף און דער כהן צום פּראָסטען מענשען, ווי שפּעטער האָט זיך בעצויגען דער פּריץ צום בויער און דער גייסטליכער צום וועלטליכען מענשען, אַזוי שטעלט זיך יעצט דער קאַפּיטאַליסט צום אַרבייטער, דער פילאָזאָף צום פּאָרשער, דאָס הייסט ווי דער אָרגאַניזירער צו דעם אונאָרגאַנישען, ווי דער פּעראייניגענדער צום צושטרייטען, ווי דער שטאַרקער צום שוואַכען, ווי דער לעבעדיגער צום טויטען. — דאָס פּאָלק האָט אין דיזען אַנטאַגאָניזם שטענדיג שלעכט אָבגעשניטען, עס האָט פּערטרעטען שטענדיג דעם טויט. — דערפאַר האָט שוין משה געזאָגט צו אונזער פּאָלק: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש: איהר זאָלט מיר אָבער זיין אַ ג אַ נ צ ע מ ל ו כ ה פון כהנים און אַ הייליגעס פּ אָ ל ק.

די פילאָזאָפּישע אַזוי ווי די אינדוסטריעלע ספּעקולאַציאָן איז אַ געשיכטליכע נויטווענדיגקייט. זי איז בערעכטיגט, זאָ לאַנג די פּראָדוקטיווע אַרבייטען און פּאָרשונגען זיינען נאָך ניט צענטראַליזירט און אָרגאַניזירט, זאָ לאַנג זיי האָבען נאָך ניט זייער שווער־פּונקט, זייער גלייכגעוויכט אין זיך זעלבסט.

דאָס גלייכגעוויכט, דער אבסאָלוט, איז פאַר דער רעוואָלוציאָנער־קריטישער עפּאָכע געווען די ר ע ג י ע ר ע נ ד ע מאַכט, יעצט איז עס נאָך אַלץ די פּ ע ר ו ו אַ ל ט ע נ ד ע מאַכט, וועלכע שטעהט פרעמד און פיינדזעליג געגען די מאַטעריעלע אַרבייט. די שולד דאַראַן ליגט ניט אין דעם בייזען ווילען פון דעם אָדער יענעם קלאַס, נאָר די שולד, דאָס הייסט, די אורזאַכע ליגט אין דער ענטוויקלונגס־געשיכטע פון דער גאַנצער מענשליכער געזעלשאַפט. זאָ לאַנג ווי די מענשליכע גע־

זעלשאפט האט נאך ניט דערגרייכט איהר ציעל, די עפאכע פון רייפקייט, ענטוויקעלט זי זיך דורך דעם ראסענקאמפף און קלאסען־קאמפף, אזוי ווי דער אינדיווידואום ווערט אין דער צייט פון זיין גייסטיגער ענטוויקלונג בעהערשט פון איינזייטיגע פארשטעלונגען און טענדענצען, אדער ווי אין דער ארגאנישער ענטוויקלונג ענטוויקלען זיך אפט איינצעלנע ארגאנען אויף דעם חשבון פון אנדערע, וועלכע בלייבען אבגעשטאנען.

אין לויף פון דער גאנצער ביזהעריגער וועלט־געשיכטע זיינען פארגעקומען נור איינזייטיגע בעוועגונגען אין סאציאלען לעבען, וואס זייער ווירקונג אויף דעם מענשליכען גייסט האט ארויסגערופען איינזייטיגע אנשויאונגען, פארשטעלונגען און בעגריפען. אין דער צייט פון דער ענטוויקלונג קומט אומעדום פאר, אין דער סאציאלער, אזוי ווי אין דער נאטירליכער לעבענס־ספערע, א טיילונג פון ארבייט, וועלכע טרייבט די פאלענדונג נאר אין איין בעשטימטער זייט און בעשאפט איינזייטיגקייט, וועלכע נעהמט אן אין דעם מענשליכען גייסט א קראנקהאפטע פארם. וויבאלד אבער דער פאלענדעטער מענשליכער ארגאניזם פון די וועלט־היסטארישע ראסען וועט פערייניגען הארמאניש די קרעפטען פון דער נאטור, וועלען אנהויבען ווירקען הארמאניש אין דער פאלקאמענער מענשליכער געזעלשאפט די שטרעבונגען פון דער געשיכטע. אזוי ווי נאך דער פאלענדונג פון דער ארגאנישער לעבענס־ספערע, נאך דער בעשאפונג פון דעם מענשען, האט זיך אנגעהויבען דער נאטור־שבת, אזוי קען זיך דער היסטארישער שבת אנהייבען נאך דער פאלענדונג פון דעם סאציאלען לעבען, נאך דער בעשאפונג פון א הארמאנישער סאציאלער ארגאניזאציאן, אין וועלכער עס וועט זיין א גלייכגעוויכט צווישען פראדוקציאן און פערברויך. — מיר געפינען זיך ערב דעם היסטארישען שבת, ער איז אבער נאך ניט געקומען. אונזער עפאכע איז די עפאכע פון ספעקולאציאן. די ספעקולאציאן קען לויט איהר נאטור זיין נאר דער טייל פון א מינאריטעט. וואס איז דאס וועזען פון דער ספעקולאציאן?

יעדע לעבענס־ספערע, וואס איהר ענטוויקלונג איז פאלענדעט, פראדוצירט איהר לעבען דורך רעפראדוקציאן, דורך דאס גלייכגעוויכט פון פראדוקציאן און פערברויך. אויך די סאציאלע

לעבענס־ספערע טרעט אריין אין דאס צייטאלטער פון רייפקייט מיט דעם אויגענבליק, ווען עס ענטשטעהט א פערשטענדניס פון דער סאציאל־עקאנאמישער בעוועגונג. ווען דיעזעס פערשטענדניס איז ניט פערברייטעט צווישען אלעמען, נאר צווישען איינצעלנע, וועל־כע געברויכען דיעזעס פערשטענדניס פאר פריוואט־צוועקען, דא־מאלס הייבט זיך אן די עפאכע פון ספעקולאציאן. די ספעקולא־ציאן בעשטעהט אין דער אויסבויטונג פון דער רעפראדוקטיווער בעוועגונג פון דעם סאציאלען לעבען צוליעב דאס פריוואט־לעבען.

דאס לעבען איז איבערהויפט א פראדוצירענדע און קאנזו־מירענדע טעטיגקייט. די גאנצע וויסענשאפט איז אן עקאנא־מישע, וועלכע דערפארשט דיזע פראדוקציאן און קאנזומפ־ציאן אין די פערשידענע לעבענס־ספערען. די פיזיאלאגיע איז די עקאנאמישע וויסענשאפט פון דער ארגאנישער לעבענס־ספערע, אזוי ווי די סאציאל־עקאנאמיע איז די פיזיאלאגיע פון דער גע־זעלשאפט. די וויסענשאפט בעווייזט אונז, אז דאס סאציאלע לעבען געפינט זיך נאך היינט אין זיין ערשטען קינדס־אלטער.— צווישען דעם וועג פון דער געזעלשאפט אין דעם אנהויב פון איהר ענטוויקלונג און דעם וועג, אויף וועלכען זי וועט געהן זעלבסט־שטענדיג, ליגט דער טיעפער גראבען, מיר מיינען די רעוואלוציא־נערע, די קריטישע עפאכע, די געבורטס־קאטאסטראפע פון דער מאדערנער געזעלשאפט, וועלכע מאכט אונאבהענגיג דאס קינד פון דער מוטער, די סאציאלע צוקונפט פון איהר פערגאנגענהייט און דערהויבט די געזעלשאפט צו א פאלענדעטער שעפפונג. —

וואס די רעוואלוציאן איז פאר דאס לעבען, דאס איז די קריטיק פאר די לעבענסאנשויאונג. זי שניידט איבער די שנור, וועלכע פערבינדעט דאס קינד מיט דער מוטער, זי צוברעכט די קייט פון די טראדיציאנעלע פארשטעלונגען, וועלכע שמידט די געגענווארט צו דער פערגאנגענהייט, זי עפענט דעם וועג צו א נייעם זעלבסט־שטענדיגען לעבען, דאס הייסט צו נייע פרישע שעפפונגען פון גייסט. פאר אן אויגענבליק האלט זי זיך פאר אבגעריסען פון דעם אייגיגען שעפפערישען וועזען זעלבסט, ווארים זי האט נאך ניט געפונען דיעזעס וועזען, דאס ג ל י י כ ג ע ו ו י כ ט, אין זיך זעלבסט, ווארים די טראדיציאנעלע פארשטעלונגען האבען גע־

האלטען דיזעס וועזען פאר א יענזייטיגעס. — דער גרעסטער טייל פון אונזערע צייט־גענאסען גלויבען ניט אין דאס אבסאלו־טע, וועלכעס ווערט פארגעשטעלט אלס יענזייטיגעס וועזען, אבער זיי קענען ניט קומען צו דעם ווירקליך אבסאלוטען, צו דעם שעפ־פערישען, צום שווערפונקט פון לעבען, וועלכער ליגט נאר אין דעם גלייכגעוויכט און גלייכמאס פון אלע גייסטיגע קרעפטען. די וויינינע אבער, וועלכע מאכען דיזען ענטשיידענדען שריט, פאלען אריין אין די ספעקולאציאן.

אזוי ווי דער ניי־געבארענער איז נאך ניט פאלקאמען עמאנ־ציפירט פון דער מוטער, זאלאנג ווי ער ליגט נאך אויף איהר ברוסט, אזוי מוז אויך דאס סאציאלע לעבען אריבערשרייטען דאס זויגלינגס־אלטער, כדי פאלשטענדיג עמאנציפירט צו זיין. — נאכ־דעם ווי די אינדוסטריעלע און אינטעלעקטועלע ארבייט האט זיך בעפרייט דורך די רעוואלוציאן, האט זי נאך געמוזט שטארק ווער־רען דורך די ספעקולאציאן, איידער זי האט זיך געקענט שטעלען אויף זיך זעלבסט. די פילאזאפישע און בירגערליכע ספעקולאציאן, וועלכע ווערט געמאכט פון די גייסטיגע און מאטעריעלע קאפיטא־ליסטען און בעהערשט די וויסענשאפטליכע און אינדוסטריעלע ארבייט, דיזע ביידע ארטען פון ספעקולאטיווער טהעטיגקייט זיינען די ביידע ברוסטען, וועלכע בינדען צו דאס קינד צו דער מוטער, די ארבייט צום קאפיטאל, דעם שעפפערישען גייסט צו די פריהער־דיגע שעפפונגען, און וועלכע מאכען נאך אבהענגיג די נייע גע־זעלשאפט פון דער אלטער. — ניט די אינדוסטריעלע ארבייט, ניט די וויסענשאפטליכע פארשונג האבען זיך ביז יעצט געקענט בע־פרייען פון די פארמיטלער, וועלכע ערנעהרען זי און בעלעבען זי. עס איז היינט די אויפגאבע פון דער אינטעלעקטועלער און אינ־דוסטריעלער ארבייט, זיך צו בעפרייען פון דער ספעקולאציאן. נאטור־פארשער און סאציאליסטען ארבייטען היינט מיט מעהר אדער וויינינער בעוואוסטזיין און ענערגיע פאר די לעצטע בע־פרייאונג פון דער מענשהייט, פאר די עמאנציפאציאן פון דער ארבייט פון דער ספעקולאציאן.

די וויסענשאפטליכע פארשונג איז אין דייטשלאנד נאהענט צו איהר ציעל, אזוי ווי די אינדוסטריעלע ארבייט אין ענגלאנד.

אָבער דאָ אזוי ווי דאָרטען זיינען דיזע שטרעבונגען פעראייניצעלט. דער אנשטויס צו דער פעראייניגונג קען ארויסגעהן נאָר פון דעם לאנד פון מאָדערנער רעוואלוציאָן און צענטראליזאציאָן, פון פראנקרייך, און פון דעם אידישען פאָלק, וועלכעס האָט פון אָנהויב פון דער וועלט־געשיכטע געהאט די מיסיאָן צו פעראייניגען די איינזייטיגע שטרעבונגען פון סאציאלען לעבען אין איין ברענפונקט.

ספינאָזא האָט געלעגט דעם זאמען פאר די דעפעניטיווע פעראייניגונג פון דעם גענעזאיץ, וועלכער איז ענטשטאנען מיט דעם אויפטרעטען פון דיביידע וועלטהיסטאָרישע ראסען און וועלכער האָט דערגרייכט זייער העכסטען פונקט אין די קלאַסישע שעפפונגען פון די אידען און גריכען, און וואָס זייער ערשטער אונפאָלקאָמענער פעראייניגונגס פערזוך איז געמאכט געוואָרען אין קריסטענטום. זייט *ספינאָזא* איז עס געוואָרען די אויפגאבע פון דער געשיכטע, צו ענטוויקלען דעם פון איהם געמאכטען אָנהויב ביז צו דעם העכסטען שלום פון דיעזע געגענזעצען אין לעבען פון די *פעלקער*.

די דייטשע פילאָזאָפיע האָט געוויס געהאט דעם פערדיענסט, וואָס זי האָט איבערוועלטיגט דעם געגענזאץ פון טהעאיזם און אטהעאיזם, וועלכען די רעוואָלוציאָנערע עפּאָכע האָט בעשאפען, דורך די אידישע איינהייטס־לעהרע, וועלכע איז ערשט פון ספינאָזא ריכטיג פערשטאַנען געוואָרען. אזוי אָבער ווי דיזער פילאָזאָפיע האָט געפעהלט יעדער פאָזיטיווער יסוד אין סאָציאלען לעבען און אין די נאטורוויסענשאפטען, האָט זי געמוזט אריינקומען מיט זיי אין א קאָנפליקט. די לעצטע פאָרם פון אנטאגאָניזם, וועלכע דאַרף נאָך אויסגעגליכען ווערען, טרעט אויף דערפאַר אין דעם לאנד, וואו דער מאָדערנער קולטור־היסטאָרישער פראָצעס שפּיעלט זיך אב ניט מעהר ווי מאָנאָטעאיזם און פּאָליטעאיזם, ניט מעהר ווי מוסולמאנישער מאניזם און קריסטליכער דואליזם, ניט מעהר ווי טהעאיזם און אטהעאיזם, זאָנדערן ווי א געגענזאץ *פון ספעקולאטיווער פילאָזאָפיע און ערפאהרונגס־וויסענשאפטען*. די דייטשע פאָרשער זיינען דערצו בערופען, צו איבערוועלטיגען דיזע לעצטע פאָרם פון אנטאגאָניזם דורך ארבייטען, וועלכע, ווי *מאלעשאט* זאָגט, מוזען

דערצו פיהרען, דאָס די ערפאהרונג זאָל זיך אויפלעזען אין דער פילאָזאָפיע, און די פילאָזאָפיע אין דער ערפאהרונג. — אין דייטשלאנד מוזען זיך די ערפאהרונגס־וויסענשאפטען בעפרייען פון דער פילאָזאָפישער ספעקולאציאָן דאדורך, וואָס די אינטעלעקטועלע ארבייטער זאָלען אויפזאמלען די רעזולטאטען פון דער וויסענשאפט און פעראייניגען זיי דורך אן אלגעמיינעם געזיכטס־פונקט, וועלכען מען קען דאָ לייכט געפינען, ווארים ער ליגט שוין אין דער גייסטיגער אטמאָספערע.

5.

די לעצטע ראַסענהערשאפט.

וואָס מעהר א פאָלק טוט אויף אויף זיין ספעציעלען געביעט, מיט אלץ וויינינגער קנאה אנערקענט עס די לייסטונגען פון אנדערע פעלקער, און אלץ פרייער נעהמט עס איבער פון אנדערע פעלקער, וואָס איהם זעלבסט פעהלט אָדער וואָס איהם איז נויטיג צום מאָדערנעם לעבען. דאָס איז אן אייגענשאפט, וועלכע מאכט בעזונדערס עהרע דעם דייטשען גייסט.

דאָס אידישע פאָלק מוז אין אלעם, וואָס אנבעטרעפט די פאָליטיש־סאָציאלע ווידערגעבורט פון די פעלקער און זיין אייגענע אויפערשטעהונג אלס זעלבסטשטענדיגע נאציאָן, זיך אָנשליסען אָן פראנקרייך, אָבער אין אלעס, וואָס האָט א שייכות צום גייסטיגען לעבען, זיך האלטען אן דייטשלאנד. — נאָר די נארישע רעאקציאָן קען פאראיבעל האָבען, דאָס מיר סימפאטיזירען מיט פראנקרייך אין פאָליטיש סאָציאלער בעציהונג, און ווארצלען מיט אלע פעדים פון אונזער גייסטיגען לעבען אין דייטשלאנד. פון דייטשלאנד קען מען נאָר נישט ניט האָפען פאר די נ א צ י אָ־נ אָ ל ע ווידערגעבורט פון די פעלקער. דיזעם פראָבלעם, וועלכעס איז שוין געוואָרען א וועלטבעוועגענדע לעבענספראגע זייט דער גרויסער פראנצויזישער רעוואלוציאָן, אָבער וואָס איהר ענדגילטיגע לעזונג פאר אייראָפּא האָט זיך אָנגעהויבען מיט דעם איטאליענישען קריעג, דיזע פראגע, וועלכע שטעהט אומעדום און אפילו אין

דייטשלאַנד אויף דער טאָגעס־אָרדנונג, ווערט אין דייטשלאַנד אפילו פון דער דעמאָקראַטיע פערשפּאָטעט אלס נאַציאָנאַליטעט־שווינדעל. — אויך די אידישע דעמאָקראַטען פערדעכטיגען פראַנק־רייך און די פעלקער, וועלכע שטיצען זיך אויף פראַנקרייך. די פראַנצויזען און די פעלקער, וועלכע סימפּאַטיזירען מיט זיי אין וועלכע נוצען אוים די קייזערליכע דיקטאַטור צוליעב פעלקער־בעפרייענדע צוועקען, וועלכען זעלבער עקספּלואַטירט פון נאַפּאָלעאָן צוליעב „פרייהייטס־מערדערישע" צוועקען, — אזוי זאָגט מען אין דייטשלאַנד. די דייטשען אָבער, אזוי טענה'ן אונזערע טיעפע דייטשע פּאָליטיקער, — בענוצען זיך מיט זייערע קיסרים און קעניגען, כדי צו קעמפּפען געגען די פראַנצויזישע „הערשאַפט". מען פערגעסט אָבער, דאָס אויב היינט וועט דייטשלאַנד בעזיעגען פראַנקרייך און איטאַליען, וועט מאָרגען דאָס דייטשע פאָלק זעלבסט שטעהן אונטער פּאָליציי־קאָנטראָל. די אידען אָבער וועט זיין נאָך ערגער, איידער נאָך דעם דייטשען „בעפרייאונגס־קריעג", אין וועלכען זיי האָבען געקעמפּפט מיט דייטשלאַנד געגען פראַנקרייך, האָבען געשטיצט די רעאַקציאָן געגען די פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן און זיינען דערפאַר צום לוין אויסגעשלאָסען געוואָרען פון שטאַאַטס־לעבען. די דייטשע אידען און דאָס דייטשע פאָלק פערדיענען אָבער אויך ניט קיין בעסערען שיקזאַל, ווען זיי וועלען זיך נאָך אַלץ נאָכשלעפּען נאָך דער מיטטעלאַלטערליכער רעאַקציאָן.

וויסענשאַפטליכע שטודיען צוזאַמען מיט מיינע פּערזענליכע ערפאַהרונגען האָבען מיינע שטענדיגע פּאָליטישע סימפּאַטיען צו פראַנקרייך פערשטאַרקט אין געדאַנקען, וועלכע מען קען פאָרמו־לירען אויף פאָלגענדען אופן:

די סאָציאַלע לעבענס־אינסטיטוציאָנען זיינען, אזוי ווי די גייסטיגע לעבענס־אַנשויאונגען, טיפּישע און אָריגינעלע ראַסען־שעפּפונגען. די גאַנצע ביזהעריגע געשיכטע האָט זיך בעוועגט אין ראַסען־קעמפּפען און קלאַסען־קעמפּפען. דער ראַסענקאַמפּף איז דאָס אורשפּרינגליכע, דער קלאַסענקאַמפּף דאָס סעקונדערע.

די לעצטע הערשענדע ראַסע איז געווען די גערמאַנישע. — אַ דאַנק דעם פראַנצויזישען פאָלק, וועלכעס האָט ביי זיך זעלבסט איבערוועלטיגט דעם ראַסען־אַנטאַגאָניזם, נאָכדעם ווי עס האָט

געטויטעט די לעצטע הערשענדע ראסע און איהר קעניג*), א דאנק דער גרויסער רעוואלוציאן, וועלכע האט אין פראנקרייך זעלבסט צושטערט יעדע ראסענהערשאפט, דערנעהנט זיך יעצט דער ראסענ־אנטאגאניזם צו זיין סוף.

מיט דעם ראסען־אנטאגאניזם הערט אויך אויף דער קלאסענ־קאמפף. די גלייכבערעכטיגונג פון אלע סאציאלע קלאסען קומט נאך דער גלייכבערעכטיגונג פון אלע ראסען און איז נאר א ווי־סענשאפטליכע פראגע פון דער סאציאלער עקאנאמיע. נאך א לעצטער ראסענקאמפף איז אבער אונפערמיידליך. ווען די דייטשע פאליטיקער וועלען עס ניט פערשטעהן, ווי צו בעקעמפפען די גוואלדיגע רעאקציאנערע שטרעמונג, וועלכע ליגט אין דעם קאנ־פליקט פון דייטשלאנד מיט די ראמאנישע פעלקער און ציהט אויך אריין די דייטשע דעמאקראטען אין דעם דעמאגאגישען שווינדעל. שוין צוויי מאל איז עס אין אונזער יאהרהונדערט געלונגען דער מיטעלאלטערליכער רעאקציאן, — איינמאל בשעת דער „בעפריי־אונגס קריעג" און דא ניט לאנג בשעת דעם איטאליענישען קריעג, — ארויסצורוקען די ראסאווע הערשאפטס־אינסטינקטען פון די גער־מאנישע קריעגס־אריסטאקראטען, וועלכע בעטראכטען זיך אלס די הארען פון לאנד און דאס פאלק אלס די קנעכט, געגען די שטרעבונגען פון דעם דייטשען פאלק צו פאליטישער און סאציא־לער ווידערגעבורט. אין א ווייטערדיגען קאנפליקט צווישען אי־טאליען און עסטרייך וועט די דייטשע דעמאקראטיע ווידער אריינ־פאלען אין די חוואליעס פון רעאקציאן, און עס וועט ענטשטעהן א ראסענקאמפף, וואס זיין סוף קען ניט זיין פאר אונז צווייפעל־האפט.

פון דעם לעצטען פעלקערקאמפף, וועלכען פ ע ר ד י נ א נ ד פ ר י י ל י ג ר א ד האט אזוי שעהן געשילדערט אין זיין ליעד „ב י י ם ב י ר ק ע נ ב ו י ם", קען ניט ארויסקומען מעהר קיין נייע ראסענהערשאפט, נאר די גלייכבערעכטיגונג פון אלע וועלט־היסטארישע פעלקער.

---

*) זעה איבער ראסענ־קאמפף און רעוואלוציאן אין פראנקרייך: א ו ג ו ס ט י ן ט י ע ר ר י.

6.

א שטיק געשיכטע.

פעלקער אזוי ווי אינדיווידועז האבען אין זייער ענטוויקלונגס־גאנג בעשטימטע לעבענסאלטער. ניט יעדעס אלטער איז פאסיג פאר יעדע שטופע פון דער ענטוויקלונג. דאס פערזוימטע איז שווער און אפטמאל אונמעגליך אנצויאגען אין דעם שפעטערען לעבענסאלטער פון די פעלקער.

דייטשלאנד איז אין דער צייט פון דער רעפארמאציאן געשטאנען אויף אזא פאליטיש־סאציאלער הויך, וועלכע האט געוועקט דאס זעלבסט־בעוואוסטזיין צו פאליטיש־סאציאלע רעפארמען, צו רעוואלוציאנען, ווי זיי זיינען שפעטער פארגעקומען אין ענגלאנד און אין פראנקרייך. דאס 16טע יאהרהונדערט איז געווען די עפאכע פאר דייטשלאנד'ס ווידערגעבורט. דייטשלאנד האט ווירקליך בעשאפען אין יענער עפאכע א רעפארם, וועלכע האט אבער די נאציאן ניט געאייניגט, נאר די נאציאן אינוועניג צושפאלטען. די פאליטיש־סאציאלע רעוואלוציאן אויף דער דייטשער נאציאנאלער גרונדלאגע איז דערשטיקט געווארען אין בלוט פון די דייטשע בויערן.

אויב די ערהויבונג פון די דייטשע בויערען וואלט ניט אזוי שענדליך פערראטען געווארען פון די גדולים פון דער דייטשער קולטור און ציוויליזאציאן, דאן וואלט דאס דייטשע פאלק שוין דאמאלס גענומען זיין רעגעלמעסיגען ענטוויקלונגס־גאנג אין מאדערנעם לעבען און וואלט געבליבען אן דער שפיץ פון די איבריגע אייראפעאישע קולטור־פעלקער. די מאכט פון דעם „דייטשען שווערד" וואלט זיך פערוואנדעלט אין די איידעלערע און העכערע מאכט פון דעם מאדערנעם דייטשען גייסט און פלייס. דאס זעלבע פאלק, וועלכעס האט געשטירצט די אמאליגע וועלט־הערשאפט פון רוים, כדי צו פארנעהמען איהר ירושה אלס מיטעלאלטערליכע פעאדאלע מאכט, וואלט יעצט געגעבען דער וועלט דעם ערשטען סיגנאל פאר דעם שטורץ פון זיין אייגענער, דער לעצטער ראסען־הערשאפט. דער שיקזאל האט אבער געוואלט אנ־

דערש. דאָס לעצטע אויסערוועהלטע פאָלק האָט אזוי ווי דאָס ערשטע געמוזט בעצאָהלען טהייער פאר זיין היסטאָרישעם פּריווילעגיום, איידער עס איז געוואָרען ווירדיג אריינצוטרעטען אין דעם בונד פון דער מענשהייט, וועלכער שטיצט זיך אויף די גלייכבערעכטיגונג פון אלע פעלקער.

די אויסערליכע און איינצעלנע אורזאכען, דורך וועלכע עס איז צוגראכען געוואָרען די דייטשע רעוואָלוציאָן, זיינען בעקאַנט. קאַרל דער פינפטער, וועלכער האָט געוואָלט פערווירקליכען דעם חלום פון אַן אוניווערסאַלער דייטש־רוימישער מלוכה, בשעת דאָס נאַציאָנאַלע בעוואוסטזיין האָט אָנגעהויבען צו ערוואַכען ביי די וועלט־היסטאָרישע פעלקער, דיזער דייטשער קיסר איז געווען נאָר זעהר ווייניג א דייטשער. צוליעב א פאַנטאַסטישען חלום האָט ער זיך ענטזאָגט פון דער פּאָליטיש־סאָציאַלער און רעליגיעזער רעפאָרם, וואָס דורך איהר וואָלט ער געקענט אויפהויבען דייטשלאַנד צו א מאָדערנעם איינהייטס־שטאַט, וואָלט עס געקענט בעפרייען פון צושפּליטערונג, וואָלט זיך זעלבסט געקענט געבען א פאָלק און דעם פאָלק א קיסר, אין קורצע ווערטער, וועלכער האָט געקענט בעשאַפען א מאָדערנעם שטאַט צום וואָהל פון אלע מאָדערנע פעלקער, וועלכע האָבען געשטרעבט צו נאַציאָנאַלע ווידערגעבורט, און צום שרעק פון זייערע מיטעלאַלטערליכע קריעגס־האַרען. דער קיסר האָט אבער געפיהרט צו דעם ענטגעגענגעזעצטען רעזולטאַט. דער אדעל האָט זיך געקענט מאַכען אונאַבהענגיג פון קיסר, ווארים ער האָט זיך אָנגעשלאָסען אָן די רעליגיעזע בעוועגונג, און דער אדעל האָט זיך געמאַכט אונאַבהענגיג פון פאָלק, ווארים ער האָט אונטערדריקט די פּאָליטיש־סאָציאַלע בעוועגונג. דיזעס אַנטי־נאַציאָנאַלע ווערק איז געפיהרט געוואָרען ניט נאָר א דאַנק דער פאַלשער פּאָליטיק פון דעם דייטשען קיסר, נאָר אויך א דאַנק דער פּאָליטישער אונפעהיגקייט פון דעם דייטשען רעפאָרמאַטאָר. לוטער האָט עס געפונען אין זיין בעשרענקטקייט פאַר ווייניגער געפעהרליך, זיך אָנצושליסען אָן דעם אדעל, איידער אָן דאָס פאָלק, און האָט צום סוף פערראַטען די בויערען, אזוי ווי אונזערע דייטשע דאָקטרינערען פערראַטען דאָס פאָלק, ווען עס האַנדעלט זיך וועגען אַן ערנסטער דעמאָקראַטישער בעוועגונג. פון דעסטוועגען וואָלט די דייטשע רעוואָלוציאָן געזיעגט, ווען ניט די שטעדט, וואָס זייערע

איינוואהנער, די בירגער, האָבען דאָך אייגענטליך געדארפט זיין פעראינטערעסירט אין דעם שטורץ פון דער פעאָדאלער הערשאפט, וואָלטען ניט געווען אזוי ענג־הערציג און דערשראָקען און וואָלטען פערשטאנען די גרויסע נאציאנאלע בעדייטונג פון דעם בויערען־קריעג און וואָלטען אויסגעקעמפפט זייער אייגענעם נוצען. אנ־שטאט דעם האָבען זיי פערראַטען די בויערען צו דעם אדעל. נאָכ־דעם אבער ווי די בירגער האָבען פערראטען די בויערען צו זייערע שונאים, נאָכדעם ווי דער דייטשער רעפאָרמאטאָר האָט די בויערען בעשימפפט, דער קיסר האָט זיי פערלאָזען, זייערע קריעגס־האָרען האָבען זיי אויסגעשלאָכטעט, האָבען די דייטשע בויערען זיך געמוזט אבזאגען פון זייער ווערק. און די ווידערגעבורט פון דייטש־לאַנד איז דערשטיקט געוואָרען אין איהר אָנהויב. דאָס דייטשע פאָלק איז באלד אראבגעפאלען פון זיין הויך. לוטער האָט דאָס געזעהן און האָט עס וויניגסטענס אויסגעשפראָכען. פערשטאנד האָט די דייטשע דאָקטרינערען אייגענטליך קיינמאָל ניט געפעהלט.

אין דעם דרייסיג יאָהריגען קריעג האָבען די בעסטע עלעמענ־טען פון דייטשען פאָלק געמוזט אויספיהרען איבער זיך זעלבסט דעם טויט־אורטייל, וועלכען זיי האָבען אויסגעשפראכען געגען זיך זעלבסט דורך די אבפאלונג פון דער דייטשער רעוואָלוציאָן. זיי האָבען שפעטער אפשר נאָך געקענט טעאָרעטיש פערשטעהן, דאָס די וועלט־געשיכטע איז דאָס וועלט־געריכט. אָבער זיי האָבען ניט געקענט מעהר אבווענדען דאָס געריכט פון זיך זעלבסט. אין דער צייט פון דער ענגלישער רעוואָלוציאָן, וועלכע האָט אויפגעהויבען אונזער שטאָלצעם נאכבאר־פאָלק אויף די הויך פון דער קולטור און ציוויליזאציאָן און איז געוואָרען די אורזאכע פון זיין היינטי־גער וועלט־מאכט, איז דייטשלאנד צו גרונד געגאנגען אין בלוט און קייט. אויך די גרויסע פראנצויזישע רעוואָלוציאָן, וועלכע האָט אלע איירָאָפּעאישע פעלקער געלערנט דעם קאמפף פאר פרייהייט, האָט געבראכט דייטשלאנד נאָר די שטונדע פון פרעמד־הערשאפט און רעאקציאָן, וועלכע האָט ניט געקענט געשטירצט ווערען אפילו דורך די רעוואָלוציאָנען פון 1830 און 1848. אזוי ווי אין דער צייט פון דער ערשטער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן האָבען די דייטשע ליטעראטור און פילאָזאָפיע, וועלכע זיינען דאמאָלס גע־שטאנען אין זייער בליטע, ניט פערמאָגט צו בעשיצען דעם שאטען

פון דער דייטשער מלוכה פון פאָלשטענדיגער פערניכטונג, אזוי קענען נאָך היינט ניט אַלע אונזערע רעדנער, שרייבער און זינגער עלעקטריזירען דעם פּאָליטישען מת, וואָס זיין נשמה איז אויסגעהויכט געוואָרען אין דעם אונגליקליכען בויערען־קריעג. פּאָפּולערע גייסטער און פּאַטריאָטישע האַראַקטערען פאַלען ניט אראָב פון הימעל ווי א רעגען, זיי האָבען זייערע וואָרצלען אין די טיעפּענישען פון פאָלק און זיין געשיכטע. ווען די געשיכטע פון א פאָלק ווערט געשטערט אין איהר ענטוויקלונג, ווען דאָס פאָלק זעלבסט ווערט צודריקט אין זיין גרויסאַרטיגער פאָרווערטס־שטרעבונג, דאַן ווערט אויסגעלאָשען דער פּאָליטישער גניוס פון פאָלק. דאָס איז יעצט די לאַגע פון דייטשלאַנד. אין דער צייט פון דעם בויערן־קריעג וואָלט דאָס דייטשע פאָלק געקענט ארויסברייינגען שטאַאטס־מענער, וועלכע וואָלטען אין זיך פעראייניגט מאָדערנעם גייסט און פּאַטריאָטיזם. היינט פעהלט דעם דייטשען פאָלק דער געמיינזאַמער באָדען און דער טראַדיציאָנעלער שטאָף. אַלע זכרונות פון דייטשלאַנד'ס גרויסקייט געהערען צו דעם מיטעלאַלטער און צו די אורוועלדער. זיין גאַנצער היינטיגער פּאַטריאָטיזם איז רעאַקציאָנער און האָט ניט קיין באָדען אין פאָלק. א מאָדערנעם דייטשעם פאָלק עקסיסטירט נאָך ניט, וואָרים עס האָט נאָך ניט געקענט דורכגעפיהרט ווערען קיין מאָדערנע דייטשע בעוועגונג. אָהן ווידעראויפלעבונג איז ניטאָ קיין פאָלק, אָהן פאָלק איז ניטאָ קיין פּאַטריאָטיזם אין מאָדערנעם זין. דער היינטיגער דייטשער פּאַטריאָטיזם, וועלכער דריקט זיך אויס אין זידלען די אַלע דייטשע שכנים, וואָרים ער האָט ניט קיין מוטה און קיין טאַלאַנט צו פערווירקליכען די אייגענע רעגענעראַציאָן, איז פאָלשטענדיגער שווינדעל. דייטשלאַנד זיפצט ניט אונטער דעם דרוק פון א פרעמדהערשאַפט, וועלכע מען וואָלט געוואָלט בעשאַפען, כדי צו געפינען אן אורזאַכע פאַר א פאָלקס־ערהויבונג אָהן די אינוועינדיגע ארבייט פון דער אייגענער ווידעראויפלעבונג. דייטשלאַנד איז קראַנק פון זיין ערמאָרדעטער רעוואָלוציאָן, עס קען ניט מאַכען היינט ביי זיך, אָהן די הילף פון די פאָרטגעשריטענע אייראָפּייאישע פעלקער, אן אייגענע רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג, וועלכע עס האָט צו שאַנדע געמאַכט אין דער צייט פון דער רעפאָרמאַציאָן, און געגען וועלכע עס האָט געקעמפט אין דער צייט פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן. אויב די

דייטשען זיינען צו שטאָלץ, צו געהן האנד אין האנד מיט יענע פעלקער, וועלכע האָבען זיך בעפרייט אָדער ווילען זיך בעפרייען פון דער קריסטליך־גערמאַנישער, מיטעלאַלטערליך־פעאָדאַלער הער־שאפט, מוזען זיי זיין אונטערגעווארפען אונטער די מיטעלאַלטער־ליכע רעאַקציאָן, וועלכע זיי האָבען ניט געקענט אראבווארפען אין דער ריכטיגער צייט. די לעצטע געלעגענהייט פאר א פאָלקס־ער־הויבונג אין נאַציאָנאַלען זין האָט נאָר געהאָלפען דעם זיעג פון דער רעאַקציאָן, ווארים דער קריעג געגען פראנקרייך איז שוין לכתחילה געווען א קאמפף פון דעם רעאַקציאָנערען אייראָפא געגען די פראנצויזישע רעוואָלוציאָן. אויב היינט וואָלט דייטשלאנד וויע־דער פערוויקעלט געווארען אין א קריעג מיט דעם אויסלאנד, וואָלט א זיעג פון דער דייטשער ארמעע געווען געוויס א זיעג פון דער רעאַקציאָן, בפרט נאָך וואס ניט די דייטשען וואָלטען געקעמפפט פאר אונאבהענגיגקייט. אזוי טיעף זיינען מיר געזונקען, דאָס מיר מוזען בעגריסען דאָס אונגליק פון אונזער ארמעע אלס א גליק. — „די וועלט־געשיכטע איז דאָס וועלט־געריכט“. פאר אונזער פער־ברעכען אין 16־טען יאָהרהונדערט מוזען מיר נאָך היינט בעצאהלען. ווער קען פאָראויסזאגען די קאטאסטראָפען פון אונזער צוקונפט. ווייל אונזער מאָדערנע ענטוויקלונג איז דערשטיקט געווארען אין איהר אָנהויב? געוויס וועט יעדער פעלקער־קאמפף, וועלכער וועט זיך היינט פאנאנדערברענען פאר די נאַציאָנאַלע אונאבהענגיגקייט, ענדיגען מיט דער גלייכבערעכטיגונג פון אלע פעלקער און אפילו פון די פעלקער, וועלכע וועלען קעמפפען דאגעגען. אבער דורך וועלכע מיטעל וועט דערגרייכט ווערען דיזעס ציעל, וועלכער פריעדליכער אָדער קריעגליכער דייטשער פאטריאָט וואגט עס נאָר צו קלערען מכח דעם?

די צייטען פון דער ראַסען־הערשאפט זיינען פעראיבערגעגאנגען. אויך דאָס קלענסטע פאָלק, מעג עס געהערען צו דער גערמאַנישער אָדער ראמאַנישער, צו דער סלאַווישער אָדער פינישער, צו דער קעלטישער אָדער סעמיטישער ראַסע, ווי באלד עס פאָדערט זיינע רעכטע אויף א פלאַץ צווישען די קולטור־היסטאָרישע פעלקער, קען עס רעכענען אויף די סימפּאַטיען פון די אלמעכטיגע וועסט־ליכע קולטור־פעלקער, וועלכע האָבען היינט געפונען אין דעם ווידער־אויפגעלעבטען איטאליעניש פאָלק א טרייען בונדעס־גענאָסען.

אזוי ווי די פאטריאטען פון אלע אנדערע אונגליקליכע פעלקער, קענען אויך די דייטשע פאטריאטען נאר אין א אויפריכטיגען בונד מיט דיזע פארטגעשריטענע און מעכטיגע פעלקער פון דער ערד דערגרייכען דאס ציעל פון זייערע שטרעבונגען. אויב זיי ווען אבער זיך זעלבסט און דעם דייטשען פאלק איינרעדען די פאלשע חלומות וועגען דער מאכט און הערליכקייט פון דעם „דייטשען שווערד", — דאן וועלען זיי פערגרעסערען די אלטע זינד מיט נאך א נייער זינד, זיי וועלען ארבייטען פאר די רעאקציאן און וועלען ארייננציהען אין איהר פערדערבען גאנץ דייטשלאנד.

נאטע 1.

אין תלמוד אזוי ווי אין מדרש ווערט די גאולה פון דעם אידישען פאלק צוגעשריבען צו דער ריינקייט און טרייקייט פון די אידישע פרויען, וועלכע האבען זייער נאציאן ניט פערלייקענט. עס ווערט בעזונדערס אונטערשטריכען, דאס די אידען האבען אין מצרים ניט געביטען זייערע נעמען און זייער שפראך און זיינען דערפאר מעהר ראוי געוועזן, אויסגעלעזט צו ווערען. איידער אין שפעטערע צייטען: מ"ר במדבר פ'כ', שה"ש, ויקר' פ' ל"ב. לא שנו את שמן, ראובן ושמעון נחתון ראובן ושמעון סלקין, לא קורין ליהודה רופס, ולא לראובן לוליאני, ולא ליוסף לוסטוס ולא לבנימין אלכסנדר וכו'.

אפילו אונזער גרעסטער נביא און מחוקק ווערט געטאדעלט דערפאר, וואס ער האט זיך ביי יתרו אין מצרים ניט ארויסגעגעבען פאר א איד. דערפאר איז ניט דערפילט געווארען זיין בקשה מקובר צו ווערען אין הייליגען לאנד. פערקעהרט אבער זיינען די בייגער פון יוסף, וועלכער האט ניט פערלייקענט זיין אידישע אבשטאמונג, געבראכט געווארען אין ארץ ישראל און דארט מקובר געווארען.

מ"ר ואתחנן: אמר לפניו רבש"ע עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ ישראל ואני איני נכנס לארץ, אמר לו הק"בה, מי שהודה בארצו, נקבר בארצו, ומי שלא הודה בארצו, אינו נקבר בארצו. יוסף הודה בארצו, מנין? גבירתו אומרת: ראו הביאו לנו איש עברי וגו', ולא כפר, אלא גנב גנבתי מארץ העברים, ונקבר בארצו וכו'. אתה שלא הודית בארצך, אין אתה נקבר בארצך, כיצד? בנות

יתרו אומרות, איש מצרי הצילנו מיד הרועים והוא שומע ושותק, לפיכך לא נקבר בארצו.

נאָטע 2.

דער שטיץ־פּונקט אויסערהאַלב פון דער וועלט, וועלכער איז פאַראַן אין דער אידישער געשיכטס־רעליגיאָן אזוי ווי אין דער אַלט־אינדישער נאַטור־רעליגיאָן, איז דער פערבינדונגס־פּונקט פון דער אידישער און היידנישער, פון דער סעמיטישער און אינדאָ־גערמאַנישער וועלט־אַנשויאונג, די זריעה, פון וועלכער עס איז שפּעטער ארויסגעוואַקסען די מיטעלאַלטערליך־קריסטליכע און די מאָדערן־וויסענשאַפטליכע לעבענס אַנשויאונג. — אין דיעזען פּונקט פאַלען צוזאַמען דיביידע גרויסאַרטיגע גייסטעסריכטונגען פון די צוויי וועלט־היסטאָרישע מענשען־ראַסען. דאָ טרעט אויך ארויס זייער עהנליכקייט און זייער אונטערשיעד. זיי ביידע האָבען פון אָנהויב אָן דערקענט און האָבען עס אויסגעשפּראָכען אין זייער עלטעסטער ליטעראַטור, דאָס די לעבענס־פּערהעלטניסע, אין וועלכע דער מענש געפינט זיך, זיינען אונווירדיג און בעדאַרפען די ערלעזונג, ווי באַלד נאָר דער מענשליכער גייסט איז ערוואַכט. זיי חלום׳ען ביידע פון א גאָלדענעם צייטאַלטער, וועלכען זיי טראָגען אריבער אין די פערגאַנגענהייט, פון א פערלאָרענעם גן־עדן, וועלכען זיי ווילען נאָכאַמאָל געפינען. דער קאַמפּף פון די ווילדע קרעפטען, מיט וועלכען עס הויבט זיך אָן די געשיכטע פון דער מענשהייט, איז להיפך צו דעם הומאַנעם וועזען, וועלכעם ענטהאַלט שוין אין זיך דעם זאָמען צו דער האַרמאָנישער איינהייט פון דעם לעבען, צו דעם לעצטען ציעל פון דער סאָציאַלער ענטוויקלונגס־געשיכטע. אין דער ענטהאַלטזאַמקייט פון די פערגניגונגען פון לעבען, וועלכע מען קען בעקומען נור דורך דאָס עלענד און דעם טויט פון די אונז נאָהענטע ברואים, זעהען די הייליגע שריפטען פון די ביידע וועלט־היסטאָרישע מענשען־ראַסען דעם מיטעל צו הייליגקייט, צו ערלעזונג. פאַראַן אָבער אַן אונטערשיעד צווישען דיזע ביידע וועלט־אַנשויאונגען. ביי דער אינדאָ־גערמאַנישער ראַסע, וואָס איהר פּאַסיווער גייסט איז ניט געאייגנעט פאַר די זעלבסטשטענדיגע אריינמישונג אין די געשיכטע פון דער מענשהייט, האָט זיך דיזע ענט־

האלטזאמקייט פערוואנדעלט אין אַ פּאַלשטענדיגע אבזאגונג און פּערלייקענונג פון לעבען (בראמיזמוס און בודיזמוס). די אידען אָבער האָבען פון אָנהויב אָן און דורך דעם שטורם פון זייער געשיכטע דערקענט זייער בערוף דאַרין, וואָס זיי האָבען געהאַלטען הייליג ניט נאָר דאָס א י נ ד י ו י ד ו ע ל ע, פון דער נ אַ ט ו ר געגעבענע, דאָס הייסט ניט נאָר דאָס אָ ר ג אַ נ י ש ע, נאָר אויך דאָס ס אָ צ י אַ ל ע לעבען פון דער מענשהייט. זיי האָבען געוואָלט אקטיוו העלפען די ענטוויקלונג פון דער מענשהייט און זי פּאַרבערייטען פאַר דעם מ ל כ ו ת ה מ ש י ח, וועלכער איז אין האַרמאָניע מיט דעם געטליכען וועזען, וואָס האָט זיך נתגלה געווען צו זייער גייסט.

די אַלט־אינדישע וויזהייט האָט אין אונזער יאָהרהונדערט געפונען איהר ריינסטען אויסדרוק אין אַן עבטען דייטש, אין ש אָ־פּ ע נ ה ו י ע ר. אין דער קריסטליך־גערמאַנישער וועלט איז שאָפּענהויער דער פּאַלשטענדיגער היפך פון ה ע ג ע ל. העגעל האָט ארויסגעבראַכט די געשיכטליכע, גענעטישע וועלט־אַנשויאונג, דאָס מיינט די אידישע. העגעל זעהט אָבער נאָר אין ק ר י ס ט־ל י כ ע ן זין די ענטוויקלונג פון דעם ג י י ס ט, און דערמיט האָט ער וועניגסטענס די קאָנקרעטע אידישע געשיכטס־רעליגיאָן דערהויבען צו אַן אבסטראַקטער גייסטעס־פילאָזאָפיע. שאָפּענהויער אָבער האָט געלייקענט אין די גאַנצע געשיכטס־רעליגיאָן און דערמיט אויך אין די גאַנצע געשיכטליכע ענטוויקלונג און אין דאָס גאַנצע לעבען, אין זיין אידעאַלער זייט אַזוי ווי אין זיין רעאַלער. דורך דיזען ניהיליזם, וועלכער איז געווען דער יסוד פון דער גאַנצער אינדא־גערמאַנישער וועלט, און האָט געשטאַמט פון זייער ראַסע, איז שפּעטער די נ אַ ט ו ר־רעליגיאָן צושטערט געוואָרען. פערקעהרט, די געשיכטליכע לעבענס־אַנשויאונג פון יודענטום, וועלכע איז ארויסגעגאַנגען פון דעם ניהיליזם פון דער נאַטירליכער וועלט, אָבער האָט ניט פערלייקענט דעם הומאַנעם שעפּפער אין דער געשיכטע, האָט פערמאָגט אריינצוברייגגען אַ טריסטפּולע לעבענס אַנשויאונג אין די חורבות פון דער זיך זעלבסט פערניכטענדער וועלט דורך די האָפנונג אויף די צוקונפטיגע ווידערגעבורט.

ווען מען נעהמט אָן צוזאמען מיט שאָפּענהויער און די אינדא־גערמאַנען, אַז דאָס שעפּפערישע וועזען איז נאָר אַן עלעמענטאַר־

קראַפּט, און ניט דער שעפּפערישער געניוס פון דער גאַנצער געשיכטליכער ענטוויקלונג אין דער נאַטור און דער מענשענוועלט, דאַן איז די וועלט נאָר דער פּראָדוקט פון אַ קראַפט, וועלכע איז זיך זעלבסט סותר און וואָס איהר שטרעבונג אָהן אַ ציעל, איהר „ווילען צום לעבען", ווי שאָפּענהויער זאָגט, קען דעם מאָראַלישען און גייסטיגען מענשען ניט ברייגנען קיין שום בעפרידיגונג. נאָר די געשיכטס־רעליגיאָן, וועלכע זעהט אין דעם קאַמפּף פון די נאַטור־קרעפטען, אַזוי ווי פון די אינדיווידוען און די פעלקער, *ענטוויקלונגס־שטאַפּען* און טראָגט אין זיך די זיכערקייט פון דעם נצחון פון דער געטליכקייט, נאָר די געשיכטס־רעליגיאָן האָט עס ניט נויטיג, זיך אבצוזאָגען פון לעבען, כדי צו דערגרייכען אַ הייליגקייט, וועלכע איז אליין אייגענטליך ניט מעהר ווי דער קאָנטעמפּלאַטיווער (בעשויענדער) עגאָאיזם. יעדע שטרעבונג צו אַ בעסערען לעבען, מעג עס אויפגעפאַסט ווערען אלס אַ רעאַלעם אָדער אידעאַלעם, אלס אַ *דיעסזייטיגעס* אָדער *יענזייטיגעס*, קומט פאַר דעם קאָנטעמפּלאַטיווען עגאָאיזם ווי אַ ריינער שטות. דורך די שטרעבונג בכלל ווערט, לויט דיזער וועלט אנשויאונג, נאָר פעראייביגט דער ווילדער, עלעמענטאַרער, ניט־אָרגאַנישער גייסטלאָזער קאַמפּף. דיזע מאַטעריאַליסטישע אַנטי־היסטאָרישע אנשויאונג איז אין אלע סאָציאלע בעוועגונגען קאָנסערוואַטיוו אָדער רעאַקציאָנער. שאָפּענהויער האָט איבערגעלאָזען זיין פערמעגען צו די בערלינער סאָלדאַטען, וועלכע האָבען געקעמפפט געגען דאָס פאָלק אין 1848. ער איז אין הסכם נאָר מיט דער *נעגאַטיווער* זייט פון קריסטענטום, מיט דער קריסטליכער פעראַכטונג פון דעם „געגענווערטיגען" לעבען, וואָס דערמיט אונטערשיידעט זיך דאָס קריסטענטום פון יודענטום. אָבער ער איז ניט אין הסכם מיט דער קריסטליכער פערהערליכונג פון דער צוקינפטיגער ווידערגעבורט, וואָס דערמיט האָט דאָס קריסטענטום צוגעצויגען דאָס היידענטום צו דער אידישער געשיכטס־רעליגיאָן און האָט שלום געמאַכט מיט דעם לעבען.

איבריגענס פערשטעהען מיר, דאָס יענעס קאָנטעמפּלאַטיווע (בעשויענדע) ווענן, וועלכעס לייקענט דעם ווילען צום לעבען, מאַכט דעם מענשען אין אַ הויכער מדרגה פעהיג צו קינסטלערישע שעפּפונגען און צו דעם גענוס פון דיזע שעפּפונגען. פערקעהרט

אבער איז דער וועג פון די מענשען, וועלכע האבען אויף זיך גענו־מען דעם עול מלכות שמים, דאס הייסט דעם בערוף איבערצואנ־דערשען דאס סאציאלע לעבען נאך דעם געטליכען פלאן, דער וועג פון דיזע מענשען איז ניט אויסגעבעט מיט רויזען.

נאטע 3.

אין יאהר 1858 איז ביי אטטא וויגאנד אין לייפציג ערשיענען א שריפט אונטער דעם נאמען: „צוויי געשפרעכען מכח דעם ארויסטריט פון יודענטום, ארויסגערופען דורך דעם בריעף־וועקסעל פון דאקטאר אברהם גייגר מכח דיזער פראַ־גע“. דער פערפאסער בעמיהט זיך צו בעווייזען, דאס די ראיות פון דאקטאר גייגר זיינען ניט ריכטיג, ניט פון פילאזאפישען און ניט פון סאציאלען שטאנדפונקט. דאס זיינען זיינע „סאציא־לע“ ארגומענטען:

”מיין פריינד, עס זיינען פאראן זאכען, וועלכע מען קען ניט גלאט אריבער געהן. עס קען זיין, דאס די בירגערליכע פרייהייט האט אראבגענומען פון די אידישע געשטאלטען דעם שטעמפעל פון קנעכטשאפט, וועלכען די יאהרהונדערטען פון דרוק האבען אויף זיי ארויפגעלעגט. עס קען זיין, דאס זייער גאנג האט זיך שוין דורך דעם זיעג און שוין אין קאמפף פאר דער פרייהייט אויסגעגליכען און איז געווארען שטאלצער, דאס זייער שטערען האט אנגעהויבען ליכטיגער צו שטראהלען. עס קען זיין, דאס דער אלגעמיינער גייס־טיגער אויפשוואונג האט אויך ארויסגעבראכט צווישען די אידען, וועלכע האבען פריהער קוים נאך געקענט רעדען פערשטענדליך דייטש, פאעטען און שריפטשטעלער, וועלכע די דייטשע נאציאן האט באלד געמוזט צורעכענען צו די בעסטע, אבוואהל מיט א געוויסען געפיהל פון געגענשטרע־בונג און ערשטוינען. דאס אלץ איז פארגעקומען אונטער דער פערוואונדערונג פון דעם יעצטיגען דור. פון דעסט־וועגען שטעהט נאך אלץ פעסט די אלטע שיידע־מויער, און די טויע־רען זיינען געבליבען פערשלאסען עד היום מיט קייטען און ריגעל. ווארים דער שומר, וועלכער האט זיי געהיט, האט ניט געקענט לייכט איינגעשלעפערט ווערען. דאס איז די ראסען־פערשיעדענהייט

צווישען דער אידישער און דער קריסטליכער (דייטשער) בעפעל־קערונג. אויב מיין בעהויפטונג וועט אייך פערוואונדערען, בעט איך אייך א קלעהר טאָן מכח דעם, דאס ראסענפערשיעדענהייטען רופען אומעדום (ביי די גערמאנען) ארוים גענענזעצען, געגען וועלכע פילאנטראָפישע דעקלאמאציאָנען זיינען מאכטלאָז. צווישען דער דייטשער און סלאווישער בעפעלקערונג אין בעהמען, אין אונגארן און זיעבענבירגען, צווישען דער דייטשער און דער דענישער בע־פעלקערונג אין שלעזוויג, צווישען דער אלט־אירלענדישער בעפעל־קערונג פון אירלאנד און די אנגלא־זאקסען, זיינען נאָך ביז צום היינטיגען טאָג די נאציאנאלע און די ראסאווע געגענזעצען אזוי לעבהאפט און שטארק, דאָס מען קען גאָר ניט קלעהרען מכח דער ס אָ צ י א ל ע ר פ ע ר א י י נ י ג ו נ ג פ ו ן ד י ז ע ע נ ט ג ע ג ע נ ג ע ז ע צ ט ע ע ל ע מ ע נ ט ע ן. די ראסען־פערשיעדענהייט צווישען גערמאנען און סלאווען איז דאָך אבער א קלייניגקייט, פערגליכען מיט דער פערשיעדענהייט צווישען די קינדער פון די בני יעקב, וועלכע זיינען געקומען פון וויטען אזיען, און די קינדער פון ט י ט און ה ע ר מ א ן ד ע ם ח ע ר ו ס־ק ע ר, וועלכע לעבען שוין זייט אונענדליכע צייטען אין דעם הארץ פון אייראפא. עס איז דאָך א גרויסער אונטערשיעד צווישען די שטאָלץ־בליקענדע הויכע מענער־געשטאלטען מיט בלאָנדע האָר און די בעוועגליכע קליין־געוואקסענע מענשען מיט שווארצע האָר און מיט אזיאטישע פנים׳ער. ראסען, וועלכע זיינען אויף אזא אופן פערשיעדען צווישען זיך, האָבען א אינסטינקטיווע אבשטויסונג צו איינאנדער, וואס אלע שכל׳דיגע טענות זיינען מאכטלאָז געגען איהר.“

דאָס איז וועניגסטענס אן אויפריכטיגע שפראך. זי בעווייזט אפילו ניט, וואס דער פערפאסער וויל בעווייזען, ווארים די קריסט־ליכע טויפע מאכט דאָך ניט פון דעם דייטשען א איד. אָבער זי גיט צו, דאָס דער אינסטינקטיווער ראסען־אנטאגאָניזמוס איז אין דייטשלאנד נאָך שטארקער, איידער יעדע שכל׳דיגע חקירה. די „ריין־מענשליכע נאטור“ איז דאָ פערוואנדעלט געווארען אין די נאטור פון דעם ריינעם גערמאניזם. די „בלאָנדע הויכע געשטאל־טען“ קוקען אראָב אויף די ווידער־אויפלעבונג פון די ב ע ו ו ע ג־ל י כ ע קליין געוואקסענע און מיט שווארצע האָר מיט א געפיהל פון

„געגענשטרעבונג און ערשטוינען“. בשעת די וועסטליכע קולטור־פעלקער דערמאנען נאָר מיט פעראכטונג דעם שענדליכען דרוק, אונטער וועלכען אידען האָבען אמאָל געלעבט צווישען זיי, רעדט דער דייטש נאָר פון דעם „שטעמפעל פון קנעכטשאפט“, וועלכען ער האָט אמאָל ארויפגעלעגט אויף די „אידישע געשטאלטען“.

אין א פעליעטאן, וועלכער איז ניט לאנג צוריק ערשיענען אין דער באננער צייטונג: ״באָנן מיט אכציג יאָהר צוריק“, ווערט געשריבען מכח די אידען, דאָס זיי האָבען געלעבט אין א בעזונדערער גאַס און האָבען זיך אומעדום ערנעהרט פון שאַכער. — איך גלויב, דאָס מען דארף זיך וויניגער וואונדערן, דאָס די אידען האָבען דאמאָלס געלעבט פון שאַכער, איידער דאָס זיי האָבען איבערהויפט געקענט לעבען אין יענע יאָהרהונדערטען פון דרוק. — אלע עקסיםטענץ־מיטלען און אפילו דאָס וואהנרעכט זיינען ביי זיי גערויבט געוואָרען. דורך שוץ־געלדער האָט זיך יעדע אידישע גענעראציאָן און געמיינדע געמוזט שטענדיג אויפ׳ס ניי קויפען דאָס „פריווילעגיום“, ניט צו פערטריבען ווערען פון איהר וואהנרעכט. זי איז געווען גליקליך, ווען זי איז, ניט קוקענדיג אויף דעם פערטראג, ניט בערויבט אָדער פערטריבען געווארען אָדער פון דעם פאנאטישען פאָלק ניט גע׳הרג׳עט און געמאָרדעט געווארען. — אויך איך ווייס א מעשה פון „פאר אכציג יאָהרען“. — א איד האָט נושא חן געווען ביים קורפירסט פון באָנן. מען האָט איהם ערלויבט זיך אויסבעטען א גנאָד, און ער האָט זיך אויסגעבעטען פאר זיך און זיינע קינדער די ערלויבנים צו וואָהנען אין ענדענוק (ענדענוק אין א דאָרף לעבען באָן).

נאָטע 4.

גבריאל ריססער איז, אויף וויפיעל איך קען מיר דערמאָנען, אין זיין צייטשריפט „דער יודע“, קיינמאָל ניט אריינגעפאלען אין דעם טעות פון די מאָדערנע דייטשע אידען, וועלכע זעהען א סתירה צווישען דער אידישער גלייכבערעכטיגונג און דעם קולט פון דער אידישער נאציאָנאליטעט. ער האָט געפאָדערט די אידישע גלייכבערעכטיגונג נאָר פאר די פאָליטישע און

בירגערליכע פליכטען, וועלכע די פאָליטישע און בירגערליכע רעכט פערלאַנגען.

נעהמען מיר אָן דעם פאַל, דאָס די אידען האָבען ניט נאָר א נאַציאָנאַלען קולט, נאָר ווירקליך א לאַנד און א שטאַאט, און דאָס פיעלע מיטגליעדער פון זייער נאַציאָן, אַזוי ווי דאָס איז דער פאַל מיט פיעלע אַנדערע פעלקער, האָבען זיך זייט יאהרהונדערטען בעזעצט אין פראַנקרייך, ענגלאַנד, איטאַליען; וואָלטען דיזע לענדער אָבגעזאָגט זיי די פולע בירגערליכע רעכט, די גרויסע נאַטוראַליזאַציאָן, ווען זיי וואָלטען פאַר זייערע בירגערליכע און פאָליטישע פליכטען געפאָדערט די פולע בירגערליכע רעכט? — איז דען ניט גענוג אין א לאַנד געבאָרען צו זיין, אָדער אפילו אויסדריקען דעם וואונש צו ווערען א בירגער, כדי אין איינינע יאָהר צו בעקומען דאָס בירגער־רעכט? — אין הויך־ציוויליזירטע לענדער איז דאָס א זעלבסטפערשטענדליכע זאַך. אין דייטשלאַנד נאַטירליך ניט. אין דייטשלאַנד מוז דער זייט יאהרהונדערטען איינגעזעסענער איד פערלייקענען זיין ראַסע, זיין נאַציאָן, זיין געשיכטע, זיין טיפּ, זיין טעמפּעראַמענט, זיין כאַראַקטער, כדי אריינגענומען צו ווערען אין שטאַאט. ניין, ניט אין א שטאַאט, נאָר אין א פאָלק, וועלכעס וועט זיך קיינמאָל ניט אויפהויבען צו א מאָדערנעם שטאַאט, זאָלאַנג עס וועט ניט איבערוועלטיגען זיינע ראַסאָווע פאָראורטיילען! — אַזעלכע פאָראורטיילען און ראַסאָווע הערשאַפטסגעפיהלען האָבען די אידען קיינמאָל ניט געהאַט. די תורה גיט אַלעמען גלייכבערעכטיגונג, דעם אידען אקוראַט ווי דעם גר, וועלכער וואָהנט אין דעם אידישען לאַנד.

נאָטע 5.

אין דער צייט ווען מענדעלסאָן האָט געלעבט אין דייטשלאַנד, איז אין פוילען אויפגעטרעטען ר׳ ישראל בעל שם. ער האָט אַזוי וועניג ווי מענדעלסאָן געוואָלט גרינדען א סעקטע, אָבער אַזוי ווי דורך מענדעלסאָן זיינען אין דייטשלאַנד ענטשטאַנען די רעפאָרמאַטאָרען, זיינען אין די סלאַווישע לענדער דורך ר׳ ישראל בעל שם ענט־

שטאנען די חסידים. — א חסיד מיינט א זעהר פרומער איד. חסידים זיינען שטענדיג געווען אין יודענטום, אזוי ווי נאך פאר ר׳ ישראל זיינען געווען בעל שם טוב׳ס, דאס הייסט אידען, וועלכע האבען זיך בעשעפטיגט מיט קבלה און האבען געהאט פיעלע אנהייננער. — די אידען האבען זיך בעטייליגט אן דער קולטור פון די פעלקער, צווישען וועלכע זיי האבען געלעבט, ווי למשל אין שפאניען, און זיינען דאך ניט געווען קיין רעפארמאטארען; נאר די דייטשע אידען זיינען דאס געווארען נאך מענדעלסאן, בשעת זיי האבען זיך אנגעהויבען צו בעטייליגען אן דער דייטשער קולטור. אויב נאך מענדעלסאן און ר׳ ישראל בעל שם טוב האבען דער ראציאנאליזם און חסידיזם ביי די דייטשע און סלאווישע אידען ארויסגערופען ערנסטע שפאלטונגען, איז די אורזאכע דערפון געלעגען אין די אייגענטימליכקייטען פון דער נייער צייט, וועלכע אונטערשיידעט זיך פאלשטענדיג פון אלע פריהעריגע צייטען.

אקוראט ווי די איסיים אין די לעצטע צייטען פון אלטערטום און די פראטעסטאנטישע פרומע קריסטען אין דעם סוף פון מיטעלאלטער, שטעלען מיט זיך פאר די חסידים דעם אינוועגדיגען אידישען גייסט אין געגענזאץ צו די פערגליווערטע בוכשטאבען פון דער תורה. — די חסידים היטען ניט אב פעדאנטיש די פארשריפטען פון דעם אידישען געזעץ, אבוואהל זיי זאגען זיך נאטירליך ניט אב פרינציפיעל ניט פון דער תורה שבכתב און ניט פון דער תורה שבעל פה. אבער די תורה שבכתב און די תורה שבעל פה איז פאר זיי נאר אן אויסדרוק פון גייסט. ניט די פארם נור דער גייסט, וועלכער האט די פארם געשאפען, איז פאר זיי היילינ. זיי זיינען ניט קיינע אסקעטען, היטען אבער אב שטרענג די מאראלישע ריינקייט. צו די מתנגדים, וועלכע ווארפען זיי פאר, דאס זיי זיינען עובר אויף געוויסע מצוות און דינים, ענטפערען זיי: מיר שטעהען ניט אונטער דעם מדת הדין, נאר אונטער דעם מדת הרחמים. אין דעם ספר תניא האט ר׳ שמואל פון ווילנא ענטוויקעלט די פילאזאפישע זייט פון חסידיזם פון שטאנדפונקט פון קבלה. די תלמידים פון דיזען פילאזאף רופען זיך חב״ד (חכמה, בינה, דעת). אויך אין ירושלים איז פאראן דיזע סעקטע.

אויף ווי ווייט דער חסידיזם האָט זיך פערברייטעט אין פוילען, אין די סלאווישע לענדער, אין אונגאַרען צווישען דער פאָלקסמאַסע, איז ער, פערשטעהט זיך, ניט געבליבען פריי פון ווילדקייטען און לעכערליכען אבערגלויבען. די קריטיק האָט אָבער ניט פערשטאַנען דאָס אייגענטליכע וועזען און די היסטאָרישע בעדייטונג פון דעם חסידיזם. — די מתנגדים, אקוראַט ווי די ראַציאָנאַליסטען האָבען ערקלערט דעם חסידיזם פאַר אפיקורסות. אָבער זייער מחרים זיין פון דעם חסידיזם האָט ניט געקענט אָבהאַלטען א גייסטעס־ריכטונג, וועלכע איז אקוראַט אזא נויטיגער פּראָדוקט פון דער צייט, ווי די רעפאָרם, און האָט אפשר נאָך א גרעסערע בעדייטונג, אָבוואָהל זי איז געווען אַן אונבעוואוסטזיניגע ערשיינונג, אָדער דוקא דערפאַר ווייל זי איז געווען אונבעוואוסטזיניג. — די רעפאָרם איז ערשט דאַן געקומען, נאָכדעם ווי דאָס מאָדערנע לעבען האָט שוין אונטערגעגראָבען דאָס מיטעלאַלטערליכע יודענטום. די רעפאָרם האָט נאָך געקענט בענוצען דעם אידישען בוים, וועלכער איז אָבגעהאַקט געוואָרען פון זיין וואָרצעל, כדי אויסצושמיקען איהרע טעמפּלען, וועלכע האָבען אין זיך גאָר נישט מעהר אידישעס. — דער חסידיזם אָבער בילדעט אין דעם לעבעדיגען אידישען גייסט זעלבסט, וועלכער איז אינסטינקטיוו אָנגעכאַפּט געוואָרען פון דער מאָדערנער צייט, דעם איבערגאַנג פון דעם מיטעלאַלטערליכען יודענטום צו א בענייטען און ווידער־אויפגעלעבטען יודענטום. מען קען גאָר ניט בערעכענען די פאָלגען פון דעם חסידיזם, ווי באַלד עס וועט צוקומען צו איהם די נאַציאָנאַלע בעוועגונג. — אין די גרויסע אידישע צענטרען פון מזרח געפינט זיך דער חסידיזם אַלץ מעהר און מעהר פערברייטונג. די מתנגדים, וועלכע האָבען פריהער געגען איהם געקעמפּפט, הויבען אָן צו פערשטעהן, דאָס היינט איז פאַר די אידישע פאָלקסמאַסע פון מזרח־איירָאָפּאַ פאַראַן נאָר די וואַהל: אָדער זיי מוזען צוזאַמען מיט די רעפאָרמאַטאָרען אָבפאַלען פון יודענטום דורך די מאָדערנע קולטור, אָדער זיי מוזען פערהיטען דיזע אָבפאַלען דורך די ווידער־אויפלעבונג, וואָס דער חסידיזם איז דער ערשטער אָנזאָגער.

אין זייער סאָציאַלער אָרגאַניזאַציאָן לעבען די חסידים אין א געוויסען מאָס סאָציאַליסטיש, און דאָס הויז פון דעם רייכען

איז שטענדיג אָפען פאַר דעם אָרעמאַן. זיי האַלטען זיך אַן דעם אויסשפּרוך פון פּרקי אבות: שלי שלך ושלך שלך חסיד*), — אַ סעקטע, וועלכע איז פעהיג צו אַזאַ מאָראַל און אַזאַ בעגייסטערונג, איז אויפגעבויט אויף עפּעס אַנדערעס, איידער ווילדקייט און אונ־וויסענהייט.

6. נאָטע

די גריכען האָבען אין זייער קולט הייליג געהאַלטען די פאָל־ענדעטע האַרמאָנישע נאַטור, אָבער ניט דאָס ווערדען, די ענט־שטעהונג. אויך דער מענש איז ביי די גריכען פערגעטערט געוואָרען אַלס די פאָלענדעטע אָרגאַניזאַציאָן, אַלס די שפּיץ פון דעם אָ ר ג אַ נ י ש ע ן לעבען, ניט אָבער אַלס דער טרעגער פון אַ נייער לעבענס־ספערע, ניט אַלס אַ נייעס זיך ענטוויקלענדעס, גייסטיגעס, מאָראַלישעס, ס אָ צ י אַ ל ע ס וועזען, אַזוי ווי דאָס איז געשעהען שפּעטער אין דעם פון יודענטום ענטשטאַנענעם קריסטענטום. — די אידען פערקערט האָבען הייליג געהאַלטען די געשיכטע, דאָס ווערדען, דעם קולט פון דעם גאָט יהוה, וועלכער דריקט שוין אויס אין זיין נאָמען „פערגאַנגענהייט, געגענוואַרט און צוקונפט“. — אפילו די קאָסמישע און אָרגאַנישע לעבענס־ספערען, וועלכע זיינען פאָלענדעט אין דעם געגענווערטיגען וועלט־אַלטער, זיינען אין די ביבעל אַריינגענומען געוואָרען ניט אַלס אַן אייביגער, אָבגעשלאָסענער קרייז־לויף, נאָר אַלס ג ע נ ע ז י ס, ענשטעהונג, וועלכע הויבט זיך אַן מיט דער וועלט־שעפּונג און דעם נאַטור־שבת, כדי אַרומצונעהמען פּראָפּעטיש די גאַנצע גע־

*) עס זיינען פאַראַן פיער מדות וועגען מיין און דיין, אַזוי שטעהט אין פּרקי אבות. די ערשטע מדה וועגען אייגענטהומס־רעכט האָבען מיר שוין דערמאָהנט אין דריטען בריעף. דאָס איז די געוועהנליכע בירגערליכע מאָראַל, יעדער פאַר זיך, שלי שלי ושלך שלך. די צווייטע מדה איז פון די אייגענטהומס־טהיילער, פון דעם פעבעל, פון דעם מאַב, פון דעם עם הארץ, וועלכער וויל זיך צוטהיילען מיט די רייכע, כדי איבערצובייטען די ראָ־לען: שלי שלך, ושלך שלי. די דריטע מדה איז פון דעם ח ס י ד, וועלכער זאָגט: שלי שלך, אָבער פערלאַנגט ניט קיין פרעמדען אייגענטום. די ענט־געגענגעזעצטע מאָראַל איז פון דעם רשע.

שיכטליכע ענטוויקלונג פון דער מענשהייט ביז צו דעם היסטאָ־רישען שבת. — די טענדענץ, צו דערקענען גאָט אין דער געשיכ־טע, און ניט נאָר אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט, נאָר אויך אין דער געשיכטע פון דעם קאָסמישען און אָרגאַנישען לע־בען, איז אַ אידישע גייסטעס־ריכטונג. — ביי דעם געשיכטס־שטודיום איז דיזע שטרעבונג צו דער ערקענטניס פון דעם ווער־דען, פון גאָט, אַ זעלבסט־פערשטענדליכע זאַך. ביי דעם שטודיום פון דער נאַטור אָבער איז דיזע שטרעבונג להיפך צו דער גייסטעס־ריכטונג פון די מאָדערנע נאַטור־פאָרשער. ג ע ט ה ע און ה ו מ־ב אָ ל ד ט זיינען בעוואוסטזיניג געוועזען געגנער פון דער גייס־טעס־ריכטונג, וועלכע הענגט צוזאַמען זעהר ענג מיט דער אידישער גאָטטעס־אידעע. — די גריכען האָבען הייליג געהאַלטען די גאַנצע נאַטור מיט איינשליסונג פון דעם מענשען, אלס פאָלענדעטען נאַ־טור־פראָדוקט. ד י א י ד ע ן האָבען הייליג געהאַלטען די גאַנצע געשיכטע מיט איינשליסונג פון דער געשיכטע פון דעם קאָסמישען און אָרגאַנישען לעבען; ד י ק ר י ס ט ע ן האָבען פערגעטערט דאָס איינצעלנע מענשליכע אינדיווידואום אלס געט־ליכע פערזאָן. ערשט דורך דאָס קריסטענטום איז די אינדיווי־דואַליטעט אויפגעטרעטען אין דער וועלט. —

דער איינצעלנער מענש, מאַן אָדער ווייב, אָהן פאַמיליע און אָהן פאַטערלאַנד, איז ערקלערט געוואָרען פון דעם קריסטענטום פאַר הייליג. דאָס איז די וועלט־היסטאָרישע בעדייטונג און אויך דער טעות פון קריסטענטום. כדי אויסצודריקען דאָס רעכט פון דעם אינדיווידיאום, האָט דאָס קריסטענטום געמוזט אויפפאַסען דעם מענשען אַבסטראַקט, ניט ווי ער איז אין דער ווירקליכקייט, ניט אין צוזאַמענהאַנג מיט נאַטור און געשיכטע, מיט פאַמיליע און פאַטערלאַנד. — דער אונטערגאַנג פון דעם אַנטיקען לעבען און דאָס אויפטרעטען פון די גערמאַנישע ראַסען האָבען ווידער אַרויסגעבראַכט דאָס רעכט פון דעם אינדיווידואום, אָבער אויך די איינזייטיגקייט פון דער אינדיווידואַליסטישער ריכטונג. דיזע העבערע איינהייט פון די היסטאָרישע קולטען איז מעגליך געוואָ־רען נאָר אין דעם אידישען געשיכטס־קולט, וועלכער דערהויבט זיך צו דער מדרגה פון אַ וויסענשאַפט. דער אידישער געשיכטס־קולט, וועלכער דערהויבט זיך צו וויסענשאַפט, איז די ביבעל־

רעליגיאָן, וועלכע דערהויבט זיך צו דער וויסענשאַפטליכער ג ע נ ע ז י ם פ ו ן ד ע ם ק אָ ס מ י ש ע ן, אָ ר ג אַ נ י ש ע ן א ו ן ס אָ צ י אַ ל ע ן ל ע ב ע ן. ווען דאָס יודענטום וועט ווידער אויפלעבען אלס זעלבסטשטענדיגע נאַציאָן, וועט דער אידישער געניוס ווייטער אויסבילדען די ביבעל־רעליגיאָן.

נאָטע 7.

בשעת די פאַר־היסטאָרישע מענשען־ראַסען זיינען געשטאַנען אויף דעם גרעניץ צווישען דעם אָרגאַנישען נאַטור־לעבען און דעם סאָציאַלען לעבען, זיינען זיי, לויט דער ערצעהלונג פון דער תורה, פערניכטעט געוואָרען. אין דעם פסוק שטעהען די ביז יעצט אונפערשטאַנענע ווערטער: לא ידין רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר — מיין גייסט זאָל ניט אייביג וויילען ביי דעם מענשען, ווארים ער איז פלייש *). וואָס ענטשטעהט, איז ווערט, דאָס עס צו גרונדע געהט. — גאָרנישט איז אייביג אין דער עקזיסטענץ, ניט דער אטאָם, ניט דער וועלט־קערפער, ניט דער זאמען, פון וועלכען עס ענטוויקלען זיך גאַנצע דורות, ניט דער העכסטער יציר פון דער ערד, „ווארים ער איז פלייש“ און מוז זיך בעגייען דורך טויט און ווידערגעבורט, און מוז געהן דעם ”וועג פון פלייש“.

אַלע פעלקער האָבען געהאט מעשיות וועגען דער לעצטער קאטאסטראָפע, וועגען דער אָרגאַנישער לעבענס־ספערע. אָבער נאָר אונזער תורה האָט פון אָנהויב אָן אריינגעוואָרפען א טיעפען בליק אין די שעפפונג, האָט בעגריפען דאָס זיין אַלס דאָס ווערדען, וועלכעס ענטהאַלט אין זיך דעם געזעץ פון לעבען און טויט, און וואָס איהר אמת און איהר ווירקליכקייט איז די אייביגע געבורט און ווידערגעבורט.

די אַנטי־גענעטישע, היידנישע וועלט־אנשויאונג פון דעם א י י ב י ג ע ן ז י י ן, ליעבט עס ניט צו קוקען דער פראַגע פון ו ו ע ר ד ע ן גלייך אין פנים. זי דרעהט זיך ארוים פון

*) די מאָדערנע ביבעל קריטיקער מיינען, דאָס די ווערטער „ידין“ און „בשגם“ זיינען פער'טעות'ט פון י ל י ן און ב ע ב ו ר.

דער פראגע, וואו זי קען נאר. אבער די מאדערנע וויסענשאפט האט ארויסגעדרענגט ביסלעכווייז יענע וועלט־אנשויאונג פון אייביגען זיין פון אלע איהרע פאזיציאנען.

נאטע 8.

ל ו צ א ט א רעדט אהן פאראורטייל מכח דעם קרבנות־קולט. ער בעטראכטעט איהם פאר פאר־ביבליש, פאר־היסטאריש.— דאס ווארט קדש, וועלכער איז יעדענפאלס עלטער איידער די תורה, שטאמט, לויט לוצאטא, פון „יקוד אש“, פון בראנד־אפפער. — לוצאטא איז געווים אן אויטאריטעט אלס שפראך־קענגער, און אלס ארטאדאקסישער איד. — נאך זיין מיינונג זיינען די קרבנות געווען א הנחה, וועלכע די תורה האט געמאכט דעם פאלק, כדי עס צו פערהיטען פון עבודה זרה. די קרבנות האבען אבער אויך געהאט דעם צוועק צו פערבינדען נאך פעסטער די אידישע נאציאן נאך דעם געבאט, דאס מען זאל די קרבנות ברייגנען נאר אין בית המקדש. מיט די קרבנות איז נאך געווען פערבונדען וואהלטעטיגקייט. — ווי ביים קרבן פסח האט מען אויך ביי יעדען קרבן זיך געמוזט טיילען מיט די ארעמע און אויף אזא אופן פערווירקליכען דעם „כל ישראל ערבים זה בזה“.

דער ר מ ב״ם זעהט אין דער בעשרענקונג פון די קרבנות די טענדענץ, די קרבנות איבערהויפט ווי וויט מעגליך אבצושאפען. די קרבנות זיינען לויט דעם רמב״ם א הנחה צו די מנהגים פון די גוים, כדי דערמיט די מענשליכע קרבנות אונמעגליך צו מאכען. — דער אברבנאל בעמערקט אין זיין פירוש צו שמות, דאס דער קרבן פסח איז איינגעפיהרט געווארען געגען די פערגעטערונג פון אמאן.

געווים זיינען אין אלטערטום די מענשליכע קרבנות ביסלעכווייז פערביטען געווארען דורך קרבנות פון חיות. די גאנצע פארצייטיגע געשיכטע, די ביבלישע אזוי ווי די היידנישע, בעווייזט דאס. — אין דער תורה בעווייזט זיך גלייך נאך דעם מלאך, וועלכער האט ניט צוגעלאזען די שעכטונג פון יצחק׳ן, דער „איל משולש“. — ווען איירופידעס אין גריכענלאנד שילדערט, ווי אר־

טעמים איז מציל די איפיגעניע פון דעם שלאכט־מעסער פאר א קרבן, געפינט זיך אויך א געקוילעטער הירש אויף איהר פלאץ. — אבער אין דער תורה אזוי ווי אין גריכענלאנד בלייבען נאך שפורען פון מענשליכע קרבנות. — אפילו איפיגעניע, וועלכע איז ענטפערנט געווארען פון אוליס, טרעט אויף אין טאורים אלס די פריסטערין פון ארטעמים, מיט דעם אויפטראג צו שעכטען אלס קרבן יעדען גריך, וועלכער וועט קומען אהין. — ביי די איבריגע פארצייטיגע פעלקער האבען זיך נאטירליך די מענשליכע קרבנות א סך לענגער געהאלטען, איידער ביי די אידען און גריכען. — אין אינדיען, אין מצרים, ביי די אלטע גערמאנען, אזוי ווי ביי די סעמיטישע פעלקער זיינען די מענשליכע קרבנות געווען אלגעמיין פערברייטעט. די פראנקען, וועלכע זיינען געקומען אין איטאליען אונטער דער פיהרונג פון דעם קעניג טעאדאבערט, האבען געבראכט פאר א קרבן די פרויען און קינדער פון די גאטהען און האבען אריינגעווארפען אין דעם טייך פא זייערע קערפערס, אלס די ערשטע פרוכט פון זיעג. די מיינונג, דאס מענשליכע קרבנות זיינען נויטיג, כדי צו געפינען געפעלינקייט ביי גאט, האט געהערשט אויך אין דער שפעטערער אידישער און קריסטליכער וועלט. די קריסטליכע וועלט האט אויפגעפאסט דעם טויט פון דעם געקרייציגטען ווי א קרבן. „אויך דער פון זינדען ריינער מענש“, אזוי שטעהט אין ז ו ה ר, „איז א קרבן. די צדיקים זיינען דער קרבן פון דער וועלט“ (זוהר פרשת נח). כפרות ערב יום כפור זיינען נאך א רעסט פון קרבנות. דאס איז קענטיג אויך אין דער תפילה צו כפרות: זה כפרתי, זה חליפתי, זה התרנגול ילך למיתה ואני אלך לחיים טובים ארוכים ושלום. — אזוי ווי קרבנות האבען פערביטען מענשליכע קרבנות, אזוי האבען תפילות שפעטער פערביטען קרבנות בכלל. די נביאים און די הייליגע זינגער האבען דאס ניט אויפגעהערט אנצוזאגען. די נביאים, וועלכע האבען געקעמפפט געגען עבודה זרה, האבען אויך געקעמפפט געגען די קרבנות, וועלכע זיי האבען בעטראכט אזוי ווי עבודה זרה. — די אומקערונג צו דעם אלטען אידישען קולט פון קרבנות וואלט היינט געווען אקוראט אזא ריקשריט, ווי אמאל די אומקעהרונג פון קרבנות מיט בהמות צו מענשליכע קרבנות. נאך דער אויפלעבונג פון דער אידישער נאציאן וועט דער אידישער

קולט אויך ניט בלייבען שטעהן ביי די תפילות, ווארים די אידישע תפילות דרעהען זיך נור ארום חורבן ירושלים און די תקות המשיח. — דער אידישער קולט וועט זיך ענטוויקלען פארוועדטם צוזאמען מיט דער אידישער נאציאן.

נאטע 9.

קאלאניזאציאנען ענשטעהען ניט נאר אויס בעגייסטערונג פאר א אידעע, נאר אויס דעם בעדירפנים פון לעבען. זיי קומען ארויס פון לענדער, וואו דאס לעבען איז שווער, און ציהען זיך אין אזעלכע לענדער, וואו עס איז לייכטער צו געפינען פרנסה. — דאס איז א פריעדליכע פעלקער-וואנדערונג, וועלכע זוכט א בע־סערען באדען פאר די ארבייט און א גרעסערען שוטץ פאר די רעכטע פון דער ארבייט. — ווען אין פראנקרייך הערט זיך א שטימע, דאס די אידען פון אלע לענדער זאלען אונטערשטיצען די אידישע קאלאניזאציאן אין אריענט, מיינט עס, דאס די אי־דישע קאלאניסטען אין אריענט קענען מאכען א לייכטערען לע־בען, און דאס די אידישע ארבייט קען דארט געפינען וועניגסטענס אזוי פיעל שוץ, ווי אין אייראפא. עס פרעגט זיך, אויב אין אריענט עקזיסטירט דיזע ערשטע בעדינגונג פאר אידישע קאלא־ניזאציאן. ביז היינט איז דאס נאך אויף קיין אופן ניט דער פאל. עס קען דערפאר נאך ניט זיין קיין רייד פון א מאסען־איסוואנדערונג פון אידען אין דאס הייליגע לאנד. אבער דער אריענט ענדערט זיך א דאנק דער ציוויליזאציאן. א דאנק די אייזענבאהנען פערשווינדען היינטיגע צייטען די געאגראפישע ענט־פערנונגען און דער געגענזאץ צווישען דער אייראפעאישער ציווי־ליזאציאן און דער אריענטאלישער בארבאריי. די קולטור, וועלכע האט זיך אין לויף פון דער היסטארישער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט פערברייטעט פון מזרח צו מערב, האט זיך יעצט, זייט דער פראנצויזישער רעוואלוציאן אנגעהויבען צו פערברייטען צוריק אין דעם אריענט. — דער געאגראפישער צענטער פון דער קולטור, וועלכער איז זייט טויזענדער יאהרען געווען פערגליווערט, לעבט ווידער אויף. די פראנצויזישע פאהן פלאטערט איצטער

אין עגיפּטען און סיריען, און די ווערטער, וועלכע דער פראַנצויזישער דיכטער האָט צוגערופען צו דער סירישער עקספּעדיציאָן, זיינען ניט נאָר פּאָעטישע נאָר נביאישע ווערטער.

דער אַלטער נאַפּאָלעאָן שוין, וועלכער האָט אונטערנומען אַ מלחמה געגען עגיפּטען, און די סען סימאָניסטען, וואָס איינער פון זיי שטעהט יעצט אָן דער שפּיץ פון דער סועץ־אונטערנעהמונג, האָבען שוין אַנערקענט די גרויסע בעדייטונג פון דער ציוויליזאַציאָן פון דעם אָריענט פאַר דאָס מאָדערנע פראַנקרייך. די פראַנצויזישע מלחמות אין קרים און אין איטאַליען זיינען געווען נאָר פאָרבערייטונגען פאַר די לעזונג פון דער אָריענטאַלישער פראַגע. די לעזונג ליגט אין דער פעראייניגונג פון דער היינטיגער אייראָפּעאישער קולטור מיט דער אַלטער אָריענטאַלישער קולטור פון די סעמיטען. די סעמיטען זיינען ביז היינט געווען יענער אור־אַלטער, וועלט־היסטאָרישער, טיפּישער געגענזאַץ געגען די אינדאָ־גערמאַנען, וועלכען ערנעסט ר ע נ אַ ן אונטערשטרייכט אַזוי שאַרף און זאָגט דערביי, דאָס די סעמיטען האָבען אַ גרעסערע פעהיגקייט צו ערוואַכען פון טויט צו לעבען, איידער די אינדאָ־גערמאַנען.

ווען דער סועץ־קאַנאַל וועט פאַרטיג ווערען, וועלען די אינטערעסען פון דעם וועלט־האַנדעל און דער פּאָליטיק נויטיג מאַבען די גרינדונג פון קאָנטאָרען און קאָלאָניען אויף דעם וועג צו אינדיען און כינא. די אַבגעלאָזענקייט און אַנאַרכיע פון די לענדער, וועלכע ליגען אויף דיזען וועג, וועט מוזען אויפהערען. דאָס קען נאָר געשעהן אונטער דעם מיליטערישען שוץ פון די אייראָפּעאישע מעכטע. די פראַנצויזישע פּאָליטיק ארבייט שוין לאַנג אויף דעם וועג. די קנאה וועט נאַטירליך ניט פערגינען פראַנקרייך איהר אָריענטאַלישע פּאָליטיק. אָבער די פראַנצויזען האָבען זייט דער גרויסער רעוואָלוציאָן איבערוועלטיגט דעם דואַליזם פון גייסטיגעם און מאַטעריעלעם אין סאָציאַלען לעבען, אַזוי ווי דאָס בעווייזט דייטליך די פון אונז ציטירטע פראַנצויזישע שריפט. דער מאַטעריעלער נוצען שליעסט אָבער דאָ ניט אויס דעם אידעאַל. דער אידעאַל שוועבט ניט אין דער לופט, נאָר ער האָט אַ מאַטעריעלען יסוד. ווער עס אַפּעלירט צו אידעאַלען, איז דאָך דערפאַר ניט אַ צבוע׳ק, ווען ער פערבינדעט מיט דעם אידעאַל אויך אַ

נוצען. און א מענש אז ניט קיין פאנטאזיאר, ווען ער זעהט אין דער ערדישער ווארצעל פון אלעם מענשליכע די העכערע בליטע פון גייסט.

עס פערשטעהט זיך, דאס דערוויל רעדט זיך נאך ניט פון אן אלגעמיינער אויסוואנדערונג פון די אייראפעאישע אידען אין ארץ ישראל. ווען עס וועט אפילו בעשטעהן א אידישע מלוכה, וועלען די וועניגע אידען פון די מערב־אייראפעאישע אידען בלייבען וואהנען אין זייערע לענדער. — די מערב־אייראפעאישע אידען, וועלכע האבען זיך ניט לאנג ערשט געעפענט דעם וועג צו קולטור און האבען זיך אויסגעקעמפפט אן עהרענפולע בירגערליכע שטעלע, וועלען זיך דערפון ניט אבזאגען, ווען א אידישע מלוכה זאל אפילו ווערען רעאל. אזעלכעם אבזאגען זיך פון ערווארבענע רעכט ליגט ניט אין דער מענשליכער נאטור און מען קען זיי אפילו ניט ערווארטען פון די פאטריאטישע אידען. היינט בפרט שוין פון אונזערע אויפגעקומענע „געבילדעטע", וועלכע האבען איבערגעריסען די פערבינדונג מיט זייער אלטער אידישער פאמיליע און מיט זייער נאציאן און וועלכע שטאלצירען דערמיט, וואס זיי זיינען אנטלאפען פון דער נויט פון „פאלק". פאר די אייז דעלערע אידען פון מערב־אייראפא וועט עס אבער ניט זיין קיין מניעה צו שענקען אויפמערקזאמקייט צו זייער פאלק, וועלכען זיי קענען אפילו באמת ניט, און וועלען איהם העלפען אין זיין וועלט־היסטארישער מיסיאן צו פאדערן זיין פאטערלאנד ניט נאר פון גאט, נאר אויך פון די מענשען.

אין אלע צייטען האבען די אידען פון דער גאנצער וועלט גע־פיהלט זייער סאלידאריטעט מיט די אידישע צענטרען. אפילו אין אלטערטום האט דער ברייטער גלות ניט געקענט שטערען דאס מערקווירדיגע אידישע פאלק, אנטייל צו נעהמען אין יעדער נאציאנאלער אונטערנעהמונג, זיך געגענזייטיג צו העלפען אין גליק און אונגליק, צו טראגען דעם שיקזאל בשותפות און ניט צו פערלאזען דאס לעצטע פון די אידישע קינדער. היינט איז עס פאר א אידישע מלוכה פאלשטענדיג גלייכגילטיג. ווי פיעל מיטגליעדער פון אידישען פאלק וועלען לעבען אין ארץ ישראל אדער אין אויסלאנד. בשעת דער אמאליגער אידישער מלוכה האבען אויך פיעלע אידען געלעבט אין אויסלאנד. המן הרשע אין דער צייט פון בית שני

רעדט שוין די שפראך פון אונזערע היינטיגע אידען־פיינד: "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין כל העמים". עס איז אבער ניטא קיין ציוויליזירטע נאציאן, וואס פיעלע פון איהרע מיטגליעדער זאלען ניט לעבען צווישען אנדערע נאציאנען אלס אויסלענדער אדער נאטוראליזירטע. זא לאנג ווי עס איז נאך ניטא קיין זעלבסטשטענדיגע אידישע מלוכה, מוזען דאך יעדענפאלס די אידען פון גלות פערלאנגען נאטוראליזאציאן און גלייכבערעכטיגונג, דאס הייסט „עמאנציפאציאן", אבוואהל זיי זאגען זיך ניט אב פון דער האפנונג אויף א אידישער מלוכה. — די פרייע נאציאנען זאגען דערפאר ניט אב די אידען די גלייכבערעכטיגונג, ווייל זיי בלייבען טריי זייער נאציאנאליטעט, ווארים גראדע דיזע טרייקייט פערדיענט די אכטונג אין דעם העכסטען גראד.

נאטע 10.

די העברעאישע צייטונג „המגיד" בריינגט אין איהר נומער פון 26טען מערץ א בעריכט וועגען א מיטינג אין מ ע ל ב ו ר ן (אויסטראליען) אין דעצעמבער 1861, אין וועלכען עס האבען זיך בעטייליגט בעדייטענדע קריסטען און אידען. — דער פארזיצענדער ל א י ע נ ס האט מיטגעטיילט דער פערזאמלונג, דאס די אידען פון ירושלים האבען געקויפט לאנד אויף דעם בארג ציון, וואס דערמיט וועט געמאכט ווערען דער אנהויב פון א אידישער קאלאניזאציאן אין ארץ־ישראל. — נאך איהם האט גערעדט א אידישער געלעהרטער, און א איבערזעצער האט איבערזעצט זיינע רייד פון העברעאיש אין ענגליש. זיין פאטריאטישע רעדע איז שטורעמדיג אפלאדירט געווארען. — דערנאך האט גערעדט א קריסטליכער גייסטליכער פאר דעם ווידער־אויפבוי פון דער אידישער מלוכה: „צו וועלכער מלוכה", האט ער גערעדט, „קען אנקומען ארץ ישראל בירושה? צו דער טערקיי? זי שטארבט אב און איהרע טעג זיינען געצעהלט. — צו פראנקרייך? — רוסלאנד און ענגלאנד וועלען עס ניט צולאזען, און דיזע דריי מלוכות וועלען עס איינע די אנדערע ניט פערגינען. נאר די אידען קענען בעקומען ארץ ישראל, אזוי ווי זייערע עלטערען האבען ערוואר־

בען דיזעם לאנד מיט דער הילף פון גאט". — דערנאך האט גע־רעדט דער ד י ע ן א ף מ ע ל ב ו ר ן, און האט ערקלערט דאס ער האט שוין לאנג געזאגט צו זיינע לאנדסלייט, דאס די אידען וועלען באלד ווערען די הארען פון דעם לאנד, וועלכעס איז זיי צוגעזאגט געווארען. זיין פרייד איז גרויס, דאס ער האט עס ערלעבט, דאס דער ערשטער שריט איז געשעהן. דער אנהויב איז אפילו קליין, אבער ער וועט פיהרען צום ציעל. אזוי ווי די ערשטע און צווייטע ערלעזונג פון גלות מוז אויך די דריטע ער־לעזונג פארקומען אויף א נאטירליכען אופן, אבער דורך די הילף פון גאט, און עס איז דערפאר א הייליגע פליכט פון די קריסטען צו אונטערשטיצען די אידען אין זייער ווערק.

דערנאך איז בעשלאסען געווארען צו בילדען א קאמיטע און צו זאמלען געלד אין גאנץ אויסטראליען, כדי צו ערווערבען לאנד אין ארץ ישראל פאר די אידען.

אבער נאך איידער דיזע נאכריכט איז בעקאנט געווארען, האט רבי צ ב י ה י ר ש ק א ל י ש ע ר ארויסגעגעבען דעם דריטען חלק פון זיין ווערק „אמונה ישרה", פון וועלכען עס האט זיך שוין גערעדט אין 12טען בריעף. — די מיינונגען פון רבי קאלישער זיינען איינשטימיג מיט דעם דיען אף מעלבורן, דאס די גאולה פון דעם דריטען גלות דארף פארקומען דערווייל פאמעליך אונטער דעם שוץ פון די אייראפעאישע מעכטע און מיט דער הילף פון אונזערע איינפלוסרייכע ברידער, וועלכע האבען זיך ערווארבען אזוי פיעל רייכטום און הויכע שטעלונגען. ער שרייבט אזוי: מאמר ראשון, גאולת ישראל, 11: וכעת יושבים קרוב למלכות כבית ראטהשילד, פולד ודומיהן. — כי ראשית הגאולה ע"י התעוררות רוח נדיבים וע"י רצון המלכיות לקבץ מעט מיני פזורי ישראל לאדמת קודש".

קדם כל מוז מען, נאך דער מיינונג פון דעם פערפאסער, גרינדען א געזעלשאפט פאר די אונטערשטיצונג פון אידישע קאלאניסטען אין פאלעסטינא. פאר דעם פרומען אידען איז ני־טא קיין גרעסערע מצוה, ווי צו קולטיווירען דאס הייליגע לאנד דורך ארבייט.

דער שלוס־ווארט פון דעם פערפאסער, וועלכער איז אין 12טען בריעף איבערזעצט געווארען אין דייטש, לויטעט ווי פאלגט:

ועתה אם עוד לא בא עת לחננה לבקש תחבולות, אשר מזבח ד' בציון נכון, אם עוד רחוק הרשיון מן השולטן לזה, זאת אפוא עצה היעוצה לעת כזאת, אשר גדלו והצליחו בעזרת גואל ישראל ית"ש גדולי נדיבי עם בישראל, רוזנים ופרתמים, שרים נכבדים, אשר מימות החורבן לא נמצאו כאלו, אשר יש להם שבט מושלים ע"י שרביט הזהב בריצי כסף כמו בית רוזני ראטהשילד, מאנטי־פיורי, פולד, אלבערט קאהן ודומיהן, שרי ארץ מעם בני ישראל ד' עליהם יחוס, המה יחלו להקים חברת ארץ נושבת, ועמם יתחברו הרבה עשירי ישראל, נכבדי עם, נדיבי לב, אוהבי ד' ואוהבי קדושת ארצו, ושוחרי משכנות יעקב, וזאת פעולתם אשר יפעלון בעים רוחם:

א.) יזלו הרבה כסף מכיסם לקנות בארץ ישראל הרבה ערים חרבות, ושדות, וכרמים, ופלחי אדמה, והיה המדבר ללבנון, והרכסים למישור, וארץ נשמה מבלי עובד תפרח כחבצלת ותצמח פרי לתרופה, כשדה אשר יברכהו ד' י"ש. יד על יד יקובצו הרים וגבעות, כפרים וערים נשמות תחת יד ממשלתם, אשר בכסף בני החברה יקנו (או עפ"י אקציען, כי בלי ספק בהמשך זמן יוצמח מזה פרי בריוח, כי יצוה ד' את הברכה בצמחי השדות, וכרמים ושמן זית ודומיהן).

ב.) יתקבצו להם אנשים יהודים רבים מרוסיא, פולין ואשכנז, אשר יקחו שכרם מהחברה לפעול עבודת הארץ, אשר יפקדו עלימו מהחברה, ומי שיבין בעצמו עבודת אדמה, יותן לו כברת ארץ על זמן, לעבדה ולשמרה ולאכול מפריה בחנם, עד אשר יעלה השבח כפי ראות עיני הפקידים עליה, ואם יחסר לו די מחייתו בעוד האדמה לא זרועה, יותן לו מהחברה די מחייתו עד עת הקציר ובציר אשר עוד לא יחסר לו טרף לביתו.

ג.) להכין שם שומרי מלומדי מלחמה, למען לא יבואו הערבים, אשר ישליו אוהלים לשודדים לשחת הזרע ומטעי כרמים, ויעשו פאליציי־ארדנונג להשמידם.

ד.) שיוקבע מהחברה בית מדרש ללימוד חכמת הארץ (עקאָ־נאָמיע), לחנך נערי בנ"י, ללמדם עבודת שדה וכרם עם שארי למודים הנלוה עם תורה ויראה, ובית הלימוד ההוא יהיה בארץ ישראל או בחוץ לארץ, במדינה אשר היין והשמן מצוי, למען

ילמדו היות כרמים ויוגבים מלבד עבודת שדה. כי ארץ הקדושה ארץ זית, שמן, גפן, תאנה ורמון, והאל יתברך יעזרנו בחסד עולם, כי מעט מעט ותרבה עשות מקנה וקנין בארץ ישראל, כנבואת יחזקאל ע"ה, אשר בלי ספק יצרך אתערותא מצדינו כראיות מספרי, ומדרש, ודומה שהבאתנו לעיל *).

נאך א ווארט פון פערפאסער.

אין לעצטען אויגענבליק, פאר דער פערעפענטליכונג פון דיזען ווערק, לעז איך אין דער קרייץ־ציימונג מכח א אידען־פיינדליכע שריפט אונטער דעם נאמען: „די אידען און דער דייטשער שטאאט". וועלכע איז ערשינען אין בערלין און האט שוין דער־לעבט פינף אויפלאגען.

איך וואלט געווינשט, דאס איך וואלט זיך געקאנט דערוויסען פריהער מכח דיזען קריסטליך־גערמאנישען פראדוקט. ניט, פער־שטעהט זיך, כדי דאנעגען צו פאלעמיזירען, נאר כדי צו קאנסטא־טירען דעם „געשמאק" פון איהרע לעזער. נאכדעם אבער ווי איך האב ארייגעבליקט אין דיזעם בוך, האב איך גלייך דערזעהען, דאס דער אנאנימער פערפאסער איז א „ספעקולאטיווער" אטהע־איסט און רעוואלוציאנער, וועלכער איז אריבערגעלאפען צו דער פארטיי פון דער קרייץ־צייטונג, און וועמען דאס דייטשע פוב־ליקום וועט מיט עמפערונג אבזאגען אין יעדע סאלידאריטעט.

פ נ ה ע

---

*) זעה די איבערזעצונג אויבען.